1r:

HRONICUL

VECHIMEI A

ROMANO – MOLDO – VLAHILOR

Întăi pre limba Lătiniască izvodit, iară acmu
pre limba Româniască scos cu truda şi osteninţa lui

DIMITRIE CANTEMIR

Voievodul şi de moşie domn a Moldovii şi
a Svintei Rossieştii Împărăţii Kniadz

În Sanct Petersburg
annul [7225] 1717

2r: **Lui Dumnădzău unuia, în Troiță închinatului şi slăvitului, Λατρείαν, în véci!**

Lucrurile vechi şi a annilor bătrânéțe, altuia nu aşé cu cuvii[n]ță să cad fără numai unuia carile iaste Παλαιός τών ἡμερῶν. Adeverința cuvântului, nu alt mai gata scutitori u sau mai înțelept ocârmuitoriu a afla poate, fără numai pre cel vécinic Cuvânt, carile sigur iaste adevărul, cu părintele născătoriul sau de o ființă. Dragoste cătră cel de aproape nu să poată plini, fără numai în temeliia şi izvorul dragostii Duhului, carile ne învață toată adeverința şi toată dreptatea, carile de la Părintele vecinicéşte purcéde şi pre Fiiul mai denainte şi după toată vrémea să odihnéşte. Pentru aceasta dară ție, cerescule Părinte, căruia annii nu să scad, ție a anarhului Părinte Fiiu, a căruia naştere iaste mai denainte şi peste toți vécii, şi ție, Svântule Duh, a căruia purcédere covârşéşte toate vremile trecute şi viitoare, şi
2v: încă ție unuia, svântului şi marelui Dumnădzău, / sudorile osteninților méle în loc de jirtvă de laudă aduc şi închin.

Supt scutul nebiruitelor tale puteri, slabe şi lângede osirdiile méle să aciuedz şi să le scutesc alerg. Pre tine, bunule Doamne, pricina cea dintăi şi pricinitoriul a tuturor bunătăților credzind şi cunoscând, în binele fratelui şi în folosul de aproapelui (pentru carile tare poruncindu-ne, după tine, în dragostea lui, toată légea şi prorociia să cuprinde şi voia ta a să împlé, arăți) lucruşorul acesta cu tine l-am început şi, cu nenumărate şi nemăsurate milostivirile tale, iată că l-am şi săvărşit.

Pentru carea ție, α şi ω, începutului şi sfârşitului, cu umilit suflet şi cu înfrântă inimă, plecându-l şi supplecându-l, rogu-mă nu-l lepăda, nu-l tréce, ce ca un bun şi milostiv ce eşti, de ochiul zavistnic şi de limba simceloasă păzindu-l şi ocrotindu-l, ție, căruia unuia să cuvine toată slava şi închinăciunea mărire dă, de
3r: acmu şi pănă în véci, amin./

3v: **PRIDOSLOVIE**

Țițeron, marele acela a romanilor Dimosthenis, a limbii lătineşti părinte, a ritoricăi canon, a cuvântului îndreptariu, a vorovii frumoasă neapotrivită pildă şi mai a tuturor ştiințelor domn, în toate orațiile scrise şi dzise, veri lăudătoare ar fi fost, veri hulitoare, şi într-alte mai făr număr epistolii şi scrisori, cu toată a minții istăciune, pre carea firea i-o dedease şi meşterşugul cu multul înainte i-o ascuțisă, precum puțin să să fie ostenit, puțin să fie asudat să véde; iară pănă a scrie o carte, cu carea poftéşte de la un Lucțiie, pentru ca să-i scrie viiața, sau, mai cu de-adins, lucrurile carile pre vrémea consulatului lui să tâmplasă şi celor mai pre urmă lauda, în pomenire să lasă (precum de pe cuvintele lui chiar să cunoaşte), nu numai căci în toate părțile vétrelele socotélii deşchidzând mintea mult îşi zbătusă, ce încă sudoiri de singe să fie vărsat, singur să vădéşte. Cu ce mijloc adecă, şi cu ce măiestrie, laudele sale altora li-ar ivi, şi lucrurile de sine făcute, veri de lăudat ar fi, veri amintrilea, cu condeiul strein şiruindu-să şi împodobindu-să, fără nici un sămn de ambiție, să le poftiască. Aşijderea încă el trăind, precum alții le citesc şi le prăznuiesc audzind, o nespusă a voii bucurie şi a poftii desfătare a apuca să poată. De lucru ca acesta dară vrând să să apuce, toate coardele minții îşi întinde; nici unii osteneale cruță, nici a sudorilor pohoaie simpte; şi ca cum asupra ritoricăi
4v: s-ar urgisi, şi ca cum de povijiia aflării / săracă ar probozi-o, toate săcriile cu fundul în sus îi răstoarnă, toate av[u]țiile cuvântului, ca alt cheltuitoriu, îi răzsipă, îi azvârléşte; şi nici să odihnéşte pănă când fundamentul Pridosloviii sale află, pune şi întăréşte; de ciia aceştiia pofte doaă mai alése temelii aşadză; deci una iaste, ca când cineva vrând laudele sale în credința altuia să le dea, nu cu gura, nici cu condeiul şi cu hârtiia trebuie să să slujască. A doa, stidirea (carea amintrilea pre fietecine laudele sale a-şi dori opréşte), cu mijlocul scrisorii, trebuie a nu să băga în samă, sau aşéşi de tot a să rădica. Acéstea dară puind,

apoi scrisoarea, dzice, nu să ruşiniadză. De aicea înnainte prea bogată cu carea să să poată dezvăli materie dobândind, nu mai puțin îndrăzneți decât slobodzi a sprintinii péne dălogi sloboade, carea, lați câmpii ritoricăi cutreierând, atâta să răşchiră şi să răpéde, cât nu slujba condeiului scriitoriu, ce chipul lopăţii a omului vânturătoriu să véde a face; şi cu atâta arsură a poftii cinstii să înfocadză, cât şi scrumul şi cenuşea inimăi în aerul deşértii slave să fie vânturat slujitorii cuvântului a giudeca nu să siesc. Carii, macar că chipul dulce a grăi, frumos a scrie şi aburii slavăi cu meşterşug a vâna, îi laudă şi să miră; însă nicicum a să cumpăta nu pot, ca să nu-i iasă înnainte cu un chip oarecare de glumă şi oarecare lucru de izbélişte şi de obrăznicie într-însul să nu însemnédze. De vréme dară ce Ţiţeron (şi care Ţiţeron, ca carile adecă nici mai denainte au vădzut Roma, nici pre urmă iaste să mai vadză), poftind lucrurile carile pre vrémea dregătoriii lui s-au lucrat cu mâna altuia să să scrie, într-atâta de ascuțit şi în drăpt giudeț cade, fără prepus iaste că altul, oricine ar
5[v]: fi acela carile faptele moşiii sale, cu cât de prost / condeiu scriind, şi următorilor săi, pre urmă, a le lăsa s-ar ispiti, ca moimâța lui Ţiţeron socotindu-l, poate fi nici de râs vrédnic îl vor ținea.

Însă acéstea toate, precum să cade căutându-să şi socotindu-să, tot neclătită şi nemutată rămâne acea vestită a bătrânilor dzisă: μάχου ύπέρ πατρίδος, „lupă -te pentru moşie”, într-a căriia cea după lége plinire, pre lângă stidire încă şi frica iaste de rădicat. Către aceasta adaog: toți carii lucrurile moşiii ale sale şi ale sale (oricum şi în ce fél ar fi eale) ale moşiii a să socoti vor, căci nu mai puțin trebuie a să osteni, nici mai puține sudori sint de vărsat pentru apărarea sa decât pentru apărarea moşiii, încă carea şi mai de cinste să socotéşte în lupta pentru moşie priimită. Dzis-au cei bătrâni înțelepți, precum îndrăzniala (carea între răutăți să numără) ia schiptrul şi poartă epitropiia vitejiii, carea doamnă a tuturor vredniciilor iaste. Şi aceasta adevărat că bine au dzis: că unde moartea iaste mai cinstită şi mai plăcută decât viața, acolo răutatea cu de-a sila în bunătate să schimbă. Cu care mijlloc de

multe ori s-au tâmplat, îndrăzneala cu pintinii deznădejdiurii boldită fiind, precum celor biruiți nened[ej]duită a biruinții pohfală aşé celor ce era biruitori neaşteptată a prăpădeniii plânsoare să fie adus. Aşé dară învățătura aceasta μάχου ὑπέρ πατρίδος, „luptă-te pentru moşie” şi stidirea împreună cu frica, afară scoate, căci şi „dragostea toate biruiaşte”. Pre carea noi, ca pe un vârtos şi tare scut îmbrățăşind, drépte arme pe dreptul vom apuca; şi în câmpul istoriilor ieşind, cu înfipți paşi şi cu neîntoarsă față, pre vrăjmaşea a de demult uitării tirănie la lupta monomahiii vom chema; şi pentru izbândirea laudelor şi slavii moşiii, pănă la vărsarea aceii mai de pre urmă a singelui picătură, lupta vom sufferi: şi încă svânta agiutorindu-ne

6v: ade/verință, precum ca a vulturului (supt a căruia chedzi s-au şi născut), cea din fire şi din naştere tineréțe să-i întoarcem tare nedejduim.

Ce poate cineva să dzică: Cine şi de unde eşti tu, o, omănaşule? Din mijlocul varvarilor ieri-alaltăieri ieşind, de năprasnă nemérnic te iveşti. Ce caută la tine arme ca acélea? De unde? Şi în lupta monomahiii când ti-ai învățat? Unde şi carile îți sint puterile şi alalte cătră acéstea trântituri, trébnice măiestrii cu carile înnaintea putérnice[i] tiranii ca aceştia macar a te ivi, necum biruința a nedejdui să poți? La acéstea îndămână ne iaste răspunsul. Adecă, precum noi sintem să facem ca helvetul cel tânăr şi de la bătrânii săi în samă nebăgat, carii, vădzând primejdiia carea de la nepriiatini fără véste li viniia asupră, aşijderea pre sine de arme şi de alte osteneşti cinii lipsiți ştiindu-să, oare cu mânule goale fortuna bătăii să ispitească, au urgiii vrăjmaşului cale să dea ar fi mai cu folos, mult sfătuind şi nemică stătătoriu alegând, - tânărul răspunde precum pentru lipsa armelor nu li-ar trebui să poarte atâta grijă, căci el foarte bine ştie precum nepriiatinii vin cu tot féliul de arme încărcați, pre carile din mânule lor răstorcându-le, nu numai pre lesne, ce încă cu multul mai fericit şi mai lăudat, pre nepriiatini cu ale lor arme a bate şi a birui vor putea; şi aşé făcând, spun istoricii că nu s-au amăgit.

Aşé dară şi noi, asémenea acestora făcând, împotriva tiranîii uitării lucrurilor, nu numai stâbla biruinții (pre carea iubitei moşii cu tot de-adinsul poftim) nedejduim, ce încă ca şi marele acela întemeliitoriul nostru Traian vom face, carile avuțiile céle din jacurile romanilor Decheval, domnul dachilor, strânse şi ascunse le avea, tocma din fundul apii Sarghețiii la ivală li-au scos, şi visteriii romanilor, adecă a cui au fost, li-au dat. /

7v: Într-acestaşi chip, iarăşi dzicem, şi noi făcând, pre céle cu vechimea vremilor îngropate a vechilor istorii comoare la lumină a le scoate şi la triaba de obşte a le arăta ne vom sili, şi céle româneşti precum romanilor să cuvin vom dovedi.

Cândailea părea-să-va cuiva precum acéstea, carile noi făgăduim şi înainte slobodzim, că nu buhnete de puşci osteneşti, ce lătrături de țerberi şi de mici țâncşori şi fricoşi, nu platoşe şi scuturi, ce beşicuri de vânt îmflate şi pe apă înnotând; nici de ciia arme de biruință purtătoare, ce cuvinte în samă nebăgate şi nevoință pentru deşartă slava, în zădar cheltuită, să fie îi va părea, crédem şi ştim. Însă către aceasta mai ştim precum că părérea scaunul adevărului a răsturna sau locul a-i cuprinde nicicum nu poate. Pentru care lucru, nu adevărata a lucrurilor ştiință îndoitei păreri, ce părérea negreşitii ştiințe pururea a să înduplica şi ei a să pleca să cade.

Aşijderea şi noaă a ni să părea slobod va fi că nu cu acest al nostru pentru vechimea Romano-Moldo-Vlahiii Hronic, ca nu cumva de la vecinii de primpregiur vreo vrajbă neâmblândzită să ne scornim, să nu cumva în loc de glumă şi de râs să ne luăm ca şi cum de dulce dragostea patriii nebuniți a fi socotindu-ne, să dzică că célea ce să cad credinții istoriceşti hotare am sărit. Că acéstea măcar cevaşi împotriva noastră nefăcând, cu intriagă consțienție mărturisim (însă deosăbi de lunecarea neştiinței carea tuturor oamenilor aproape şi de casă iaste) că nu aşé după a noastră şi a patriii voie să fim îmblat, cu carea cea de demult potolită şi supt răcită cenuşea zavistiii învălită scânteaie, într-a urăi şi clevetii pojar să o ațițăm şi să o ijdărâm.

Că cine, mă rog, ar fi acela carile să gândiască, ca cu crieri de

aramă, precum cu hulele altora (nu dea Dumnadzău!) adaogerea laudelor sale c-ar putea dobândi? Plăcut şi încă cu fericire ni-ar fi fost nici nărocul acestui câmp să fim ispitit, nici cununa aceii
8v: după pravilă luptă să fim aşteptat. Ce cine iaste aşé de nărocit / cetățan? Cine iaste atâta de fericit Țițeron, carile nu unul, ce o mie de Lucții să poată avea, şi pin ostenințele srteine lăudându-să prin céle în patru părți a lumii deşchise a Romii porți să între pohfălindu-să. Dimpotrivă: cine atâta slab de minte ar fi acela carile ş-ar pofti aşé de groaznice şi atâta de straşnice menituri şi uri să ispitească şi atâtea împotrivnice chitéle a audzi să învoiască?

Însă pre fietecare rătăcită voie stăpâni-o-va dzisa înțelepților: Φίλο ς ο Πλάτων, φίλο ς ο Σωκράτης, άλλα μαλλο ν φιλή ή άλήθεια, „priiatinu-i Platon, priiatinu-i Socrat, însă mai priiatinu-i adevărul”. Cu care lége şi povață, orice acru ar fi cu dulce vom gusta, şi oricât de ascuțite ar fi a chitélelor dosediri, véseli le vom sufferi, numai a neimatii constienție întregiune să păzim, de vréme ce ea singură adeverința istoriii mai luminat va arăta decât radzele soarelui umbra ceasornicului de soare, şi fără nici o încâlcitură va învăța precum toate neamurile şi a niamurilor late împărății câte astădzi Evropa în sinul său încăldzéşte şi ține, cu niamul romano-moldo-vlahilor alăturându-să nu pot să nu-şi cunoască ale sale începături prea proaspete, şi înaintea vechimei bătrânéțelor lor, ca nişte brudii şi tineréle de vârstă (sau mai adevăr să dzicem) ca nişte strânsuri, fără nici o dreptate între cei de loc vârâte, să nu mărturisască.

Căci toate céle despre Apus a Evropii niamuri (nu dea Dumnădzău trufie cuvântului) măcar că astădzi mari, tari şi evghenisite sint, însă alți părinți nu-şi pot cunoaşte, fără numai pe gotthi, vandali, unni, sclavoni, adecă a Schithiii înghețate rumpturi; şi mai cu de-adins, pre singură Italia atâta zămintitură şi amestecătură de varvari au cuprins-o, cât precum odânăoară chinicul Dioghenis cu făcliia aprinsă amiadzăzi pe uliță, aşé
9v: astădzi în mijlocul Romii pre cel hiriş roman cineva a-l cer/ca mult să să osteniască şi de-abiia să-l nemeriască, ca din varvari

să-l poată alége.

Una numai şi singură iaste naşterea ghermanilor, carea precum curată şi chiară sămințiia să să fie păzit, la scriitori aflăm; iară alalte toate din sine născuți să şi chiamă; iară alalte toate zămislirea climatelor friguroase, a ceriului şi a pământului vrăjmăşie fugând şi şederile părinţeşti şi lăcaşurile de naştere părăsindu-şi şi ca nişte stérpe şi vieții omeneşti netrébnice lepădându-le, în părțile Evropii despre Apus să fie năpădit; de ciia, cu frumusétea şi bivşugul țărâlor romanilor îndulcindu-să, întăi, ca pardoşii de Ircania, dintr-însele câteva părți să fie înghițit, apoi ca stăpânitorii cuprindzindu-le, într-însele piciorul şi scaunul să-şi fie înfipt.

Şi aşé de ciia cu cursul vremilor Crăiia Franțuzască (carea acmu după putérea chesăriască locul al doilea ține), crăie, dzic, prea de bună naştere, înflorită, pre uscat şi pre mare foarte putérnică, pre la annul de la naşterea Ficioarii 420 în Franția au început a fi; şi macar că pentru neamul franțozilor, cine şi de unde să fie, istoricii până acmu încă să ciartă, însă Petavie, om de niamul său franțoz, a vremilor şi a istoriilor curat şi ascuțit socotitoriu, cum să cade mărturiséşte, de vréme ce dzice: Pre această vréme (pre la annul de la noi însămnat) a ceii în toată lumea de bună naştere Crăiii Franțozeşti temeliile s-au aruncat, a căruia neam începătura necunoscută iaste, nici cu slovele vechilor deplin să arată. Aşijderea giudecă precum greşiți să fie aceiia, carii socotesc, precum franțozii să fie luat începătură din rămăşița troadénilor. Apoi alége precum adunarea a multe niamuri varvareşti, carile pre acéia vréme Evropa prăda atâta de cinstită şi de vestită crăiie să să fie scornit şi, aruncând giugul romanilor, să fie cuprins Gallia, adecă țara franțozască.

<Petavie, *De sămăluirea vremilor*, Partea 1, Cartea 6, Cap. 13>

Aşé ispanii ce sint, fără numai gotthi pre la anul 414 în Ispania întrând, pre această de acmu a Ispaniii crăie au întemeiat?

10v: Aşé / longobardii, pre la annul Domnului Hristos 568, din Scandia coborându-să (de unde şi gotthii, vandalii, herulii şi gurțilinghii ieşisă) cât de multe crăii, carile acmu în Italia înflorit trăiesc, au pus.

Aşé saxonii, în anul de la Hristos 449, la ostroavele Britaniii trecând, crăiia anglicană şi scotică au aşedzat.

Aşé leşii, rudeniia schithilor sarmatici (aceiaşi sint şi slovénii), pre la annul mântuirii 465, cu voievodul lor Leh, Vistla trecând, a desfătatei crăii leşeşti nărocite începături au dat.

Aşé hunnii, rod de tătari asiatici, pe la anul ştérgerii păcatului 432, crăiii ungureşti şi nume i-au dat şi coróna i-au pus.

Aşé bolgarii şi carii după dânşii au urmat sclavénii şi sirbii, la annul întrupării vécinicului Cuvânt 499, din cea mai din fund a Crivăţului varvarime, ca cum năsipurile apii Volgăi ar fi năbuşit, afară vărsindu-să şi cu iute picior undele bivşugoasei Dunări trecând, Misia, Thrachia, Illiria, Trivalia (carea acmu iaste Sclavonia) şi câtăva parte din Machedonia şi pănă la Dalmatia, cu dése prădzi au lovit, şi de ciia, vecinilor groaznice, a Bohemiii, a Bulgariii, a Sclavoniii şi a Sirbiii crăii au descălecat.

Ce în scurt, mai toate ale Evropii şi a evropénilor niamuri, odânăoară prea varvari, iară acmu prea de bună naştere să fie fost aiavea iaste; carile într-însa, întâi ca nişte vrăjmaşi prădători să fie întrat, apoi (mintea cea de sus toate aşé despuind) osirdnici tocmitori şi bine cumpătaţi domnitori să fie ieşit, cum a celor vechi, aşé a cestor noi hronice ne povestesc.

Acéstea dară aşé; iară a romano-moldo-vlahilor niam, de vom vrea să crédem adeverinţii carea în hronice mărturiséşte, de-i vom căuta cea mai de pre urmă vârstă (de când adecă Traian împăratul din Roma, împărătiasa cetăţilor, alegând cetăţéni romani în Dachiia i-au trecut), îl vom afla de pe la annul tocmirii
11v: firii omeneşti 107 / să fie început.

De-i vom cerca cea de pre mijloc vârstă, o vom găsi deodată cu Romulus, Roma şi cu numele roman adecă cu şépte sute, cincidzăci şi trii de ani mai denainte decât a să naşte Domnul Hristos. De-i vom iscodi cea dinceput naştere, precum de la răzsipa Troadii şi de la înstreinarea lui Eneas la Laţium, adecă în ţara lătinească, a vechilor sémne şi scrisori mărturisesc.

De-i vom întreba a evgheniii catastih şi a ghenealoghiii rând, precum romani în Roma, de cetăţéni romani şi oşténi veterani

născuți, a ellinilor nepoți, strănepoți de la Troada să să fie trăgând, a grecilor şi a latinilor scriitori mărturisesc. De vom lua sama faptelor mai marilor lor, nu prădători, nu năpăditori, nu adăosători, ce înmulțitori, ce lățitori, ce mai dinluntru şi mai de triabă mădulare a împărățiii romanilor a fi îi vom găsi.

De le vom căuta firea, inima şi cea iroicească vitejie, aiave iaste că a hotarălor lumii româneşti împotriva sirépelor neamuri tătăreşti ca nişte zidiuri de aramă puşi şi nebiruiți apărători s-au socotit şi într-înşii numai să să fie păzit şi plinit acel adevărat cuvânt pentru cei hirişi romani de la Seneca dzis: „unde au biruit romanul acolo au şi trăit”. Căci den afara hotarelor împărățiii româneşti, până adecă la fundurile Indiii, până la pustiile Araviii, până la necunoscutele locuri a Africăi şi, să dzicem, aşéşi până la marginele lumii cunoscute, poporul românesc, prin multe vremi şi pre la multe părți, precum să-şi fie scos şi aşedzat slobodziile sale nime poate fi carile să nu ştie. Însă macar o alégere de oaste, cu alégerea lui Traian împărat (carile şi oştian ales şi hatman iscusit era) a să potrivi n-au putut, nici a altor consuli sau împărați colonii (adecă slobodzii) la vârvul a atâta, să-i dzic, mai vécinică fericire a să urca s-au învrednicit, ca, după pomenit cuvântul Senecăi, unde au biruit acolo să şi trăiască.

12v: Cu această dară socoteală afară din tot prepusul iaste, / ce de la istorici să pomenéşte, precum Traian, până a omorî pe Decheval, până a sfărâma pe dachi şi până a suppune Dachia, cu atâta vărsare de singe s-au nevoit, cât svârşindu-să acmu pline de pândzături chichițele hirurghilor, pentru ca să lége căscate ranele slujitorilor, nici năfrămile sinului său, nici pândzele mésii sale orânduite să nu fie crutat; pentru care precum céle trecute vacuri, aşé céste de acmu nu de sațiu să pot mira, socotind adecă Traian, ca un nărocit hultuitoriu şi ca un înțelept împărat, că la răsad ca acesta adăpătură un puhoiu de singe ca acela să să fie cuvenit.

Aşijderea pentru ca țarina mănoasă ca aceasta să să străjuiască şi numelui său slavă nemuritoare să lasă, nu cu strein şi nemernic, ce cu românesc ochiu şi inimă a o priveghea şi cu

românești arme a o păzi și cu cetățéni de Roma a o lucra, pre următorii săi cu necălcat giurământ au legat.

Pentru care lucru Adrian, carile nu numai a împăraților ce încă și a celor cât de proști isteciuni neostenit râvnitoriu fiind, de vréme ce la vredniciile lui Traian a agiunge nu poate, cu blăstămățiile sale laudele lui a călca și a le micșura pre cât poate, a să sili nu să rușiniadză. Și cu acesta mijloc, Parthia, Assiria, Armenia și toată Mesopotamia (céle a lui Traian în véci de pomenit trofee) parthilor și altor asiiatici varvari, pre lesne li-au lăsat și slujitorii românești, ca cum peste țircălamul lumii, de Traian în mijlocul varvarilor ar fi fost puși ca și cum a să păzi nu s-ar putea înaintea senatului pricinind, nu atâta copilăréște, pre cât blăstămățéște, îndată înapoi i-au chemat. Însă aceastași romanilor carii în Dachia noastră era aședzați a face foarte s-au rușinat. Cu care pricină s-au tâmplat ca Dachia, carea era ca un fericit proimiu a biruințelor următoare, de ciia în véci vrédnică de împărat ca acela, coronă să rămâie și să să ție.

Într-acesta chip dară, pre romano-moldo-vlahii noștri, Roma /
13v: maica, din lăunturile sale născându-i, i-au aplecat și i-au crescut; Traian părintele, cu obiceiele și armele românești învățându-i, a Dachiii adevărați moștenitori i-au pus și cu curat singele fiilor săi, pre Dachia, carea mai denainte varvară era, au evghenisit-o.

Acéiași după acéia, cu prilejul fericitelor vremi, la atâta a puterilor și și a vredniciilor înălțime s-au înălțat, cât marele Constantin, cătră dânsa Thrachia și Machedonia alăturând, a lumii românești a patra parte să pliniască o au socotit. Aceasta de pe una numai pre lesne poate să să dovedească, că de vréme ce Constantin, cu puțin mai denainte de pristăvirea sa, toată împărățiia în patru părți despărțind și fiilor săi cineși partea sa să împărțască vrând, ca un de lége părinte și prea bun domn au socotit că măcar că Dachia, împreună cu alalte mai sus pomenite țări, cu încungiurarea hotarălor decât alalte părți cu multul mai îngustă și mai strâmptă era, însă cu bunătatea ceriului, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor, cu ploada pământului, cu frumusétea câmpilor, cu desimea pădurilor, cu

mulțimea cetăților, cu slava cetățénilor, cu cinsteşiia năroadelor, cu vârtutea şi vitejiia slujitorilor şi cu mulțimea a altor lăcuiori, decât alalte părți nu numai nu mai gios, ce încă cu multul a le covârşi poate. Şi pentru aceasta, lui Constans, celui mai mic între frați şi mai mare în dragostea sa fiiu, dreaptă moştenire au însămnat-o; nici lui Constans de soartă ca aceasta rău i-au părut, ce încă ca céia ce părintele său i-o orânduisă, ca pre o prea plăcută moşie, cu dragă inimă îmbrățişând-o, după răpăosarea lui Constantin, aşéşi şi scunul împărățiii în Dachia ş-au pus.

După acéia frate-său Constantin, cu zavistiia pornit, cu a sa parte neîndestulându-să şi cu mână vrăjmăşască asupra lui Constans viind, el cu oastea din Dachia, şi biruindu-l, şi omorându-l, de ciia către Dachia toată împărăția Apusului ş-au adaos. Deci după depărtarea lui Costans de la Dachia spre Italia

14^{v}: până pre la vremile lui Grațian / împărat, Dachia noastră împreună cu Thrachia şi Machedonia tot supt un dregătoriu au fost; iară supt acest împărat năpădirile gotthilor mai mult îngreuindu-să, Grațian au chemat de la Ispania pre Theodosie Marele şi singur apărătoriu şi stăpânitoriu acestor țări să fie poftit, socotind adecă Grațian foarte înțelepțéşte, precum că osteninţele şi laudele lui Traian nu poate altul să le ție şi să le poarte fără numai altul ca Traian, adecăte Theodosie.

Theodosie dară, luând grijea părților acestora, nu numai căci pre Dachiia cum să cade au apărat-o, ce încă şi pre gotthi, carii din Thrachia până la Don să răvărsasă, cu armele atâta i-au îngrozit şi cu pacea atâta i-au înduplecat, cât Athanaric şi Fritighernis, hatmanii lor, lepădând cea vărvăriască sălbătăcie, cu prietenesc picior din Dachia trecând, cetății lui Constantin, carea împărățiia la Răzsărit, cu plecăciune i s-au închinat.

Iară după acest al doilea Traian (pre marele şi creştinul Theodsie înțăleg) cu lenevirea (precum ni să pare) împăraților carii după dânsul au urmat, sau poate fi aşé vrând cel dintru nalturi Dumnădzău, puterile romanilor nu puțin veştedzindu-să, unnii, bolgarii, sclavonii, sirbii şi herulii, prin câtăva vréme câteva provinții româneşti apucând, până mai pre urmă în

Pannoniia (care iaste Unguriia cea mare), în Thrachia, în Misia, în Illiria, în Machedonia şi aşeşi în slăvită Greția, piciorul şi scaunele ş-au înfipt; iară în Dachia noastră aceastaşi desăvârşit a face nicicum n-au putut; încă cu vârtutea a celora ce o stăpâniia romani, totdeauna bătuți, totdeauna goniți şi biruiți să fie fost, şi pre moşia sa pururea păzită şi de a varvarilor îndelungată împresurare slobodă să o fie ținut, vestiți scriitori ne povestesc (pre care în textul Istoriii pre la locul şi vrémea sa îi vom arăta). Căci aceştea aceiiaşi romani sint carii (precum singurele létopisețele sclavonilor spun) pre niamul slovenec, în scurtă

15v: vréme, de pe malurile / Dunării gonindu-i, pănă la apa Vistlii i-au împins şi acolo, boțindu-i, începturile stăpânirii lor pre acelaşi loc a-şi d a i-au asuprit. Aceştia aceiiaşi romani sint carii pe polovții şi pe picinighii vrăjmaşi, a împărățiii romanilor nepriiatini, i-au făcut să-şi cunoască hotarăle, pustiile céle de

<Caută înainte mărturiile acestora> peste Nistru. Aşijderea cu cursul vremilor (precum la Striicovschie să află), ori ca pre nişte suppuşi i-au domolit, ori ca pre nişte soții i-au avut (căci acestui lucru curată ştii[n]ță nu avem) pre cât putem cunoaşte cu îndelungată a lor slujbă atâta s-au slujit, cât şi din limba româniască câtva să să fie împrumutat şi cea vărvăriască a lor cu dânsa nu puțin să o fie tocmit.

<Cartea 6, Cap. 16> Aceştia aceiiaşi romani sint carii pre vré[mea] împărăților lui Constantin şi maică-sa Irini, când Carolus Marele schiptrul împărățiii Apusului de a Răzsăritului au despărțit şi până la Dachia coborându-să, prin solii săi, cu dânsul, lucrurile stăpânirii lor ş-au aşedzat.

<Cartea 7, Cap. 17> Aceştia aceiiaşi romani sint carii lui Conrat al triilea, împăratului Apusului, când la svânta oaste ierusalimască prin Poloniia şi de acolo prin Moldovlahia mergea, la doaă sute de mii de oameni cu sine ducând, de toată hrana şi altele carile la calea a atâta oaste trebuia, îndestul au dat.

<Cartea 8, peste tot> Aceştia aceiiaşi romano-moldo-vlahi sint carii pe Alexie Comnenos şi pe Isachie Anghel, împărații Țarigr[a]dului, vrând cu tirănie asupra lor să să ispitească mai mult de cinci ori cu vrăjmaşe războaie i-au biruit, şi precum românul slobod prea

bună soție, aşé, întărâtat, războinic fără potrivnic să fie li-au arătat.

<Cartea 8, Cap. 13, 14, 15, 16>

Aceştia acei[ia]şi romani sint carii după ce latinii cu amăgială apucasă Țarigradul de la greci, împotriva năvrăpitoriului Balduin biruitoare arme au purtat, şi grecilor, carii acmu pentru împărăție fără nici o nădéjde rămăsése, ca, împotriva a amăgeu ca acesta, îndrăzniala şi arme să apuce şi pănă mai pre urmă şi împărățiia /

16v:

să-şi răscumpere, foarte cu îndămână prilej şi agiutoriu li-au dat.

<Marinus, Partea 2, Cartea 3, Cap. 13 şi 19 şi înainte în *Hronic*, Cartea 9, Cap. 12>

Aceştia, iarăşi dzic, aceiiaşi romani sint carii singuri numai cu secuii puterile şi armele împreunându-şi, între atâtea asiaticeşti şi evropeşti vestite neamuri, ei numai pe a lui Batie cumpleciune şi a tătarâlor lui vrăjmăşie bărbătéşte au tâmpit şi locurile sale, de prada vărvăriască mai nebetejite ferind, prin moşiile lor trecătoare a le da adevărat romănéşte le-au tăgăduit. Şi pentru ca pe strâmpt să dzicem aicea, carile în țăsătura Hronicului pre larg sint să să pomeniască, unu numai şi mai de pre urmă, însă decât alalte cu multul mai aliasă faptă vom mai adaoge carea cum cu mare laudă s-au isprăvit, aşé minunat şi pănă astădzi să trăgăniadză.

Aceştia adecă sint aceiia romano-moldo-vlahi, carii, după ce au început zmăul cu şépte capete, turcul, atâtea împărăţii şi crăii a Răzsăritului şi a Apusului cu larg şi nesăturat gârtan a înghiți şi ales mai toată lumea a părților creştineşti mai la cea de pe urmă mişelie li-au adus, cât stăpânirile carile odânăoară era prea înflorite, astădzi de-abiia, şi mai nici de-abiia, macar ca un trup demult mort şi cu putregaiul vremilor mistuit, nici oasele înşirate îşi pot arăta. Ei, ei, dzic, numai singuri, cu minunat a fierului şi a aurului meşterşug, cum vrăjmăşiii, aşé lăcomiii lor înainte ieşind, vii a lui Ahilevs şi a lui Ulysis, strămoşilor săi, icoane să fie s-au arătat.

În vécii lor slăvite şi preaputérnice au fost împărățiile grecilor, a persilor, a eghipténilor şi a Vavilonului, pre carile puterniciia sultăniască atâta li-au schimonosit şi li-au micşurat, cât în dzilele noastre lucrurile lor, pre carile mintea omului să le cuprindă nu putea, să par că nu fapte, ce vise, nu istorie, ce basne fac.

Aravia fericită, pietroasă şi cea pustie, nefericirea şi pustietatea carea armele turceşti i-au mestit, nu numai au gustat-o, ce aşéşi până la beție şi amețeală au sorbit-o.

17v: Africa, cu a Romii pu/rurea râvnitoare Carthaghinea, dintele vierului osmănesc atâta l-au simțit, căt în luntrurile sale rana carea au luat în véci nevindicată i-au rămas.

Bulgarii, sirbii, sclavonii (între care să numără şi bosnénii), albanii, bohemii şi dalmatii, neamuri carile, cu mâna şi cu fierul, mai toată Evropa îngrodzisă, atâta li-au îmblândzit şi li-au domolit agareanul, cât din cea véche şi de fire a lor sirepie macar o picătură nu li-au rămas; nici cu altă mai cunoscută faptă sau dzisă, fără numai cu una, şi acéia foarte întunecată, a numelui adecă însămnare, între alalte a muritorilor niamuri a să număra pot.

Preaputérnică, lungă şi lată stăpânirea unguriască, la atâta strâmptoare o adusése căt a crăiii sale hotare nu aiurea putea să cunoască, fără numai între cădzuți şi răzsipiți păreții săi.

Pre ghermani, rod amintrilea nebiruit, atâta i-au înspăimat cât până la porțile Beciului de doaă ori, iară primpregiurul lor de nenumărate ori, cu moarte şi răzsipă fulgerile şi tunetele armelor sale au adus.

Ce pentru ca aicea să nu mai pomenim câte răutăți şi cumpliri au făcut Publicăi Venețieneşti, de câte slăvite ostroave şi de câte vârtoase cetăți pre mare şi pe uscat au sărăcit-o, socotim că cea mai dinluntru Italie într-adins pentru cea mai vrăjmaşă şi mai de pre urmă a tirănniii sale mânie neatinsă a o lăsa să fie vrut, şi pentr-aceasta armele spre Crivăț să-şi fie întors, adecă asupra léşilor, rusilor şi căzacilor; pentru ca şi pre aceste creştine țări într-o sughițitură să le înghiță spurcata-şi şi a sațiului neştiitoare gură ş-au căscat. Carile macar că aşé de tot biruite n-au fost, nici asupra giugului lui grumadzii ş-au plecat, însă fără nemăsurată vărsare de singe creştinesc şi fără nenumărate suflete în robie prăpădite a scăpa n-au putut. Ca şi cari răutăți câte şi câte au fost şi de câte ori s-au făcut şi încă sa fac, de am vrea pe amănuntul
18v: să le pomenim nu numai puterile nu ni-ar agiunge, / ce încă şi

vrémea ni-ar lipsi.

Însă din céle multe una numai vrédnică de însămnat, de la istoricii leşeşti adése pomenită de vom însămna, nu fără triabă a fi socotim. Dzic dară ei precum acea de sus Pronie, purtând de grijea mântuinții acestor crivățéne năroade, cu niamul romano-moldo-vlahilor ca cu un zid prea vârtos şi nebiruit să fie slujit, pre carile împotriva a vrăjmaşe săriturile păgânilor puindu-l, cu pieptul lor, întregi încă pănă acmu şi în scaunele sale înfipți şi odihniți, să-i fie păzit.

Mai uitasem a dzice carea mai denainte de toate s-au cădzut să fim dzis: niamul tătăresc pre carile împărățiia persiiască, grecească, româniască nu l-au biruit, nici altul, fără numai Dumnădzău sau căruia Dumnădzău putințele cu un deosăbit chip a dumnădzăieştii sale voi îi va adaoge, a să putea birui pănă acmu s-au credzut, pre acestaşi, dzic, tătăresc niam, Poarta otomăniască atâta l-au domolit cât nu într-alt chip, ce tocma ca pre un vânătoriu la vânat gata, pre un ogar în prohaz gata ținind, după voia sa, când va atuncea şi încotro într-acolo cea din fire turbată vrăjmăşie a-şi plini îl sloboade. Aşijderea, de multe ori, ca de o jiganie mursăcătoare şi necredincioasă ferindu-să, cu primenirile, schimbările, nu rari ori şi cu omorârile hanilor lor (căci toate céstea în voia sultanului stau) îl umiléşte, şi prilejurile capul a-şi rădica îi trage.

Acéstea toate precum aşé să fie pare-ni-să că nu va fi cela ce nu ştie, căci atâtea şi atâtea împărății supt stăpânirea sa au suppus, au călcat, au prăpădit şi, ca cum n-ar mai fi fost, li-au întors, cât multul mai pre lesne ar fi cuiva neogoit a le plânge, decât peste tot, aşé cum sint, din catalog a le număra, şi mai vârtos vrémea plânsorii decât a scrisorii să fie ar alége.

Aşé din dzi în dzi bălaurul acest vavilonesc îngrăşindu-să şi îngroşindu-să, de ciia toată lumea, ca cum prea strâmptă peşteră să-i fie socotind, nici care loc să-l mai încapă având, schizmuitu-
19v: s-au, ca cum chipul şi firea cea de şérpe / bălaur înveninat şi-ar fi lepădat, însă alta de scorpie au îmbrăcat, pentru ca ce cu colții a muşca şi cu fălcile a îndupăca n-au putut, coada cu venin şi

toapsăc într-armându-şi, cu cel de moarte purtătoriu ac a împunge şi a pătrunde s-au apucat spurcatul; şi ce ca un vrăjmaş leu a spinteca n-au avut cum, ca o prea vicliană vulpe, cu amăgéle şi vicleşuguri a isprăvi s-au căznit.

Suleiman acela, a Ghermaniii groază, a Ungariii domolitoriu, a sirbilor şi a bulgarilor suppuitoriu, a turcilor Ulysis şi a osmanilor Licurgos, carile cum din scrisele aşé din dzisele bătrânilor săi înțelegând precum împotriva romano-moldo-vlahilor cu neprietenie a mérge iaste cea mai desăvârşită nebunie (căci înțelepciunea şérpelui aceluia, mulți din istoricii creştineşti sint carii cum să cade o mărturisesc), şi asupra a niam ca acesta, cu armele nebiruit fiind, cu arme şi cu războiu mai mult a ispiti altă să nu fie fără numai lucru de batgiocura şi de primejdiia slavii aliosmăneşti.

<Caută *Epistoliile* lui Busbecvie>

Aşé, ca unul foarte bine ştiind, socotiia de câte ori şi câți Muhamedi, câți Baieziți, câți Murați în câmpii moldoveneşti sfărâmase şi mii de mii de turcii săi valurile Dunării, a Prutului, a Sirétului, a Bârladului, a Nistrului înghițisă; aşé dară într-acesta chip, cu patemele şi primejdiile altora şi ale sale învățindu-să, legătura şi pacea carea Bogdan, ficiorul lui Ştefan Vodă Marele, îi aducea foarte cu drag au îmbrățăşeat-o şi supt chipul a dării pre an (fără carea pacea creştinilor cu turcii totdeauna moartă iaste) cu daruri a patru mii de galbeni, a doadzăci de şoimi şi a patrudzăci de iape frumoase, carile pământul Moldovii le naşte, îndestulit a fi priiméşte acela ce a lăcomii în véci nedespărțit tovarăş şi închinătoriu era.

20^{v}: Într-acesta chip dară părinții niamului moldovenesc, carii pre acélea vremi de grijea patriii sale precum / să cade purta, macar că daruri au făgăduit şi aur, argint, dobitoace şi pasări, ca pominocul pământului lor în toți annii la căscată poarta lui prin solii lor s-au obliguit; însă cu întreg sfat şi şi cu bună socoteală slujindu-să şi vrémea răscumpărând, cu vârtoase şi tari legământuri, putérea stăpânirii sale cea monarhicească bine ş-au aşedzat. Cinstea bisericească, credința creştiniască şi légea orthodoxiii de turbată şi lunatecă buiguitura muhammediniască

neimată şi nespurcată ş-au ferit. Nici vii fiind au putut sufferi ca vreodată steaoa cea cornorată deasupra a preasvânt sămnului crucii să să rădice. Acéstea dară toate nu numai şie, ce încă şi poruncii *Curanului* cu totului tot împotrivnice fiind, i-au căutat tirannului şi peste voia lui a le priimi şi a le sufferi. A căruia lucru altă mai aiavea pricină nu să poate da fără numai, macar cu amăgélnice tocméle şi cu chip de împăcăluire, însă şie pre unul şi singur niamul moldo-vlahilor a-şi pleca nu mai cu puţină slavă să fie împărăţiii othmanilor au socotit, decât c-au suppus cu armele atâta mulţime de altele.

<Ian Zamoischie şi Stanislav Sarniţie>

Acéstea dară şi altele decât acéstea cu multul mai minunate, carile în Hronic înainte să vor arăta, unii din vecini, ca dintr-o înaltă stajă oglindindu-le, adevărat că nu fără oarecare chip de cinsteş şi arătos a zavistiii veşmânt, pre numele romano-moldo-vlahilor, cel ce supt slova a vechilor scriitori de greu dzăcea şi demult dinluntrul inimii gemea, încă cu mai împletecite şi mai încurcate mrejuliţe a-l înfăşura şi cu poala odejdii vechimii vremilor aşéşi de tot a-l ascunde şi din catastivul ceii mai ştiute şi mai cunoscute istorii cu totului tot a-l rad e şi a-l ştérge s-au nevoit; ce nu ştim cu ce chip fruntea atâta de nesiită ş-au ivit, socotind precum vor putea soarele cu tină să lipască şi ceriul cu palma să căptuşască!

21^{v}: Însă cătră aceştia gata ne sint apărătorii / atâţia adecă greceşti, lătineşti, nemţeşti, franţuzeşti, italieneşti, ungureşti, leşeşti, ruseşti, sloveneşti şi aşéşi şi tur-arăpeşti şi turceşti scriitori. Carii cu toţii într-un suflet armele a dréptii rătuiri apucând, împotriva blojeritorilor, cu adevărată şi aiave a biruinţii nédejde, de drept războiu pentru noi să apucă, aşé ca, noi tăcând şi odihnindu-ne, ei din vechi armăturile lor, cu tot féliul de arme într-armându-să pre unii cutreierători şi a laudelor streine fără vréme şi fără socotială pizmăluitori la meidanul luptii îi strigă.

Aceştia, dzic, scriitori, fietecarile a vremilor sale însămnători, vor arăta precum că în mreajea paingului alte lighioi nu să pot prinde, fără numai musculiţe şi altele asémenea acestora, neputincioase şi neîntr-armate muşiţe; iară când să tâmplă a

cădea într-însele nescariva păsăruice şi la fire mai vârtoasă jigăniuțe, eale îndată să rump şi nevoințele lui în deşert să fac.

Aceşteaşi cu tari dovéde vor vinci (căci noi de la noi câtu-i negrul sub unghe nu vom dzice), precum cea dintăi a romano-moldo-vlahilor în Dachia desălecătură să fie fost de la Traian, marele împărat.

Aşijderea vor arăta precum annii niamului lor decât a altor niamuri evropeşti cu multul mai mulți, şi vârsta lor decât a multora mai matoră şi mai véche să fie, ca ceiia ce începutul annilor lor iaste de la aceasta înapoi cu o mie şése sute şi dzéce anni; şi aşé nici unul dintre niamuri (alegând pre carii mai sus am pomenit ghermani) cu bătrânéțele şi cu vechimea lor să poate alătura.

De ciia vor mărturisi precum poporul romano-moldo-vlahilor nu din glogozala a naşteri de strânsură să fie scornit, ce din cetățéni romani, din ostaşi veterani şi din mari familii să fie ales. Apoi din buni şi tari romano-moldo-vlahi, din buni şi tari părinți romani născându-să a singelui curățenie şi a niamului evghenie
22^{v}: nestricată şi nebetejită să fie ferit, / precum şi pănă astădzi tot aşé o feresc.

<Laonic Halcocondilas>

Nici să gândiască cineva că doară într-atâta a lucrurilor necunoştință sintem cădzuți (fie acesta aşé mai puțin slobod să grăim), nici să-şi prepuie că doară pretenduim precum adecă niamul romano-moldo-vlahilor nici un singe de a streinilor în singele său să fie amestecat; că aceasta nu numai a dzice şi a gândi fără socoteală ar fi, de vréme ce precum mai demult cu multe năpădirile a multe niamuri, aşé mai pre urmă şi mai vârtos, după răzsipa împărățiii constantinopolitiană şi a altor megiiaşe crăii, prin turbătura turciască răzsipi şi răstrunări, multe de toată stepena, multe de bun niam şi încă împărăteşti, crăieşti şi domneşti streine familii, în sinul său au priimit Moldova şi Țara Munteniască, precum sint a Cantacuzinilor, a Paleologhilor, a Sevastosilor, a Grililor, a Asanilor, a Hrisoverghilor, a Petralifilor, a Hrisosculeilor, a Russetilor, a Evpraiotilor şi altele multe a blagorodiii greceşti flori în țara sa au sădit cea cu singele

românesc evghenisită Dachia.

Cătră aceştia de la megiiaşii léşi Potoţchiiaştii, de la litvani Radzivilii, de la unguri Batorii (din carii să trăgea Ştefan Vodă ce-i dzic Burdujea) şi încă, mai de de mult, de la Corvini să trăgea Urecheştii.

De la domnii, sau cum îşi dzic ei mârzii Crâmeşti, Cantemireştii şi din Cerchéşii Cabartai câteva chipuri de frunte (înte carile au fost şi doamna lui Vasile Vodă, din carea i s-au născut Ştefăniţă Vodă); după ce au vinit supt stiagul lui Hristos, între céle ale boierimii vechi familii i-au priimit şi i-au numărat Moldova.

Aşé craii sirbeşti au dat ş-au luat fétele şi ficiorii săi după fétele şi ficiorii domnilor de Ţara Muntenească. Aşé Brâncovénii de la bulgari să să tragă să povésteşte; aşé vechii Băsărăbeşti din Basarabiia (căriia acmu îi dzicem Bugiac) au trecut la Olt.

23[v]: <Dlugoş, Cartea 11>

Aşijderea domnii şi boierii moldoveneşti pre fétele sale domnilor şi crailor streini (luând sama bunătăţii niamului) a le da nu s-au apărat, precum / la istorici citim. Iliaş, ficiorul lui Alexandru Vodă, să fie luat doamnă pre Maria, sora Sofiii, crăiasii lui Vladislav, craiul leşesc; Stefan cel Mare şi Bun să fie dat pre fie-sa, Iliana, după Ioan Vasilivici, împăratul Moscului. Vasile Vodă o fiică după Radzivil, ducul de Litvaniia, şi pe alta după Timuş Hmenlinschie, hatmanul căzăcesc, să fie măritată ştiut iaste.

Trécem aicea pentru lungime a mai pomeni a Bogdanilor, Moghileştilor, Constantinilor şi a altor domni cu a palatinilor şi a voievodzilor şi a caştelénilor leşeşti, după lége a singelui amestecare; căci pentru toate acéstea, vrând Dumnădzău în tomosul al doilea a Hronicului nostru la locul şi vrémea sa anume să va dzice, percum şi în Cartea Ghen[e]aloghiii a neamurilor boierimii moldoveneşti (pre carea cu limba lătiniască am scris-o) pre larg am arătat.

Însă cu toate acéstea a însuratului şi a măritatului legătură, părtnicească fiind şi numai a unor mai de niam case împreunare,

nu să va cădea a să socoti că doară cu acesta mijloc cel de roman singe să fie stricat, precum şi singură orânduiala firiască poftéşte, partea cea mai mică, ceii mai mari lăsindsu-să.

Ce pentru ca să nu trécem chipul şi forma Pridosloviii, pentru alalte a romano-moldo-vlahilor vrednicii pre cititoriu la trupul Istoriii îl invităm. /

4r: **PRAEFATIO**

Cicero, eximius ille Romanorum Demosthenes, latinitatis parens, rhetorices canon, sermonis norma, eloquentiae inimitable exemplar, ac omnium fere artium atque scientiarum facile princeps cum toto, quod illi ipsa donaverat natura, necnon plus ultra acuerat ars, ingenii acumine, in omnibus singulisve, sive laudantibus, sive vituperantibus scriptis, peroratisque orationibus, atque aliis innumeris pene epistolis scribendis atque dictandis, parum laborasse, parum sudasse videtur; at in epistola quadam (qua a Lucceio vitam, sive potius res sub eius consulatu gestas exarari, et posteris celebrandas tradi postulat) perscribenda (ut ex ipsis illius verbis animi effigiem exprimentibus clarissimé patet) non diu solum ac undique explicatis ingenii velis, mentem agitasse, sed sanguineos etiam effudisse sudores, se semet prodit: quo nimirum modo atque methodo, suas alliis exponeret laudes, et res a se praeclare sive minus ita gestas, alieno calamo depingi atque exornari, absque ulla affectationis nota cuperet; et illo superstite, ab exteris lectitari ac celebrari audiret, necnon inde ineffabilem quandam animi hilaritatem et desiderii fruitionem capere posset. Tale igitur opus aggressurus omnes ingenii intendit nervos, nullis parcet laboribus, nullos sudoris sentit imbres et in eloquentiae artem quasi indignabundus, ac si in
5r: inventionis supellectili / defectu laborantem deprehendens, omnes eius loculos funditus everit, et totas sermonis opes ut prodigus alter dissipat, dilapidat, neque quiescit, antequam proemii fundamentum nanciscatur, ponat atque stabiliat. Tandem hujus desiderii duas praecipue fundat bases, et una quidem est, ad proprias demandandas laudes, non ore et verbo, sed calamo et charta opus esse. Secunda vero verecundiam (quae alias cuique proprias afflagitare laudes maximopere interdicit) epistola methodum suppeditante, spernendam, sive prorsus tollendam esse, quibus positis, *epistolam* ait, *non erupescere*. Hinc deinceps praedivitem sese explicandi materiam nactus, non minus

audaces, quam liberas, velocis pennae laxat habenas, quae amplissimos eloquentiae campos percurrens, ita resolvitur ac incitatur, ut non scripturientis calami, sed agricolae ventilabri, vices tenere videatur: et tanto ambitionis exardescit flagore, ut combusti iam animi cineres quoque in auras vanae gloriolae ventilasse, a sermonis cultoribus iudicari non dubitetur. Qui modum quidem eius eloquenter dicendi, eleganter scribendi, et ambitionis auras artificiose capiendi laudant atque ut par est, admirantur, non tamen sibi moderari possunt, quin eum iucunda quadam satyrici specie excipiant, et scaenicum aliquod in eo reprehendant. Ita igitur Cicero (et qualis Cicero? Qualem nempe neque ante vidit, neque post visura est Roma) dum res sub tempus regiminis sui expeditas, paulo ornatius, ab alio scribi percupiens, in tale acre et sinistrum incidit iudicium; procul dubio alter, quisquis ille fuerit, qui res patriae suae vel
6r: simplicissimo / calamo posteris tradendas tentaverit, ut Ciceronis simia existimatus, neque risui dignus habebitur.

Caeterum his omnibus rite perspectis, atque consideratis nihilominus immobilis et inconcussa manet illa maiorum decantata sententia: μάχου ὑπέρ πατρίδος. In cuius legitima executione, praeter erubescentiam, timorem quoque tollendum, merito adicient illi, qui patrias res (quales quales illae essent) sibi, et vicissim suas patriae computabunt. Non enim minus laborandum, neque minus est sudandum, in propriae, quam in Patriae iusta, ac debita defensione: imo quod maius pondus requirit, in agone pro patria suscepto, audaciam (alioquin inter deformissima vitia connumeratam) fortitu dinis conctarum virtutum reginae, sceptrum atque vices gerere, sapientissimi arbitrari sunt veteres; et merito quidem, ubi enim mors charior est vita, ibi necessarium quoque vitium, in virtutem transit. Quo facto, non raro contigisse constat audaciam desperationis calcaribus concitatam, tam victis insperatae victoriae triumphum, quam victoribus inexpectatae stragis deploratum conciliasse. Μάχου igitur ὑπέρ πατρίδος. Spernit ruborem, spernit timorem; (quia et amor omnia vincit) quo a nobis loco munitissimi ac

firmissimi thoracis, amplexo, iusta arma; iuste arripiemus, et in historiarum campum prodeuntes, fixo passu et immota facie, saevam saevae vetustae olivionis tyrannidem, ad monomachicum certamen intrepide provocabimus, ac in vendicanda charae Patriae laude, atque gloria, usque ad ultimae sanguinis guttulae
7[r]: effusionem, luctam perferemus: nec non sacra co/adiuvante veritate illi, ut Aquilae (cuius auspiciis et nata fuit) geniunam et nativam iuventutem restituere firmiter speramus.

At dicet fortasse quispiam: „Quis, cuiasque tu homuncio, media ex Barbaria intempestivus et nuperrimus advena? Unde tibi tot πανοπλία? Unde armorum usus? Unde monomachiae disciplina? Unde et quae vires, et alia ad hunc athleticum agonem necessaria praeparamenta, quibus in conspectum immanissimae huius tyrannidis apparere saltem, ne dum victoria sperare possis?” In promptu erit responsio; nos videlicet fac turos ut iuvenis ille et senioribus despectus fecisse Helvetus, prehibetur. Illi enim cum ab improviso hoste imminens, viderent periculum, et se armis, aliisque bellicis instrumentis destitutos scirent; et utrum nudis manibus pugnam tentare, an furioso hosti cedere, conducibilius esset, diu consultantes, et nihil firmi descernentes; hic, illos, inquit, non debere ob armorum defectum sollicitos esse, se enim exacte exploratum habere, hostes omni armorum genere onustos venire, quibus ex illorum manibus extorsis, illos illorum armis non facilius tantum, sed multo quoque felicius atque laudabilius oppugnare, et profligare posse; quo facto, eos eventum haud fefellisse, historiae tradunt.

Hos itaque nos, quanum licebit, imitantes, adversus oblivionis rerum tyrannidem, non modo victoriae desideratissimum (quod charissimae patriae unice optamus) brabium speramus; sed insuper faciemus, ut magnus quoque ille noster fundator, fecit Traianus, qui ex profundo Sargetiae amnis sabulo, abditas, quas ex Romanorum rapinis congesserat
8[r]: Decebalus opes; eruens, Romano ad/iunxit fisco. Huius instar, inquam, nos, vetustate obrutos praedivites antiquarum historiarum thesauros in lucem edere, et usui communi exponere

conabimur, ac Romana, Romanis deberi probabimus.

Opinabitur fortean non nemo, haec a nobis praemissa atque promissa, non tormentorum bellicorum boatum, sed Cerberis, aut pavidi potius catuli latratum; non thoraces et scuta, sed aquae supernatantes et aëre conflatas bullas; nec denique τα arma ἐπινίκιον reportantia; sed dicteriola, et vanae gloriolae studentia esse molimina. Opinabitur? Credimus et scimus. Nihilotamen minus scimus praeterea opinionem, veritatis sedem subvertere, aut occupare minime posse, ac proinde non certam rerum scientiam unquam, dubiae opinioni, sed e contra, opinionem, semper infallibili scientiae obedire, ac illi sese subiicere teneri: pari etenim ratione nobis quoque opinari licebit, hocce nostro, *Antiquitatis Romano-Moldo-Vlachiae chronico*, edito, fore forte a circumspectantibus vicinis nos nobis ipsis implacabilia parituros odia, multis scom<m>atibus impetitos iri, et ut dulci amore Patriae dementato, debitos historicae fidei limites transgresso exprobraturos. Hisce tamen nihil obstantibus, salva conscientia (excepto ignorantiae, cuilibet mortalium praesentissimo ac familiarissimo impedimento) profitemur, nos neque nobis neque Patriae amori ita studuisse, ut dudum iam sopitam et tepentibus cineribus tectam invidiae scintillam, in odii incendium, aut allienum, ulla sine causa, animum in nos excitare vellemus. Quis enim tanti esset cerebri, qui per alienas, apage! detractiones, propriarum laudum incrementum nancisci arbitraretur? Gratum, imo faustissimum haberemus, nos neque fortunam huius campi tentasse, neque legitimi certaminis corona
9[r]: expectasse. At quis / tam fortunatus cives, tam felix Cicero; qui illius instar, non unum, sed sexcentos Lucceios habere possit, et per alienos labores, ovans, triumphasque Romanas, versus quator mundi cardines apertas ingrediatur portas? Et e contra: quis tam rudis esset Minervae, qui ipse sibi tam hor ribile; atque terribile omen, ac numen experiri, tamque sinistras de se coniecturas audire optaret?

At cuique vago, dictum illud, moderabitur affectui: φίλος ὁ Πλάτων, φίλος ὁ Σωκράτης, ἀλλα μαλλον φιλή ἡ ἀλήθεια. Qua

lege et rege, quodcunque acerbum suaviter gustabimus, et quascunque acerrimas coniecturarum lacessiones, libenter perferemus, dummodo intaminatae conscientiae illaesa conservetur integritas. Equidem ea ipsa clarius, quam in gnomone solares radii umbram, historicam veritatem, indicante, demonstrabitur, et absque ullo naevo docebitur, omnes nationes, nationumque amplissima regna atque dominia, quotquot Europa hodie suo capacissimo fovet, favetque gremio, genti Romano-Moldo-Vlachorum comparata, non posse non agnoscere sua primordia, ut recentissima, et eius antiquitatis et senectutis respectu, ut tenerae aetatis iuvenculam vel potius adscititiam, per fas nefasque inter indigenas localesque habitatores intrusam. Cunctae namque occiduae Europae nationes (absit iactantia verbo) licet hodie amplissimae sint, potentissimae atque nobilissimae; non tamen alios, nisi Gotthos, Vandalos, Hunnos, Sclavos, hoc est gelidae Scythiae fragmenta suos agnoscunt parentes, ac ipsam praecipue Italiam, tanta barbarorum, tamque promiscue occupavit colluvies, ut merito quis hodie, veluti olim Cynicus Diogenes, accensa meridiano sub sole face, Romanum
10r: in ipsa Roma disquirere / laboret, at vix invenire, aut a barbaris discernere possit. Unica et sola est Germanica gens, quam puram putamque suam conservasse prosapiam, ideoque haud immerito Germanos Autochthones, a scriptoribus appellari audimus. Caeteras vero progenies, rigidorum climatum, coeli et telluris inclementiam, coeli et teluris inclementiam fugientes, et paternas sedes ac nativa loca ceu sterilia, et humanae vitae inutilia deserentes, in Europae partes occidentales erupisse, et Romanorum provinciarum amoenitate atque ubertate allectas, primum quidem ut Hyrcanicas tigrides, earum nonnullas devorasse partes, postea vero ut dominatores tenuisse, atque in illis pedem, sedemque fixisse.

Itaque temporum decursu, regnum Galliae post Caesareum modo fecundas tenens, regnum, inquam, nobilisimum, florentissimum, ac terra marique potentissimum, circa annum a Virginis partu 420 in Francia esse incepit, quamvis de ipsa

Gallica gente, quae, cuiasque sit, historicis etiamnum digladiantibus, Petavius tamen, Gallus ipse, et temporum, historiarumque accuratisimus aeque ac acutissimus censor, ingenue fatetur: „Dum, nobilissimi, ait, toto orbe Francorum regni iacta sunt intervallo isto (anno nimirum a nobis notato) primordia, cuius gentis incerta est origo, neque veterum satis expressa literis." Praeterea errasse illos iudicat, qui Gallos ex fragmentis Troiae, initia sumpsisse autumant. Decernit tandem ipse, ex multis unitis, illo tempore Europam incursantibus, barbarorum gentibus tam nobile ac precelelbre conflatum fuisse regnum; et Romano discusso jugo, Gallias occupasse. Ita Hispani quid, nisi Gotthi? Qui circa annum Salvatoris 414 Hispaniam
11r: invadentes, hodiernum fundarunt Hispaniae regnum. / Ita Longobardi circa annum Domini 568 ex Scandia, (unde et Gotthi, Vandali, Rugi, Heruli, Turcilingi, exiverant) descendentes, quam plurima, nunc florentissime vigentia, in Italia posuerunt dominia. Ita Saxones anno Christi 449 ad Britannicas transferantes insulas, Anglicana et Scotica stabilivere regna. Ita Poloni, Tartariae Sarmaticae proles (iidem sunt et Slaveni) circa annum salutis 465 cum Lecho duce, Vistulam transeuntes, tam amplissimo Poloniae regno faustissima dedere initia. Ita Hunni Tartariae Asiaticae natio, praeter propter annum abolitionis peccati 432 Hungariae regno nomen et coronam imposuerunt. Ita Bolgari, et hos secuti Sclavoni ac Servi, anno ab incarnatione aeterni verbi 499, ex ulteriori Boreali barbaria veluti Volgae fluminis redundantes arenae, extravagantes veloci pede, transmeatis feracis Danubii undis, Moesiam, Thraciam, Triaballiam, Illyrium, necnon Macedoniae partem, et Dalmatiam usque crerbis primum infestarunt incursionibus, post tandem inibi vicinis dominiis, horribilia Bohemiae, Croatiae, Bulgariae, Sclavoniae et Serviae constituerunt regna. At verbo, omnes fere, olim barbarissimas, nunc nobilissimas Europae, Europaerumque nationes, primum ei invasores, et infestissimos praedatores, post vero (ita suprema mente omnia disponente) diligentissimos excultores, ac moderatissimos dominatores extitisse, cum

veterum, tum recentium perhibent annales.

At hae quidem ita, Moldovlachorum autem (si in Chronicis profitenti veritati consentire vellemus) gentis, si ultimam aetatem (quam nimirum a Traiano Imperatore ex Imperatrice urbe civis Romani selecti, et in Daciam translati fuere) spectabimus, eam
12r: circa annum reparatae naturae humanae / 107, incepisse inveniemus. Si mediam, simul cum Romulo, Roma et nomine Romano, inchoasse anno nempe ante Christum natum 753. Si primordialem, Troiae excidium et Aeneae in Latium peregrinationem, veterum affrimant monumenta. Si nobilitatis catalogum, et genealogiae seriem rogabimus, Romanos, Romanis civibus, Romae natos Graecorum nepotes ac Troade oriundos esse, Graeciae et Latii testificant scriptores. Si acta considerabimus, imperii Romani non populatores, non invasores, non adscititios, sed propagatores, sed dilatatores, sed intima et nobilissima membra esse reperiemus. Si naturam, animum, heroicamque fortitudinem perspiciamus, limitum orbis Romani contra ferocissimas Scythicas gentes, ut aeneos muros oppositos, et invictos defensores, atque opitulatores, omnium historicorum consensu clarescunt et in eis solis non minus Romane conservatum, quam a Seneca vere prolatum illud de genuinis Romanis, aureum dictum: *ubi vicit Romanus*, *ibi vixit*. Extra enim latissimos Romani imperii terminos, usque ad Indiae nimirum profunditates Arabiae deserta ac Africae vastitates ipsosque, ut ita dicamus, mundi fines, Romanorum populum diversis temporibus, diversas in partes suas eduxisse, atque collocasse colonias, nemo forte erit, qui ignoret Nullus tamen militiae, militumque delectus, Traiani delectui (ceu militis probatissimi, et ducis experientissimi) aequiparari potuit: neque aliorum consulum sive imperatorum coloniae, ad tantae aeternae quasi felicitatis, pertingere valuere fastigium, ut secundum memoratum Senecae dictum: ubi vicerint, ibi vixerint quoque.
13r: Qua ratione procul dubio, Traianum haud in/cassum in Decebalo interimendo, Dacis debellandis, Daciaque subigenda, tanta Romani cruoris effusione conatum, ut ad hiantia militum

obducenda vulnera (deficiente iam plenissima chirurgica theca) neque linteolis sino, et mensae destinatis pepercisse tam praeterita, quam futura admirarentur saecula. Tali videlicet plantationi, talem rigationem convenire iudicans, auspicatissimus sator et prudentissimus Imperator. Etenim fertilissimum ad custodiendum Romanum agrum, immortalemque sui nominis gloriam relinquendam, non alieno, neque adventitio, sed Romano oculo, Romano corde vigilandum, et Romanis armis defendendum, ac Romano cive excolendum esse, suos successores, inviolabili perstrinxit sacramento. Quamobrem Hadrianus, alioquin non solum Imperatorum, sed cuiuscunque etiam vilissimi artificis industriae indefatigatus aemulator, dum Traiani virtutes imitari non potest, suis vitiis illuis laudes deprimere atque diminuere, quantum potest, conari non veretur. Ideoque Parthiam quidem, Assyriam, Armeniam, totamque Mesopotamiam (Traiani nempe aeterne memorabilia trophaea) Parthis caeterisque barbaris, facile cedit, et militem Romanum, veluti ultra mundi orbitam, intraque dissitissimos barbaros, a Traiano praesidii ergo positum coram senatu, non magis pueriliter, quam scurriliter, conservari minime posse, excusatus, promptissime revocat. Hoc idem vero Romanis in Dacia nostra stabilitis, facere admodum est veritus: quo factum est, ut id quod Traiani Imperatoris, veluti faustissimum victoriarum extiterat praeludium, digna deinceps tanto Principe haberetur coronis.

14[r]: Hocce igitur modo Romano-Moldovlachos, Roma ma/ter propriis ex visceribus natos, fovit atque aluit. Traianus parens Romanis moribus, ac armis instructos, Daciae legitimos constituit haeredes, nec non ut puro sanguine procreatis, barbaram nobilitavit Daciam. Quae postmodum, felici temporum successu, ad tantam virium opumque evecta est amplitudinem, ut magnus ille, imo maximus Constantinus, adiunctis illi Thraciae Macedoniae provinciis, quartam, eam orbis Romani partem complere, non dubitaret. Quod ex hoc unico facile convinci potest: siquidem cum totum imperium, paulo ante obitum, quatuor in partes divisum, filiis suis aequaliter impertire

voluisset; cumque legitimus parens, optimusque princeps considerasset, Daciae et aliarum supra memoratarum duarum provinciarum, ambitum licet caeteris partibus multo angustiorem atque strictiorem, coeli tamen clementia, aëris temperie, fluviorum perennitate, telluris fertilitate sylvarum, camporumve ameonitate, urbium populositate, populorum urbanitate, civium claritudine, militum fortitudine, ac infimae plebis multitudine, reliquis non solum aequiparari sed etiam illas immense superare posse, ideo Constanti filio natu minimo ut justam haereditatem assignare est dignatus. Neque vero Constans a patre sibi destinatam adversatur portionem, imo gratam haereditatem grato amplectens animo, in ipsa Dacia, regiam constituit sedem. Dacico deinde milite, invidente et suis non contento, et hostili manu superveniente fratre Constantino, occiso, totum illi occiduum adiungit imperium. Etenim cum post Constantis versus Italiam secessum, et deinde at Gratiani usque tempora, Dacia nostra cum Thracia, et Mecedonia uno eodemque regerentur
15^r: rectore; sub Gra/tiano tamen (ob ingravescentes Gothicas incursiones) revocato ex Hispaniis Theodosio magno, illum primum singularem defensorem sortita est. Gratiano nimirum prudentissime arbitrante, Traiani labores, atque laudes, non sibi ab eiusdem concive et virtutibus aequali Theodosio, conservari ac sustineri posse.

Theodosius igitur, accepta istarum partium cura, Daciam ab hostibus non solum eggregie defendit, sed etiam a Thracia ad Tanaim usque longe lateque palantem Gotthicam gentem, ita armis terruit, ita pace sibi devinxit ut Athanaricus et Fridigernus Gotthorum duces deposita barbarica ferocitate, amico pede Daciam transeuntes, Constantini imperatricem Orientis urbem submisse salutarent. Post autem secundum Traianum (magnum dico atque piissimum Theodosium) subsequentium, ut reor, Imperatorum segnitia vel Supremo Numine ita providente, non nihil marcescente Romano vigore, Hunni, Bulgari, Sclavi et Servi et Heruli diversis temporibus Romanas provincias diversi modo invadentes, ac in Pannonia quidem, Thracia, Moesia,

Illyria, Macedonia, nec non in ipsa celeberrima Graecia tandem pedem sedemque fixerunt. In Dacia autem nostra, hoc penitus efficere minime potuerunt, imo vritute eam incolentium Romanorum, eos semper pulsos, semper debellatos fuisse, et patriam suam semper defensam, atque a barbarorum diurna oppressione liberam tenuisse, celeberrimi tradunt scriptores, quos in historiae textu ad locum, tempusque suum proferemus. Hi enim ipsi sunt Romani, qui (ut Sclavorum perhibent annales)
16r: Scalvonam nationem, ripas Danubii occupantem / exiguo temporis intervallo, ad Vistulae usque flumen expulerunt, et inibi coarctatos, primordia regni sui dare, coegerunt. Hi ipsi sunt Romani, qui Polovcios, et Pazinazes infensissimos Romani imperii hostes, invictis territos armis suos, desertum ultra Boristhenem situm, agnoscere fecerunt. Nec non tempore emanante (ut Strykovskius habet) sive ut socios acceptos, sive ut subditos predomitos (hoc enim nobis accurate non constat) longo (ut conicere licet) illorum operae usu ita exercuerunt, ut Romano-Moldovam quoque linguam illis mutuaverint et barbarum illorum sermonem maxima ex parte, Romano temperaverint. Hi ipsi sunt Romani, qui sub Constantino et Irene Carolo magno, sceptrum occidentalis imperii ab orientali dividente, et Daciam usque descendente, per legatos suos, pacta dominii confirmarunt Hi ipsi sunt Romani, qui Conrado tertio ad sacrum Hierosolymitanum bellum per Poloniam et inde per Romano-Moldo-Vlachiam expeditionem suscipienti, et ad bis centena hominum millia secum ducenti commeatum, aliaque ad victum exercitui necessaria, largissime praebieurnt. Hi ipsi Moldo-Valachi sunt, qui Isacium Angelum imperatorem Constantinopolitanum, in eos tyrannidem tentantem, plus quinquies acerrimis vicerunt proeliis et Romanorum, liberum quidem optimum socium, irritatum autem incomparabilem esse bellatorem docuerunt. Hi sunt iidem Romani, qui post fraudulenter occupatam a Latinis Constantinopolim, adversus invasorem Balduinum, gloriosa portarunt arma et Graecis de imperio plane desperantibus contra tam insperantum dolosumque

hostem, animum et arma recipiendi, ac tandem imperium quoque
17r: recu/perandi, commodissimam praebuerunt occasionem. Hi sunt inquam Romano-Moldovlachi, qui soli, cum solis Siculis, vires armaque iugentes, inter tot Asiaticas, Europaesque celeberrimas gentes, saevi Bathi saevitiem, ac Tartarorum immanitatem viriliter represserunt et loca sua a barbarica rabie infecta, illaesaque conservantes, transitum illis per suas ditiones, revera Romane denegarunt. Ac tandem (ut stricte hic dicamus, quae in Chronici textu fuse memoranda sunt, hoc unicum ultimatim longe praestantissimum, omnino Romanum, et vere heroicum adjiciamus, praeclare gestum, et mire continuatum facinus). Hi ipsi sunt Romano-Moldovlachi, qui cum septices draco, nefandissimus, inquam, Turca, tot orientis, occidentisque regna, atque imperia largo, ac insatiabili devoraret gutture, orbem fere totum et praecipue Christianum, ad tanta perduxit miseriarum extrema, ut dominiorum olim florentissimorum, hodie vix, quidem vel etiam dudum demortui et temporis carie consumpti cadaveris sceleton referre possint. Ipsi, inquam, Moldovlachi soli, miro ferri et auri artificio, non minus ferocitati eius, quam voracitati occurrentes, vivas se, maiorum suorum, Achillis simul atque Ulyssis esse imagines declararunt.

Gloriosa suis saeculus fuere simul atque potentissima Graecorum, Persarum, Aegyptiorumque ac Babylonica imperia: usque adeo illa humiliavit, deformavitque sultanea dynastia, ut nostris diebus illorum gesta, olim humanum excendentia captum, non historiam, sed fabulam, non rem, sed umbram somniumque rei, agere videantur. Arabia felix, petrea, et deserta, infelicitatem sibi, devastationemque ab saevientibus Turcicis armis, propinatam non gustavit modo, sed etiam ebrietatem usque,
18r: crapulamque exhausit. Africa / et Romae aemula Carthago, aprinum Othmanicum virulentissimum dentem ita est experta, ut semel accepti vulneris, aeterna eius cicatrix sit indicium. Bulgarorum, Servorum et Sclavorum (quibus connumerantur et Bosnenses) Albanorum, Bohemorum, et Dalmatarum manu et ferro toti fere Europaeo orbi, terribilissimas gentes, usque adeo

mitigavit, cicuravitque Agarenus, ut ex antiqua et naturali earum ferocitate, nulla hodie extet nota; neque alio notiori dicto, aut facto, nisi unico et illo obscurissimo nomine, inter reliquas mortalium nationes censeri possint. Hungariae potentissimum amplissimumque dominium, ad tantas redegerat angustias, ut regni limites, non nisi intra dirutissimos agnosceret parietes. Germanos, gentem alias invictam, ita perterrefecit, ut ad Vendibonae usque portas, bis; circa illas sexcenties excidium et lethum minitantia induxerit armorum fulmina. Ulteriorem Italiam (quanta enim immanissima, Venetae Publicae, fecerit mala, quotque insulis celeberrimis, ac urbibus in mari et continente fortissimis, eam spoliaverit, hic recensere omittimus) quasi ex industria furiosiori et extremae suae tyrannicae indignationi, reservatam voluisse visus, in septentrionem, adversus Russos, Cozacos et Polonos arma vertit, et hasce quoque Christicolas regiones unico veluti singultu diglutiendas, impurissimum, ac satietatis inscium os aperuit. Quae etiamsi non essent prorsus victae, neque eius durissimo iugo subactae, non tamen absque imensa Christiani sanguinis effusione, et innumera piarum animarum pernicie evadere potuerunt. Quae mala quoties, quantaque fuerint, si re<cen>seri animi, non solum vires non
19r: sufficerent, sed tempus quoque nos dificeret. Hoc tantum / unicum notatu dignissimum, et ab historicis Polonis frequentissime commemoratum, adiiciendum, non extra rem esse arbitramur, supremam nempe Providentiam, salutem illorum populorum per invictam Romano-Moldovlachorum gentem, procurasse, eaque ut fortissimo propungnaculo adversus barbarae saevitiei ferocissimos insultus usam, eos hucusque incolumes et in propriis sedibus fixos quietosque conservasse.

Nos pene effugerat, quod omnium primo dixisse debueramus, Scythicam gentem Persico, Graeco et Romano imperio semper invictam, et non nisi a solo Deo, aut cui Deus facultates extraordinario quodam suae divinae voluntatis nutu auxerit, domari posse ceditum est. Eam, inquam, gentem Aula Othmana ita perdomuit, atque diminuit, ut non secus ac rapinae avidus

venator ligatum canem ad suum arbitrium quando vult, et quas in partes iubet, in Christianas regiones nativa saeviendum rabie dimittit. Ita nonnunquam ut mordacem infidamque feram cavens, per assiduam Chanorum mutationem, depositionem, aliquando etiam internecionem (omnia enim haec in Sultani consistunt arbitrio) humiliat, et occasiones ei caput elevandi subtrahit. Haec ita se habere, nemo est, ut reor, qui nescitat. Tot enim tantaque in tam amplo imperii sui orbe subegit, conculcavit, delevit, et in nihilum redegit imperia, regna, principatus, dominia ut facilius esset cuique ea continuo deplorare, quam per totum ex catalogo recitare, et lamentandi potius, quam scribendi tempus adesse decernere. Ita in dies Babylonius iste draco Christiano sanguine saginatus, cumque totum terrarum orbem ut augustissimam speluncam, atque strictissimam ad suam vastam capiendam
20r: existimaret mol / em, tandem abiecta quasi colubrina specie, scorpionem induit, et quod dentibus mordere et hiantibus faucibus devorare non potuit, veneno armata cauda circumvolvere, et lethifero aculeo transfodere aggressus est infamis. Et quod ut immanis leo discerpere non valuit, ut vulpes callidissima, dolo fraudeque pellicere conatus est Germaniae terror, et Hungariae domitor, Servorum et Bulgarorum subactor, Suleimanus ille Turcarum Ulysses, ac Othmanorum Lycurgus, qui cum ex maioribus suis scripto, dictoque accepisset, contra Romano-Moldovlachos hostiliter agere esse rem extremae fatuitatis (prudentiam enim illius serpentis non nemo Christianorum quoque scriptorum ingenue fatetur) et adversus talem invictam nationem, Martem tentare nihil aliud esse, nisi rem laudendo, Aliothmane gloriae periculum subire, utpote qui optime noverat, quoties, quotque suos praedecessores Muhammedos, Baiezidos et Murrados, in Moldavicis campis profligatos et innumeras suorum myriades Danubii, Tyratis, Pruthi, Sireti, ac Barladi undas absorpsisse. Itaque alienis et propriis edoctus periculis, foedus amicitiamque Moldovlachorum (eam Bogdano Magni Stephani filio offerente) promptissime amplexatur, et sub annalis tributi specie (sine quo pax

Chirstianorum cum Turcis semper mortua est) donario quator mille [sic] aurerorum, viginti falconum, et quadraginta nobilium (quas Moldavorum producit terra) equarum, fit contentus, avaritiae perpetuus ille, et individuus cultor. Ita quidem bene meriti de sua patria illius tempestatis Moldavae nationis maiores
21r: Turcico imperatori donaria pro/mittunt, aurum, argentum, iumenta et aves, ut primitia terrae, singulis annis, ad hiantem illius portam, per suos legatos mittendas obligantur. Saniori nimirum consilio usi, tempus redimentes, firmissimis tamen ac perpetuis conditionibus suam monarchicam potestatem stabiliverunt. Decus ecclesiasticum, pietatem Christianam ac religionem orthodoxam, a lunatica rabie, et muhammedana superstitione intaminatam, puramve retinuerunt, nec unquam superstites passi sunt corniculatum sydus super sacrosantum Crucis signum elevari. At haec omnia, non solum sibi, sed curanicis quoque praeceptis contraria, simulatissime tulit tyrannus, cui rei alia luculentior non potest dari ratio, nisi quod unicam Moldovlachicam nationem, subdolis licet conditionibus et pacifico praetextu, sibi devinxisse, non minus gloriosum Othmano fore imperio, quam tot innumeras aliorum gentes armis profligasse existimaverit.

Haec igitur, et his multo mirabiliora (quae in Chronico ulterius monstrabuntur) cum, quidam ex vincis, veluti altissima ex specula observassent, procul dubio, haud sine modestae, ac speciosae cuiusdam invidiae larva, sub charactere veterum scriptorum graviter latitans, et diu gemescens Romano-Moldovlachorum percelebre genus et nomen, perplexioribus retiunculis obvolvere, et sub antiquitatis pallio prorsus occultare, nec non ex notioris historiae catalogo plane expungere sunt conati. At nescio quomodo tam dura fronte solem luto obduci et coelum palmo contegi posse putarunt? Verum enimvero, adsunt
22r: nobis praesentissimi opitulatores, tot / Graecorum, Latinorum, Germanorum, Gallorum, Italorum, Hungarorum, Polonorum, Russorum, Sclavorum, et ipsorum Arabum atque Turcarum scriptores, qui unanimiter arreptis iustae defensionis armis,

adversus gannientes detractatores, certa et evidenti victoriae, atque vindictae spe, iusta ineunt proelia, et nobis silentibus, atque qiescentibus, ex vetustissimis eorum armamentariis omni armaturae cum defensivae, tum offensivae genere instructi, huiscemodi circulatores, et alienarum laudum intempestivos osores, ad arenam invicto provocant pectore. Horum, inquam, singuli, singulorum temporum scriptores demonstrabunt aranearum telis, non nisi musculas, et id genus infirma ac inermia posse capi insecta. Cum vero in illa inciderint aviculae, et robustioris naturae animalcula, illico disrumpi et conatus illarum irritos fieri. Illi igitur ipsi firmis evincent testimoniis (nostrum enim ne hilum volumus esse proprium) primam Romano-Moldovlachorum fundationem ab Ulpio Traiano, magno illo et optimo imperatore extitisse. Etenim declarabunt Moldovlachicae nationis annos, requis multo numerosiores, et aetatem illius multo provectiorem, caeterisque antiquiorem esse, utpote quae epochae suae, abhinc retro, supra mille sexcentis decemque annis initium agnoscat. Itaque nullam gentium (excepta, quam superius exceptimus Germanica gente) senectute illi, aut vetustate comparari posse. Denique testificabuntur, gentem Moldavam, non ex collectanearum nationum colluvie conflatam, sed ex Romanis civibus, ac maximis ex familiis selectam fuisse; tandem bonos et fortes Romano-Moldovlachos, bonis et fortibus natos parentibus, sanguinis puritatem, ac generis
23r: nobilitatem incorrupte, atque intaminate conservasse / nec non etiamnum conservare. Neque vero quis, tanta nos rerum laborare putet ignoratia, (liceat hoc unicum paulo liberius affari) nec imaginetur, hoc a nobis praetendi, Romano-Moldavam nimirum gentem nullum exterorum suo non miscuisse sanguinem; hoc enim non dictu solum, sed cogitatu quoque absurdissimum esset. Quandoquidem ut antiquius, diversis diversarum gentium invasionibus, ita post Constantinopolitani imperii excidium, et aliorum in viciniis regnorum per Turcicam rabiem, eversionem multas nobiles, imo imperatorias et regias familias suo gremio excepit Moldavia et Valachia; ut Cantacuzenorum,

Palaeologorum, Sebastorum, Grilorum, Asanarum, Chrysobergiorum, Petralyphiorum, Chrysosculaeorum, Rossetorum, Eupraiotarum, aliosque nonnullos, Graecae nobilitatis flores in agro suo transplantavit, sanguine Romano nobilitata Dacia. Praeterea ex vicinis Polonis Potockios, ex Litvanis Radzivilios, ex Hungaria Bathorios, et antiquius Corvinos (cuius ex prosapia derivantur Urekestii), ex Crimensium nobilibus mirzis Cantemyrios, ac Czercassorum Cabartarum aliquot insignium personas (ex quibus fuit et conjunx principis Basilii, ex qua natus est illi Stephanus) ad Christi castra transeuntes, inter antiquas Moldavae nobilitatis familias connumerarunt Moldavi. Ita reges Serviae, filias filiosque suos, filiis ac filiabus principum Valachiae matrimonio iunxerunt. Ita Brancoveni ex Bulgaria originem decere creduntur. Ita Bassarabi, ex Bassarabia ad Oletum [sic] fluvium transmigrarunt. Similiter filias suas exteris principibus ac ducibus, Moldavie principes ac barones, habita nobilitatis
24r: ratione, collocare haud / abnuerunt, ut legimus Heliam Alexandri filium, duxisse uxorem Mariam, germanam sororem Sophiae, reginae Vladislai regis Poloniae, Stephanum principem, filiam suam Helenam filio Magni Moscoviae ducis Ioannis Basilidis, connubio iunxisse. Basilium principem, unam Radzivilio Litvanie, alteram Chmilinskio, Cozacorum duci, uxores dedisse. Omittimus his Bogdanorum, Mohiliorum, Constantinorum, aliorumque principum, cum palatinis ac principibus Poloniae legitimi sanguinis commistionem commemorare; de his enim omnibus, Deo concedente, in secundo Chronici tomo, suo loco atque tempore nominatim dicetur. Necnon in libro Moldavicae nobilitatis genealogiae Latio [sic] sermone a nobis conscripto, fuse expressum habemus. At thori et connubii connexio cum sit particularis, et quarundam duntaxat domorum, ac potissimum nobilium copulatio, eam Romanorum corrupisse sanguinem, putari non licebit, minori nempe (prout ipse naturae postulat ordo) parte maiori cedente. Ne autem modum praefationis excedere videamur, de reliquis Moldovlachorum praerogativis

excedere videamur, de reliquis Moldovlachorum praerogativis accuratius percipiendis ad historiae corpus lectorem invitamus. /

25r:

DIMITRIE CANTEMIR
VOIEVOD

Cu mila lui Dumnădzău a Moldovii moşnean domn şi a Svintei Rossieşti Împărăţii Kniadz

Tuturor iubiţilor, în Hristos Dumnădzăul fraţi, romano-moldo-vlahilor, sănătate!

Nu cu multe avem aicea pre dumneavoastră, iubiţilor, a vă supăra, de vréme ce că de célea ce ar trebui pentru luminarea şi luminarea adeverinţii Istoriii noastre, prin multe locuri a ţăsiturii Hronicului, unde trebuinţă a fi s-au părut, adésă învăţătură am dat. Şi mai vârtos că la toate începăturile Cărţilor câte oarece *Pridoslovie* înainte trimiţând, socotim că toate célea carile cititorului vreo îndoinţă de prepus a aduce s-ar videa cu tot mijlocul a le rădica am silit, precum fietecarea la locul său înainte la privală vă va ieşi. Aicea dară puţin în înştiinţare a vă da ne trebuie, cum adecă şi în ce chip începătura socotélii noastre au fost şi cum strâmptoarea vremii şi mai vârtos lipsa a unor istorici foarte de triabă ţénchiul svârşitului ni-au abătut.

Fost-au dară gândul şi nevoinţa noastră ca tot trupul Hronicului acestuia în doaă tomuri (adecă cărţi mari) să-l împărţim; deci tomul dintăi (pre carile în această dată vi-l
25v: dăruim) să să numască *Hronicul a vechi/mii Romano-Moldovlahiii*, carile începând de la desălecatul Dachiii cu romani, adecă de la Traian, marele împărat, şi de la annul Domnului şi Mântuitorului nostru lui Iisus Hristos 107, cursul istoriii până după prada lui Batie, hanul tătărăsc, şi până la înturnarea lui Dragoş Vodă în Ţara Moldovii şi lui Radul Vodă Negrul în Ţara Munteniască, carea s-au tâmplat pre la annul de la

Hristos 1274, duce.

Iară al doilea tom iaste să înciapă de când curățindu-să locurile acéstea de tătari şi de toate năpădzile altor varvari şi, precum dzisăm, pomeniții domni, întorcându-să pre la locurile lor de bejăniile Ardialului, cu deosăbite titluri a domnilor de Moldova şi a domnilor munteneşti a să vesti au început; şi să-i tragă rândul annilor şi povéstea domnilor până la vremile noastre; şi aşé împreună pe amândoaă părțile istoriii la tipariu să le dăm.

Ce aceasta după gândul nostru a săvârşi, precum dzisăm, câteva împiedecături înainte ieşindu-ne, cătră carile acmu şi slujba senatoriii nu mai iuşurea adăogându-să (căci nevoile de casă şi private aşéşi nici le mai pomenim), ni-au căutat vrémea lucrului a muta, ca [şi] când Dumnădzău ar învoi şi slabe puterile cu gândul ni s-ar potrivi şi acéia a istoriii parte la doritul săvârşit ducem. A tuturor dară lucrurilor agiutoriul lui Dumnădzău, vréme şi osteninţă poftind, noi pre cât puterile ne vor agiuta, osteninţă nu vom cruța; iară voia şi vrémea în socoteala aceluia vom lăsa carile singur cunoştinţa vremilor în putérea sa au aşădzat.

Deci dară într-această parte (pre carea acmu de cum iaste şi cum iaste gătită o videți) toată socotiala noastră într-aceasta să
26r: stăruiaşte, pentru ca numele şi niamul dumnia/voastră cari de demult s-au descălecat şi de atuncea până acmu necurmat lăcuiaşte în Dachia (adecă în Moldova, în Țara Munteniască şi în Ardial), din tirănniia vechii uitări dezbătându-l, precum adevărați romani, de Roma cetățéni şi din toți a Italiii lăcuitori aleşi ostaşi să fiți, cu vrédnice de credinţă a streini scriitori mărturii să vă arătăm.

Aşijderea unora, nu atâta de grei la socotială, mai proaspeți scriitori împotrivnice păreri îndreptând, cât de departe din calea adevărului să să fie rătăcit să-i descoperim.

Cătră aceasta, pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem, urmat-am trii vestiți şi a vremilor iscusiți sămăluitori, pe Petavie, Calviz şi pe Ricțiolus, carii în scurt şi foarte cu credinţă vrémea

şi viaţa a tuturor stăpânirilor lumii strângând şi cursul annilor nu numai istoricéşte, ce încă şi astrologhicéşte foarte curat sămăluind, din toate învălătucirile îi descurcă. Şi aşé pre aceşti trii hronologhi între sine alăturând şi cu alalţi a vremilor scriitori cu osirdie înfăţişându-i, cursul Hronicului, viaţa înpăraţilor româneşti şi une lucruri mai de însămnat carile pre vremile lor în Dachia sau în părţile vecine de prempregiurul Dachiii s-au tâmplat, cum mai pre scurt şi mai curat s-au putut, li-am însămnat.

Aşijderea, supt vremile a unor împăraţi, macar că spre părţile acéstea ceva să să fie lucrat, la cei mai curaţi scriitori n-am aflat; însă noi şi a acelora viaţă şi vrémea stăpânirii lor, câtă să fie fost, cu însămnarea n-am trecut-o, pentru ca cu acest chip cursul annilor necurmat şi fără prepus să putem duce.

Aşijderea, pentru singură înştii[n]ţarea a vechiu niamului
26v: dumneavoastră, însămnat-am şi / vremile în carile mulţimea a multor varvari, multe şi mari stăpâniri, în părţile Evropii despre Apus, după năpădzile lor au descălecat, pentru ca din potrivirea vremilor curat să să poată cunoaşte, precum stăpânirea moşilor-strămoşilor dumneavoastră în Dachia, decât a mulţi a altora mai véche şi mai bătrână să fie, pentru carea şi în *Pridoslovie* câte oarece am arătat.

Aşijderea, precât putinţa osirdiii noastre au fost, silit-am ca toate părticélele Hronicului nostru din istorii şi istorici ca aceiia să le alcătuim, pentru a cărora credinţă nu iaste cine să să îndoiască, ce de la toţi învăţaţii şi cercătorii adeverinţii istoriilor priimiţi şi credzuţi sint; pre a cărora nume>re< în *Catastivul* ce urmează şi pre la marginele cărţii, unde mărturiia lor trebuiaşte, cu slove mai mănunte însămnate le viţi videa. Carii, în ce nu v-aţi putea încréde sau foarte cu minune lucru vi s-ar părea, vom mărturisi precum noi de la noi macar un cuvinţel să nu fim adaos, ce cu întriagă a inimii ştiinţă, pre dânşii povaţă având, unde ni-au dus acolo am rămas şi nici cât de puţin de la dânşii nu ni-am abătut.

Aşijderea, pentru mai pre lesne cuprinderea cititoriului, tot

trupul Istoriii în dzéce Cărţi şi fietecare Carte în câteva Capete am împărţit, în câte adecă şi cum forma şi ţăsătura Istoriii au poftit, precum toate înainte le viţi videa.

În această dată dară tomul al doilea încă nesăvârşit fiind, socotit-am ca cu aşteptarea aceii părţi aşteptarea ştiinţii lucrurilor carile într-acésta să cuprind mai mult să nu prelungim.

Aşé, omeniţilor şi iubiţilor simpatrioti şi fietecarile a adeverinţii istoriceşti iubitoriu, de această dată cu acest dintăi a
27r: Istoriii noastre *tomos* / în vréme de odihnă (pre carea dea-o cel ce pre heruvimi şi serafimi să odihnéşte) zăbăvindu-vă cu noi netrébnicii împreună, pre cela carile toate darurile céle desăvârşit de sus de la Părintele luminilor a purcéde pricinéşte rugaţi pentru ca să bineînvoiască şi pre celalalt *tomos* a Istoriii a săvârşi să ne învrednicim şi mai curând cu mijlocul halcotypului tuturor să să obştească. /

27[v]:

CATASTIHUL

Istoricilor, gheografilor, filosofilor, poeticilor şi a altor oameni învățați, ellini, latini şi de alte niamuri, a cărora nume>re< să pomenesc şi mărturiile li să aduc într-acest Hronic

A

Avgustin, părinte latin
Avriolus, istoric latin
Avrelie Victor, istoric latin
Avsonie, poet>ic< latin
Agathus, istoric grec
Aimon, istoric latin
Ammian, istoric grec
Anonimus, istoric latin
Antisidoreanul, istoric latin
Apollonie, filosof grec

B

Baronius, istoric latin
Balarminus, theolog latin
Bilschie, istoric liah
Bovinus, comentator latin
Bonfin, istoric ungur
Busbecvius, istoric latin

V

Vielmus, istoric latin
Vopiscus, istoric latin

G

Gheorghie Franța, istoric grec
Glicas, istoric grec
Gluverie, gheograf latin
Grigorie papa, părinte latin
Grigorie Turonianul, istoric latin

D

Dion, istoric grec
DionisieAlicarnaseul, istoric grec
Dionisie Periighit, gheograf grec
Dionisiodot, istoric latin
Ditmarus, istoric latin
Dlugoş, istoric liah
Dolion, istoric de lucrurile ungureşti
Dubravie, istoric bohem

E

Evagrie, istoric grec
Evsevie, istoric grec
28[r]: Evstahie, istoric grec /
Evtropie, istoric latin
Eneas Silvie, istoric latin

Z

Zacuti, istoric de lucrurile arăpeşti
Zonaras, istoric grec
Zosim, istoric grec
Zugropulos, istoric grec

I

Iacov Filipp de Bergonem, istoric latin
Idatie, istoric latin
Ieronim, părinte latin
Isidor, istoric grec
Isihie, istoric grec
Iuvenalis, poet>ic< latin
Iulie Capitolin, istoric latin
Iustin, istoric latin
Ithachie, istoric grec
Ioann Antonie de Campania, istoric latin
Ioan Gluverie, [gheograf] şi istoric
Ioann Zamoischie, istoric liah
Iornandis, gotth, istoric latin
Iosif Jidov, au scris elinéşte, istoric

K

Carion, istoric latin
Cassiodor, istoric
Cvintus Curțius, istoric latin
Chedrinos, istoric grec
Clavdie Ptolomei, gheograf grec
Constantin Manasi, istoric grec
Cantacuzinos, istoric grec
Constituțiile împărăteşti lat.

Cravțius, istoric saxonesc
Curopalat, istoric grec
Cuspin, istoric latin

L

Laonic Halcocondilas, istoric grec
Leunclavie, istoric latin
Livanie, sofist grec
Luitprand, istoric niamț
Létopisețul slovenesc şi muntenesc

M

Maienburg, istoric niamț
Macrovie, istoric grec
Mappele lui Emeric Tucheli
Marinus, istoric latin
Mehovii, istoric rus
Metafrasis, scriitoriu grec
Mirhondi, istoric persan
Miron Costin, istoric moldovan
Mișțelana, istorie latină
Moreri, dicționar istoricesc franțoz
Moisei Proroc. *Svânta Scriptură*

N

Navclerus, istoric latin
Niculai Costin, istoric moldovan
Nichita Honiatis, istoric grec
Nichifor Grigoras, istoric grec
Nicolaus Olah, istoric latin /

28[v]:

O

Ovidius, poet>ic< latin
Olimpiodor, istoric grec
Omiros, poet>ic< grec
Onufrie, istoric
Orbinus, băsnuitoriu raguzeu italian
Orihovie, istoric liah
Orosie, istoric

P

Pavel Diacon, istoric latin
Pavsanie, istoric grec
Parisios, istoric latin
Patavie, istoric latin

Pahimeris, istoric grec
Petronie Cardina, istoric latin
Platon, filosof grec
Plinie, gheograf şi istoric latin
Plinie cel Tânăr, scriitoriu latin
Plutrah, istoric grec
Polivios, istoric grec
Pomponie Melas, gheograf latin
Posonie, istoric latin
Pretorii, *De gotthi*, istoric latin
Proclus, mathematic grec
Procopie Cheserianul, istoric grec
Prosper, istoric latin

R

Ricțiolus, istoric latin

S

Sabeliscus, istoric latin
Savelie Polmon, istoric latin
Saadi, istoric turcesc
Samocatis, istoric grec
Sighiberd, istoric latin
Sigon, istoric latin
Sidonoie, poet>ic< latin
Simion măzacul, ungurian
Sith Calviz, hronolog latin
Scaligher, istoric latin
Isocrat, istoric grec
Socratis, filosof grec
Solinus, gheograf latin
Spartianus, istoric latin
Stanislav Sarniție, istoric liah
Stepena, istoriia rusască
Stefan Vizantinul, gheograf grec
Striicovschie, istoric liah
Sinopsis, istorii ruseşti

T

Tabla capitolină, istorie latină
Tertulian, scriitoriu latin
Titus Livius, istoric latin
Tolpentin, istoric ungur
Triverie, istoric latin
Trithimie, istoric latin
Trogus Pompeius, istoric latin

U /

29[r]: Uréche Vornicul, istoric moldovan

F

Fasțiculele Sicule latin
Filon, jidov, istoric, au scris ellinéşte

Th

Theofanis, istoric grec
Theofilact, acelaşi Samocat grec
Thuchitidis, istoric grec

H

Hezarfen, istoric turcesc
Hronicul leşesc
Hronicul moldovenesc cel vechiu
Hronicul muntenesc
Hronicul franțozesc
Hronicul fuldian
Hronograful moschicesc
Hronograful sirbesc

Ț

Țițeron, ritor latin

X

Xenofon, istoric grec
Xifilin, istoric grec

Iară de vom fi trecut pre vr'unii cu pomenirea poate, cititoriul, la rândul său, să-i găsască. /

1: # HRONICON

A toată Țara Româniască (carea apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască şi Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului. Aşijderea pentru nume>re<le carele au avut odată şi carele are acmu. Şi pentru *romanii* carii de atuncea într-însa aşedzindu-să într-acéiaşi şi pănă acmu necontenit lăcuiesc.

PROLEGOMENA

[CARTEA I]
CAPUL I

Pentru vechiu neamul tătărăsc, carile în *Svânta Scrisoare* să chiamă Gog şi Magog şi pentru de obşte hotărârea a toată Schithia şi pentru numele Dachiii

Pentru ca oglinda Hronicului nostru de tot pravul îndoinții mai ştearsă şi mai curată înaintea privélii cititoriului să o punem şi pentru ca izvorul şi începătura numelui Dachiii (pre carea acmu țărâle Moldovei, Țara Muntenească şi Ardealul stau), de unde au izvorât şi au purces, mai chiar să putem arăta, socotit-am că întăi foarte de triabă să fie oarece pre scurt pentru toată
2: Schithia, adecă țara / tătărască să dzicem, de vréme ce şi a dachilor neam (de pre carile părțile acéstea Dachia s-au numit) tot dintr-o rădăcină şi dintr-o corenie cu schithii au fost, precum şi alte multe şi mai nenumărate năroade dintr-aceiiaşi schithi (sau tătări) cu cursul vrémilor în multe părți răzlețindu-să, ca nişte

întunecoasă neguri, mai toată fața pământului au acoperit şi ca un potop de vărsate şi peste tot lățite ape, nici la Asia, nici la Evropa, nici la Africa, vreun unghiu nepotopit şi necălcat n-au lăsat, pentru a cărora năbuşeale şi undături pline sint istoriile ellinilor, a latinilor şi a altor limbi, carii stâlpul scrisorii au ținut şi mutările lucrurilor au însămnat. Noi dară mai véche şi mai bătrână istorie decât *Sfânta Scriptură* necunoscând, în buni chedzi dumnăzăiescul cuvânt povață şi agiutoriu luând, de la dânsul şi încépem, carile unul şi singur iaste, ce cuprinde *α* şi *ω*, începutul şi sfârşitul.

<Istoria *Svintei Scripturi*>

Lăsind dară, pentru scurtarea cuvântului, a neamurilor ghenealoghie (adecă corenie), de la Noe înapoi pe amănuntul a povesti, luând numele numai carile la *Sfânta Istorie* să pomenşte, de niamurile Gog şi Magog (de pre carea luând persii numele le dzic *cin macini*, iară asirii şi arapii: *egegi megegi*), pre acéstea dară neamuri *Sfânta Scriptură* le aşadză în părțile Crivățului, de la carile după proroceasca adeverință s-au pornit şi să pornéşte tot răul peste tot pământul.

Nici alt neam deosăbit să fie acela de a schithilor putem
3: cu/noaşte, de vréme ce partea Crivățului, asămănarea numelui şi cumplite faptele lor carile dinceput au făcut şi până acmu fac, chiar şi aiiavea îi dovedéşte, că pomeniții Gog şi Magog spre părțile Crivățului (unde acmu tătărâmea cea mare să chiamă) au lăcuit şi încă lăcuiesc, şi dintr-înşii atâtea neamuri prin toate vremile ca roii s-au pornit şi într-altele părți au izbucnit, de mulțime nici Crivățul, nici locurile lor céle late, lungi şi largi mai încăpându-i.

După cea de dumnădzăiescul duh [în]suflată istorie, târdziu mai pre urmă au început cea din truda şi chiteala omenească a purcéde, a căriia întâi între limbi născători (precum a tuturor socoteala de obşte iaste) au fost haldeii, după dânşii finicsii, de la carii ellinii au luat mai pre urmă şi slovele, iară ciniile învățăturilor de la eghipți. Deci ellinii, în multe mai iscoditori şi mai isteți decât alte limbi fiind, început-au nu numai ale sale ce şi a altor neamuri lucruri şi fapte după a vremilor tâmplări a le

însămna şi în scrisoare celor mai apoi următori a le lăsa.

<Omiros>

Dintre ellini dară mai vechiu decât toţi scriitorii să socotéşte a fi *Omiros*, carile cu verşuri neapotrivite şi cu iscusită limbă ellinească au scris războiul a tuturor grecilor şi răzsipa vestitei cetăţi a Troadii. Scris-au dară istoria sa cu noadzăci noă de ani după răzsipa Troadii, iară mai denainte de Mântuitoriul lumii Hristos Dumnădzău cu 1206 ani, în care războiu ai fost precum schithii aşé şi amazoanele vestite în vitejie muieri, dintr-acelaşi neam purcése (precum pentru aceasta adeveréşte Iu/stin, iscusitul istoric) să fie.

<Gheorghie Chedrinos 66, şi însămnările lui Xilantru în Chedrin>

4:

<Iustinŭ, Cap. 4 Cartea 1, 2, stih. 27>

<Irodot>

După Omir poet>ic<ul, târdziu mai pre urmă scris-au mai denainte de toţi, cu chip istoricesc, Irodot lucrurile ellinilor şi războaiele carile pre acéle vrémi au avut cu persii şi între sine, ce pre acéle vrémi când au fost scriind Irodot, adecă pe la anul mai înainte de Domnul Hristos 444, véde-să că grecii puţină înştiinţare au avut pentru părţile Schithiii şi a altor părţi a crivăţului, vréme ce dzice că isvoarăle Dunării (carea ellinéşte să chiamă Istros) de unde să să fie începând nu să pot şti, precum nici a Nilului nu să ştiu; pentru acéia şi pentru Schithia şi despărţirile-i multe turburate şi amestecate pomenéşte.

<Thuchidid>

Aşijderea Thuchidid, carile după Irodot cartea Istoriii sale au început a scrie, nu mai curat decât Irodot scrie, toată nevoinţa lui pentru lucrurile ellineşti puind. După acéia cu cursul vremilor acélea de la scriitorii mai denainte fără nici o bună rânduială amestecate şi zămenite era, alţii lor următori cu meşterşug gheometricesc la orânduială a le pune şi părţile lumii cu hireşe hotară a însămna şi neamurile a lumii lăcuitoare cu ale sale nume>re< a le numi şi după împărăţii şi crăii a le osăbi şi a le vesti au început.

<Stravon>

<Dionisiie Periighit>

<Clavdie Ptolomei>

Întăi dară gheografi, adecă de pământ scriitori, au fost Stravon, carile au trăit ş-au scris pre vremile lui Tiverie împărat cu 26 ani mai pre urmă de naşterea Domnului Hristos; şi mai denainte de acesta Dionisie Periighit, carile au trăit pre vrémea lui Avgust Chesar cu 4 ani după Hristos. Acestora au urmat

5: Clavdie Ptolomei pre la împărăţiia lui Traian şi a lui Adrian cu

<Pomponie Mela> <Plinie> <Solin>

147 de ani după Mântui/toriul lumii Hristos. Fost-au şi din latini vechi scriitori a pământului Pomponie Mela, ş-au trăit după Hristos 47 ani; iară după acesta au scris Plinie, în anul după Hristos 80; iară după acesta Solin şi alții mulți (pre a căror nume>re< aicea a pomeni lungŭ ar fi fost), carii hotarăle a Schithii într-acesta chip li-au însămnat.

Dintr-acestor pomeniți gheografi scrisori, hotarăle a toată Schithia sau tătărâmea să însămneadză, capul hotarului puind de la apa Tanais (acesta-i Donul) unde să varsă în Balta Meotis (aceasta-i marea Azacului) şi de acolo purcegând spre Răzsărit şi ocolind marginile a Euxinului (aceasta-i Marea Neagră) cuprinde cerchejii, abazalile, mengrelii, ghiurgăii, de unde iarăşi spre Răzsărit să întinde pe lângă munții ce să chiamă Cavucasul (carii despart tătărâmea din Persiia) şi lovéşte hotarăle Indiii despre partea Crivățului şi aşé merge pănă în ocheanul Răzsăritului. De acolo purcéde pe marginea ocheianului întorcându-să spre Crivăț şi încungiură pe din dosul Hinii, Chitaiului, Sibirului (căruia ellinii în dzicea Tataria adevărată) şi toată lungă şi lată partea céia care acmu iaste supt oblastia împărățiii Moscului. De ciia întorcându-să spre Apus pre după vestită cetatea şi scala Arhanghelului, mérge tot pe malul ocheianului pănă unde din ocheian să varsă marea care să chiamă Baltică. Apoi de acolo ia spre Amiadzidzi, cuprindzând în sine toate țărâle câte rămân spre Răzsărit şi agiunge pe după dosul crăiii leşeşti în munții ce să chiamă Carpatichi sau Sarmatichii, cu carii, în gios lăsându-să, / 6: cuprinde Transilvania (sau cum noi îi dzicem Ardialul) şi dă tocma în apa Patissos (aceasta-i Tisa), unde să împreună cu Dunărea. Iară din Gura Patissului să întoarce pre cursul Dunării iarăşi spre Răzsărit, pănă unde dă în Marea Neagră la Istropolis (aceasta-i Chiliia, acestaşi şi cu alte nume>re< mai pre urmă s-au chemat Licostomon, ce va să dzică Gura Lupului); de la Chiliia mérge pănă tréce peste apele Tiras (Nistrul), Voristhenis (Niprul) şi să închéie la capul hotarului în Don.

Într-această dară lățime şi lărgime de pământ, macar că multe neamuri de limbi deosăbite au fost, însă toate tot cu un nume de

obşte: schithii să chema şi în Schithia să cuprindea, a cărora nume>re< a tuturor aicea de vom sta a număra, altă istorie mai multă şi mai lungă decât aceasta ar trebui să scriem; ce îndemnând pre cititoriul nostru ca să nu să ostenească sau să să zăbăvască şi în foile altora, noi aicea numai în țărâle în Schithia céle mai mari şi neamurile céle mai vestite îi vom pomeni, aşé părându-ni-să că mai pre lesne va putea cunoaşte că şi Dachia (pentru carea cuvântul nostru iaste) şi dachii tot în Schithia au fost şi schithi carii pre acélé vremi au ținut-o s-au numit.

Întâiaşi dată de la hotarăle Indiii înainte ne vine Schithia
<Gloverie, Cartea 5> asiatică, în carea să cuprind împărățiile şi neamurile: Sarmathia asiatică, Ghitaiul dinlontru şi din afara muntelui Emmaus, Serica, Sogdiana, tătărâmea pustie, Ciagatai, Turchistanul, tătărâmea véche; aceasta-i după socoteala a mulți învățați Ungu şi Mongul,
7: carile să fie Gog şi / Magog, şi dintr-aceştia să fie ijdărât neamurile tătăreşti, şi pentru aceasta pricină, vechii gheografi greceşti au numit-o véche, adecă ca [şi] cu m ca o maică ar fi plodit şi născut pre alte pre toate, iară acmu cu mai vestit nume să chiamă Hina.

Aşijderea în tătărâmea asiatică iaste Kazanul, Azdrahanul şi Sibirul cu alalte nenumărate țări şi neamuri, iară în tătărâmea evropască sint Tavrica Hersonesus (carea acmu să dzice Crâmul), Sarmația evropască, în carea să cuprinde amândoaă țărâle leşeşti, adecă cea mare şi cea mică, Liftanie, Rusia albă şi cea neagră, Volynia, Podelasia, Mazovia, Livonia, Samoghitia, Prusia, Carsuvia şi toată țara moschicească şi căzăcească; şi să închide hotarul, precum am dzis, cu munții Carpatici carii despre Răzsărit au Dachiia, în carea acmu să cuprinde Moldova, Munteniia, Ardialul şi o parte de Ungaria.

Însă pre vremile celor vechi gheografi, de la apa Donului pănă la hotarele Dachiii fost-au şi alte neamuri, pentru carii Dionisie Periighitis poméneşte: τοϊ μέν προς βο ρέην τετανυσμένα φυλα νέμονται Πολλα, μάλ̓ έξείης Μαιώτιΰ̓ος ές στόμα λίμνης, Γερμανοί Σαρμάταί τέ Γέται ὐ̓’αμα βαστάρναι τέ, adecă: Despre partea (a Mării Négre) spre Crivăț să întind cu

lăcaşul multe neamuri foarte unile după alalte stând, până la Meotis, la gura bălții: ghermanii, sarmatii, ghetii, împreună şi bastarnii; apoi dzice: Δακών τέ άπετος αία καί άλκήεντες άλανοί, adecă: şi a dachilor nemăsurat pământ şi vitéjii alani. /

8: Aşé dară s-au arătat precum Dachia între hotarăle Schithiii să cuprinde şi dachii carii pre dânsa au lăcuit tot din rodul şi neamul tătăresc au fost.

CAPUL II

Pentru cèle vechi a Dachiii hotare

De vréme ce țărâle a stăpânirii Moldovii, gheografii şi împreună cu istoricii, precum cei mai vechi aşé ceşti mai noi toți, cu socoteala de obşte ca pre o adevărată a Dachiii parte o cunosc, şi vrând noi ca cu tot de-adinsul cărțile a tutoror scriitorilor, carile la mâna noastră a vini s-au tâmplat, scuturând, adeverința istoriii noastre nu din pâreaie abătute, ce din singurele izvoarăle şi fântânile ei céle dinceput să scoatem, nu fără cale a fi am socotit întăi pentru céle vechi a Dachii hotară (în carile, precum dzisăm, şi Moldova noastră să cuprinde) cât de pre scurt oarece să dzicem şi ales, precum de la a tuturor vacurilor gheografi să şiruiaşte, să o hotărâm.

Cea dintăi dară şi de obşte a tuturor socoteală iaste precum țara Dachiii să fie stând pre malurile Dunării, carile sint despre partea Crivățului şi de la Marea Neagră spre Apus şi spre Ghermanie hotarăle să-şi fie întins.

Aceştii sentenții, precum ellini aşé latini, câțiva avtori a avea putem; însă lucru aşè de chiar şi fără prepus, multe a multora mărturii a aduce, sămn nu mai de pofta laudei a fi părindu-ni-să şi pentru ca de cleveta affectațiii a scăpa să putem, din cei mulți
9: câțiva numai / şi mai de credință, pentru dovada cuvântului, aicea pre scurt îi vom aduce.

Din carii întăi dară înainte ne iase Stravon, om ellin şi dintre

toți gheografii mai vechiu (căci supt vremile lui Avgust Chesar au trăit), a căruia cuvinte în limba lui pentru Dachia şi pentru dachi, precum li-au dzis, aşé le vom scrie:Γέγονε (dzice) δ ε καί άλλος τής χώρας μερισμός συμμένων έκ παλαιού, τούς μετά γάρ Δακούς προσαγορέυουσι, τούς δέ Γέτας. Γέτας μεν τούς προς τον Πόντον κεκλιμένους, και προ ς τήν έω, Δακούς δέ, τούς είς τάναντία προς[την] Γερμανίαν, καί τας του Ιστρου πηγάς. Ce va să dzică: „făcutu-s-au şi altă împărțală aceii țări, încă de demult însămnând, deci pre unii îi chema dachi, iar pre alții gheti; şi gheti dzicea celor ce să abătea spre Marea Neagră şi spre Răzsărit; iară dachi celor dimpotriva acestora spre Ghermania şi spre izvoarăle Dunării."

Cu Stravon într-o socoteală iaste Dionisie Periighitul carile sau tot într-un vac cu Stravon sau după puțin mai pre urmă decât dânsul, părțile acéstea cutreierând, au scris stihurile de carile în Capul trecut am pomenit aşé. Despre parte aceştiia (adică a Mării Négre) spre Crivăț să întind cu lăcaşul niamuri multe, unile după alalte stând, pănă la gura bălții Meotis: ghermanii, sarmații, ghetii, împerună şi bastarnii şi a dachilor nenumărat pământ şi vitéjii alani. Ca acestéaşi citéşte la Plinie, Cartea 4, Cap. 12.

Însă trebuie a şti că mai denainte de vremile lui Avgust Chesar, din gheografii pomeniți, carile să fie fost hotarăle Dachiii
10: cu adevărat nu să pot şti, / pentru căci, pe atuncé mai de obşte să véde să fie fost numele ghetilor şi a Ghetiii, decât a dachilor şi a Dachiii.

Şi marginile Ghetiii nu numai cu Dunărea să hotărâia ce încă şi peste Dunăre trecând toate Misiia cuprindea, împotriva a cărora cu 132 ani mai denainte de naştirea Domnului Hristos (precum mărturiséşte Hronologhia lui Calviz şi Onufrie, la acelaşi an) mărgând Valerie, sau, precum vor unii, Fulvie Flaccus, întăi cu războiu la Sardiia (carea iaste acmu Sofiia) i-au biruit, apoi cu dânşii pace s-au aşedzat, precum şi din stihurile lui Ovidie poet>ic<ul, carile scrie pentru Pont, ne putem adeveri, pre carile caută-le la Capul ce urmadză. Iară Sardiia sau Sofiia, carea pre vremile mai de mijloc scaunul crăiii bulgăreşti au fost,

precum să fie fost făcută întâi de sardi şi mai apoi de dachi mărturiseşte Ioan Bonfin, Decada 3, cartea 5. Acestor vechi gheografi minte urmadză ceşti mai noi de carii caută la gheografia lui Gloverie, Capul de Dachiia şi la Leunclavie şi pomenitul Bonfin, istoricii a cărora cuvinte pre larg înainte le vii videa.

Aşé dară de situația, adică de punerea locului Dachiii, precum de la Marea Niagră (precum dzisem) pre marginile Dunării, despre Crivăț, spre Ghermaniia, şi spre izvoarăle Dunării s-au fost întindzind, nici un prepus nu rămâne; însă în lat şi în lung, carile să fie fost peste tot a hotarălor obârşii, la scriitori câtăva neatocmire aflăm. Însă această a lor netocmală nu socotim de aiurea să fie purcegând, fără numai căci unii dintre ceşti mai noi

11: scriitori, mintea celor mai vechi a atinge poate fi neputând, / într-alt chip au socotit decât cum ei au vrut; căci unde Stravon şi Dionisie la locurile acmu pomenite dzic precum spre Răsărit pănă la balta Meotis, iară despre Apus pănă la Ghermanie, spre izvoarele Dunării, să să fie întindzind, ceşti mai noi într-un chip de îndrăznială nesocotită vor să-i scoață menciunoşi, socotind că dachii niciodată să nu să fie întins pe Dunăre în sus mai mult decât pănă unde dă Tisa în Dunăre.

Ce pare-ne-să foarte greşită a acestor noi şi neclătită a celor vechi greci scriitori socoteală să rămâie ca pricină căci acei vechi cu ceşti noi să văd a nu să tocmi nu iaste necunoştința a celor vechi, ce prin vacuri mutările hotarălor, carile de multe ori s-au mutat din locurile lor, unile mai lățindu-să iară altele mai strângându-să, precum şi din hotarăle Germaniii (a căriia nume pre ceşti mai tineri în greşală i-au dus) putem cunoaşte că pre vremile carile Stravon şi Dionisie au scris, despre parte[a] Dunării au fost şi altă țară tot supt hotarăle Ghermaniii cuprinsă şi pentru acéia tot cu un nume numită. Iară carea să fie fost acea Ghermanie, Procopie Chesarineanul, în carte[a] *De războiul vandalilor*, curat ne arată unde dzice: Velisarie să trăgea din țara Ghermaniii, carea iaste între Thrachia şi între Illirie.

Iară carea au fost odată Illiria, Zonora, istoric grec ne-o arată,

Carte[a] 1, Cap. 12: „Illiriii, dzice, mai pre urmă şi alte locuri s-
au adaos şi numele ei şi altor ţări s-au dat; căci ea, fiind despre
uscatul carile pe deasupra Machedoniii să întinde, acmu şi de
Thrachia printră Munţii Imului şi a Rodopilor tréce (aceşte-s
Munţii Cenghii, carii de la Filippolis trec spre Marea Albă,
12: cărora turcii le dzic *Despot iamlasi*; şi iarăşi de acolo / să întorc
spre Marea Niagră, preste carii tréce drumul din Moldova şi din
Ţara Muntenească mergând spre Ţarigrad), iaste dară pusă (dzice
Zonora) Illiria în mijlocul acestor munţi şi între apa Dunării şi
pănă la Marea Niagră să întinde, iară pre une locuri încă şi peste
Dunăre covârşéşte”

Dintr-acéste dară a cestor de credinţă autori fără prepus putem
cunoaşte că Ghermaniia, spre carea dzic Stravon şi Dionisie că s-
au fost întindzind Dachiia, n-au înţeles ei Ghermaniia precum
astădzi se hotăréşte, ce Ghermaniia carea atuncea au fost între
Thrachiia şi Illiriia, iară ce dzic aceiiaşi scriitori că s-au fost
întindzind spre izvoarăle Dunării, trebuie să înţălégem nu că
doară păna la fântânile ei s-au fost lungind, ce căci spre fântânile
ei, şi precum dzicem noi, în susul apei pre margini s-au fost
întindzind; ce din bătrâni dară hotarăle Dachiii aşé aflăm. Acmu
să vinim să videm cum o hotărăsc şi ceşti mai tineri.

Dintre aceşti mai de curând, în mânule tuturor să poartă
Gheografiia lui Gloverie, carea mai ştiută fiind decât de la noi a
să arăta ar trebui, lăsăm pre cititori să caute la Capul de Dachia
18, zaceala 2: *i proci*, şi la Cartea 4, pentru Tartaria, Cap. 17,
unde dzice: tot locul acesta (adecă a Schithii) cu multe féluiri de
niamuri să desparte, din carii (deosăbi de troglodite) mai vestiţi
sint dachii, a căror loc acmu îl ţin moldovénii, munténii, ardélenii
şi o parte de unguréni, carii sint între Tisa şi între Ardial.

Ce iarăşi pentru mai ales hotarăle ei să arătăm, vom aduce pre
Bonfin, carile fiind de naştire ungur şi iscusit scriitoriu, prin
13: însămnate locuri, munţi şi ape o hotăréşte. / ”După iazighi, dzice,
Decada 1, Cap. 1, alăturea cu Dunărea Dachia urmadză (iară ţara
iazighilor precum să fie fost din apa Tisei până la Buda, la locul
său vom arăta), carea între Tisa, între Prut şi între Nistru lăţindu-

să, din dosul Sarmațiii Buhul o desparte, în capătul al căriia iaste Marmarusia (căriia noi îi dzicem țara Maramorăşului) între Munții Carpatici aşédzată, de unde să încep izvoarăle Tisii”. Şi acoloşi, puțin mai gios, dzice: „peste Munții Carpatici (acestora le dzicem noi: munții ungureşti), țara carea pănă la obârşiia Dachiii şi pănă la apa Axiacului să întinde, acmu Ardialul să cheamă”.

Cu Bonfin într-o socoteală iaste Leunclavie, în *Pantecte*, Cap. 71, însă mai pre scurt hotarăle-i desparte țărâle acmu ştiute însămnându-i: „Dachia, dzice, odată să chema prea lat olatul carile cuprinde Transilvania cu amândoaă Valahiile, dintre carile una Valahie Mare, iară alta Valahie Mică să chiamă; cea Mare spre Marea Niagră să întinde şi Moldova alor noştri să chiamă, iară cea Mică pre malul Dunării să trage şi mai mult cu Ardealul să alătură.”

Din pomeniții dară scriitori curat Dachia toată hotărându-să, céle ale ei de mult hotară să cunosc precum au fost: de la începăturile Tisei din Țara Maramorăşului pănă unde dă Tisa în Dunăre, şi din gura Tisei pe Dunăre spre Răzsărit pănă în gura Nistrului, şi de acolo luând pe apa Buhului spre Miadzănoapte să întorcea spre Apus pănă în apa Axiacului şi pănă în Munții Carpatici, carii despart hotarul leşesc de cel al Ardialului. /

14: **CAPUL III**

Pentru vechi nume>re<le țărâlor carile de demult în Dachia să cuprindea

Mai denainte pănă a nu întra Dachia supt stpânirea romanilor, adică pănă la împărățiia lui Ulpie Traian, în câte țări sau provinții să să fie fost împărțit Dachia foarte greu iaste a să desluşi; căci precum de hotarăle peste tot, aşé olaturile carile într-acéle hotară

să să fie cuprins, nici un scrietoriu de cei vechi, pre carii noi a-i citi ni s-au tâmplat, aiave nu scriu, că precum în Capul trecut am însămnat, când Ghețiia era mai de obşte şi de mai lat nume decât Dachia, atuncea să véde că nu numai pănă la Nistru şi pănă la Buh spre Răzsărit, nici pănă la Tisa numai şi pănă la Axiachis spre Apus şi spre Miadzănoapte, nici numai cu malurile Dunării spre Amiadzidzi să hotărâia, ce încă şi peste Nistru pănă la Meotis (aceasta-i balta Azacului) şi peste Dunăre pănă la Illiriia; iară peste Tisa, pre Dunăre în sus pănă la Buda, s-au fost întindzind; pentru acéia şi mai multe țări au fost cuprindzind, precum în céle vechi gheografii videm pusă Ghetiia peste Dunăre pănă în Munții Cénghii agiungând şi pre îmbe malurile Dunării stând.

Aşijderea gheografii carii au dat loc Ghetiii şi Dachiii peste Dunăre, precum mai sus am arătat, pănă la Sardiia (carea supt împărățiia Țarigradului Sofiia, iară supt crăiia bulgărească Triadița mai pre urmă s-au chemat), iară carii spre Buda au mai lungit-o din cei vechi a afla n-am putut, fără numai pe unul din cei mai noi, anume Sambuție, carile, Buda, dzice, carea mai pre urmă au fost țara iazighilor, mai denainte au fost a celor vechi dachi slobodzie.

15: Pentru acéia şi țara acéia, adică de la Tisa pănă la Bu/da la scriitorii cei mai proaspeți a grecilor, Pano-Dachiia, adecă Dachiia de Sus, să află; ori cum ar fi, precum în toată Dachiia multe țări să să fie cuprins, cuvântul carile Dionisie dziceΔα κών ὶτ’άσπετος άια a dachilor nemăsurat pământ, aiave arată; cu care cuvânt, precum a noastră părére iaste, Dionisie toate țărâle a tuturor neamurilor gheteşti (din carii şi dachii să să fie tras, Iustin istoricul, luând din Trogos, mărturiséşte) va să cuprindză. Şi mai vârtos acesta aşé precum dzicem trebuie a să înțălége, căci scriitorii greci, carii mai denainte de vremile lui Traian au scris, pre gheti şi pre dachi, uneori deosăbiți, iară alteori tot de unii şi tot un neam să fie fost pomenesc, precum puțin mai gios mai ales să va videa.

Aşijderea veri ghetii ar fi, veri dachii, carii cu multe vremi

mai denainte de Avgust Chesar peste Dunăre amândoaă Mesiile să fie ținut, nu numai cea de obşte a romanilor istorie, ce încă şi Ovidie poet>ic<ul mărturiséşte, a căruia cuvinte în Capul ce urmadză după acesta le vei citi.

Într-acesta dară tract a tot trupului Dachiii multe năroade la istorici să pomenesc lăcuitori, aşé în multe țări, să să fie fost: despărțit putem socoti; însă noi pre céle mai mici țări carele ca nişte ținuturi le socotim a Dachiii, cu condeiul trecând, lăsăm să cerce cititoriul nostru la Bonfin, carile toate năroadele în Dachia de demult lăcuitoare, pre anume le dzice precum au fost, thravrichii, chistovochii şi supt aceştia predanisăi, rastaschénii cavcorénii, potulasanii, saldénii, craghizii, vieffii, iazighii, ghepidii şi altele multe, de carile caută la pomenitul scriitoriu, Decada 1, Cap. 1. /

16: Iară céle mai sus numite şi mai late țări ale Dachiii din pomeniții scriitori să văd să fie fost țara de la Meotis pănă în Nipru, carea acmu să scrie tătărâmea mică, pre dinafara Crâmului; țara bastarnilor, carea au fost din Nipru şi peste Nistru pănă în Prut, a căriia parte şi Basarabiia iaste, carea acmu cu nume tătăresc să chiamă Bugiac, adecă *unghiu*; căci din Prut pănă în Nistru, unde de la Cetatea Albă în Marea Neagră dă, să trage mult înainte pământul şi făcând unghiu ascuțit, aşé *unghiu* au numit-o.

Despre uscat mai înlontru au fost țara între Buh şi între Nistru, pre care loc stă acmu Ocraina sau Podoliia leşască. Din Buh pănă peste Nistru şi pre la obârşiile Prutului pănă în munții Carpatici au fost țara carea acmu cuprinde cu o parte de Rusiia toată Pocutiia.

Aşé despre Apus au fost având țara carea acmu îi dzicem Ardealul; iară din Nistru pănă în Munții Carpatici şi pănă la Poarta de Fier au fost cuprindzind țările amânduror Vlahiilor, iară de la Poarta de Fier pănă în Tisa au fost țara unde acmu iaste olatul Temişvarului, iară din Tisa pănă la Buda au fost țara carea mai pre urmă au stătut o parte de țara ungurească cea mare.

Aşijdere peste Dunăre despre Amiadzădzi au fost luând în

sine amândoaă țărâle Misiii, carile acmu cu nume turcesc să chiamă Dobrugea şi Deliorman, cu o parte de țara sirbască, trecând şi peste munții Emului până la Illiriia.

Iară ales pentru năroadele carile încă şi mai denainte de vinirea dachilor au fost lăcuind în Dachia, din cea véche a Dachiii gheografie şi de la Iohan Bon, în Gloverie, cartea 1, *De Dachiia*, cunoaştem aşé să fie fost despărțite: de la apa Oltului în sus spre Dunăre şi între munții spre țara ungurească să fie lăcuit
17: prindavizii, alvochénii, saldénii, / tirvinghii, vurii şi chinghii.

De la Olt spre Prut au trăit piefighii, coténii, taifalii (de aceşti taifali, după cum Irodot de dânşii pomenéşte, aflăm să fie lăcuit de la Dunăre în sus pe apa Ierasus, adică Prutul, tocma pe unde iaste acmu Fălciiul, Lăpuşna şi Orheiul, carea niam dzice să fie fost cu multul mai vrăjmaş şi mai viteaz decât altele). Aşijderea au mai fost cachinii şi chistovochii, carii era între Nistru spre Buh. Iară în Ardial să fie ținut cacoianii, vuridénii, fievii, ratachénii şi tavrischii. Pe acéste niamuri pe pământul Dachiii lăcuitori mai pre urmă viind ghetii şi gonindu-i s-au aşedzat ei pre locurile lor. Iară de la Prut până în Nistru au fost lăcuitori tiraghetii, adecă ghetii nistréni, şi apirii şi mai gios, spre marginea Mării Négre, vastarnii, pre unde iaste acmu Bugiacul, care țară s-au chemat şi Bassarabia. Iară de la Nistru şi până în Buh au fost stăpânind carpianii, callipidii, istrachiii, axiachii şi iazighidii, carii s-au fost poreclind eniocaldii.

Acéstea dară au fost toate țărâle şi năroadele carele au stătut pre locurile Dachiii şi mai denainte şi după ce au cădzut ea supt stăpânirea romanilor.

Iară după ce cu vitejiia lui Ulpie Traian fură dachii biruiți şi de prin toate locurile acéstea izgoniți (precum înainte pre larg să va arăta), romanii mai strâmptând hotarăle ei, toată Dachiia în trei țări au despărțit-o şi de ciia numai pre acéstea cu numele Dachiii numind, pre altele cu numele sale céle mai vechi să să numească li-au lăsat; cum dară să să fie chemat acéle țări, carele de supt numele Dachiii li-au scos romanii, caută înainte că le vii afla. Iară acéle trii părți cu deosăbite nume>re<, de pe pusătura

18: locului de iznoavă li-au / numit, adecă *măluroasă*, *muntoasă* şi *din mijloc*.

Deci cea *măluroasă* (precum Ortelie în cea veche a Dachiii gheografie arăta) au fost începând din Tisa şi s-au fost trăgând pe lângă malul Dunării (de pre carii şi numele au luat) până unde dă apa Oltului în Dunăre; care loc cuprinde acmu olatul Timişvarului cu mai giumătate de Țara Muntenească; în scurt atâta țară cuprindea Dachiia *măluroasă* cât, la anul trecut, la pacea între nemți şi între turci la Pazarovit făcută, au luat chesariul de la sultanul turcesc. Iară de céia patre peste Tisa, între
<Laonic Halcocondila> Dunăre şi între Tisa, stă năroadele iazighii (carii şi metanastii să chiamă) şi carpodachii. Iară cea *muntoasă* a Dachiii parte au fost purcegând la apa Oltului între munții (carii la ceşti mai proaspeți greceşti istorici să chiamă brasovénii) şi între Dunăre până peste Prut şi până la Nistru, adică alaltă parte a Țării Munteneşti, împreună cu toată Moldova şi cu Bassarabiia în sine luând. Iară cea *din mijloc* (carea mai denainte s-au fost chemând Ghepidia) Dachie iaste țara Ardialului, pre carea pentru acéia au numit-o Mediterranea, adecă *din mijlocul pământului*, căci depărtată de Dunăre fiind, cu Munții Carpatici ca cu o coroană sau cu un brâu să încinge.

Aşé dară din céa veche a Dachiii hotărâre (precât adecă romanii la împărățiia sa o au adaos) curat să înțelége să fie cuprins atâta loc cât astădzi ține olatul Temişvarului din toată țara unguriască cu Ardialul şi Țara Muntenească şi Moldova împreună cu Bugiacul. Şi cu atâta pentru țărâle céle vechi a Dachiii, precât propozitului nostru destul a fi socotind, mai mult
19: nu vom lun/gi. Iară cititoriul, de va vrea încă a să mai îndestuli, cérce la Iornand, la Gloverie, la Bonfin şi Ortelie, carii foarte cu de-adins pentru Dachia, pentru țărâle şi pentru năroadele ei céle vechi, au scris.

CAPUL IV

Pentru numele dachilor şi de începătura lor

De vréme ce precum din cei vechi aşé din ceşti mai noi scriitori țărâle şi hotarăle Dachiii, precum au fost stând în vremile vechi, precât într-a noastră putință au fost li-am arătat, de ciia înainte nu fără triabă a fi socotim de ne vom sfătui iarăşi cu acéiaşi scriitori de la dânşii să ne înştiințăm şi pentru hireş numele dachilor şi pentru începătura niamului lor, adecă din cine şi de pre ce locuri ieşind au vinit ş-au stăpânit aceste locuri de carile mai sus am pomenit.

Precum dară pentru hotarăle Dachiii, aşé pentru numele şi niamul dachilor nu puțină tulburare între scriitori videm a să face. Căci unii, ghetii, dachii tot un niam şi tot un nume vor să fie, iară alții şi în niam şi în nume vor să-i deosăbască.

Deci din carii țin socoteala cea dintăi, mai de frunte iaste Stravon şi Dionisie Periighitul, amândoi vechi gheografi. Ce a lui Dionisie câtă i-au fost părérea pentru dachi deplin o am pomenit la Cap. 1. Aşijderea o parte de a lui Stravon acoloşi pomenind, aicea deplin o vom poftori-o; carile după ce dzice, la locul pomenit, precum ghetii stau pre Marea Niagră, iară dachii spre izvoarăle Dunării, apoi adaoge şi aceasta: Θüς οίμαι Δάους
20: καλεϊσθαι τὸ παλαιόν, άφ̓’ου και παρά τοίς̓ ̓Αττικοίς / έπεπόλασε, τα τών οίκετών όνόματα. Adecă, socotesc că >pre< aceştea mai denainte dai să să fie chemat, şi unde şi athinénii s-au obiciuit (de pre nume>re<le țărâlor) a-şi chema robii.
<Evstahie, la numele daii> Cuvintele lui Stravon tâlcuind Eustafie adaoge: Παῤ άττικοίς τέ τά τών οίκετών όνόματα Δάοι, και Γέται. Adecă: la ahtinéni era nume>re<le robilor dai şi gheti, cu carea va să însămnédze precum alt nume a fost a dailor (carii dachii sint) şi altul a ghetilor.

Socotélii aceştiia împotrivnici sint Dion şi Plinie. Deci întăi

Dion, Cartea 1, Cap. 67: „Dachi, dzice, eu număsc pre aciia carii şi ei pre sine singuri să număsc, şi romanii aşé-i chiamă, măcar că nu ştiu că unii din greci ghetii le dzic”. Iară Plinie, Cartea 4, Cap. 12, încă mai deşchidzind cuvântul dzice: „Pre ghetii carii au lăcuit de la Dunăre spre câmp pre aciia romanii dachi i-au numit”; acestora uimindu-i-să Zonora şi lui Zonora Avrelie, dzic: „țara, carea au fost a ghetilor, după acéia Dachiia s-au chemat”.

Însă Iustin istoricul de la Trog luând amestecate a pomeniților socotéle, foarte pre lesne le tocméşte, unde dzice la Cartea 31: „şi dachii din sămințiia ghetilor sint, carii cu domnul lor Barabista (acest domn dzic ceşti mai noi scriitori precum să fie fost cel din[tăi] a dachilor stăpânitoriu) împotriva bastarnilor (carii între Prut şi între Nistru şi pănă la Buh lăcuia), războiu având, şi pentru căci în bătaie să arătasă mai léneşi decât ar fi trebuit, ca în loc de pedeapsă să le fie, li-au poruncit domnul lor, când să vor culca să doarmă să-şi puie în aşternut picioarele unde-şi punea capetele”. Această a lui Iustin socoteală deşchis ne
21: dă să înțălégem precum ghetii cu domnul lor / Barabista, mai denainte de ce a vini asupra bastarnilor şi pănă a nu cuprinde locurile Dachiii să fie fost tot dintr-o semenție cu alalți gheti.

Iară precum multe să fie fost niamurile, sau precum prostéşte li-am dzice: oardele ghetilor, din cuvântul lui Plinie putém înțelége, carile dzice: „De la Dunăre şi spre câmpi, toate niamurile ghetilor lăcuiesc, carile măcar că în deosăbite locuri şi hotară lăcuia între sine despărțite, însă tot o sămânție şi tot un nume să fie avut”.

Iară după ce gheții, precum dzisăm, gonind pe bastarni, mai apoi şi pre heruli, precum mai înainte vei videa, şi au cuprins toată Dachiia, de ciia de pe numele locului ş-au schimbat şi ei numele, adică carii ghetii au început în Dachiia a lăcui, aciia s-au numit şi dachi. Socotélii noastre agiutoréşte Isidor, Cartea 14, Cap. 14, şi Ethicul, în *Hotărâre[a] Evropii,* carii dzic: „Gotthia (adecă Ghetiia) mai pre urmă s-au chemat Dachia şi ghotthii (adecă ghetii) dachi”. Aşijderea la Stavon, carile aceştii socotéle macar că împotrivnic să véde a fi, însă iarăşi el dzice, precum

ghetii şi dachii ὁμόγλοττους, „tot de o limbă”, să fie fost, precum noi am dzice acmu că rusii cu căzacii tot o limbă au, măcar că cu locurile şi cu nume>re<le lor despărțiți sint. Aşé dară ghetii carii au întrat în Dachiia, de pe loc numele luând, s-au numit mai pre urmă dachi, iară carii au rămas tot pe locurile lor céle dintâi, adecă pe denafara Dachiii, pre aciia i-au numit romanii tot gheti.

După a ghetilor vechime, precum mai proaspăt nume să fie a dachilor, dovadă ne iaste cea de obşte a romanilor istorie, carea cu multe vremi mai denainte de Avgust Chesari, de războaiele
22: romanilor / cu a ghetilor pomenind, nicicum macar de nume de dac nu pomenéşte. Aşé Ovidie poet>ic<ul, carile pre vremea lui Avgust au trăit şi aşéşi de Avgust au fost trimis în izgnanie la cetate Tomus (carea socotim să fie fost unde iaste acmu Cetate Albă), unde şi cartea o numeşte Pont adecă Marea Niagră, scriind au trimis-o la Roma la un senator, ce-l chema Grețin, carile să trăgea din véche familia Flachilor, în care aşé pomenéşte:

<Ovidie, Cartea 5, eleghia 9>

„Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myssas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Gettas.”

Adecă:

„Stăpânit-au pre aceste locuri, o, Greține, odânăoară Flac; şi
Supt hătmăniia lui malurile Dunării fără grijă au fost.
Acesta în pace credincioasă au ținut pe massagheti.
Acesta cu sabiia au îngrozit pe gheti, carii în arce se bizuia.”

Iară hatmanul acela Flac (pre carile Eneas Silvie îl numéşte Fulvius Flaccus), precum am şi mai arătat din Calviz şi din Onufrie, au fost hatman, cum dzicea atuncea romanii *consul*, cu 132 ani mai denainte de naşterea Domnului Hristos.

Aşé dară, fără prepus rămâne să înțălégem precum vrémea şi furtuna (carile ce lasă în lume nestrămutat?) numele a unii părți din neamurile ghetilor să fie mutat, şi din gheti dachi să-i fie chemat; iară amintrilea tot dintr-o seminție şi tot dintr-o

începătură să fie.

Aşijderea pentru oarece deosăbire a numirilor carile la
23: scriitorii cei greceşti aflăm:Δά κους şi Δάους, / *dachi* şi *dai* citim, vreo îndoință a pune nu trebuie, căci obiciuită iaste limba elliniască a muta pe: *cus* în *os* şi pe *chi* în *i;* şi precum Γραικοί, Γράοι şi Γραικούς, Γραίους, aşé Δά κος au mutat Δάος şi Δά κοι în Δάοι, *i proci*.

Ce pentru ca tot prepusul socotélii noastre să rădicăm, aduce-vom la mijloc pre Bonfin, carile, în lat şi în lung de numele şi de niamul aceştii sămînții scriind, a tuturor scriitorilor păreri într-un loc le adună şi le curățéşte, carile sint acéstea: „Dachii, dzice (Decada 1, Cap. 1) şi daii tot aceiaşi sint, dintr-o seminție cu ghetii, cărora şi limba tot una le iaste”; şi puțin mai gios, aceastaşi întărind, dzice: „precum dachii daii sint, céle vechi a lor oraşe încă mărturisăsc a cărora nume>re< mai multe în *dava* să sfârşesc, precumu-i Comidava, Serghidava, Dețidava, Marțidava, ca cum ai dzice Dava lui Maroco, a lui Serghie, a lui Deție, a lui Comi”, *i proci*. „Însă ghetii grecilor au fost mai cunoscuți, căci şi mai adése peste îmbe malurile Dunării trecea, şi nici cu mesii, nici cu thrachii să amesteca”. Încă şi mai cu de-adins vom cunoaşte mintea lui Bonfin, vom afla că nu numai ghetii dachii şi daii, ce încă şi gotthii, visegotthii şi ostrogotthii şi alte câteva oarde de a lor, tot o seminție să fie fost de vréme ce la acéiaşi decadă, în fața dintăi, dzice: „Ostrogotthii, ravarichii, vinovilethii, svetidii, coghénii, oameni înalți la stat au fost, din carii daii sau davii au ieşit. Aceştia gonind pre heruli de pre locurile sale, de ciia dachi s-au numit.”

Pentru numele dară dachilor aşé, iară pentru a niamului
24: începătură iarăşi la aceiaşi scriitori uitân/du-ne să ascultăm ce dzic. Câți istorici şi gheografi din ceşti mai noi s-au silit să culiagă socotélele celor mai vechi pentru acéste neamuri, precum proastei noastre minți să pare, cu lungi şi împletecite voroave mai mult au întunecat decât ar fi luminat ştiința aceştii povesti. Pentru carea cititoriul de va vrea mai bine să să încredințédze de cuvântul nostru, citească, rogu-l, cartea lui Mathei Pretorie, pre

carea o numéşte *Lumea gothilor*, la carile mai mulți de sute de istorici să pomenesc; însă ce ar fi fost pănă mai pre urmă cea aleasă socotială a lor, nedejduiesc că nu va putea înțelége. Pentru carea lucru noi, şi cu noi alții mai denainte, socotim că mai curat şi mai cu credință decât Bonfin socotélele celor vechi altul să nu fie cules, ale altora într-o parte lăsind, cuvintele lui precum sint, nemutate, la mijloc le punem.

„După ce (dzice: Decada 1, Carte[a] 2) au ieşit gotthii cu hatmanul său Filomiris de la Scandinaviia, s-au cuborât la balta Meotidii şi s-au aşedzat după acéia pre marginile Mării Negre. Nu după multă vréme urându-li-să şi acolo au purces cu hatmanul lor Zamolxis (carile au fost nu neînvățat filosof) şi au vinit în Dachiia”. (Socotéşte aicea că pănă a nu vini gotthii într-însa, țara aceasta Dachiia s-au fost chemând; de pre carea, precum noi mai sus am pomenit, ghetii carii s-au aşedzat într-însa s-au numit dachi.) De ciia din Dachiia (trecând peste Dunăre) au năbuşit în Misia şi au agiuns pănă la Thrachiia.

Această povéste o aduce Bonfin din Iornandis, carile, om de niam gotth fiind, pre larg au scris de lucrurile şi de începătura gotthilor; însă precum dachii să nu fie dintr-aceşti gotthi, cum Bonfin, aşé alalți vechi istorici mărturisesc, a cărora cuvinte
25: iarăşi / Bonfin frumos le alăturiadză şi, vrând ca să despleteciască voroava, întăi aduce la mijloc împletecetura, apoi şi o descâlcéşte. Împletecitura dară iaste aceasta: „Dzic precum gotthi şi ghetii tot una să fie; aşijderea dachii şi ghetii (pentru căci aşé dzice Stravon) fiindu-le limba de obşte, tot un niam să fie fost”.

Aşé şi Trogus, şi din Trogus Iustin va, precum dachii semenție a ghetilor să fie fost; apoi şi Stravon şi Trogus împreună dzic precum dachii să să fie trăgând din daii sau davii carii a[u] fost lăcuind pe la Marea Caspiii.

Pre această împletecetură o despleticéşte aşé, (într-acéiaşi Decadă şi la acelaşi Cap, puțin mai gios), dzicând: „Daii şi davii şi tot aceleaşi sint, dintr-un rod cu ghetii; şi nu numai căci limba şi graiul tot unul li-au fost, ce încă căce şi dintr-un loc au ieşit”.

Iară de unde au ieşit, acoleşi puțin mai gios din Stravon arată: „Daii, dzice (precum Stravon mărturiséşte), sint năroade a Schithiii, asiatici, aproape de Marea Caspiii lăcuitoare”. Şi iarăşi într-acéiaşi carte, cuvintele lui Stravon pomenind: „Schithii, dzice, carii de la Marea Caspiii să încep, mai mulți dai să chiamă”. Şi mai gios dzice: „Din dai unora le dzic parvii, altora xanthi şi altora pusurii. Deci parvii era carii lăcuia mai aproape de Marea Caspiii şi mai vecini de hircani, iară alții până în țara ce se chema Ariana se întindea”. Apoi închide voroava într-acesta chip: „Dachii, dzice, şi ghetii nu din Scandinaviia (precum socotiia Iornandis), ce din tătărâmea sau Schithia cea asiatică să fie ieşit mai adevărat iaste, căci şi năroadele asiaticeşti decât céle evropeşti mai vechi sint”.

26: Dintr-aceşti dară gheti carii au fost asiatici au ieşti şi dachii / dunăréni, precum Stravon mărturiséşte. Însă aceasta povéste trebuie să o înțăleagă cititoriul nostru, precum cu sute de ani mai denainte de Domnul Hristos să fie fost, precum în Capul ce urmadză şi mai curat să va videa.

Acéste dară avum mai curat şi mai pre scurt avum de dzis pentru numele şi începătura niamului dachilor, iară acmu vine rândul, când şi cum s-au început crăiia lor pe pământul Dachiii să arătăm.

CAPUL V

Pentru crăiia dachilor, cum s-au început şi cum au fost mai denainte de cât a o suppune romanii

Vrând ca pentru cea dinceput a dachilor stăpânire să scriem şi grămădzi de cărți a mai vechi şi mai noi istorici întorcând şi răsturnând, nu altă, ce ca >cum< într-un lavirinth (căruia nici întratul nici ieşitul i să poate afla) să fim întrat ni să pare; ce de vom căuta la cei mai vechi, cât iaste latul şi lungul pământului,

de la Dunăre, la Marea Niagră şi de la marea Caspiii în sus spre Ocheianul Crivățului, trei nume>cum< mai de obşte şi mai >de< vestite aflăm: a Schithii, carii tot supt un nume toate alalte niamuri carile pe pomenitul pământ au lăcuit cuprind. După acest nume prințipal mai de frunte aflăm numele sarmatilor şi a ghetilor.

Deci supt acéste trei nume>re< de niamuri să cuprind dachii, gothii, vandalii, savromatii şi altele nenumărate (carile nefăcând la lucrul nostru, pentru lungime, le trécem) niamuri, carile ellinii cu nume de varvari le porecliia, iară pre amănuntul şi în față de
27: pre nume>re< şi de pre țări pre carile lăcuia şi de furtuna / carea după vremi îi muta şi îi schimba, a le număra şi adevărat locurile lor şi stăpânirile lor a însămna, precum de cunoştința noastră (poate şi de a multora a altora) foarte departe să stea cu bunăvoie mărturisim.

Aşijderea de vom da toată credința cestor mai noi istorici şi ales precum o zugrăvéşte Matthei Pretorie, în *Lumea gotthilor*, creadză-ne cititoriul nostru că, în tot pomenitul pământ, nici un niam, nici un nărod nu putem afla carile începătura semințiii şi stăpânirii sale de la gotthi să nu fie luat; şi împotrivă, nici un gotth nu putem găsi carile în toate neamurile şi semințiile să nu să améstece. Că scoțind numai pre uni (ce şi pre aceştia alții mai vechi să văd că-i amestecă, precum mai gios vom arăta) şi pre ghermani, toate stăpânirile şi crăiile aceii părți de lume, întăi le face sarmatece, apoi pe sarmati îi face gotthi; nici nu avem în ce să învinuim cu aceasta pe Pretorie, de vréme ce videm că şi alții din cei vechi şi cu multul mai de frunte scriitori într-acéiaşi părére să fie fost.

Şi întăi cu această tablă ne iasă înainte Procopie Chesarianul, carile supt numele massaghetilor şi pre uni cuprindzind, carté *De războiul gothilor*, Cap. 11, dzice: „Massaghetii sau precum acmu le dzicem unii". Şi în Cap. 2, aceiiaşi cărți, „gotthii, dzice, vandalii, visegothii şi ghepidii tot de un neam şi de o limbă să fie şi acesteaşi mai denainte să să fie chemat savromati şi melanhlani şi peste Dunăre céle dinceput descălecături să fie

avut”.

Aşijderea alanii, între alalţi varvari vestit în viteje nărod (precum îi mărturiséşte Dionisie), Procopie îi face gotthi: „Vandalii (dzice, în cartea *De războiul vandalilor*, 1, Cap. 3) lăcuitorii bălţii Meotis, fiind asupriţi de foame, luând în soţie pe
28: alani, niam gotthesc, s-au tras cătră ghermanii ca/rii astădzi îi chemăm franchi, pe apa Renului”. Decât acesta mai vechiu Plinie aceastaşi socoteală să fie avut, mai sus am arătat, unde dzice că toate niamurile ghetilor lă[cu]iesc peste Dunăre spre câmpi. Decât Plinie încă mai vechiu Stravon, Cartea 7, de gheti dzice: „Dimpotriva hotarălor sau ţărâi pădurii Herţinii (această pădure să încépe de la obârşiile Donului şi curmând toată ţara rusască încă în ţara leşască şi în Ghermaniia şi tréce pănă la munţii Italiii) stând, apoi au cuprins toţi munţii pănă în hotarăle Dachiii (ia amente şi aicea vechiu numele Dachiii) şi pănă la gurile Dunării şi la apa Nistrului cu sarmatii amestecaţi au lăcuit”. De acestea mai pre larg caută Sarniţie, Cartea 4, Cap. 5. Aşijderea daii sau davii, din carii sint dachii, precum din rodul ghetilor să fie, Iustin şi Trog mai sus au mărturisit.

Aşé dară, într-atâta de nume>re< şi de niamuri zăminteală, cum s-ar putea singură a dachilor stăpânire dintr-altora a să despărţi nu cu iuşor lucru a fi ni să pare. Pentru care lucru, noi ca nu nici împotrivnici atâţia vechi şi noi scriitori să ne arătăm, nici această istorie în amestecătura sa ca într-un întunéric fără zare dzăcând nedeşchisă şi neivită să o lăsăm. Cea de pre mijloc şi mai fără grijă cale vom apuca şi peste tot, din socotélile tuturor ce am putut înţelége, vom arăta; iară cititoriul totdeauna în giudecată a face slujba-i iaste.

Dzicem dară precum stăpânirea dachilor îndoită şi în doaă féliuri să fie fost, una carea supt cel de obşte a ghetilor nume s-au
29: fost cuprindzind şi nu numai în Dachiia / au fost stăpânind ce încă şi peste Dunăre în Misia şi pănă la Thrachiia s-au fost întindzind (pre care stăpânire să o fie deşchis Zamolschie filosoful, mai sus am pomenit) şi acéiaşi pre acésté locuri, pănă la vremile lui Avgust Chesari, supt numele ghetilor să fie stătut

(precum mai pre larg vom arăta în Capul ce urmadză, unde vom istorisi războaiele lui Avgust şi a altor împăraţi româneşti cu ghetii); iară altă stăpânire sau crăie a dachilor au fost mai deosăbit de alţi gheti şi mai cu hireş nume de crăiia dachilor, carea au stătut până la Ulpie Traian, împăratul românilor, şi până la Decheval, craiul dachilor, pre carile Traian biruindu-l şi omorându-l, crăiia dachilor cu totului tot s-au strâns, precum înainte la rândul său să va videa.

Deci stăpânirea ghetilor, céia ce au fost mai de obşte pre ce vréme începătură să fie luat, din scriitori cu adevărat nu putem a ne înştiinţa, fără cât la Irodot, cel mai vechiu dintre ellini scriitori, videm că pomenéşte pentru lăcuirea lor peste Dunăre cu misii şi cu thrachii, de la carele luând Evsevie: „Thrachii, dzice, misii, ghetii şi vevrichii, o samă din neamurile sale trecând la Asia, mai toată Vithinia au cuprins”; iară acéastă trécere a lor la Asiia, după socoteala *Hronologhicului* lui Calviz să să fie tâmplat cu 563 de ani mai denainte de Domnul Hristos.

Nici mai mult uitându-ne la cuvintele lui Matthei Pretorie carile pre gothii săi de pre vremile lui Sampson îi lungéşte, la rândul istoriii, carele noaă fără prepus ne poate sluji, ne întoarcem.

Ghetii aceştia întâiaşi dată au vinit supt ştiinţa romanilor, pré vrémea când au fost consul Sţipion şi *colliga*, adecă tovarăş lui
30: Sţipion Flaccus, pre carile Enias / Silvius îl numeşte Fulvius Flaccus, 132 de ani mai înainte de Domnul Hristos, precum am şi mai pomenit; şi acest Flac, gonind din Mesiia pe gheti, cu Dunărea hotarăle împărăţii romanilor au întărit; şi macar că ghetii aceiia, după acéia, sau dachii, de multe ori în hotarăle romanilor năbuşiia, însă, până la vrémile lui Ulpie Traian, hotarul împărăţiii tot Dunărea au fost. Aşé dară, Flac, hatmanul romanilor, dobândind cetatea Sardica şi din Misiia gonind pe gheti peste Dunăre în Dachiia, cel de obşte nume a stpânirii ghetilor s-au curmat; şi după acéia, aşedzându-să ei dincoace de Dunăre, cel deosăbit nume a crăiii dachilor au început, pentru ai căriia crai de la cel dintăi până la cel mai de pre urmă, acmu vom

să dzicem.

Deci de toți craii lor, supt hireş numele dachilor numai cinci să pomenesc să fie fost (scrie Pretorie); şi cel dintăi dzice să-l fie chemat Sarrulis, pre acestaşi Iornand, Cartea 2, *Pentru gotthi*, îl numéşte Corrilus, şi de dânsul într-acesta chip pomenéşte: „Corrilus, dzice, craiul gotthilor stând la stăpânire 40 de ani în Dachia, niamului său mai mare au fost. Dațiia, dzic cea véche, pre carea acmu să ştie că o țin năroadele ghepidilor”; sămăluiaşte-să acesta să fie fost craiu dachilor, pre vrămile lui Iulie Chesar.

Al doilea au fost Varuista (pre carile Iustin îl chiamă Varvista); acesta întăiaşi dată dzic să fie avut războiu cu bastarnii (precum din Iustin mai sus am pomenit), carii pre atuncea între Nistru şi între Prut au fost lăcuind. După acéia, stăpânind toată Dachia cu prădzile sale adésă țărâle romanilor de pre Dunăre strica şi mai multe tâlhuşaguri şi răutăți făcea (pentru carea caută la *Lumea gotthilor* a lui Pretorie, Carte[a] 4, Cap. 3, că mai pre larg vei afla); împotriva acéstuia, Avgust Chesari nu numai
31: înde/lungat ce încă foarte greu războiu să fie avut, pentru carile şi Ioan Zonara, Cartea 10, Cap. 27, supt numele pannonilor, să véde a pomeni, unde dzice: „Avgust Chesari împotriva pannonilor, carii sint pre lângă Dalmațiia şi pre lângă Dunăre lăcuitori, singur cu capul său mărgând, pănă mai pre urmă, îndesindu-l cu războaiele, multe năroade aceii țări împărățiii au suppus”. Şi Dion, Cartea 55.

<Şi Dion, Cartea 55>

Şi iarăşi într-aceiaşi Carte, Cap. 32: „Chesar, dzice, trimițând pre Crasus cu oştile în Machedonia, Thrachiia şi în Grețiia, cu multe niamuri multe războaie au avut, în cea de pre urmă, pe unile li-au biruit, iară pre altele li-au luat în supunere”; (apoi adaoge:) „şi acéle neamuri mai de demult mesii şi gheti s-au fost chemând, iară cu cursul vremii unile dintr-însăle alte nume>re< au luat”.

Această a nume>ri<lor schimbare, precum pentru dachi să să înțăleagă, singur Zonora (acoleaşi, Cap. 37), mărturiséşte: „Avgust, dzice, încă trăind, dachii, îndemnând pe savromati şi pe

alte niamuri pannoniceşti, să rădicasă împotriva cărora Avgust au trimis pe Tiverie (carile mai pre urmă şi la împărăție au stătut), pentru ca să-i potolească”. Ca acésteaşi vei afla la Hronicul lui Tațitus, Cartea 2, Cap. 61 şi 63.

Al treilea a dachilor craiu au fost Ghestiblind, de carile dzice Pretorie să fie crăit pe vrémile lui Tiverie împărat; ce pentru a cestuia lucruri cevaşi vrédnic de pomenire noi la istorii a afla n-am putut.

Al patrulea craiu au fost Dekeneu, carile au stricat oştirile lui Domitian, şi pe Oppie Sabin, şi pe Cornelie, mai marile polcurilor ce le chema pretoriane (adecă de curte), rău i-au bătut; caută la Sfetonie, (Cap. 6, list. 788) şi la Iornand (Cartea 13, *Pentru gotthi*, list. 629). Dion istoricul, (cartea 67), dzice că acest
32: războiu să fie fost mai mare de/cât toate războaiele de când au stătut împărățiia romanilor; iară pricina căci au fost acest războiu a dachilor aşé de groaznic o arată Iulie Chesar, (carté 39 şi 40), pentru căci dzice: „Dachii sint mai viteji decât toți varvarii; şi aceasta nu numai căci şi cu sufetul şi cu trupul sint oameni pre vârtoşi, ce încă pentru căci ei nu cred precum moartea să fie sfârşitul vieții, ce socotesc ca cum ar fi o trécere la alte lăcaşuri noaă”.

Fost-au acesta războiu pre la anul de la Hristos 81. Aceastaşi să véde adeverind Tațitus, în *Viața Agricolei*, Cap. 41, unde dzice: „Supt Domitian romanii multe războaie, ce toate fără noroc au avut asupra dachilor, căci ei totdeauna biruitori au fost”.

Aşijderea pre la anul de la Domnul Hristos 94, Xifilin, în *Sinopsis*, luând de la Dion, carté 66, scrie precum „Domitiian au trimis cu oştirile asupra lui Decheval (acesta-i al cincilea şi cel mai de pre urmă a dachilor craiu) pre un Iulian; ce vicleşugul şi meşteşugurile lui Decheval au făcut că măcar că romanii să videa biruitori, însă deplin biruința nu li-au dat, căci tăind copacii unii păduri şi lăsind numa trupinile, le îmbrăcasără cu port şi cu arme oşteneşti, carii romanii, oaste proaspătă părându-li-să, s-au părăsit a-i goni şi s-au întorsu la tabăra sa”.

Iară de la Domnul Hristos 96, Dometian de ai săi ucis au

pierit, cu îndămnarea împărătésii lui, pentru căci Domitian, având în gând a doa dzi să-şi omoare şi împărăteasa şi pre alții câțiva din sinatori, a tuturor acelora de moarte orânduiți nume>re< le însămnasă într-un izvod, iară un copil din casă, neştiind ce izvodzel iaste acela, nici de lucruri ca acéstea ştiind,
33: luându-l l-au fost purtând pre amână; asupra căruia tâmplân/du-să împărăteasa a vini şi cunoscând din izvod ce i se găteşte, îndată a dat ştire şi altora carii într-acea primejdie plutiia, carii cu toții rădicându-să, iarăşi cu sfatul împărătésii rădicară împărat pe Nerva; şi pe Domitian îl ucisără în 18 a lui septembrie, după ce împărățisă ani 15 şi dzile 5.

Nerva, încă fiind de vârsta adâncilor bătrânéțe şi pentru bătrânéțe oarecum neprebăgându-l în samă, au socotit că nice a trăi, nici a împărăți, mult îi va fi; pentru acéia, suindu-să în Capitolin, cu mare glas pre Traian îl face ficior de suflet, chesar, tribun şi lui moştenitoriu; şi trăind în împărăție (precum din epistola lui Plinie celui Tânăr să dovedéşte) 1 an şi luni 4, dzile 9, au murit, leat 98, ghenar 27. După dânsul au stătut Ulpie Traian, priimitul ficior a lui Nerva.

Acéstea dară precât am putut mai pre scurt pentru patru crai a dachilor mai înainte stăpânitori şi de începătura crăiii lui Decheval acesta a dzice avum, iară rândul poftéşte ca iarăşi aşé pre scurt de acest Decheval şi de vinirea lui Ulpie Traian cu oştile asupra lui şi de stingerea crăiii dachilor să căutăm.

CAPUL VI

Pentru oştenirea lui Traian-împărat asupra lui Decheval, craiul dachilor, şi de dezrădicinarea lor

<Iornand, *Cartea pentru gotthi*, Cap. 13, list. 639>

Al cincilea şi cel mai de pre urmă a dachilor craiu au fost Decheval (acestuiaşi Iornand îi dzice Diurpanis), om nu numai în lucrurile oşteneşti prea vârtos ce încă şi la minte prea ascuțit şi

34: plin de meşterşuguri. Acesta, cu mare ruşinea romanilor, până într-atâta puterile Dachiii adăose/să cât şi o sumă de bani în chip şi de dajde şi de dar, în toți anii de la cămara împărățiii lua, după tocmala ce făcusă cu Domițian, precum Dion istoric mărturiséşte. <Dion, Cartea 68> Aşé romanii, vrând-nevrând, cu banii săi pre Decheval din dzi în dzi îmbogățindu-l, el, în putére mărindu-să, alte războaie încă mai gréle şi încă mai groaznice asupra romanilor găta; asupra căruia sculându-să Traian cu războiu, l-au bătut şi tot niamul dachilor din Dachiia au stârpit (precum înainte la Viața lui Traian pre larg vom arăta).

Iară după pieirea lui Domitian şi a lui Nerva, stând la împărățiia Râmului, Ulpie Traian întăiaşi dată au pus în gând pentru ca să răscumpere de la dachi ruşinea şi ocara carea de câteva ori o pățisă; aşé, aşedzind întăi lucrurile publicăi şi întorcând pre slujitori iarăşi la învățătura şi orânduiala oştii ca mai denainte, încă au dat răspuns dachilor că pentru banii ce <Dion, Cartea 68> cerea le va da arme. De la Dion istoricul (carile lucrurile acelor vremi pre amănuntul au scris) ne înştiințăm precum Traian şi alte războaie foarte vrăjmaşe şi bătăi foarte cu multă vărsare de singe să fie avut, macar că în toate nărocul biruinții tot la romani au fost.

Deci bătaia dintăi, precum să să fie întâmplat pre la anul de la Hristos 101, socotéşte Calviz, în *Hronologhicul* său, la acela an. (Aicea, iubite cititoriule, noi vrând nu numai pentru Decheval să arătăm precum el au fost cel mai de pre urmă a dachilor craiu, pentru războaiele lui Traian cu dânsul pre scurt pomenim, iară mai pre larg vei videa unde va vini rândul istoriii la Viața lui Traian). Într-acel, dară, dintăi războiu, macar că dachii fură biruiți, însă şi din oastea romanilor foarte mulți au picat; iară din
35: cei răniți atâta au fost de mulți, cât la apothecari şi la țiru/lici nemairămâind pândzături, ş-au scos Traian mésele, servetele şi năfrămile şi li-au dat să fie pentru ranele slujitoreşti.

Aşé, în războiul cel dintâi, cu mare vredniciia lui Traian şi cu bărbățiia romanilor, pierdzind Decheval războiul, i-au căutat a da dos, însă nu aşé de tot sfărâmat şi războtut fiind, după ce s-au tras

supt cetatea scaunului său, Zamoghetusa, iarăşi ş-au strâns oştile ce să împrăştiiasă şi tocmindu-şi oamenii, iară au stătut la bătaie de iznoavă. Ce nici Traian mai léniş decât nepriiatenul fiind, tot în urmă gonindu-l, iarăşi i-au dat războiu vrăjmaş ca şi dintăi; însă nărocul romanilor slujind, iară rămasă Decheval biruit. Deci Decheval (precum dzice Dion, într-acelaşi loc), vădzindu-să şi din arme şi din puteri mai gios, au poftit pace, căruia Traian foarte pre lesne i-au dat-o cu acéste tocméle: ca priiati[ni]lor romanilor priiatin şi nepriiatinilor nepriiatin să fie; aşijderea ca să răzsipască cetățile carile pre la hotarăle Dachiii pentru întăritura făcusă.

<Dion, Cartea 68. Plinie, Cartea 10, Epistola 80. Zonora, Cartea 11, cap. 21>

Într-acesta chip, Traian (precum şi Dion şi Zonora pomenéşte) dobândind biruința şi pacea cu de-a sila şi după voia lui să priimască asuprindu-l, luat-au cu sine şi pre solii lui Decheval şi la Roma cu mare triumf şi laudă întorcându-să, senatul romanilor l-au numit Dățanul.

Însă pentru nestarea la cuvânt a lui Decheval şi pentru amăgiturile ce îmbla să facă, multă vréme au putut a să stărui acea pace; căci îndată ce s-au întors Traian cu oştile, Decheval, macar că aiavea asupra romanilor oaste să rădice nu îndrăzniia, însă pre iazighi şi pre metanasti, carii era din priiatinii romanilor
36: şi de la Tisa în sus spre Buda lăcuia, / cu adése prădzi a-i călca nu să părăsiia. Cu care pricină, aprindzindu-să Traian de mânie, de iznoavă asupra dachilor armele ş-au clătit. Într-acea cale cu meşterşugurile şi cu măistriile lui Decheval, nu puține, nici iuşoare primejdii au vinit la capul lui Traian, ce cu chivernisala ce făcea şi cu ştiința a purta oşti, toate meşterşugurile lui Decheval în zadar scoțind, din toate primejdiile ferit au fost.

Decheval, vădzind că nici cu vicleşugul, nici cu armele va putea sta împotriva lui Traian, încă mai de mare vicleşug şi răutate s-au apucat şi iarăşi au făcut că să va pleca lui Traian, însă de-i va triméte pe Longhin sutaşul (carile cârma oştii purta şi toate lucrurile lui Traian după vrére le pliinia) pentru ca dânsul să vorovască pentru pacé. Pre acesta Traian la dânsul după pofta lui trimițindu-l, el îndată au poroncit de l-au legat şi cu multe munci

căznindu-l, până mai pre urmă l-au şi omorât. De a căruia patimă înştiinţându-să Traian, mai mult de durére inimii ce trăgea, căci pierdusă om vrednic ca acela, de mânie înfocându-să, toată socoteala ş-au pus ca şi pe Decheval şi peste tot neamul dachilor, aşéşi din temelie să-i răstoarne şi pentru un roman pre toţi dachii să-i prăpădiască; însă puind lucrul la sfat, videa Traian că lucrul aşé după pofta lui a să isprăvi nici pre lesne, nici fără primejdie poate fi, de care lucru ales-au ca mai fără grijă şi mai pe-ncet de acea triabă să să apuce. Şi aşé, într-acea vară, la anul de la Domnul Hristos 104 (Dion, Carte 68; Plinie, Carte 8) au stătut de au făcut pod de piatră peste Dunăre (care pod ce feliu de zidire au avut, caută mai înainte, la rândul său).

Gătind dară Traian podul peste Dunăre la anul 105, au trecut
37: cu oştile din / Missia în Dachia şi drept spre apa Sargheţiii au purces, unde şi Decheval, toate puterile strângându-şi, cu mare îndrăzneală îi aştepta; ce pohârnit nărocul lui Decheval iarăşi déde biruinţa romanilor şi de-a triia oară. Decheval, văzându-şi oamenii răzsipiţi şi în toate părţile şpârcuiţi, de toată nădejdea lăsindu-să, precum ca să nu cadă viu la mâna lui Traian, singur şie ş-au făcut moarte.

Traian, după izbândă minunată ca aceasta, întăi cetatea Zarmizoghetusa, scaunul lui Decheval, apucând (pre aceasta mai apoi au numit-o de pe numele său Ulpia Traiana), apoi abătând din matca sa apa Sargheţii, i-au aflat toată avuţiia, carea nenumărată era şi o zidisă Decheval în fundul apii. De ciia, precum mărturiséşte din Dion şi dintr-alţii Bonfin, deşertând Dachiia de toate puterile şi aşéşi de tot istovind-o, au făcut-o provinţie; şi împlând-o de cetăţéni şi de ostaşi viterani (aceştia era cum sint oturacii la turci), cu cetăţi şi cu oraşe au întărit-o, precum mai înainte vom aduce toate a tuturor mărturiile, carii într-un glas întăresc precum Dachia toată s-au descălecat cu romani. Iară rămăşiţa dachilor câţi scăpasă din oşténi şi altă prostime, pre toţi până la unul, precum să-i fie trecut mai spre
<Dion, acoloşi; fundurile ţărâi ungureşti, scrie Ian Sambuţie, în *Adaosul istoriii*
Evtropie, în *ungureşti*, list, 807, carea apoi la istoricii greceşti, Zonora şi

Viiața lui Tiverie; Avrelie Victor, în *Breviar,* Cap. 18>

Chedrinos *i proci* s-au numit Pano-Dachia, adecă Dachiia de sus; pentru aceasta caută şi Dion, Evtropie, Xifilin, Avrelius Victor, Bonfin, Leunclavie şi toți alalți mai noi scriitori carii după cei bătrâni urmadză. /

38: # CARTEA A DOA

Carea arată coreniia niamului romanilor precum din ellinii troadéni să trage şi de începătura împărăţiii lor de la Remus şi Romulus. Aşijderea pre scurt însămniadză precum românii din Dachia, carii astădzi sint moldovénii, munténii şi ardelénii, sint din niamul lor hirişi romani de la Italia, de Traian împărat pre acéste locuri aduşi

PROIMION

CAPUL I

Pentru neamul romanilor, din cine şi de unde să trag ei din începătura lor

Dzic bătrânii, mai marii noştri, a înţălepciunii iubitori, că cine va bun şi cinsteş a să face, a nevoinţii şi a bunătăţimării lucru iaste; iară din bun neam şi cinsteşi părinţi a să naşte şi din viţă de nărod vestit şi lăudat a să trage, a nărocului (sau precum cu creştinesc cuvânt trebuie să înţelégem), a dumnădzăieştii orânduială iaste; şi adevărat dară că nu puţină cinste, nici plecat năroc între muritori să socotéşte şi să créde a fi vechimea niamu/lui, mulţimea icoanelor moşilor şi strămoşilor, vestit şi
39: lăudat prin multe vacuri niamul începătorilor şi mai marilor săi, pentru carele şi cu care pricină între niamurile şi limbile lumii mare deosăbire şi răzlăţire să face; şi unii din bun niam sau de bună naştere, iară alţii proşti şi varvari au luat a să chema, că de amentrelea pre singur drumul şi cursul firii precum iaste de-a dreptul de vom socoti (osăbind pre ceiia pre carii vécinicia

dumnădzăiască cătră neamul muritorilor dragoste prin sfântul şi dumnădzăiescul cuvânt i-au zămislit şi prin feredeul darului său, de mojiciia şi prostimea ţărnii şi a tinii stricate spălându-i, iarăşi de iznoavă i-au născut şi i-au prefăcut). Toţi lăcuitorii lumii (după adeverinţa *Svintelor Scrisori*), toate niamurile ei, precum ellini, aşé varvari, precum romani, aşé tatari; toate şi cu toţii tot dintr-un niam, dintr-o începătură de ţărnă; toţi dintr-un părinte putredzitoriu, toţi vechi şi singile putregiunii una sint, şi aşé nici ar mai avea pentru ce să să mai îmfle ţărna asupra lutului şi ţinta asupra gunoiului; nice vechimea asupra noimei capul şi-ar rădica, nici fiii şi nepoţii pre părinţii şi moşii săi de proşti i-ar râde sau de varvari i-ar batgiocuri. Acesta dară şi într-acesta chip fiind jghiabul şi râul curgerii firii, aiavea iaste ca de iaste vreun niam mai mult decât altele să să cinstească sau de mare nume şi preţ să să ţină, nu numai singură vechimea lui, nu numai mulţimea şi lăţimea lui în toată sau în cea mai multă şi mai mare a rătundzélii pământului parte destulă iaste (că aşé de ar fi, cine din neamuri cu tătarâi pentru aceasta s-ar putea certa? Sau carea din împărăţii,
40: împărăţiii şi vechimei lor s-ar alătura? Sau macar / cât de departe a apropiia s-ar putea?), ce încă spre agonisita acestuia titul mai trebuiesc bunătăţile obicéinice, cunoştinţa cinstii şi nevoinţa spre dânsa, învăţăturile şi vredniciile, carile singure numai céle proaste şi varvare obicéie a schimba şi a strămuta pot şi din varvari ellini, din păgâni romani a-i preface meşterşugul şi mijlocile arată. Pentru carea Socrat filosoful adevărat filosoféşte dzicând: „că nu ellin iaste cela ce în Ellada trăieşte, ce cela ce obicéile céle bune şi cinsteşte a ellinilor au învăţat şi le face”. Cu acésté dară cinii şi instrumenturi ellinii decât toate a lumii niamuri mai înainte slujindu-să, şi numele a neamului acelui mai de bună naştere ş-au agonisit şi slavii a toată cinstea şi învăţăturii singuri şi mai vechi au ieşit stăpânitori şi moştenitori.

Această socoteală adevărată şi fără colachie, linguşire de la noi să fie dzisă agiutoréşti-ne Plutrah, vestitul în Roma filosof şi istoric, a căruia cuvinte aceste sint: „Ţiţeron, după ce mergând în Greţia cei de frunte şi aleşi filosofi şi ritori ascultase şi cu totului

tot pentru ca să să informăluiască şi din ce era să să mute, pre sama lor să dedése. Apoi, de acolo, întorcându-să la Roma şi înainte lui Apollonie Milon în limba elliniască orație făcând, într-atâta minune şi mirare au cădzut cei ce-l audzisă, cât să fie dzis Apollonie precum îi iaste jéle că véde învățăturile şi voroava frumoasă, carea numai grecilor era lăsată, prin Țițeron de la romani adusă”.

Iară Țițeron singur scrie, în Cuvântul lui Brutus, precum, la Athina mărgând, de la un Antioh, marele filosof, învățătura să fie
41: luat, cu a cui dăscălie nu numai deştepat de cum / era întâi, ce aşeşi mai de tot şi tot mutat să fie fost din celé ce fusése; şi pentru acéia, într-alt loc dzice şi mai pre larg că ce au romanii tot de la ellini să fie luat, şi pentru toate lor le sint datori.

Caute cititoriul nostru la Busbecvie, scriitoriu niamț, în Epistoliia carea iaste îndemnătoarea creştinilor, că acolo ca aceasta va afla de o formă şi asémenea cu acéstea, decât carile pentru greci şi pentru Greția nici grecul în Greția pentru moşie-sa mai drept şi mai adevărat a scrie şi a lăuda ar fi putut.

CAPUL II

Arată-să evghenia şi slăvit niamul şi numele ellinilor

Pentru niamul şi nume[le] ellinilor (carii mai cu vechiu nume grechi sau greci să chema) din cea dintăi începătură de am sta să dzicem, nici noaă vréme de scris, nici cititoriului de citit i-ar agiunge, pentru carea nu la unul sau la altul din scriitori îl trimitem, ce la sute şi mii, carii de greci şi de minunate lucrurile lor în scrisorile sale au lăsat; iară noi pre scurt (cât adecă la treaba lucrului nostru de agiuns a face socotim) şi puținéle vom însămna, din carile céle mai multe cum şi cât vor fi fost, pre lesne iaste fietecui a cunoaşte, precum să dzice adagheul, dzicătoarea „De pre unghe leului”, adecă vădzind unghea leului,

ce fiară să fie leul poţi socoti.

Aşé dară a ellinilor, a vrédniciilor, învăţăturilor şi înţelepciunilor sale alăturând armele, vitejiile şi mărimea sufletului, cu biruinţele nu mai puţin decât cu învăţăturile, prin toate părţile lumii au pătruns şi toate unghiurile ei au străbătut şi
42: până într-atâta véstea şi lauda numelui lor inimile / a tuturor muritorilor au vincit şi cu biruinţa armelor cerbicea plecându-le, mânule li-au legat, cât şi cel mai varvar decât varvarii neam a schithilor şi cu dânşii toate limbile împreună cinstea numelui, slava neamului şi lauda armelor nu li-au tăgăduit; ce cu toţii această protie (adecă locul cel mai de cinste) lor au dat. Aceastaşi varvarii vécilor acestora şi întăi mare şi puternic niamul othmanilor şi astădzi mărturisesc.

Ce cuvântul strângând, în scurt să dzicem şi să pomenim biruinţele lor în toată lumea, precum Dionisie Vacchos au pus stâlpii şi ţenchiul armele sale în ostroavele Ochianului despre Răzsărit, Iraclis în margi[ni]le pământului despre Apus; drumul lui Ahilevs până la pustiile Schithiii spre Miadzănoapte până la Nistru, până unde adecă pe acéle vrémi avea pe cine birui şi într-a cui cap mâna să-şi puie.

Tăcem a dzice pentru Alexandru Marele Machedon, carile nu numai până la Persida şi la India pre urmele lui Dionisos mergând, nenumărate şi de-abiia cu audzirea numelui altora ştiute nāroade supt sabiia sa au plecat, ce încă şi cu vânturile şi năsipurile Africăi luptându-să, în pustiile Liviii au pătruns şi până la Amon şi fântâna ce-i dzic a soarelui au agiuns; şi încă furtuna-i rea de n-ar fi zavistuit norocu' lui bun, şi capătul cărărilor lui Iraclis ar fi vădzut şi cu vârful suliţii marginele Răzsăritului şi a Apusului ar fi împreunat.

Părăsim a însămna a ellinilor în Evropa, Asia şi Africa sălăşluiri şi în toate a lumii părţi puneri de temelii de ţări, de împărăţii şi de minunate cetăţi, carele nici număr nici sfârşit au, ce să dzicem că după ce slava şi cinstea în nume, în niam şi în
43: chipuri şi per/soane, de toată lumea iroiască şi vitejască peste tot pământul ş-au sămănat, sădit şi întemeiat, ca cum de acéstea

sătui, îngrețoşindu-să, aceiaşi vésté şi laudă în stélele ceriului ş-au înfipt, în fundurile mărilor ş-au slobodzit şi supt tartarurile pământului ş-au coborât, în planetele şi alalte neclătite ale ceriului stéle nume>re<le mai marilor săi suindu-şi în putérile stihiilor aşedzindu-şi, de unde toate limbile, numele şi închinăciunea dumnădzăilor săi: în Apollon, Isidis, Aris, Ermis, Zevs, Afrodittis şi Cronos (carile sint numele a şépte planete şi a şépte dzile într-o săptămnă), aşé în Posidon, dumnădzăul mării, în Ifestos, dumnădzăul focului; în Pallas, dumnădzăoaie ştiinților; în Muse, dumnădzéiele muzicăi şi stihurilor, în Aris, dumnădzăul războaielor; în Ermis, dumnădzăul cuvântului; în Zevs, dumnădzăul fulgerului şi a toată clătirea de sus; în Afroditii, în dumnădzăoaie frumuséțălor; în Cronos, dumnădzăul înălțimei şi în Isidis, dumnădzéoaie ficioriii şi a curățeniii. Aceştia şi alții mulți nenumărați ca aceştia, nu că doară după basnele poeticilor dumnădzăi şi dumnădzéie adevărate şi nemuritori au fost, ce după socoteala filosofilor oameni din oameni născuți şi muritori fiind, vrédnicele lor fapte şi învățături până într-atâta i-au suit şi i-au cinstit, cât cei mai de pre urmă, în loc de dumnădzăi i-au cinstit şi cu laude vécinice şi pre dânşii şi pre nume>re<le lor ca pre nişte dumnădzăi i-au lăudat şi i-au cinstit; iară amintrilea şi de neamul lor din greci şi țara lor Greția toți o mărturisesc. Deci, după atâta véste în toată lumea slăvită,
44: atâta numele neamului lor ş-au evghenisit, cât în ure/chile tuturor muritorilor primit-au fost cuvântul carile pentru dânşii să dzice: „Tot carile nu iaste ellin, varvar iaste”.

După acesta şi dintr-acesta niam a ellinilor sint şi să trag vestiții şi a toată lumea biruitorii romani, precum puțin mai înainte vom arăta; însă pentru ca mai descâlcit şi mai netédă să dăm istoriia începăturii niamului lor, poftim pre cititoriul nostru puțin oarece să ne fie cu îngăduință şi vădzind că mai mult decât s-ar cădea cuvântul din calea sa abatem, adecă cu multul mai denainte istoriia apucând şi mai vechi vremi pomenindu-i, să nu să oțărască, căci precât prin putința noastră va fi şi cuvântul mai scurt şi istoriia mai deşchisă denainte privélilor a i-o pune în tot

chipul vom sili.

CAPUL III

Arată-să țărâle céle mai vestite

Pre vremile céle mai denainte de vestit războiul şi prăpădeniia Troadei, toată a ellinilor seminție în multe țări şi împărății să împărățiia, şi unii în Evropa, iară alții în Asia stăpâniia. Însă între alalte mai vestite şi mai puternice era, în Asia, Troia; ceştea cu un nume mai de obşte ellini, iară ciia ioni să chema; însă tot un neam şi o limbă era, precum troadénii, aşé elladénii; numai cei din Asia cu alalte niamuri de acéia parte, iară ceşti din Evropa cu ale sale dincoace să însoțiia. Şi macar că de multe ori şi între sine unii cu alalți mari şi groaznice războaie făcea, însă când vreo nevoie de afară le viniia, cineş cu soțiile şi cu părțile sale se ținea şi unul pre altul să agiutoriia. Către ceşti despre Evropa să
45: număra şi ostroavele carile sint în Marea / Mesoghia (sau precum la noi cu mai ştiute nume să chiamă Marea Albă), precumu-i Critul, Rodosul, Chiprul, Corțira, Zachinthul, Sichilia, Sardia, Corsica, Salcâzul, Mitilinul, Androsul, Coul şi alalte ostroave ce să chiamă a Chicladelor, cu céle mai mănunte, a cărora nume nu le mai pomenim. Aşijderea la uscat Peloponisul (căriia acmu îi dzicem Morea), Attica, Thettalia, Machedonia, amăndoaă Epirile şi pănă în capătul Italiii (carea mai pre urmă şi acéia toată la trupul împărățiii greceşti s-au alăturat şi Greția Mare s-au numit) şi în hotarăle Thrachiii despre Dunăre şi despre Marea Niagră şi încă şi pănă Hersonisul Tavric (acesta-i Crâmul) toate acéste țări ellinii le oblăduia, şi în multe domnii şi împărății mari şi tari să deosăbiia, în care chip şi prin multe vacuri au trăit şi cineşi în părțile sale au stăpânit.

CAPUL IV

Arată-să pricina războiului şi a prăpădeniii Troadii

Pre la anul mai denainte de întruparea Cuvântului şi Fiiului lui Dumnădzău 1193, iară de la zidirea lumii 4313, mare pârjol şi zarvă şi nepotolită gâlceavă s-au ațițat între greci troadéni şi

<Dionisiodot, din Omir>

elladéni, a căriia dintâi pricină precum scrie din Omir Dionisiodot, cu patrudzeci de ani mai denainte Iraclis (sau precum i-au mutat numele latinii Hercules) mai avusése război cu troadénii şi, cetate Troada izbândind, pre împăratul lor, pre Laomedont, încă omorâse şi fără samă de troadéni robind, i-au dus cu sine la Ispanie şi Franția, unde, precum vor unii istorici, cu dânşii au zidit cetatea Alexia.

46: Iară după ce s-au dus Iraclis, fecio/rul lui Laomedont Priam, iarăşi strângăndu-şi țara şi oamenii răzsipiți prin vrémea acelor 40 de ani, ranele acelor răutăți a lui Iraclis vindecându-şi şi împărăția la statul puterii cei dintâi ducându-şi, socoti că precum prada țărâlor sale aşé moartea tătâne-său de la elladéni îşi va putea răscumpăra şi mai cu asupră. Deci Priam, precum dzisem,

<Pavsanie, din Omir>

întrerupându-şi puterile (precum iarăşi din Omiros scrie şi Pavsanie), îşi tocmi oştile, îşi întări cetățile şi toate locurile stăpânirii sale, trimisă pre unul din domnii săi ce-l chema Antenor la Ellada, unde acmu stăpânea Menelaos, fratele lui Agamemnon, ficiorul lui Plistinis, nepotul lui Atreu, împăratului misiinilor, bărbatul Elenii a ceii frumoase, pentru ca să ceară giudecată şi să afle dreptate pentru oastea carea făr' nici o cale rădicase Iraclis asupra împărățiii lor; şi după ce atâta pagubă şi stricăciune făcusă, încă şi pre tatăl său Laomedont omorâse. Deci Antenor la Ellada cu soliia viind, grecii de acolo nici un răspuns curat dându-i, fără nici o ispravă aliasă l-au pornit înapoi, carile viiind şi spuind împăratului său de nebăgarea în samă a grecilor de la Evropa, Priam încă într-atâta călcare de cinste pusă, şi în batgiocură luat vădzindu-să, acéstea toate şi céle mai denainte

pățite cu fierul şi cu mâna sa să şi le răsplătiască au socotit.

Şi aşé, gătind câteva corăbii cu oaste şi altele ce oşténior trebuiesc, trimasă pre fiul său, pre Alexandru Paris, asupra Elladii, poroncindu-i ori cu sila, ori cu înşélăciunea, ori cu ce alt chip mâna şi vrémea i-ar da, vreo stricăciune şi pagubă elladénilor să facă.

În scurt să dzicem, Alexandru, trecând cu vasele în părțile Evropii, socoti că mai pre lesne va strica elladénilor cu vr'un
47: vicleşug, decât cu războiul. Deci cu înşelăciune / aşé răpind pre Eleni, doamna lui Menelau, au fugit cu dânsa întăi la Eghipet, pentru ca să-şi piardză urma, apoi la țara sa. Era dară Eleni fată lui Tindar, stăpânitoriul spartanilor, şi mai ghizdavă decât toate muierile Greției, cu carea potrivnică nu era.

CAPUL V

Arată-să sfatul şi voievodzii a îmbe părților ellineşti

După ce Alexandru Paris au răpit pe Eleni şi au fugit cu dânsa la Troada, precum dzisăm, iară Menelaos déde ştire la toți stăpânitorii şi domnii Greției de tâmplarea ce i-au vinit şi de ocara carea i-au făcut Paris, poftindu-i şi învitându-i pre toți la izbândă, arătându-le că aceasta ruşine nu numai a lui, ce de obşte a tuturor iaste şi cu toții înainte troadénilor şi a toată lumea ruşinați şi batgiocuriți vor rămânea de nu să vor scula să-şi răscumpere necinstea; aceasta audzind cu toții îndată cineş de pré la locurile sale sculându-să pentru ca să să sfătuiască, la cetatea Avlida cu toții la dzi dată s-au adunat, unde multe sfaturi şi într-o parte şi într-altă zbătându-să, până la anul s-au trăgănat alesul lucrului. Căci era unii carii socotiia că pentru o muiare n-ar trebui să să facă atâta vărsare de singe şi zarvă şi răsipă între împărății mari şi vécine ca acélea, ce cu alt mijloc să poată întoarce pre Eleni înapoi, dând mai mult vina bărbatului ei decât lui Alexandru Paris, dzicând că acesta de ş-ar fi păzit muiare, şi

muiare de ş-ar fi ferit cinstea, Paris cum să o fure şi să o răpască
48: n-ar fi avut. Iară alții, carii parte lui Menelaos / ținea, sfătuia că ori în ce chip tâmplarea aceasta ar fi fost, ruşinea şi necinstea tot cade asupra tuturor şi încă mai mare va fi când nerăscu[m]părată lăsind-o, troadénii să vor lăuda de biruitori şi îngrodzitori elladénilor. Şi aşé, acestora sfat alegându-să, până mai pre urmă cu toții la un cuvânt şi gând viind, au ales şi cu tari giurământuri au întărit ca, cu toții, cu toate puterile sale sculându-să, sau cu toții până la unul să piară sau ruşinea şi ocara carea li s-au făcut să-şi răsplătiască şi pre Troada atocma cu pământul răzsipind-o, nici un truadean viu să nu lasă.

De altă parte, troadénii, încă socotind lucrul la ce va să vie, cu toții adunându-să, multe sfaturi şi lucruri clătiia şi să chibzuia cum vor putea purcéde spre lucrurile ce s-au început, însă cu toții într-un sfat şi într-o inimă era, ca orice rău s-ar tâmpla să le vie la cap, pentru voia lui Alexandru Paris cu dragă inimă să-l priimască, şi până la unul de vor rămânea să moară, sau izbândiască, iară vii pre Eleni să nu dea.

Din domnii troadénilor doi numai sta împotriva sfatului acestuia, Antenor şi Eneas, carii sau cu mâzdă agiunşi fiind la Menelaos, sau cu mai bune capete şi cu mai copți crieri slujindu-să decât alalți, în tot chipul şi nepărăsit îndemna şi sfătuia de arme şi războiu cu alalți greci să nu să apuce, nici pré frămséțe unii muieri să schimbe dragostea frățască şi megieşască şi mai pre urmă, pentru un lucru ca acesta de nimică într-îmbe părțile mare moarte, amânduror împărățiilor de plâns şi de olecăit sfărâmare şi răzsipă şi până în cea de apoi şi cetății răsturnarea şi împărățiii lor cea de pre urmă prăpădénie să nu vie. Ce sfaturile
49: acéstea sănătoase acestor / doi domni înainte frumséții muiereşti nicicum sporiia, că lui Paris mai iuşor şi mai pre lesne fără împărăție, fără moşie şi aşéşi fără viață îi pare a fi, decât fără privala frumuséțelor şi decât mângăiare ochilor şi a cosițelor Ilénii. Şi aşé şi troadénii rumpseră sfatul, ca cu mâna într-armată şi cu piept împlătoşat, precum să sprejinească, aşé să facă toată lovitura şi ruptura de groaznică moarte aducătoare.

Deci a grecilor de la Evropa cei mai de frunte şi mai aleşi de oaste putători au fost Agame[m]non (pre carile cu sfatul de obşte l-au ales să fie poroncitoriu şi împărat peste toate oştile), Menelaos, Nestor, Palamidis, Ulisis, Diomidis, Aiaxi Telameneanul şi alt Aiaxi, Docreanul, Ahileus şi Patroclos. Iară a grecilor de la Asia: Priam, stăpânitoriul Troii, Ector, Deifovos, Memnon, ficiorul lui Tihon, Telefos şi Elenos; iară alalți a doa şi a triia spiță mulți au fost, a căror izvod, de mulțimea cuvântului ferindu-ne, nu-l aducem.

CAPUL VI

Bătaia a tuturor ellinilor la Troada şi răzsipa ei

La annul mai denainte de Domnul Hristos 1194, iară de la Adam 4314, ellinii evropéni, precum pomenim, de toate ciniile căte la oasté şi de pre mare şi de pre uscat trebuiesc gătind, Agamemnon, cu toate oştile în vase întrând, au trecut la Asia şi, la uscat ieşind, cu vrăjmaşă năvală cetatea Troadei au încungiurat
50: şi a o bate au început, şi fără răzsuflu, prin vrémea a / dzéce ani, multe războaie şi omorâri groaznice dintr-îmbe părțile s-au făcut, vârtos bătându-să; şi nici putérilor, nici vieți cruțind, elladénii pentru ca şi paguba şi ruşinea să-şi răscumpere şi cu al său încă şi a altora să ia, iară troadénii şi dobânda să nu dea şi al său să-şi ferească nerăpit şi neprădat.

Aşé necontenit iarna şi vara dzéce ani, precum am dzis, luptându-să şi cu féliu de féliu de morți groznice omorându-să şi săvârşindu-să, precum unii din istorici şi ales Dionisiodot dzice, într-această bătaie dintr-amândoaă părțile ca la o sută şi cincispredzéce sute de mii de oameni să fie pierit. Deci pănă mai pre urmă elladénii, sau cu putérea armelor sau, precum vor alți istorici, cu vicleşugul şi vânzarea lui Antenor şi a lui Eneas, au răzbit pe troadéni şi au dobândit cetatea. Şi întrând înlontru, pre câți au mai aflat vii, pre toți supt sabie i-au pus, nici unuia

cruțind, fără numai pricinii a atâta răutate, Elénii, şi a lui Antenor şi a lui Enias, pre carii i-au slobodzit şi li-au dat voie cu toată casa şi familia lor, încătro li va fi voia, fără nici o bântuială să se ducă. Pentru care lucru s-au credzut la cei mai mulți precum cu a lor prodosie (vândzare) şi vicleşug să să fie făcut cale nepriiatinilor şi să fie dobândit cetatea; macar că sint alți istorici carii de acest nume pe Antenor şi pe Enias vor să curățască, dzicând că elladénii ştiindu-i că aceştia dinceputul sfatului şi a războiului totdeauna au fost sfătuind să nu să apuce de gâlceavă, ce să dea pe Eleni bărbatului ei precum până mai pre urmă
51: evropénii vor fi biruitori şi troadénii cu Eléni, şi cetatea şi / împărățiia îşi vor piiarde, carea s-au şi tâmplat. Şi pentru acest a lor înțelepțesc sfat întriagă socoteală, să-i fie cruțat şi cu totul al lor, ce au avut, să-i fie slobodzit.

<Iustin, Cartea 20, Cap. 1>

Deci veri aşé, veri amintrilea au fost, precum Iustin istoricul din istoria lui Trogos pomenéşte, din tot neamul bărbătesc şi muieresc şi din toată vârsta tinerească şi bătrânească, din troadeni numai aceşti doi domni cu viață şi cu toată familiia lor au ieşit şi în corăbii întrând spre Italie vétrelele au deşchis.

CAPUL VII

Pentru trécerea lui Antenor şi a lui Enias la Italia şi de stăpânirile lor acolo

<Iustin, acoloși>

Aceşti doi pomeniți domni troadéni, vâslind spre Italie, Antenor s-au abătut în părțile unde acmu iaste țara venețiianilor ş-au descălecat acea țară acolo, însă nu unde iaste acmu cetatea Veneției, că aceasta după mărturiia lui Onufrie cu 429 de ani după Domnul Hristos ş-au aruncat temeliile pre năsip şi pre apă, precum se véde stând şi până astădzi.

Iară Enias au abătut spre Italia unde pré acéle vremi stăpânia Latinul (de pre a căruia nume şi țara s-au chemat Lațium şi nărodul lui latin); véde-să că acest Enias nu cu puținei oameni au

<Iustin, Cartea 43, Cap. 2>

fost ieşit din răsipa Troadei, de vréme ce scriu istoricii, că ieşind el din corabii la uscat, Latinul îndată i-au ieşit cu oaste înainte, nepriimindu-l adecă să iasă şi să între pe pământul lui.

Enias încă, oastea carea cu sine avea în şirag tocmind-o, de războiu şi de bătaie să să apuce era gata; ce Latinul, vrând pentru ca să să înştiinţédze ce oameni şi de unde sint ei, întâi au poftit pre Eneas la voroavă, ce din dulciaţa şi frumséţea voroavei lui
52: Enias atâta / s-au domolit şi s-au mierat Latinul cât îndată lepădând armele şi gândul împotrivnic, fără de alte prepusuri la împărăţie soţie l-au priimit; şi încă pentru ca mai mare dragoste şi plecare spre dânsul să aréte şi pre fiică-sa Levania i-au dat (pe carea mai denainte o fusése logodit cu Turnus, domnul rutulilor), şi, ginere făcându-l, l-au împreunat cu singele său; iară Turnus, domnul rutulilor vădzind că l-au micşurat Latinul, şi pre logodnica sa au dat-o după streinul acela Enias, de greu tulburându-să, pentru ca şi această ruşine să-şi răscumpere şi logodnica să-şi ia, gătindu-să cu oaste, asupra amânduror s-au rădicat; în care războiu Enias biruitoriu ieşind, Turnus cu ai săi în bătaie au pierit; ce şi Latinul încă în războiu cădzind, Enias precum a socru-său aşé lui Turnus şi pământul şi năroadele, singur de ciia au stăpânit.

CAPUL VIII

Arată-să stăpânirea niamului lui Enias până la naşterea lui Remus şi a lui Romulus şi ciudată naşterea lor

După izbânda asupra lui Turnus şi cădérea socru-său, lui Latin, Enias cu ai săi troadéni şi cu cei de loc latini în stăpânire aşedzindu-să şi pre alte niamuri primpregiur mâna a-şi întinde au început; ce făcând războiu cu Mezenţie, domnul etrurilor, Enias la bătaie au pierit, iară în locul lui rămâind Ascanie, fiiul său, pentru ca mai vărtos urmele să-şi întemeiadze, au zidit cetatea

ce-i dzicea Alba Lungă, carea au fost scaunul sămințiii lui Enias şi cap tuturor cetăților Italiii trei sute de ani, pănă adecă s-au zidit Roma şi s-au mutat de acolo scaunul la Roma. <Iustin, acoloşi>

53: Aşé troadénii stăpâni rămâind în Lațium, după multă vréme sămânța lui Enias din ficior în ficior şi din nepot în / nepot era următori şi moştenitori stăpânii latinilor, până au vinit la anul mai denainte de Hristos 777, în ce vréme au fost rămas doi frați la stăpânire, Amilius (mai mic) şi Numitor (mai mare). Ce Amilius, peste socoteala firii şi dreptatea limbilor, frate fiind mai mic, cu sila singur numai au apucat scaunul stăpânirii. Şi vădzind că frate-său Numitor alți ficiori parte bărbătească nu avea fără numai o fată pre carea o chema Rea, au pus gând tot să stângă semințiia frăține-său şi în urmă de ciia ficiorii lui să rămâie moştenitori singuri.

Ce aceasta cu alte ispite mai fără lége a isprăvi neîndrăznind, au aflat mijloc ca acela, care să nu dea prepus şi scandal în nărod, şi aşé, în chip de cinsté şi de dumnădzăire, au poroncit precum Rea, fata lui Numitor, să se sfințască boadzii ce-i dzicea Vastalis, la capiştea căriia era obicéiu de punea féte ficioare, carile nici de acolo putea să mai iasă, nici să să mai mărite li să cădea, ce în toată viața într-acea capişte rămâind, păzia focul carile la oltariul boadzii ardea, ca niciodânăoară să nu să cumva stângă.

Aşé într-acea capişte pre nepoată-sa băgând şi supt tare pază ținând-o, după câtăva vréme s-au aflat îngrecată; pentru aceasta unii vor să dzică precum din împreunarea fără lége să fie luat în pântice; iară alții basna adăogând vor să dzică precum Mars, dumnădzăul războaielor, vădzind strâmbătatea carea să face neamului lui Numitor, singur ficioarii bărbat şi pruncilor, carii dintr-însa era să să nască, părinte au priimit să să facă. Şi într-acesta chip Rea, zămislind, să fie născut gémeni carii s-au chemat Remus şi Romulus.

54: Amilius, înțelegând pentru prăsila Reii şi de naştere pruncilor, înda/tă au poruncit de i-au lepădat pe prunci într-o pădure deasă, acolo cu începutul vieții şi sfârşitul tot deodată să le fie; iară pre maica lor cu mari munci şi pedépse prin cătăva vréme ținând-o,

până mai pre urmă într-acéle fără milă legături şi cazne s-au săvârşit, pre carea mai apoi romanii în numărul dumnedzéielor puind-o, ca unui dumnedzău i-au slujit.

CAPUL IX

Arată-să aflarea pruncilor şi moarte a lui Amilius

Amilius, ţiindu-să acmu că pre pofta inimii sale au izbândit şi săminţiia frăţine-său cu bătrânéţele lui Numitor în veci va apune, nici din oase uscate ca acélea să răzsaie ceva va mai fi nedejde, însă precum Iustin voroava împodobéşte, furtuna de grijea romanilor purtând, la locul unde gémenii prunci era lepădaţi, o lupoiacă au îndreptat, căriia murindu-i ţincii, ţiţile de lapte neavând cine să le sugă, i s-au fost îmflat. Lupoica dară, dând peste prunci, sau pentru durerea ţiţelor de lapte îmflate, sau cu altă a proniii taină, firea cea de jiganie lacomă şi înghiţitoare uitându-şi, mamcă şi maica cuconilor s-au făcut; adése la dânşii mărgând şi aplecându-i, ţiţele îşi storcea şi de durerile ce trăgea să oteşiia.

<Iustin, Cartea 43, Cap. 2>

Adése ea acolo la hrana cuconilor cercetând, un păstoriu a moşului lor, a lui Numitor, anume Favstus, carile cu turmele într-acéle părţi îmbla, i-au luat sama; şi luându-să pe urmele ei au aflat-o în desime, ţiţele la gura pruncilor aplecând şi ca cum din sine născuţi ar fi hrănindu-i. Deci păstoriul Favstus, trăgând pruncii de supt pânticile lupoiacăi, i-au luat la sine şi i-au ţinut până i-au crescut mari şi între păstori cu viaţă sălbatecă i-au hrănit. /

55: Aşé Remus şi Romulus a cui ficiori să fie şi de cine născuţi neştiindu-să, între alalţi păstori lăcuind, din dzi în dzi cu vârsta puterile şi vitejiile îşi adăogea şi toate turmele de tălhari şi de alţi prădători tare şi neatinse le păziia. Iară o dată tâmplându-să a vini neşte tălhari să prade oile lui Numitor, fraţii amândoi li-au sărit împotrivă, ce Remus mai mult înainte pe tălhari întirind, de

sprejineala frăține-său rămas şi nesprejinit fiind, cade în mâna tălharilor; tălharii, socotind ca să-şi astupe faptele lor cele réle, după ce au prins pe Remus, l-au dus la Amilie, dzicând precum acela iaste carile adése oile lui Numitor a lovi şi a le prăda s-au fost obiciuit; şi pre apărătoriul carele pre alții acesta a face brăniia, vinovat şi rău a fi vrea să-l dovedească.

Amilius, vrând adică să facă voia frăține-său lui Numitor, pre nepotu-său ca pre un fur şi tâlhariu la dânsul l-au trimis, dzicându-i să facă cu dânsul cum îi va fi voia.

Numitor, aducând pre tânăr înaintea sa şi căutându-i tineréțélor şi mărimei chipului, au început a-l lovi la inimă să nu cumva fie vreunul din nepoții lui cei lepădați, căci şi la față foarte ş-au fost răducând cu dânsul; şi întrebându-l pentru vârsta annilor, încă s-au fost potrivind cu vrémea lepădării lor.

Aşé Numitor, stând îndoința gândului şi a lucrului, iată sosésşte şi păstoriul Favstus, aducând şi pre Romulus cu sine şi spuindu-i toate dinceput, precum i-au aflat şi pe ce vréme şi de hrana lor întâiu de la lupoiacă, apoi de la dânsul şi de toate de-a fir a păr povestindu-i, s-au adeverit precum ei nepoții lui şi fiii fétii sale, Reii, să fie.

56: Dintr-acel ceas Numi/tor cevaşi nepestind, cu nepoții învitând pre păstori şi pre alții ai săi oameni, pentru ca şi moarte fétii şi împărățiia să-şi răscumpere, fără veste asupra lui Amilius s-au sculat, pre carile ucigându-l nepoții, iarăşi au aşedzat pre moşul lor la împărăție.

CAPUL X

Arată-să temeliia Romii şi începătura împărățiii romanilor

Remus şi Romulus frații, nevrând a să arăta nemulțămitori pădurilor carile i-au acoperit şi munților în carii au crescut şi păstorilor carii i-au hrănit, aducând (precum scrie Iustin) mare

<Iustin, Cartea 43, Cap. 3>

sumă de oameni (de vréme ce îndată şi senatul au aşedzat, carile era o sută de bătrâni şi i-au chemat părinți) şi mărgând la locul unde fiara i-au fost hrănind, acolo temeliile împărătésii cetăților au pus, mai denainte de vinirea Domnului Hristos cu 750 ani, iară după răsipa Troadei cu 432 ani, pre vrémile când stăpâniia în Iudea Ioatham, ficiorul lui Osia.

Iară după ce s-au săvârşit cetatea Romei şi s-au mutat scaunul de la Alba Lungă într-însa, îndată şi în scură vréme mulțime de vo[i]nici s-au strâns, cărora lipsindu-le femei şi vecinii fétele după păstori a-şi da nepriimid (căci de pre frații Remus şi Romulus între păstori crescuți fiind, tuturor oamenilor lor vecinii de prinpregiur păstori le dzicea), ei încă la praznic, unde féte sabincéle pentru privala giocurilor alergase, pre acéle fete a sabinélor au răpit şi şi le-au luat de fémei; de ciia deodată vecinii de prinpregiur apoi Italia suppuind, mai apoi şi a toată lumea împărățiia a cerca au purces.

57: Aşé dară, fiind ijdăraniia şi începătura romanilor de la grecii troadéni şi temeliia împărățiii lor de la acei doi frați (de pe a cărora nume şi cetate[a] Roma s-au numit), fiind de aciia cu cursul vremilor atâta s-au mărit şi peste toată lumea s-au lățit, cât şi mai nici un unghiu a lumii n-au rămas carele să nu fie de la dânşii supus sau de armele şi de numele lor să nu să fie cutremurat. Pentru a cărora minunate lucruri şi peste cuprinderea a socotélii omeneşti vitejii, pline sint scrisorile a scriitorilor a tuturor limbilor.

Şi aşéşi nici istoriia a *Sfintei Evanghelii*, mărimea şi putérea lor au tăcut, precum deosăbi dintr-alte locuri mai ales Sfântul Luca pomenéşte că pre vrémea naşterii Domnului şi Mântuitoriului lumii „împărățind Avgust Chesari, trimis-au poroncă în toată lumea pentru ca să să scrie toată parte bărbătească şi să să ştie numărul bărbaților în toată lumea romanilor”; la care scrisoare mărs-au şi Maica Ficioară cu Fiul său şi a lui Dumnădzău Părintelui, în vréme după trup şi mai denainte de vréme după ființă născut, iară niciodată făcut, pentru ca numele Domnului Isus Hristos în izvodul suppuşilor

romanilor să să scrie.

Aşé Dumnădzău Părintele pre Fiiul său unul născut în trupul omenesc, între supuşii romanilor a să număra învoiaşte, pentru ca pre aciiaşi romani la vréme singurii orânduitei sale socotéle ştiute şi hotărâte, prin darul de a doa oară naştere şi prin credința cuvântului *Evangheliii* fiiului său, de iznoavă să-i răznască şi precum odată după fire fiii ellinilor era, aşé după grație mai pre urmă fiii *Evangheliii* să-i facă şi giugului Fiiului său celui uşor să-i suppuie. /

58:

CAPUL XI

Dovedescu-să cei ce vor să dzică că romanii nu să trag, nici sint din niamul ellinilor

Precum nesățioasă firea poftii omeneşti, deşi de alte ale lumii, carele bune şi fericite a să chema s-au obiciuit, vreodată să poate sătura, însă pentru slavă şi cinste totdiauna flămăndă şi nesătulă iaste; aşé şi ochiul zavistiii, macar că multe cu ascuțita sa vidére şi a tréce şi ca şi cum nu li-ar videa a să face poate, însă slava şi cinstea altuia cu otrăvită şi deochetoare privală să nu o atingă şi a o deochia să nu să siliască, preste fire şi preste putință iaste. De care lucru nici cu divă iaste de să află vreunii, de ochiul zavistiii purtați şi de cei de ai săi şi fireşti părăsiți, carii vor să dzică că neamul acesta a romanilor, nu ellini să fie, nici rodul prirodul lor din grecii troadéni să li să tragă: ce divă? Şi ce lucru nou iaste acesta?

Iarăşi dzicem, de vréme şi mai buiguiți şi mai uluiți au fost şi sint alții decât aceştia, carii nu numai pre romani varvari a fi, şi viața lor nu din cea ellinească să fie odrăslit, cu neştearsă frunte au tăgăduit, ce încă şi pre singuri ellinii din neamurile lor céle varvare să să fie răzlețit şi să să fie zămislit a blojori nu s-au siit, precum un Orbinus Raguzău, ocara şi necinstea numelui istoricesc, siléşte să aréte şi să dovédească precum

machédonenii, troadénii şi toate neamurile ellinéşti, mai toate deosăbi de athinéni şi de elladéni din bulgari, adecă din varvarii de peste Volga, să fie la dânşii începătura neamului lor ducând.

Iaste altul tocma acestui lunatec pre nume Maemburg carile asudă şi aspumă să dzică precum limba ellinească iaste din limba
59: şfe/dzască abătută. Atâta aceasta să prinde ca de cum ar dzice ţiganul că iaste părinte iudeului şi precum limba arăpască iaste din cea ghiurgiiască scornită.

Şi alţii mulţi sint de acest féliu de plomădeţi, cărora nici precum cuvânt să fie grăit, cei ce lucrurile precum sint giudecă le pot dzice, nici de răspuns vrédnici a fi îi socotesc. Pentru carea şi noi, împuţita lor covăsală mai mult a amesteca părăsindu-ne, la cuvântul nostru ne întorcem.

Împotriva acelora dară carii cu nesocotit şi nemăsurat pas să aruncă şi evghenia romanilor din neamul ellinilor a fi fără nici o stidire tăgăduiesc, puţinéle şi vânoasele dovéde vom aduce, socotind că şi acéle multe (că multe şi mai fără număr sint, de să va osteni cititoriul să caute în toată carté lui Dionisie Alicarnasevs, unde numai la unul mii şi sute va afla) tot atâta dovedesc, cât şi ceste puţine; precum şi fiete la care giudecată, veri doi marturi adevăraţi, veri o sută tot o credinţă şi o effecaţie (trécere) au, nici mai mult créşte adeverinţa decât iaste ea, macar mulţi, macar puţini ar fi aciia carii o mărturisesc. De unde şi Sfânta Scriptură întăréşte că în gura a doi sau a trii marturi va sta tot cuvântul.

Marturul întăiu ne iaste ciata istoricilor vechi, din carii
<Iustin, Cartea 31, Cap. 7 şi 8> culegând Iustin, scrie precum fraţii Sţipioni amândoi, Africanul şi Asiaticul, fiind orânduiţi de la senat cu oşti să margă la Siria împotriva lui Antioh, au trecut la Illion (aceasta-i Troia), unde romanii împreună cu troadénii mare bucurie unii de alţii avea, spuindu-le troadénii şi povestindu-le, precum romanii sint săminţiia lor şi moşii-strămoşii lor au fost ieşind de la Troada; romanii aceastaşi mărturisind, atâta veselie şi a inimii lor săltare s-au făcut între dânşii, câtă / să face între părinţi şi între fii carii,
60: prin multă vréme depărtaţi şi răzleţiţi fiind, iarăşi a li să

împreuna şi a le să videa să ntâmplă.

Aşijdera troadénii învita pre romani şi spre suppunerea Asiii îi îndemna, dzicându-le să silească să o răscumpere şi din mânule altora să o dezbată, ca pre o moşie carea dinceput au fost a moşilor-strămoşilor săi. Apoi şi lor chip de mângâiare făcându-şi, dzicea că nu de jăluit ce de poftit au fost răzsipa Troadei de vréme ce i-au fost încă mai fericită să să nască de-a doa oară, adică prin izbândile fiilor ii, a romanilor. Într-acestaşi chip şi romanii lăcaşurile şi sălăşluirile troadénilor, ca a mai marilor săi, şi beséricile şi chipurile dumnădzăilor, cu o poftă de dragoste nesățioasă cerceta şi le priviia. Acéstea dară în scurt din céle lungi culége Iustin, carile pre ochiul cel zavistnic nu numai să-l luminedze, ce încă de va mai sta în împietrirea pizmei sale şi a-l pârjoli pot şi prea pot.

A doa mărtirire iaste singură cărarea şi calea firii, carea învață pre fiiu graiul şi limba părinților săi, iară nu altora; care lucru decât radzele soarelui mai aiavia şi mai chiar să véde că limba ceastă de astădzi lătinească, odânâoară au fost hireşe ellinească şi limba ellinească maică, iară a latinilor fiică să cunoaşte. Ce după întrarea lui Enias cu oamenii săi în țara latinilor, cu cursul vrémilor fiica de la maica cu multul s-au abătut şi, cu amestecarea celor de loc zămintindu-să, de la strălucirea a cea din naştere au cădzut şi s-au mai întunecat. Ceastă dară elliniască, precum am dzis, cu cea de loc amestecată, frămséțea ş-au schimosit; iară cea de loc, cu multul împodobindu-să şi
61: supțiindu-să, frumos s-au / schizmit şi s-au ghizdăvit, atâta precât astădzi după atâțea véci, fietecine să cunoască poate că precum iaste maica, aşé au ieşit şi fiica; şi între toate limbile lumii ea ține stepena a doa după cea ellinească, iară alalte toate după dânsa.

Pentru încredințala aceştii socotéle, în locul a o mie de marturi, pre unul numai vom aduce, pre Scaligher, carile cu mari şi netéde socotéle etimologhiceşti (adecă tâlcuitoare de cuvinte) arată şi dovédeşte precum toate nume>ri<le, cuvintele şi graiurile lătineşti ca nişte crăngi dintr-o truchină şi ca nişte zmicéle dintr-o rădăcină dintr-aceea elliniască răzsar şi să despart: şi orice

însămniadză virtutea cuvântului lătinesc nu din sine, ce din cel ellinesc însămneadză ce însămneadză. Şi nu numai carile aşéşi şi acmu chiar ellineşte şi nebetejit să vorovăsc, ce şi célea ce aşéşi de tot abătute şi strămutate să văd ca şi cum nu ellinéşti ce hireşe lătineşti celor puțini într-acesté limbi primblați să par, în rădăcina şi fundul lor ellineşti şi sint, de la cei cunoscători aşé se giudecă, precum pentru pildă – cinci, şease cuvinte aicea vom aduce şi de pre acéstea de altele giudecată a face cititoriului pre lesne va fi.

Adecă: θεός, *Deus, Dumnădzău*, a căruia etimologhie cei mai învățați o fac aşé: (θεός, theos) să dzice, căci lui ceva nu-i lipseşte sau pentru căci el toate tuturor dă; sau să tâlcuiaşte la graiul θεάταί (*theaté*), adecă că toate véde şi ochiului lui toate sint suppuse. Sau iarăşi de la cuvântul δέος (deos) theos, ce să înțălége frică, spaimă, pentru căci el iaste de temut şi de spăriiat; iară de să va duce cuvântul lătinesc (Zeus, Deus) de la cel eolicesc (că şi cea eolicească limbă, elliniască iaste) (δεύς), carile să scrie şi (Ζεύς), să aduce de la graiul ζ(άω), ce va să dzică
62: *trăiesc*, / căci Dumnădzău numai pururea trăiaşte.

2. *Homo, om*, vor cei mai curați etimologhici precum purcéde de la cuvântul ellinesc (ὁμώς, *omos*), adecă dobitoc însoțiitoriu sau, într-alt chip, de la όμιος (όμοιος) (*omos*) de la cuvântul (omios) adecă *aséménea*, sau de unde să poată dzice *asémenea*, căci după asămănarea lui Dumnădzău iaste făcut omul.

3. *Equus*, ίππος (cal), carile macăr singur asămănarea cuvântului îl arată din cel ellinesc să fie, însă mai aiavea îl tâlcuiesc să fie purcegând de la cuvântul εύκειν, adecă *îmblândzitoriu* (carile să poate îmblândzi şi a să învăța) sau de la cuvântul όχέω, ca cum ar dzice έχους de la cuvântul όχέ ω, *trag*, căci trage. Sau de la (σχέω), *saiu*, salt, căci iaste dobitoc săritoriu şi giucătoriu.

4. Aşé *domus* de la δόμος (casă), de la cuvântul (δέμω) „demo”, *zidesc, fac sălaş*.

5. Aşé *aqua*, ϋδωρ (*apă*), macar că mult deosăbit nume şi de la cel grecesc departe a fi se véde, însă purcéde iarăşi de la cuvântul άγω, adecă *beau*, căci apa iaste de băut, sau de la

cuvântul ἀχά.

6. Aşé *ego*, ἐγώ (*eu*), aşé dico (*dzic*), carile purcéde de la graiul ellinesc δείκω sau δείκνυμι, adecă *arăt, dezvălesc*, căci a *dzice* nu iaste altă numai fără gândul a descoperi şi ascunsul inimii altuia a arăta. Aşé (*cognosco, cunosc*), de la cel ellinesc γινώσκω. Aşé (*maneo, mân*) de la cel ellinesc μένω. Aşé *manica, mânecă*, μανίκιον. *Pectus*, πεκτος, sau de la πικτος (*piept*), *oculus* (*ochiu*) să citéşte la Esihie ὀκκος, carile purcéde de la cuvântul ὀχος), *cuprindzătoriu*, căci viderea iaste mai cuprindzătoare a lucrurilor decât toate alalte simțiri.

Şi ce mai mult pe cititoriul nostru aicea să trudim, carile de va pofti mai deplin şi va vrea pentru aceasta să să adeverească, ia poftim lexicoanele etimologhilor în mână, în carile binişor şi pre amănuntul cercând, pare-ni-să că după soco/teala unora mai mult de o sută şi 11 cuvinte hireşe lătineşti în toată limba lătinească nu va putea afla.

63: <Scaligher Thoma, *De sacra quercus*, Brunfisus, Iohan Borres, Eroțian, Martin Vosius *i proci*>

CAPUL XII

Arată-să pre scurt precum niamul moldovénilor, munténilor, ardelénilor (carii cu toții cu un nume de obşte români să chiamă) să fie din rodul său hirişi romani şi precum Dachia au fost descălecată de Traian-împărat cu cetățéni şi slujitori romani

Aceştia dară mai sus pomeniți şi în toată lumea cu nume nemuritoriu vestiți romani, nepoții adecă şi strănepoții ellinilor troadéni, sint moşii-strămoşii noştri ai moldovénilor, munténilor, ardelénilor şi a tuturor, oriunde să află, a romanilor, precum şi singur numele cel de moşie ne arată (români chemându-ne) şi limba cea părințască (carea din româniască sau lătiniască iaste),

nebiruit martur ne iaste. Aceştia (iarăşi dzic) romani, după zidirea cetății Romei şi întemeiarea împărățiii ei, din moştenitor în moştenitoriu atâta s-au mărit, s-au înălțat, s-au întărit şi s-au lățit, cât, ca cu un cuvânt să dzicem, cetate[a] Romei s-au numit împărăteasa cetăților, iară romanii stăpânii şi biruitorii lumii.

Aşé neamul acesta, în toate părțile sporind şi precum cu dreptatea aşé cu armele pătrundzind (căci şi armele şi războaiele au pravila şi dreptatea sa), prin vréme 857 ani, pănă la vrémile marelui Traian împărat şi după dânsul, mulți véci tot înainte au păşit şi au crescut.

Deci în vrémea lui Traian, cu hărniciia şi vredniciia lui, supus-au şi pre vrăjmaş şi viteaz neamul dachilor, carii ținea locurile acéstea, unde acmu iaste țara noastră a Moldovei, a muntenilor şi Ardealului (precum curat la Capul pentru hotarul
64: Dachiii / s-au arătat).

După nărocită biruința lui Traian asupra dachilor şi după pieirea domnului lor Decheval şi răzsipa a tot nărodul acela, ştiind acmu prin lungă ispită precum neamul dachilor iaste o limbă vrăjmaşă şi neaşedzată şi el încă având în socoteală să treacă cu oştile la Asia asupra parthilor (care neam pre atuncea împărățiia persilor supusése şi mai tari decât toți a fi să socotiia), deci ca pentru lucrurile romanilor despre această parte fără grijă şi hotarăle împărățiii bine păzite să lase, au ales că pre dachi şi pre câți rămăsése de tot să-i rădice şi în toată Dachia cetăți făcând şi céle slabe întărind cu slujitori să le întăriască şi cu orăşéni români să le sălăşluiască; căci dachii nu numai cu multă stricăciune şi pradă în hotarăle împărății peste samă făcea, ce încă la atâta strâmtoare împărățiia adusése, cât şi dare de bani orânduită pre an le da, precum ca în pace să ție cu darul pre cei ce nu-i putea sprejini cu armele. Care lucru nu puțină necinste, ce încă mare ruşine slavei numelui românesc aducea. Aşijderea, socotind că după depărtarea lui la Asia, rămăşița dachilor să nu să cumva agiungă cu alți varvari de prinpregiur şi iarăşi ca puiul şérpelui capul rădicând, obiciuitele lor şi veninoase muşcături în trupul împărățiii romanilor să înfigă.

Cu această socoteală Traian împărat, după biruință, în anul de la Domnul Hristos 106 (precum din Xifilin şi din Dion însămneadză Petavie şi Calviz) cu mare pohfală la Roma întorcându-să, încă cu mai mare cinste l-au priimit sinatul, că nu numai triumf i-au făcut, ce încă şi stâlp înnalt şi minunat i-au
65: <Xifilin, în Traian> rădicat în locul carele şi astădzi să cheamă / târgul lui Traian, în mijlocul Romei. Atuncea toate neamurile varvareşti, pănă la singură India, de biruința ce purtase asupra dachilor, soli de închinăciune şi de plecăciune a trimis.

După acestea din toate stepenele şi cinurile romanilor, adecă din boiari, din orăşéni şi din toate cétele slujitoreşti, mulțime de oameni alegând, cu case, cu femei, cu copii cu tot, în Dachia i-au mutat; şi prin toate locurile ei i-au aşedzat şi cu dânşii locurile, cetățile şi trecătorile céle despre parte tătarâlor mai deşchisă au întărit şi li-au străjuit.

Deosăbi de aceasta, pentru ca *coloniia* (aşé dzicea romanii sălăşluirelor sau slobodziilor noaă) de dânsul întemeiată (adică lăcuitorii romani în Dachia) mai fără grijă şi mai cu odihnă să poată petréce, din hotarăle Panoniii (aceasta-i țara ungurească cea mare), pănă în apa Donului, şanțu, lucru de minune, săpând, pre tătarâi acelora părți şi pre cei ce în Crâm lăcuia, ca-ntr-un ocol i-au închis (pentru care şanțu în Gheografia noastră, carea pentru Moldova am făcut, s-au pomenit mai pre larg) şi precum pre romanii cei din Dachia, aşé hotarăle împărățiii despre această parte în bună pază şi odihnă li-au aşedzat.

De aicea dară şi dintr-aceştia romani s-au început neamul nostru a românilor. Şi Traian, marele împărat, iaste săditoriul şi răsăditoriul nostru; romanii sint buciumii viii Dachiii noastre şi noi vlăstarile lor, de atunce pănă acmu, pentr-atâtea clătiri şi mutări de vrémi, nestârpiți şi nedezrădăcinați înverdzind şi dreaptă şi ade[vă]rată roadă de slava şi cinstea şi vitejiiia româniască.

Ştiu că cu greu iaste a să mistui vechiul cuvânt carele dzice că
67: gura carea singură pre sine să laudă pute. / Aşé iaste adevărat; însă şi adevărul grăind, nime nu s-au ruşinat. Că de va socoti

cititoriul nostru, însă cu socotiala cumpănită, afla-va în românii aceştia ce nu va putea afla la multe neamuri, şi în mici domniile lor, chiverniséle şi cumpătări cu multul mai istețe şi mai nervoasă decât la mari crăii şi împărății. Precum videm, că zmăul cu şepte capete, turcul, ce împărății, ce crăii şi ce domnii n-au suppus, aşé cât nici urma nu li să cunoaşte că doar au fost vreodată slobode, necum stăpânitoare; precum iaste împărâțiia Țarigradului (să nu pomenim céle nenumărate în Asia), Greția, Machedonia, Peloponisul şi toate ostroavele Mării Mediterranii (puține dintr-acéstea deosăbind), crăiia bulgarilor, a sirbilor şi pănă alaltaieri şi crăiia ungurilor (carea lui Leopold chesariul şi următorilor lui, vécinice jirtfe să facă iaste datoare). Pre acéste, dzic, mari şi puternice stăpâniri, aşé li-au suppus, aşé li-au domolit, cât, precum am dzis, nici sămn au rămas carele să poată fi dovada ceii de demult a lor puteri şi eleftirie (slobodzenie). Iară acéste a noastre doaă țări, cu agiutoriul lui Dumnădzău, macar că suppuse şi ascultătoare sint tirăniii turceşti, însă nici stăpânirea, nici slobodzeniia gios ş-au lăsat, ce după multe singeroase şi româneşti războaie cu tătărâi, cu cazacii, cu ungurii, cu léşii şi mai apoi cu vrăjmaşii lupi turcii şi cu cei de-o fire cu dânşii tătarâi, niciodată piciorul din hotarăle sale afară nu ş-au scos, cei înfipți şi nezmulți au rămas, precum şi ale lor şi ale noastre hronologhii aiavea mărturisesc; şi singur lucrul martur viu şi de față iaste. Că deşi groazei lumii, şi împărățiii turcului, bani a da
68: obligate sint, însă beséricile, lége, giudecățile, obicéile / nesmentite şi nebetejite şi le-au păzit. Copiii românilor, dzăciuială păgânilor a fi (precum alte suppuse crăii pat), n-au suferit. Meccit turcesc a să zidi sau besérică în giamie a să preface pănă la vrémile noastre n-am văzut şi céia ce iaste mai mare sămnul vredniciii şi slobodziii, putérea monarhicească nicicum puternicii monarhii turceşti pănă astădzi nu ş-au aplecat-o, ce precum dinceput au avut-o stăpâ[ni]torii locurilor acestora, tot aşé o au şi o țin, într-a cărora mână stă viața şi moartea suppuşilor săi. Una numai nesățioasă lăcomiia păgânescă a isprăvi au putut şi aceasta nu îndată, ce după multe vremi; că

fiind stăpânirile acestea de moşie şi clironomitoare, acmu alegerea domnului mai mult stă în voia tiranului decât într-a lăcuitorilor. Ce şi aceasta n-ar fi fost, de nu s-ar fi împănat sigiata cu pénele vulturului carele o îndreptiadză şi ucide iarăşi pre hultur.

Aicé ştim că în multe gânduri am băgat pre cititoriul nostru, căci precum evgheniia neamului românesc, aşé pentru nedezruptă continuația lui, oarece şi cu laudă atingând, câteva am dzis, şi la acéstea la toate nici o mărturie sau din cei vechi sau din cei noi istorici pentru ade[ve]rința dziselor noastre n-am adus. Aceasta să ştie că în nedejdea răbdării lui am făcut-o, socotind că câteva mărturii în cărțile trecute, la aceasta adeverind, am pomenit; apoi puind socoteala că în parte Hronicului ce urmadză vom să încépem cu câțiva ani mai denainte lui Traian-împărat, adecă de pre vrémile când s-au început războaiele între romani şi între dachi; şi aşé viind cursul Hronicului la vremile lui Traian, atunce la locul său să aducem şi mărturiile din istoricii carii au
69: scris pre vremile acélea, căci aşé ni s-au părut / ca mai netulburată şi mai cu orânduială va mérge povéste istoriii, iară de s-au făcut şi s-au greşit ceva peste aşteptarea şi pofta cititoriului, poftim îndreptaré şi iertare.

CARTEA A TRIIA

Carea arată mărturiile scriitorilor, căruia cum i s-au părut şi cum au scris pentru niamul românilor în Dachia lăcuitori. Aşijderea să dovedesc unii scriitori carii de nume[le] Vlahiii din părére, iară nu după adevăr, au scris, şi mai vârtos basna unui Misail şi a unui Simion să dezvăléşte. Aşijderea dimpotrivă să dovedéşte precum românii ceşti de astădzi în Dachia sint tot aceiia romani pre carii Ulpie Traian i-au adus atuncea.

CAPUL I

Aducu-să înainte socotélele scriitorilor pentru niamul românilor din Dachia

De vréme ce (omenite cititoriule) voroava noastră au vinit spre acéia parte în care sintem mai cu de-adins să arătăm: de unde şi din cine au purces tot neamul românesc sau precum istoricii cu cel mai proaspăt nume îi dzic vlahicesc, întăiaşi dată ne trebuiaşte a ne aduce aménte de céia ce giuruisem în Prevorovire, adecă scriind noi pentru lucrurile patriii, cu totului tot de la noi să ne despărțim şi de toată a sufletului pătimire,
70: carea veri din urmă, veri din dragoste / a ieşi iaste obiciuită, de la noi rădicând, cu curată inimă şi cu adevărată credință (precum adevăratului istoric să cuvine) şi după a lui Platon poruncă nu numai noaă, ce şi priiatinilor iubitorilor de adevăr şi moşiii după putințele noaste să slujim.

Însă pentru ca nici clevetei pricină să dăm, nici imăciune necurățită şi neştiarsă să lăsăm, pus-am în socoteală ca de

lucrurile moşiii de la singuri noi macar un cuvințel să nu izvodim, ce toate ale altora, cât lungă osteneala noastră a le găti am putut, precum la locurile sale sint, aşé întregi, nemutate şi neschimbate înainte privélii să le punem, carii pentru neamul românesc (carele şi al nostru iaste) veri împotrivă ceva, veri după plăcérea adeverinții ar fi dzis, cu o inimă şi cu un suflet să le audzim, să le suferim şi să le mărturisim.

În toată dară mulțimea celor vechi şi noi scriitori, câți pentru neamul românesc câte cevaşi însămnat ni-au lăsat, cinci féliuri de socoteale să fie avut am însămnat, pre carile aicea noi câte una, câte una de față aducân[du]-le, în cea mai de pre urmă, cea mai desăvârşită şi cea de la scriitorii cei mai de frunte şi mai de credință şi, cu socoteala de obşte priimită şi întărită socoteală, din fundul întunericului uitării la lumina pomenirii, precum nedejduim, o vom scoate.

1. Cea dintăi socoteală iase a acelora carii vor să dzică că românii, macar de la Italiia să să fie trăgând, însă cu multe vrémi mai înainte de Ulpie Traian, cu Flac hatmanul pre locurile Dachiii să fie vinit, şi de pre numele lui vlahi mai de pre urmă să să fie chemat.
2. A doa socotială iaste a acelora carii dzic şi priimăsc
71: precum românii de la Italia şi din semințiia / romanilor să fie; însă când şi în ce chip să fie agiuns pre acésté locuri şi în Dachiia să să fie aşedzat precum nu pot şti, aiavea mărturisesc.
3. A triia socoteală iaste a acelora carii aşéşi de tot tăgăduiesc precum niamul românilor să fie de la Italiia, ce vor să dzică că varvarii Dachiii carii, după ce i-au suppus romanii, rămâind supt stăpânirea lor, să-şi fie amestecat limba cu cea lătinească şi neamul lor cu cel italienésc şi dintr-aceştia să să fie trăgând românii de seminție.
4. A patra părére iaste a acelora carii buiguiesc precum niamul românesc nici de la Flac, nici de la Traian să fie adus în Dachia, ce cu multe vacuri după acéştia de la Italie în Transilvaniia (carea iaste Ardealul), apoi de acolo încă

mai târdzâu să fie ieşit şi să fie descălecat într-amândoaă Valahiile, adecă în Moldova şi în Ţara Muntenească.

5. A cincile şi cea mai de temeiu socoteală iaste a celora carii adeveresc că românii din Dachia şi tot neamul lor, oriunde se află, să fie adevărat romani, pre carii Ulpie Traian de la Roma şi din toată Italiia aducându-i, i-au aşedzat prin toată Dachia şi încă şi în Misia şi aceiaşi romani să fie lăcuit necurmat într-însa, precum şi pănă astădzi lăcuiesc.

Aceasta dară mai de pre urmă socoteală, puind noi nevoința în tot chipul de tot prepusul să o mântuim şi luminii sale cei hireşe să o dăm, socotit-am mai pre urmă altora să o cercăm, şi aşé dinceputul aşedzământului ei povéstea apucând, din împărat în împărat şi din vréme în vréme, după orânduiala hronologhicescă mărturiile a tuturor (carii pentru lucrurile în vremi tâmplate au scris) curate şi necăptuşite să le aducem. /

72: ## CAPUL II

Pentru cu năpaste numele pentru carile dzic unii că Dachia mai pre urmă să să fie chemat Flachia

Mare şi oarbă năpaste iaste Dachiii numele Flachiii, carea ca o muiare, a căriia bărbat iaste neştiut sau nicicum neavându-l, din împreunarea fără lége zămisléşte şi apoi, de descoperirea păcatului ruşinându-să şi de frica răzplătirii giudecății curprindzându-să cu ierbi otrăvite sau alt mijloc, toată a vieții sale primejdie priimind, toate chinurile a naşterii cu de-a sila şi fără vréme sufferind şi încă şi fapta a îndoitului păcat în samă nebăgând, înlontrul măruntăilor sale, până încă a nu videa lumina nevinovatul prunc, de lumină şi de viață a-l despărți siléşte; iară de multe ori pronia dumnădzaiască toate rélele ei nevoințe batgiocurind şi în zădar cheltuite arătându-le şi de silțele şi de veninurile maică-sa întreg îl păzéşte şi cu viață nebetejită la lumină şi la arătarea altor muritori, cu mare ocară şi ruşinea

furatelor şi spurcatelor dragoste îl scoate. Pre caréle reaoa şi vrăjmaşea singelui său maica, din datoriia firii, cu brațele să-l încăldzască şi cu țițele să-l apléce legată şi orânduită fiind, împotriva firii şi a dragostei părințeşti, cu desfrânată pornirea şi nedumnădzăire, în unghiurile uliților sau într-alte locuri de privală trecătorilor depărtate şi tăinuite, viața, precum să dzice, în dinți țiindu-şi, precum din pântice, aşé din brață îl aruncă şi îl liapădă. De ciia aciiaşi nespusă a proniii dumnădzăieşti orânduială şi nenumărată milă şi miloserdie către cineva din
73: tre/cători îl descopere şi-l arată, pre carile streinul luându-l, macar că sau în casa sa, sau în orfanothrofia de obşte îl cruță, îl hrănéşte, îl créşte şi în numărul viețuitorilor puindu-l, la cei mulți orăşéni ai săi îl adaoge. Însă născutul a necunoscuți părinți fiind nothos, adecă nu cópil şi, cu iertarea cuvântului, mai chiar să dzic: fecior de curvă să numéşte şi iaste.

Într-acesta chip şi numele acesta al Flachii cercându-l îl aflăm să fie, de vréme ce din istoricii cei vechi nici unul undeva şi cândva să-l fie născut şi făcut nu aflăm, nici fiiul adevăratei maici şi a curatei adeverințe istoriceşti să fie să poate dovedi. Că pentru aceasta câtă au fost şi iaste osirdia şi nevoința noastră, şi aşéşi mai din copilărie pănă acmu mai la bătrânéțe, tot în răsturnarea şi cercarea precum a celor véchi aşé a cestor mai noi istorii şi scrisori (când vrémea şi mâna ni-au dat) nepărăsit ni-am nevoit, ca să putem afla pre cel hiriş şi după lége a acestui lepădat şi necunoscut născut născătoriu. Ce pre cât în putințele noastre au fost, macar că pre cel de lége părinte şi maică a-i afla n-am putut (căci ce nu iaste nu să poate afla) însă pre cei fără lége părinți, pre cât ni să pare, şi aflatu-i-am şi dovedi-i-vom şi fără certarea a ocărâtei lor necinste de la dreptul giudecătoriu şi cititoriul nostru să nu scape tare nedejduim.

CAPUL III

Arată-să suppus şi scornit numele Flachiii de la cine s-au născut

Din toate cétele a tuturor istoricilor şi din carii pănă acmu la
74: mâna noastră au vinit, nici la unul, precum / am dzis, pomenirea înnoirii şi schimbării numelui Dachiii în Flachia a videa nu ni s-au tâmplat, fără numai a doi de cei den afară şi la unul din casă. Din cei din afară unul iaste Enias Silvius, carile întâi şi singur iaste cela ce va să dzică că numele Dachiii de pe un hatman al Râmului ce l-au chemat Flaccus să să fie schimbat în Flachia, iară mai pre urmă din Flachia să să fie mai primenit în Valahia, adecă mutându-să slova *f* în *v* şi *c* în *h,* aşijderea după slova *f* mai adăogând un *a*.

Pe acest Enias Silvius să véde să fie credzut şi urmat săracul Uréche vornicul şi la Predosloviia hronicului său dzice şi el că a vlahilor nume să să fie luat de pe acel hatman. Al triilea iaste un Ian Zamoschie liah; pre acest dară Zamoschie noi la mână neavându-l, cu multă nevoință cercându-l la lexicoanele istoriograficeşti, mai pre urmă i-am dat de nume în dicționarul lui Moreri, pentru carile videm pre Neculai Costin logofătul pomenind precum orb năvăléşte şi să aréte siléşte, precum niamul nostru a românilor nu din romani să să fie trăgând, ce trecând câteodată oştile romanilor peste țărâle noastre şi uneori şi iernând într-însele, o samă de acei varvari dachi să fie apucat oarece din limba romanilor, adecă din lătinească, şi aşé limba lor să să fie amestecat cu cea lătinească. Ce cât iaste pentru acest Zamoschie, puțină grije purtăm de mâna şi condeiul lui, de vréme ce şi în numărul istoricilor puțin iaste cunoscut, de care lucru precum singur cântă, aşé singur gioacă, iară pre alții, la hora şi danțul său nici au tras, nici a trage poate, fără numai iarăşi pre unii din léşii săi, a cărora nume>re< înainte să vor ivi; pentru

acéia nici dzisa lui a o mai destrăma ne vom pierde vrémea, nici
75: de răspuns vrednic îl socotim, precum / şi alții cu mii de părți
mai cunoscători şi mai guidecători decât noi în rândul învățaților
sau istoricilor nu l-au cunoscut; iară de l-au şi cunoscut cine
iaste, însă cinstea numelui de istoric avthentic izvoditoriu de
credzut să-i dea nu vedem. Iară românii precum romani au fost şi
sint, cursul istoriii va arăta. Lunecării lui Uréche pre lesne-i iaste
scularea şi a gréşelii îndatăşi şi îndreptarea, de vréme ce el nu
iaste cel dintăi ibovnicul giupânesei pentru carea pilda istoriii
minciunoasă am adus, ce al doilea; nici el iaste zămislitoriul sau
pricina scornitoare a numelui Flachii, ce precum prostiii i s-au
tâmplat, din cei scornitori a audzi sau poate şi a citi (căci de
slovele lătineşti lipsit să fie fost nu să arată) aşé au şi însămnat,
după acel Ennias Silvius urmând, şi această povéste adevărată
istorie a fi socotind, la alții şi mai vrednici de credință a mai
cerca şi din mărturiile altora lucrul a dovedi s-au lenevit sau
tulburate vrémile lui mâna nu i-au dat (căce Uréche au trăit şi au
scris pre vrémile lui Aron Vodă Tiranul, într-a căruia domnie şi
sfârşitul istoriii sale face) şi aşé, din amăgială, cu greşala pentru
moşiia şi neamul său, célea ce nicicum nu sint, nici au fost, au
scris. Ce acmu noi pre Uréche în răpaosul său lăsind, la cel mai
vârtos împotrivnic simceaoa condeiului să întoarcem.

CAPUL IV

Pentru Eneas Silvius, cine au fost şi de greşită socotiala lui pentru numele Flachiii

Grea şi nu pre lesne de clătit piatră a lui Eneas socoteală să
fie, către cititoriul nostru cu deşchis piept mărturisim (că cinstea
şi lăudat numele cuiva cu cât de puțină imătoare stropire cineva a
76: o păta sau a să / sili a o ima, iaste lucrul aceluia carile nici a sa
cinste au cunoscut, nice de cea mai scârnavă şi mai grozavă hulă
şi ocară a să feri s-au învățat).

Mărturisim că acest Eneas Silvie nu numai în multe istorii să să fie primblat, nu numai pentru multe şi mari lucruri să fie scris, nu numai precum în toate învățăturile deplin să fie fost, ce încă rar pre vrémile sale într-acestea şie potrivnic şi de asémenea să fie avut, şi aşé, din vrednicii în vrednicii şi din cinste în cinste mai în toate dzilele păşind, nu numai cât nume de învățat, de isteț şi de harnic de la ai săi şi de la streini ş-au agonisit, ce încă cu acéstea mijloace şi în curte şi în beserică mare socotindu-să, prin stepenele de episcop şi de cardinal până la cel mai de sus a papii scaun s-au suit şi corona beséricii Apusului au purtat; însă cu greu şi aşéşi peste putință iaste, în céle omeneşti cineva tăvălindu-să, ceva omenéşte să nu pată şi în cât de ascuțită şi vânoasă socotiala-şi cevaşi tâmp şi slăbănog să nu amestece. Precum şi acelui lăudat bărbat să i să fie întâmplat, nu noi (că să nu dea Dumnădzău cu condeiul nostru trăgători de cinstea altuia să ne arătăm), ce alții cu multul mai tari şi mai denainte decât mulți mărturisesc, carii viața, faptele şi scrisorile acestui lăudat bărbat au scris; din carii întăi au scris viața lui Iacov Filip de la Bergaman, în *Plinirea hronicilor;* Trithemie în *Carte pentru scriitorii besericeşti* şi cardinal Belarmin şi Ioan Antonie de la Campania şi alții, din carii pre scurt de viața şi de învățătura lui, pentru voia cititoriului să aducem, ne vom osteni.

Eneas Silvie (dzic), ce l-au poreclit din familie Piccolomini, la
77: anul de la Mântuitoriul lumii 1405, octombrie 18, / s-au născut în oraşul Sinénilor, pre care oraş mai pre urmă după ce au stătut papă şi s-au numit Pius, de pre numele său l-au numit Piența. Maică-sa, Victoria, mai denainte pănă a nu-l naşte prin vis au vădzut precum au născut prunc cu coroană în cap. Fiind de 26 de ani, au fost săcretariu la cardinalul Dominic Capranic.

După acéia, iarăşi într-acea slujbă, şi într-altele mai înainte au fost la cardinalul Albergoti şi în multe solii, în multe părți, cu laudă trimis şi cu mai mare laudă au fost întors; însă între acéstea ostenință nu părăsiia câte oarece a scrie şi câte o carte în lume a da. În săborul de la Bazilia fiind referindar, canțilariului despre partea sinodului mult au scris micşurând cinstea şi putérea papii.

După săbor au stătut secretariu a papii, lui Felix al cincelea, de la carele în câteva solii au fost trimis. Papa Evghenie al patrulea, carile macar cu scrisorile lui mult îşi simțise cinstea betejită, însă pentru multă învățătura lui toate lăsind, în mare dragoste l-au avut. Papa Niculai al cincilea la scaunul episcopiii l-au suit şi vestitoriu apostolicesc în Bohemia, Ungaria, şi în Silezia l-au trimis. Orație cu minunată dulceață de voroavă, cu învățătura papei lui Niculai au scris, pentru ca să învitédze creştinătate asupra turcilor, carea precum inimile tuturor pătrunsése, mari lucruri ar fi isprăvit, de nu s-ar fi tâmplat neaşteptată moartea papii, carea toate începăturile i-au curmat. În urma lui Niculai au stătut Calixtus al triilea, carile pe Eneas, leat 1456, l-au făcut cardinal, iară la anul 1458, Calixtus papa murind, Eneas fu ales papă în locul lui, în a 6 a lui avgust, pre carile cu nume nou l-au numit Pius al doilea.

78: Scris-au istorie vrémilor sale / însă supt numele scriitoriului său, a lui Iohan Bobelini Persona. Şi trăind în scaunul păpesc 5 ani şi luni 2, dzile 27, leat 1464, avgust 14 au murit. Şi pentru viața acestui mare om atâtea agiung.

CAPUL V

Arată-să greu greşită socoteala lui Eneas pentru numele Flachiii

Aşé scriitorii vieții acestui vestit în toate Eneas şeruindu-l şi precum au fost împodobindu-l, însă în ce şi unde în scrisorile sau în affectațiile sale lunecate şi peste hotarul cel de s-au cădzut sărite au vădzut, îndată cu toții sentinția grécilor cea véche au mărturisit, carea dzice (priiatin îmi iaste Platon, priiatin îmi iaste şi Socrat, dară decât amândoi mai priiatină adeverința), adecă pentru adevăr nici a priiati[ni]lor cât de mari, cât de cinstiți şi cât de învățați, voia a le căuta nu să cade, nici pentru plăcérea lor adevărul a minți; care sentenție păzind-o şi plinind-o scriitorii lui

Eneas, în scrisorile lui multe după gustul său să fie scris, ca cu dégetul însămneadză; şi cu aceasta dându-ne noă a şti că alta iaste om mare, vredinic şi încă şi papă a fi, şi alta iaste negreşit de oarecare affectație părtnicească atins s-au muruit să n u să cunoască (că ce să poate tâmpla unuia, aceia să poate tâmpla şi altuia). Aşé dară, scriitorii pomeniți în viața lui scris ni-au lăsat că célea ce au scris împotriva papei mai denainte, pănă a nu să face el papă, cu carele multe în algiosul şi peste hotarul adevărului scaunului şi cinste papii adusése; apoi după ce s-au făcut papă, aceleaşi îndărăpt li-au cântat şi singur cu scrisoarea şi
79: cu / pecétea sa au mărturisit, precum să nu le fie scris şi dzis din adeverință, ce din pornirea limbii şi a condeiului să fie fost curse. De unde aiavea iaste că nu tot ce au scris Eneas îndată şi adevărat iaste şi de vréme ce împotriva capului beséricilor condeiul şi limba a-ş ascuți nu s-au siit, cu cât mai vârtos de credzut iaste că şi într-alte părți a scrisorilor lui, multe precum sint neînțelegând, sau prin neştiință greşit (că fără margine iaste ocheianul a toată ştiința) sau din părére scornind ce n-au fost şi ce nu iaste în locul celuia ce au fost şi iaste, să fie suppus.

Precum dară mi să pare, această a sa rătăcită socotială de aiurea n-au luat-o (că nici aiurea, precât putem şti, să poate afla) fără numai din stihurile unui vestit poet>ic< romanesc, ce-i dzic Ovidius, carile scriind în Roma nişte stihuri cu carele învață meşterşugul dragostelor scârnave, pré acestea citindu-le Iulia, fata (sau precum dzic nepoata) lui Avgust Chesari, atâta în de desfrânată şi după toate poftele trupeşti dată viață cădzusă, cât nu numai ea singură toată stidirea femeiască lepădasă şi toată ruşine de pe obraz rădicase, ce încă şi pre alte multe doamne şi giupânése romane, după pierduta sa minte şi grozavé fapte trăgând şi aducând, prin theatruri şi prin uliță în băuturi, mâncări şi alte ciudate desfătări, dzua şi noapte îmbla.

Pentru acestea dară Avgust Chesari pre acest poet>ic< în mânie pornindu-să, l-au trimis la cetatea ce-i dzic Tomos, carea iaste la Marea Neagră. Tâmplatu-s-au dară acestui poet>ic< izgnanie cu şepte ani mai denaite de naşterea Domnului Hristos.

Deci acest poet>ic< fiind la acea cetate izgonit, scris-au şi alte
80: stihuri, ce le pomenéşte de Pont, în carile (scri/ind cătră un
Flaccus Greţin, ce era şi consul atuncea la Roma şi din familiia
Flaccilor) arată firea neamurilor de pre acolo, aşedzământul
locurilor, cursul apelor şi vrăjmăşiia Mării Négre; şi cu un mijloc
ca acesta silindu-să să şeruiască laudele şi biruinţele a unui
strămoş acestui Flaccus, nedejduia că printr-însul va putea lua
<Cartea 1, cap. 4> iertare şi să să întoarcă iarăşi la Roma, care stihuri mai denainte
pomenindu-să, aicea nu le vom mai poftori.

De acéste stihuri a cestui poet>ic< legându-se poate fi Eneas, siléşte ca să aréte precum acel consul (sau precum noi am dzice hatman purtătoriu de oşti) Flaccus, fiind biruitoriu într-acesté părţi de loc asupra ghetilor şi el stăpânind locurile marginilor Dunării, de pre numele lui apoi numele Dachiii să să fie schimbat şi să să fie chemat Flachia. Ce noi, macar că cu multă şi cădzută cinste am vrea numele a bărbat ca acesta să pomenim şi, precum unii au făcut, după socotiala şi voia lui să ne lăsăm, însă după senteţia pomenită dzicem: priiatin îmi iaste Eneas Selvius, priiatin îmi iaste papa Pius, dară mai priiatin adevărul; pentru acéia, pentru adevăr pre cât vom putea vom sta.

CAPUL VI

Dovedéşte-să precum Dachia nicicum n-au putut să să chéme Flachia de pe numele lui Flaccus hatmanul

Stihurile nu într-agiutoriu ce împotriva lui Eneas sint şi la
ivală îl scot, că deşi în multe învăţături afundat şi cufundat au
fost, însă în cea dreaptă şi netâmpită a dreptei istorii adeverinţă
lăturaş şi abătut au fost (ales într-această materie); că Ovidius nu
dzice că Flaccus să fie avut războiu cu dachii, ce cu ghetii şi
81: dzice că pre acéle / locuri au fost stăpânitoriu numai, iară precum
de pre numele lui s-au numit ţărâle de la sine suppuse, şi de le-au
şi numit, au trebuit să numască pre Ghetia, iară nu pre Dachia, că

Dachia precum au fost şi cu locul şi cu neamul din Ghetia deosăbită şi din gheografii cei vechi am dovedit. Apoi, de au biruit Flaccus pe dachi şi au suppus Dachia, au trebuit Flaccus să să fie numit de pe numele țărâi carea au biruit, iară nu țara să să numască de pe numele lui; căci la senatul romanilor obiciuit au fost ca când vreun hatman cu oaste trimis vreo limbă puternică biruia şi țara lor la împărățiia romanilor o lipiia, atuncea pentru mai mare cinstea acelui hatman şi pentru lauda vécinică familiii şi pomenirii numelui lui, între alalte ce-i rădica – stâlp sau chipul lui în mijlocul cetății – îi schimba şi numele şi de ciia îl numiia de pre numele țărâi carea au supus. Aşé pre amândoi Sțipionii, din carii unul au biruit Africa şi l-au numit Africanul, iară altul
<Dion, în *Viața lui Traian*> Asia, şi l-au numit Asiatic. Aşé Traian, carile întâi pre Dachia au suppus, iară mai pre urmă au supus pre parthii carii era de acélé vrémi mai puternici decât toate limbile la Asia, l-au numit Dac şi Parthic. Aşé Sever biruind pe parthi, arapi şi adiaveniți, i-au dat senatul pre nume Parthic, Arapic şi Adiavenic. Aşé şi pre Flac, după ce au biruit pre gheti, de l-ar fi socotit senatul roman vrédnic de atâta cinste, după obicéiul lor, de pre numele țărâi de dânsul suppusă l-ar fi numit Ghetianul sau macar şi Dacul, iară nu îndărăpt şi împotriva obicéiului ar fi schimbat numele țărâi pre numele hatmanului şi din Ghetia sau Dachia ar fi făcut Flachia.

Ce noi pentru voia şi cinstea acelui scriitoriu să lăsăm şi să
82: dzicem că roma/nii atuncea întăi obiceaiu nou să fie scornit şi cu o rânduială primenită, despre numele hatmanului Flaccus să fie numit pe Ghetia sau pe Dachia Flachia. Ce nici aşé adevărul să poate căptuşi, precum nici soarele cu tină să poate lipi, căci toată istoria romanilor şi pre mine de linguşitoriu şi pre dânsul de basne scornitoriu, cu mare dovadă probodzindu-ne, mai de mare ruşine ne va da, de vréme ce ca pre izvod începătura aceştii familii a Flachilor arătând, câți hatmani şi consuli au avut fietecarile pre ce vréme au trăit, din catastih ni-i va citi apoi precum începătura, aşé săvârşirea ei precum cu multul mai denainte de suppunerea dachilor au fost, şi cu sute de ani după

Flacul cel mai de pre urmă, Dachia tot Dachia şi Ghetia tot Ghetia s-au chemat, iară Flachia niciodată, nici mai denainte, nici mai pre urmă de suppunerea lor de la romani.

Ce pentru mai mare adeverința, câți consuli dintr-această familie a Flachilor au fost (că adevărat mare familie şi de céle de frunte case între boierimea şi domnii romanilror s-au socotit familie Flacchilor) dinceputul până la svârşitul lor, pre anume şi după cursul annilor în carii au trăit îi vom arăta, iară de vom fi trecut vreunul cu ochii sau cu condeiul, cititoriul nostru oméneşte va face de ne va îndrepta şi la locul vremii de-l va alcătui.

CAPUL VII

Izvodul familiii Flachilor

[1.] Cel ce pre acest nume mai înainte să fie ținut – la istoriile romanilor aflăm – precum să-l fie chemat Valerie Flaccus. Acesta au fost în cinstea boierimii, ce dzic ținsoria, soție lui
83: Clavdie Marțelus, mai denainte de naşterea Ficioarei cu 326 de ani.

2. Al doilea au fost Fulvius Flaccus, căruia i-au fost soție în consulatul Clavdie Cavdexi, la anul mai denainte de Hristos 262. Acesta Flac să fie avut război cu ghetii istoriile nu pomenesc.

3. Al triilea au fost alt Valerie Flaccus, căruia i-au fost soție Otațilie Crasus, la anul mai denainte de Hristos 259. Pe acesté vrémi era céle gréle războaie în Africa cu Annibal, domnul Cartaghinii.

4. Al patrulea consul au fost alt Fulvius Flaccus, soție cu Cornilie Lentulus, la anul maiinte de Hristos 253. În vrémea acéstora s-au început războaiele cu ligurii, carele au stătut 80 de ani, scrie Livius şi *Tabla capitul*.

5. Al cincilea au fost Valerie Flaccus, soție cu Antilie Regulus, la anul mainte de Hristos 225.

6 . Al şeasele au fost Fulviius Flaccus, soție cu Manlie Torevat, la anul mainte de Hristos 222. Aceştia au avut oaste asupra boiilor.

7. Al şeptelea au stătut iarăşi acest mai de sus Fulvius Flac la consulat, soție cu Clavdie Pulher, la anul mainte de Hristos 210. Acestora războaie încă la Africa au fost. Tit Livie.

8. Al optulea au fost alt Valerie Flacus, soție cu Porțius Cata, la anul mainte de Hristos 193. Acestora războaie încă au fost cu Anibal Livius.

9. Al noălea consul au fost Fulvius, soție cu frate-său Manlie Ațidinus Fulviianus, la annul mainte de Hristos 178. În anul acestora războaie nu să pomenesc. Ce la anul mainte de Hristos scrie Livius pentru sfârşitul lui, precum având războiu cu năroc
84: asupra ispanilor şi zidind în numele nărocu/lui o capişte în Ispaniia, foarte împodobită au vrut să o facă, pentru acéia luând nişte lespedzi de marmure cu carele era acoperită capişte Iunonii, ce-i dzicea Laținia din Bruția, au pus să acopără pe a sa, pentru carea senatul ca pre un prădătoriu de lucruri svinte atâta l-au osândit, cât şi el de voia rea şi de ruşine după doi ani puindu-şi singur lațul în grumadzi, s-au spânzurat. Livius.

10. Al dzécelea au fost consul iarăşi un Valerie Flaccus, soție cu Clavdius Marțelus, la annul mai denainte de Hristos150.

11. Al unsprădzécelea au fost Fulvius Flaccus, soție cu Calpurnie Pizo, la annul mainte de Hristos 133.

12. Al doispredzécelea au fost alt Fulvius Flaccus, soție cu Cornilie Sțipion Africanul, la anul mainte de Hristos 132. Pentru acest Fulvie să véde că pomenéşte Ovidie poeta în stihurile sale, de vréme ce istoricii încă scriu că în anul consulatului său au avut întăi războiu cu robii carii rădicasă cap în Siților, a cărora domn era Evnos, carile cu meşterşug tocmind într-o nucă metiutea iarbă pucioasă, o ascundea în buci, de ciia, când voroviia pre încet şi lin în nucă suflând, să videa că sloboade foc din gură; deci într-acest războiu, precum scrie Orosie, ce s-a fi fost mai lucrat, pierind scrisorile, nu să mai ştie; iară Onufrie scrie că acestaşi Fulvie, proconsul fiind şi având războiu cu

biruință în Illiria asupra vardailor, i-au făcut triumf, adecă donanmă în Roma. Ce sau pentru aceasta va să să înțeliagă Ovidie, sau pentru altul, vom dzice mai gios.

13. Al treisprdzécelea au fost iarăşi Valerie Flaccus, cu Liținie Crascus Muțianus, la annul maiinte de Hristos 129. /

85: 14. Al patrusprădzécelea au fost consul iarăşi Fulvius Flaccus împreună cu Plavtie Ivseus, la anul mai[n]te de Hristos 123. Pentru aceasta scrie Tit Livius, în rămăşița Istoriii sale, precum au avut războiu cu ligurii ceşti de peste munți şi prin vrémea a doi ani încheiați, cu multe bătăi biruindu-i, pănă mai pre urmă i-au supus.

15. Al cincisprădzécelea au fost consul însoțit cu Marie al şeaselea, iarăşi alt Valerie Flaccus, la anul maiinte de Hristos 98.

1 6 Al şeassesprădzécelea au fost consul alt Valerie Flaccus, soție cu M. Herenius, la annul mainte de Hristos 91.

17. Al şéptesprădzécele au fost consul iarăşi alt Valerie Flaccus, soție cu cine să fie fost n-am putut însămna, atâta numai că aceasta au fost tată lui Flaccus, pentru carile Țițeron ritoricul cel mare au avut orație.

18. Al optăspredzécelea au fost Norbanus Flaccus, soție în consulat cu Cornilie Sțipion Asiaticul, la anul mainte de Hristos 81.

19. Al nouăsprădzécelea au fost alt Norbanus Flaccus, soție în consulat cu împăratul Avgust Chesar, la anul mainte de Hristos 22. Iară sau cu un an mainte de [anul] naşterii Domnului Hristos sau cu un an pre urmă, Ovidie poet>ic<ul au scris acéle verşuri pentru meşterşugul de a iubi, şi cu învățătura lor Iulia, fata sau nepoata lui Avgust Chesari, la ocară ca acéia vinisă, precum am dzis, pentru acéia şi pe făcătoriul stihurilor l-au făcut surgun şi pre fie-sa. Deci pre Ovidie la Tomos cetate de pre Marea Neagră (pentru care cetate, mare gâlceavă iaste între învățați, care să fie fost, ce noi la locul unde vom dzice pentru alte cetăți a Moldovii vom arăta cu bune dovede că cetate Tomos iaste acmu Cetatea
86: Albă), iară pe fie-sa / au izgonit-o la ostrovul ce să cheamă Pandataria, precum scrie Dion şi Macrovios.

20. Al doaădzăcilea au fost consul iarăşi un Norbanus Flaccus cu chesariul Drusus, ficiorul lui Tiverie, la anul după Hristos 15.

21. Al doaădzeci şi unul au fost consul Țelius Rufus, căruia au fost soție Pompei Flaccus Greținus, la anul după Hristos 17; către acesta Flaccus Greținus scriind Ovidie de la Tomos cetatea, au trimis acéle stihuri pentru Pont la dânsul în Roma. După aceştia Flachi mai fost-au şi alții mai pre urmă; ce la dovada noastră numai câți să află până la acest Grețin trebuindu-ne, mai mult a-i înşira ne părăsim.

CAPUL VIII

Dovedeşte-să că de pre aceştia Flachi nici de pre unul Dachia să să chéme Flachia n-au avut cum şi când

Aceştia dară sint toți Flacchii pre carii în istorii am putut afla, de la cel dinceputul familiii aceştiia până la Grețin, la carile au scris acel poet>ic< acéle stihuri de Pont. Ce precum noi am putut pricépe, Ovidius mai mult să fie scris din slobodzéniia poeticească decât din trebuința adevărului; de vréme ce noi vreunul din familie Flacchilor pe gheti sau pe dachi să fie suppus, la istoricii carii ni-au vinit la mână, a afla năroc n-am avut; iară istoricul Eneas Silvie şi mai mult cercând, poate să fie şi aflat de vréme ce aşé cu îndrăznială schimbările nume>ri<lor a însămna nu să siiaşte.

Să dzicem dară că şi Eneas au aflat şi poet>ic<ul fără colachii au scris şi vreun Flac fiind consul (căci pe un Fulvius Flaccus va
87: să dzică) să fie sup/pus pre gheti sau pre dachi; ce nici aşé nu poate aceasta să să dovediască, căci de au fost vreunul din Fulvii, cel mai de pre urmă iaste cu 123 de ani mainte de Hristos, precum am însămnat la numărul >al< 14. Iară Traian împăratul au stătut la împărăție Romei pe la 98 de ani, după naşterea Domnului Hristos (precum scrie Dion, Evtropie, Xifilin, Avrelie

Victor şi alții), iară războiul între romani şi între dachi cel mai de pre urmă, în carile Traian de tot au biruit pre dachi şi craiul Decheval omorându-să (precum cursul istoriii la locul său înainte pre larg va arăta), au fost la anul după Hristos 105, şi aşé, de la acel consul Fulvius Flaccus până la Traian au trecut 228 de ani.

Mutat dară fiind cu atâțe ani mai înainte numele Dachiii în Flachia, cum iaste de samă de să greşesc aşé rău acei vestiți istorici, pre carii acmu pomenim, şi cu toții scriu că Traian împărat în Dachia şi asupra dachilor au mărs cu acea vestită oaste şi precum pre dachi şi pre Dachia au suppus, iară nu pre flachi sau pre Flachia? A tuturor acelora istorici şi ochii orbi să nu vadză ce citesc şi urechile surde să nu audză de numele Dachiii cel mutat cu sute de ani mai înainte în Flachia li-au fost? Iarte-ne dară aicea şi istoricul Eneas şi papa Pius al doilea, că într-această socoteală nici ca papa, nici ca istoricul negreşit să fie nu poate, că nici pentru voia unuia mai proaspăt scriitoriu putem lepăda credința a atâția vrednici de credință istorici, şi ales a cărora au trăit ş-au scris tot pre o vréme cu lucrurile ce să făcea şi singuri marturi privitori, iar nu audzitori, au fost.

După această arătătoare şi nebiruită dovadă, ne răzsare alta încă mai neclătită şi încă mai vârtoasă, de vréme ce că macar
88: c-au biru/it Traian marele pe dachi şi Dachia au supus, într-însa romani au sălăşluit; însă Dachia nici Flachia s-au pomenit, nici alt nume nou au luat, ce prin multe vacuri tot acel vechiu nume Dachia ş-au ținut, până când adecă din Dachia i-au schimbat numele în Volohie sau Valahia, pentru carea la locul său să va dzice.

În scurt, ce noi pentru cinstea a atâta de mare om şi în învățături lăudat a grăi ne siim şi în ceva cinstea a nu-i beteji ne silim, mai denainte alții streini, cărora nici de zavistiie, nici de dragosté condeiul atingându-să, cu scurte şi curate cuvinte dzic: Cine iaste acela carele dzice că numele acestui neam, adecă a moldovénilor şi al munténilor, iaste de pe numele hatmanului de
<Carion şi Topeltin de Mediaş> Râm Flac, basne dzic. Iară aceste rătunde cuvinte le dzice Carion istoricul şi cu dânsul împreună Topeltin de Mediiaş. Şi pentru a

acestui suppus şi scornit a Flachiii nume, pre cât şi cu cât am dovedit, pare-ni-se că cititoriul va fi content; iară noi căutăm altele înainte.

CAPUL IX

Iarăşi pentru aceasta, părérea altora, carii urmadză lui Eneas Silvius

Osăbi de Eneas Silvius, pentru carile pre larg s-au dzis, mai sint şi alții, mai proaspeți scriitori, aceastăşi a lui părére urmând; însă toți léşi, cumu-i Ian Zamoischie, Orihovie şi Stanislav Sarniție. Aceştia dară, împrumutându-să din istoriia Evropii a lui Eneas, cu tot de-adinsul să apucă pentru ca să aréte, precum cu multe vacuri mai denainte de Avgust şi de Iulie Che[s]arii sau Valerie Flac, sau Fulvie Flac, sau Luțius Flac (căci trustréle acéste nume>re< asupra unui Flac grămădesc), să fie vinit cu
89: oşti/le româneşti şi gonind de pre acéste locuri pre gheti şi pre dachi, să fie cuprins romanii aceste locuri şi să fie fost rămas de ciia pre dânsele lăcuitori. Aşijderea de pre numele lui Flac, hatmanului, lăcuitorii acestor țări, să să fie chemat flachi şi cu vréme, mai schimonosindu-să graiul, din *flac* să să fie făcut *valah*, *vlah*, şi *voloh, i proci.*

Această a lor părére macar că tăgăduiaşte că românii noştri sint slobodziile lui Traian, însă precum romani şi de la Italia să fie vinit cu acel hatman Flac, aiavea mărturisesc, de care lucru să văd că numai în vréme greşesc, iară nu în lucru; adecă precum românii să fie de la Italia, însă cu multul mai vechi decât Traian. Ce alți istorici, carii adeverința istoriii macar cât de puțin să şchiopătédze nesuferind, precum această din părére scornită voroavă tare probodzesc pre Eneas, scornitoriul ei; cel dintăi şi întăi Bonfin şi Leunclavie, amândoi de toată credința vrédinici scriitori.

<Bonfin, Decada 2, Cartea 7>

Deci a lui Anton Bonfin cuvinte sint acéstea: „Românii

(dzice) precum de neamul lor romani să fie şi limba le mărturiséşte, carii între atâtea féliuri de varvari, atâta vréme lăcuind, însă pănă acmu nicicum a să dezrădăcina n-au putut. Ținut-au aceştia părțile Dunării, pre carile odânăoară au fost lăcuind dachii şi ghetii; căci din leghioanele (adecă polcurile) şi din slobodziile, carile Traian şi alalți împărați a romanilor au adus în Dachia, românii acéştia să trag. Iară ci-au vrut Eneas Silvius să dzică, precum numele vlahilor să fie de pe Flac, noi împotrivă stăm şi socotim (aceşti romani) aşé să să fie chemat, άπό τού βάλλειν καί της άκδος, pentru căci la sigetat au fost prea
90: meşteri. Că/tră aceastea încă mai adaoge Bonfin tot acoleş:
<Bonfin, accloşi> „Câțiva sint, dzice, carii socotesc Vlahie aşé să să fie chemat, de pe o fată a lui Deoclitian, carea s-au fost măritat după domnul românilor din Dachia, de pre a căriia nume, dzic, apoi să să fie chemat Dachia Vlahia”. Bonfin dară aşé.

<Leunclavie, în *Pantecte,* la numele *iflac*>

Iară Leonclavie, şi mai aiavea, arată în *Pantecte* la numele *iflac*: „Numele vlahilor nu de la romanii lui Flac să trage, care poveste iaste plină de basne, macar că şi multora aşé au plăcut, ce de la ghermanii noştri”.

Ce pentru numele acesta *vlah*, multe dovéde va videa cititoriul înainte, de unde vom scrie pre ce vréme au început a să chema românii din Dachia valahi, sau volohi, iară acmu calea să ne căutăm. Pre această băsnuitoare poveste (precum Leunclavie o
<Orihovie, *Annale*> cinstéşte) urmadză liahul Orihovie, dzicând „Aceştia (moldoveni adecă, căci voroava acolo pentru moldovéni iaste) era născuți din romanii de la Italia, carii, cu hatmanul Luțius Valerie Flac, cuprindzind Dachia, şi romanii luând muieri de a dachilor şi îmbătrânind acolo, pre aceşti dachi (adecă pe români) după dânşii au lăsat”.

De pe acéste a acestor scriitori mărturii, chiar putem înțélége că aceşti istorici leşeşti, nici pe Bonfin, nici pe Leunclavie să nu fie vădzut, cu bună samă, această socoteală supt tăcére ar fi trecut-o, nici ar fi poftit să audză şi ei nume de basnă în istoria lor, precum aude Eneas Silvie, şi macar că mai pre urmă şi papă au cădzut, însă şi numele din Eneas ş-au schimbat în Pius, însă

porecla basnii şi aşé tot neştiarsă au rămas. Caută şi mai pre larg în capetele ce urmadză şi a leşilor acestora cuvinte şi probodzale, carea iau de la alţi istorici adeverinţii următori. /

91:

CAPUL X

Pentru părérea acelora carii mărturisesc precum vlahii să fie romani de la Italia, iară când şi cum să fie agiuns la Dachia dzic că nu ştiu

Pre cât noi am putut oblici (căci mulţi istorici pănă acmu sau nu-i vom fi citit sau la mână nu-i vom fi avut, cu bunăvoie mărturisim) şi pre câţi din istorici a videa ni s-au tâmplat, mai mult de unul n-am putut afla carile să ţie această părére, fără numai adecă pre Laonic Halcocondila, iatoric grec, carile, când au luat sultan Muhamed Ţarigradul, au cădzut la robie, apoi şi la turciie şi au trăit pănă la împărăţiia lui sultan Baiezid, unde şi sfârşitul istoriii sale pune; om amintrilea iscusit în istorii şi de la toţi ca un istoric vrédnic de credinţă priimit, pentru care lucru vrând el adevărul să urmedze, ca un cinsteş scriitoriu, ce n-au ştiut aiave, dzice că nu ştie; iară ce cu mintea au agiuns şi dreapta socotială i-au arătat, iarăşi mărturiséşte fără îndoinţă, adecă precum de graiu, de pe port, de pe obicée şi de pe alte lucruri de casă şi de oaste îi cunoştea, precum adevăraţi oameni de Italia şi romani să fie. Ce noi singure cuvintele lui de faţă să aducem, carile, în Carte 2, unde hotarăle amânduror Vlahiilor arată, aşé dzice: „A dachilor sau a vlahilor neam, de viteaz vestit iaste, ţărâle lor începând de la muntele Orbal şi Pevchin carii din Panonie încep şi de la Ardeal pănă la Marea Neagră să întinde, din dreapta pre lângă Dunăre stă Dachia Pannonilor (Ţara Munténească înţelége), iară din stânga iaste ţara pre care o cheamă Βογ δανίαν (Bogdania); pre acéste doaă ţări le despart

<Laonic Halcocondilas, Cartea 2>

92: munţii (Βρανσόβοι καλούμενοι) ce să chiamă Vroso/vii, adecă a Vrancii (precum noi le dzicem astădzi). Acestora (adecă

moldovénilor) mai vecini sint câteva neamuri tătăreşti. Despre Crivăţ să hotărăsc cu (Πολάνοι) polanii, adecă léşii; iară despre Răzsărit, cu sarmatii".

Apoi dzice: „A dachilor limbă samănă-şi cu a italilor; însă atâta-i de stricată şi abătută, cât de-abiia poate să înţeleagă italul cuvintele acestora. Iară de unde să fie luat limba şi obicéiele (τών Ρωμίων) romanilor şi când să fie trecut într -acea ţară, la nime n-am putut găsi, carele de acesta lucru curat să fie pomenit. De la itali în cevaşi macar deosăbire nu au, căci a mâncării şi a băuturilor orânduială, a armelor şi a lucrurilor de casă tocmele şi pănă acmu tot acea dintăi ţin, macar că în doaă domnii iaste despărţită (είς τε τήν Βογδανίαν καὶ Ιστρίαν ή καί παρ' Ιστρον χώραν), adecă în Bogdania şi Istria sau în Ţara de lângă Dunăre, adecă Ţara Muntenească".

Aşijderea în Cartea 3, deosăbit pentru moldovéni dzice: „Însă Bogdania, carea are scaun în (Λευκόπωλιν) Cetatea Albă, despre dachii carii lăcuiesc pre Dunăré, spre litfani şi spre sarmati să întinde. Acest neam de oameni foarte ales şi de treabă să fie şi de pe aceasta putem cunoaşte, căci limba nu ş-au uitat, ce tot acéia ş-au ţinut". Aşé Halcocondila, macar că mărturiséşte că când să fie vinit românii în Dachia nu s-au înştiinţat, iară precum de la Italia să fie după alalte obicéie şi întregiunea lor, cu carea limba cea de moşie românească ş-au ţinut, curat mărturiséşte. Alalte lăsăm să le înţeleagă cititoriul după voia sa. /

93: **CAPUL XI**

De părerea acelora carii aşéşi de tot tăgăduiesc precum românii din Dachia să să fie trăgând din romani

Carii această părere ş-au cruţat, scriitorii ar fi să să chéme au scornitori, nu putem înţelége. Însă oricum s-ar chema, pre cât noaă vréme ni-au lăsat în citiala istoricilor a ne zăbăvi, mai mulţi

de doi, şi aceştia léşi, a afla n-am putut. Unul Ian Zamoischie, altul Stanislav Sarniție, carii când scriu urmând celor mai vechi istorici, şi ei împreună cu dânşii pe românii noştri din tot neamul romanilor a fi mărturisesc, precum în Capul 9, Carte aceastaşi, din cuvintele lor am arătat. Iară când scriu din singură a lor părére, uitându-să că sint istorici, cu dialectica şi cu sofistica încep a să nevoi, pentru ca părerea sa să adeveriască; ce noi, vădzind că Sarniție mai pre larg îngaimă această disputație, a lui hireşe cuvintele de față le vom aduce; iară cititoriul cu lin şi cu netulburat suflet, din singură nestarea cuvintelor lui, cum el singur pe sine să strică şi să răzsipéşte va putea înțelege.

Pomenitul dară Sarniție doaă poveşti, deodată să nevoiaşte a dovedi: una, precum românii, vrând să să făliască, singuri să-şi fie scornit acel nume de pe Flac – vlah; alta, precum românii noştri să nu fie din sămințiia romanilor, ce din rămăşița varvarilor celor vechi, adecă a ghetilor şi a dachilor, care socotială iaste împotriva a tuturor de obşte scriitorilor (precum şi în capetele trecute can pre scurt am arătat şi în urmă pre larg se va dovédi). Ce el aceştii împotrviri nicicum uitându-se, părérea
94: <Sarniție, Cartea 3, cap. 1> sa a întări aşé purcede: „Pome/néşte (dzice), Ovidie poet>ic<ul de un Flac carile au fost mai mare peste oştile româneşti céle de liafă, şi de ciia aduce stihurile carile noi la Capul 4, Cartea 1, li-am pomenit [*Stăpâniia pre acéle locuri, o Greține, i proci*]. Aşijderea pomenéşte precum acel Flac să fie izbândit cetate Triadița de la gheti”. De ciia silindu-să a sa părére să dovediască, dzice: „Iară alalt neam (a ghetilor), carile era mai spre țara grecească, socotesc să fie, din carii vlahii să trag”.

Apoi, uitând sau poate fi neştiind că această povéste precum vlahii aşé s-au chemat de pe Flac hatmanul iaste întâi de Eneas Silvie scornită, cade năpaste hronicului moldovenesc, ca cum el cel dintâi ar fi scornit că românii să să fie trăgând de pe acel Flac. Ce să vinim la cuvintele lui: „Însă, dzice, ce să laudă istoriile moldovénilor (poate fi înțelége hronicul lui Uréche vornicul) să véde, că iaste împotriva a toată istoria de obşte, căci pe acéle vremi romanii nici gândie să triacă apa Dunării, de unde acmu

moldovénii stau, necum să poată a-şi pune legheoanele acolo, precum din tâmplarea lucrurilor supt Avgust Chesar decât
<Sarniție, acoloşi > soarele mai curat să véde”. La aceasta, iartă-ne Sarniție de-l vom îndrepta; căci Flac hatmanul acela au fost tovarăş în consulat cu Sțipion Africanul, cu sute de ani (precum mai sus am arătat) decât Avgust Chesar mai denainte. Iară războiul ghetilor pe vréme lui Avgust precum au fost cu hatmanii Crasus, Tiverie şi Ghermanic, aşijderea din Dion şi dintr-alții am dovedit.

<Sarniție, Cartea 3, Cap. 6> Pănă aicea dară Sarniție aşé; apoi nu mult mai gios acéstea uitând, iarăşi priiméşte românii din coloniile lui Traian să să fie
95: trăgând. „Războiul, dzice, lui Diur/pan (acesta-i şi Decheval) după ce s-au lungit cu romanii pănă la şéptesprădzéce ani, pănă mai pre urmă au început dachii a să slăbi şi supt Traian s-au istovit”. De ciia dacă în puține cuvinte arată pricina pentru ce s-au sculat rumânii asupra dachilor, adecă căce jăcuisă pe iazighi şi pe metanasti, carii în prieteşug să ținea cu romanii, într-acesta
<Acoloşi> chip dzice: „Romanii, după cum le era năravul, făcându-se că vor să apere pe vecini, s-au sculat cu războì asupra acelui mai vârtos dintre dânşii; izbind dară Traian cu biruință, pentru oştenire cu noroc ca acéia în vécinică pomenire să rămâie, au rădicat triidzăci de stâlpi, şi , scriind într-înşii precum pănă acolo sint hotarăle împărățiii, i-au aruncat în Dunăre”. Această povéste cu stâlpii de unde să o fie încăpătat Sarniție n-am putut desluşi, de vréme ce nici la un istoric carii au scris de Traian aceasta n-am aflat; şi apoi stâlpii în fundul Dunării aruncați, cine ar fi văzut? Cine ar fi citit pentru ca să poată şti ce scrie într-înşii? Iară alte cetăți şi întărituri carile au făcut Traian în Dachia şi de carile scriitorii ne-au înştiințat, afla-va cititoriul mai înainte.

<Acoloşi> Cătră acéstea Sarniție, lungind înainte voroava: „Traian, dzice, mai mare parte din lăcuitorii cei vechi din Dachia izgonind şi plăcându-i bişugul locului, au împărțit-o slujitorilor săi cei vechi”. Cu acéste cuvinte Sarniție să véde, precum am mai şi dzis, că va să fie după socoteala celor vechi istorici; însă, după a
<Acoloşi> sa părére întorcându-să, iarăşi mută socoteala, dzicând: „De vréme dară ce în scurt câte oarece pentru vlah[i] ni-au fost a

pomeni, nu fără cale a fi socotim de vom arăta mai curat ce
96: trebuie să ştim pentru coreniia lor”. Şi aşe povestéşte, dzice /
Evtropie, Carte 1, că: „Traian împărat după ce au sfărâmat oştile
dachilor şi acea țară au făcut-o provinție, ori că bişugul locului
i-au plăcut, ori pentru ca să aibă de unde să-şi hrănească oştile,
supt împărățiia romanilor au supus-o”.

Aceasta aşé din Evtropie pomenind, iarăşi încépe guliia sa a
<Sarniție, acoloşi> coace: „Iară ce să fălesc, dzice, voloşii, precum să fie născuți din
Flac hatmanul şi li să pare precum au chip de voroavă din
stihurile lui Ovidie, precum şi mai sus am pomenit (nu-i
adevărat), căci Flac acela hatmanul pre vrémile lui Avgust în
Misia era oştenitoriu, nici putea romanii pre atuncea să treacă
(Dunărea) în ceasta parte”.

Caute aicea cititoriul şi cunoască cât stă Sarniție de departe de
ştiința istoriii, socotind că acel Flac hatmanul să fie fost cu oştile
pre vrémile lui Avgust în Misia; însă şi supt Avgust au fost un
Flac cu porecla Grețin, om de senat şi dintr-acéiaşi familie, la
carele Ovidie poet>ic<ul, trimițind stihurile ce scrisése unde era
la *izgnanie*, să ruga să cadză la Avgust, ca doară îl va putea
scoate de la acea *izgnanie*. Ce acesta Flac, după socoteala
Hronologhicului lui Calviz, au fost cu 130 şi mai bine de ani mai
pre urmă decât Flac, carele au fost cu oştile în Misia asupra
ghetilor, précum în céle trecute am arătat.

De aicé înainte Sarniție, de tot aşéşi părăsind pe istorici, din
meşterşugul dialecticăi i să pare că va putea dovedi părérea sa,
<Sarniție, acoloşi> puind această propoziție: „Vlahii cea dintăi a lor începătură o
trag din neamul ghetilor, care lucru deosăbi de alte înştiințări
97: (iară carele sint înştiinările acélea nu să îndură / să pomenească),
aceasta încă dovédeşte că vitejiia sau virtutea sufetului şi pănă
astădzi îşi țin, aşé cât cu poet>ic<ul cu acéiaşi (a ghetilor)
poreclă *martiales* (adecă *viteji*) a-i numi, precum să cade,
putem”. Apoi lăsind dialecticii să apucă de fisiognomi: „Au,
dzice, căutătură sau față groaznică şi li-i fruntea ca de berbéce”.
Graiul lor (iară dzice) „odânăoară au fost tot unul cu a ghetilor”,
la care aduce martur pe Stravon, carile dzice că „ghetii şi dachiii

tot o limbă să fie avut”.

Ce socotească binişor Sarniție, că Stravon nu dzice pentru romanii carii au întrat şi s-au aşezat în Dachia, că Stravon acmu era de 100 de ani de când ieşise dintr-această viață când au întrat Traian cu oştile în Dachia, ce dzice pentru gheti şi dachii carii era într-acesté părți încă mai denainte de Avgust, pre a căruia vrémi au scris Stravon *Gheografia* sa, şi pentru aceia dzice el, că au fost ὁμογλόττους, tot de o limbă pre carii apoi Traian de tot de pe acélea locuri stârpindu-i, cu ai săi slujitori şi cu alt nărod romănesc au împlut-o.

Ce să videm înainte ce mai dzice: „Iară pentru căci videm, dzice, la dânşii oarece rămăşiță de limbă italienească, aceasta socotim să să fie tâmplat din amestecătura acelor polcuri româneşti, iară amentrelea limba lor cea de temeiu sărmatică iaste (limba sărmatică înțelége cea slovenească sau rusască) de pre carea videm că şi pănă asădzi pre crăişorul lor, cu limba noastră, *voievod* îl cheamă”. Ce, cu acest argument al său, Sarniție nu numai pe români, ce şi pe unguri şi încă pe turci îi va scoate la rusie; căci şi craiul unguresc de pre domnii de Ardeal, în deplomatele sale, *voievod* îl tituléşte.

98: Caută pentru / aceasta la Leunclavie, în *Pantecte,* şi prin toată *Istoriia* lui Anton Bonfin în carile în toate locurile unde să tâmplă de domnul Ardealului a pomeni, totdeauna *voievoda* îi dzice. Aşé turcii pe comendantul de Gălata şi pe alții a altor târguri, voievoda îi chema, la carea putem aduce marturi câți li s-au tâmplat la Țarigrad a merge sau printr-alte locuri a împărățiii turcului a tréce. Ce noi, având deosăbit scris în *Gheografiia Moldaviii* pentru titlurile domnilor moldoveneşti şi munteneşti, aicea cu aceasta mai mult nezăbăvindu-ne, iarăşi la cuvintele lui Sarniție să ne întoarcem. Purcéde el înainte dzicând: <Sarniție acoloși> „Singur numele cu carile neamul acesta să cheamă de la oştenii noştri le iaste pus, căce oamenii limbii noastre pre dânşii: volohi, adecă italiiani sau din Italiia născuți a-i chema; şi după chipul graiului nostru, şi alte neamuri vécine, cum sint ghermanii, litfanii şi singuri italiianii, cu acelaşi nume valahi a-i chema s-au

obiciuit”. De mierat lucru, o, bunule Sarniție, cum rusii şi léşii cu dachii fiind tot dintr-un neam şi tot dintr-o limbă cu dânşii, adecă gheti şi sarmati, uitând, i-au chemat italiiani!

<Acoloși> <Nichita Honiatis, Cartea I, Cap. 5>

Ce să mai mergem după Sarniție: „Ce grecii, dzice, istorici, mutând slova *v* în *b*: *Blahi* le dzic”. Aicea Sarniție să véde că va să dzică de Nichita Honiatis, carile din istoricii mai de pre mijlocul vacului, el întăi pre romanii din Dachie cu acest nume îl scrie, începând de la împărățiia lui Vasilie ce l-au poreclit Vulgaroctonos, pre la anul de la Hristos 1017. Caută şi la

<Leunclavie, Pantecte, Cap. 71>

Pantectele lui Leunclavie, că vii afla pe acea vréme pomenind de
99: un Bogdan, domnul vlahilor; / caută şi înainte, că unde vom dzice de tâmplările în împărățiia lui Vasile Vulgarocton, acolo povéstea aceasta pre larg o vom arăta.

<Sarniție, acoloși>

Către acestea încă mai adaoge Sarniție: „Acişteа, dzice, şi multeni să chiamă, însă numai carii lăcuiesc în Dachiia cea de sus”. Apoi tâlcuind ce va să înțăleagă cuvântul *multeni,* pare-mi-să, dzice, că aşé să să fie chemat, pentru căci mulțime de neamuri, carile acolo strânsése pe vrémile romanilor între sine să amestecase, şi din acea multă adunare, nume de munteni să fie luat, „căci arătat-am, dzice, precum deosăbi de cei vechi dachi şi gheti, mulți şi greci, itali şi slovéni într-acéle țări să să fie sălăşluit”. Noi acest cuvânt a lui Sarniție de dzice: „precum am arătat”, mult l-am cercat în *Hronicul* lui de câteva ori întorcând, ce să fie arătat, precum cu italii pe acéia vréme şi greci şi slovéni în Dachiia să să fie aşedzat, necăiuri a găsi n-am putut. Însă de greci să să fie amestecat unii cu acii romani poate că s-ar şi créde, macar că nici un istoric de aceasta nu pomenéşte; iară pentru slovéni aşéşi nicicum să să creadză nu iaste, căci numele şi niamul slovenesc în părțile Evropii întăi pre vrémile lui Anastasie împărat s-au ivit, carile au fost împărat romanilor cu 385 de ani mai pre urmă de cât s-au aşezat romanii în Dachia, precum mai pre larg vom arăta, unde vom dzice de tâmplările supt acest Anastasie împărat.

Iară cât iaste pentru cuvântul „multeni”, mai mult altăceva să dzicem în această dată nu avem, făr cât că ce poate isprăvi

curata limba lătiniască unde stăpânéşte varvariia? Că scriitorii cei mai vechi, carii cu curata limbă lătinească au scris hronicile sale, precum iaste Bonfin, Leunclavie şi alalții, Țărâi Munteneşti nu-i
100: dzic *Moltana,* din mulțimea adunărilor, / precum va Sarniție, ce-i dzic *Montana*, adecă „muntoasă” sau „muntenească”, de pre munții ce-i stau în lung deasupra de la Munții Vrancii pănă la Demircapă; aşé i-au dzis romanii cei vechi, aşé îi dzicem şi noi moldovenii: *Țara Munténească*, adecă de munte, ca cum am dzice *Muntoasa* sau *Munteniia.* Aşijderea scriitorii latini ceşti mai proaspeți îi dzic Transalpina, adecă de peste munți căci despre Țara Ardealului spre Dunăre, peste munți trecând, să vine în Țara Muntenească. Caută că vei găsi acésté cuvinte a noastre
<Leunclavie, în *Pantecte* cap. 71> la Leunclavie, carile precum Țara Muntenească s-au fost chemând la istoricii lătineşti Montana, pe Bonfin mărturie aduce.

<Sarniție, acoloși> După acéstea încă mai nădéşte Stanislav Sarniție: „Iară pre vremile, dzice, lui Honorie şi a lui Arcadie, gotthii după oastea carea au făcut în Italiia, precum această țară iarăşi să o fie dobândit, scrie Iornandis şi Procopie, şi de pre această mulțime de adunări de niamuri, precum *Moltana* să să fie chemat aiavea iaste”. Ba créde-mă, Sarniție, că nu iaste aiavea; căci Procopie, pre carele tu îl aduci mărturie, scrie că Iustinian împărat au fost țiind Dachiia, precum puțin înainte şi în viiața lui Iustinian (pre ce vrémi şi Procopie au scris *Istorie* sa) toate cuvintile lui Procopie de față vom aduce. De Iornand puțină grijă purtăm, precum înainte să va dovedi, căce şi a lui cuvinte de față puindu-le, putem dzice şi noi că aiavea va fi, că şi Iornandis n-au dzis precum dzice Sarniție.

Aşé Sarniție, după ce-i pare că îndestul au dovedit precum
101: volohii să nu fie români, ce acei vechi şi dintăi dachi, / apoi singur şi împotrivindu-să, îi face prea proaspeți, dzicând: „În istoriia lătinească pomenirea vlahilor să face întăi pre la anul de la Hristos 1330, iară în cea grecească de pre vrémile lui Isachie Anghel, împăratul Țarigradului”. Deci macar că cine să fie istoricii, macar cum nu-i pomenéşte; însă putem înțelége pentru cea lătinească că va să dzică *Istoriia* lui Bonfin; iară pentru cea

grecească a lui Nichita Honiatis, a cărora cuvinte şi istorie, carea au scris pentru neamul românesc, toate le va afla înainte cititoriul nostru.

După acéstea după toate, foarte nestătătoriu să arată Sarniție în socoteala sa, căci uitând ale sale cuvinte, cu carile acmu pre vlahi foarte proaspeți îi făcea, iarăşi să întoare şi prea vechi îi arată: „Fost-au, dzice, Unalia, pre vrémile lui Honorie, om din neamul acestora, hatman vestit în vitejie; fost-au şi altul din acesta nărod, anume Aetie, carile stând în mijlocul oştii sale au sprejenit războiul cel vestit, carile 3 dzile necontenit s-au făcut între uni şi între vandali şi între gotthi la Tolosa”. Iară acest Aetie au fost hatman oştilor romănilor, pre vremile lui Theodosie cel Tânăr, la anul de la Hristos 419.

Însă nici cu atâta să îndestuléşte Sarniție, ce decât acéstea cu multul mai vârtoase (precum părére[a] îl duce) dovéde, nu de la sine, ce de la alții giuruiaşte că va aduce; ce macar că în cuvinte sună, iară sunetul de unde să iasă, foarte molcom tace. Argumenturile lui carile pentru ca să dovedească mojiciia
<Sarniție, Cartea 6, Cap. 18> românilor sint acéstea: „Românii, dzice, s-au răcoşit asupra lui Isachie împăratul, cu carii împăratul fără năroc războaie au avut.
102: Aicea întăi să pomenesc / vlahii la istoricii greceşti. Dzis-am, dzice, de faptele lui Traian scriind, pentru acea dintăi acestora începătură, însă nu lipsesc carii mai cu de-adins țin, precum neamul acestor vlahi să fie mutat de la italiianii ghenovezi, carii la gurile Dunării, şi aşéşi din cetatea scaunului vlahilor, adecă acelor vechi dachi, să fie şedzut. La această povéste, dzice, trii socoteale aduc, nu de lepădat; întăi, căci vlahii precum din cea lătinească, aşé din cea italienească limbă, graiul ş-au stricat. A doa, căci coloniile sau slobodziile romanilor pre carile li-au adus Traian în Dachia, Adrian şi alții următori împărați, iară să le fie întors la Italia. A triia, că de ar fi fost românii din rămăşițe oştii lui Traian, istoricii latini nu le-ar fi uitat numele, nici cu acest stricat dintr-alte limbi nume i-ar fi chemat mai pre urmă valahi; şi aşéşi că prin vrémea a o mie de ani, necăiuri istoricii de numele lor nu pomenesc, fără numai după ce coloniile

gheno[v]ezilor au apucat Chilia”. Acestea sint cuvintele, sau, mai adevărat să dzic, poveştile lui Sarniţie, la care noi mult am avea a-i răspunde; ce, pomenind ce-am giuruit în Predoslovia noastră, adecă precum de ale noastre cevaşi macar neadăogând orce alţi scriitori au lăsat scris pentru neamul românesc, acélea numai culegând, de faţă să le aducem, precum în Capul ce urmadză la sfârşitul aceştii Cărţi le vom arăta şi de ciia peste tot cursul *Hronicului* unde vréme şi locul va pofti, anume le vom pomeni. Deci dară atâta numai pentru Sarniţie putem dzice, purtat între ritori cuvântul, carile dzice: *Ex partibus aliquid, ex toto nihil*,
103: adecă: *din părţi câte oarece, iară din tot nimică* a înţe/lége n-am putut.

Ce pentru ca poftii cititoriului cât de pre scurt să slujim, atâta îi dăm aicea ştire să ştie că acéstea a lui Sarniţie nu sint de credzut, căci nu arată anume cine sint aciia carile ţin această părére, carea la istoricul adevărat mare pată de neştiinţă iaste a dzice: „odânăoară au fost” sau „au dzis oarecine”, căci acest féli de istorie iaste a babelor care spun noaptea poveşti pentru ca să-şi adoarmă copiii, ales când sint flămândzi. A doa, căci nu Adrian, ce Avrelian (carile cu 152 de ani mai pre urmă decât Adrian au stătut la împărăţie) au fost carile la vréme au mutat o samă de romani din Dachia numai peste Dunăre, iară nu la Italia. A triia, că ghenovezii niciodată Chilia n-au ţinut, ce Cafa şi alte cetăţi a Crâmului de pe marginea Mării Négre. A patra, căci dzice că: *pas*, *curte*, carile sint cuvinte moldoveneşti, sint italieneşti, iară nu lătineşti, care lucru de mierat iaste la învăţat Sarniţie, cum n-au putut şti că *passus* şi *cortis* sint cuvinte chiar lătineşti, nu italieneşti. A cincea, căci cuvintele lui céle dintăi nu să tocmăsc cu céle de pre urmă, ce, precum dzice el, că Misia ţara (carea, când era Sampson giudeţi la Iuda, ellinii cu acest nume o chema) aşé să să fie numit de pre limba leşască, adecă de la cuvântul *Zmiessania iezica*, adecă „amesctecătura limbilor”. Aşé noi putem dzice că istoriia lui pentru neamul şi numele românilor altă nu iaste fără numai o amestecare de cuvinte.

CAPUL XII

De părérea acelora carii buiguiesc precum niamul românilor din Dachia, macar că de la
104: **roma/nii de Italia s-ar trage, însă nici de la Flac, nici de la Traian să fie aduşi, ce cu multe vacuri mai pre urmă, cu alt chip, întăi în Ardeal, apoi într-amândoaă țărâle acéstea să fie întrat**

Această povéste, pentru proaspătă vinirea românilor în Dachia, nici la greci, nici la latini, nici la alt neam de scriitoriu am putut-o găsi, nici supt nume de istoric de la alții macar a să pomeni am audzit şi, mai vârtos, căci chipul poveştii aceştiia chip sau nume de istorie macar cum a lua nu poate. Că de pe a cuvântului începătură şi cursul a toată voroava, aşéşi de tot proastă povestire şi din capăt pănă în sfârşit cu totului tot basnă să fie să arată; carea spre adormirea pruncilor, iară nu spre audzirea bărbaților s-au scornit. Pentr-acéia, nici s-ar fi cădzut să o punem în rândul cu alte a altor istorici poveşti. Ce, țiind minte datoriia giuruinței carea cititorului nostru am dat, ne caută orice, veri de bine, veri de rău de alții, adecă de începătura, de neamul, de firea şi de obicéile neamului acestuia s-ar fi pomenit, cu inimă nevătămată, de față să le punem.

Basna dară acesta să poartă sub numele unui Simion Călugărul, după carile apoi urmadză un Misail, iarăşi călugăr, şi Evstratie, carele au fost logofăt a triile la răposat părintele nostru. Ce noi pre următori ce li s-au părut să urmédze lăsându-i, pune-vom nevoință să dosluşim acel Simion de unde s-au căpătat de această aşé de grozavă minciună şi macar că el singur minte, precum această povéste să o fi luat din hronicul cel unguresc, însă adevărat nu dzice, căci cât în putința noastră au fost din
105: istoricii carii au scris pentru lucrurile ungureşti nici pre unul / cu

amănuntul şi prin multă vréme necercat n-am lăsat; şi ales pe Anton Bonfin (carile adevărat s-ar putea dzice precum iaste domnul istoricilor ungureşti) numai cât nu l-am frământat întorcându-l, însă de povéste ca aceasta a da n-am putut. Iară ce la dânsul am aflat, pentru Vladislav craiul unguresc şi de războaiele lui cu tătarâi, vii videa la Cartea 9, Cap. 15, unde pre larg toate vom pomeni.

Ce să vinim la Simion. Scrie dară călugărul acesta în *Predosloviia* (sau precum noi dzicem în *Prevoroava*) hronicului lui Uréche (pre caréle noi îl avem mai ştiut istoric moldovenesc), precum el această poveste în hronicul lui Uréche însămnată neaflând-o, n-au vrut şi pre aceasta să o triacă cu condeiul său. Pentru numele dară băsnuitorului acestuia aşé ne înştiințăm de la Miron Costin şi de la ficiorul său Neculai Costin logofătul. Iară basna lui în pomenita Pridosloviie a lui Uréche aşé o citim: Fiind, dzice, crai în țara ungurească Laslău (aşé cheamă el pe Ladislav) căruia îi dzicea că iaste vâlhovnic (ce să tâlcuiaşte din limba slovénească *vrăjitoriu*), să fie întrat mulțime de tătari cu pradă în țara ungurească. Craiul Laslău, vădzindu-să slab de oşti şi de puteri mierându-să cum va face şi cum va putea să stea împotriva a atâta mulțime, să fie trimăs la împăratul Râmului (iară la care împărat nu pomenéşte) şi să să fie rugat să-i dea agiutoriu împortiva a unui nepriiatin de obşte ca acesta. Împăratul solii lui Laslău să-i fie priimit şi că-i va da cum mai în grabă agiutoriu să-i fie făgăduit. Şi aşé mulțime de tălhari şi de
106: ucigaşi şi de alt fé/liu de vinovați de moarte, din toată împărățiia lui strângând, să-i fie trimis acelui craiu unguresc într-agiutoriu. Iară căci să să fie aflat atuncea atâta samă de tălhari în temnițile Râmului dă samă iarăşi acel Simion, precum împăratul acela, când au stătut la împărăție, ori de a sa bunăvoie, ori de la publică silit, nu să ştie, să să fie giurat că cât va împărăți el, nici un om macar cu orce féliu de vină, de sabiia sau de poronca lui să nu moară, macar de l-ar şi da dreptatea morții; şi cu acea socoteală, în vrémea împărățiii lui, să să fie aflat mulțime de tălhari prin toate tem[ni]țele închişi.

Aşé dară, precum dzisem, împăratul, dzice, Râmului, vrând să trimiță acei tâlhari într-agiutoriu lui Laslău, întâi să să fie poroncit şi să-i fie ars pre toți în giur împregiurul capului, pentru ca de ciia să să poată cunoaşte dintr-alți oameni. Apoi, trimițindu-i, să le fie poruncit înapoi să nu să mai întoarcă, că carile se va întoarce şi să va prinde în împărățiia sa, acela să va omorî. Laslău dară, luând acel agiutoriu de tălhari de la împăratul Râmului trimişi, să fie purces cu dânşii asupra tătarâlor, carii acmu, în țara ungurească întrând, ardea şi prăda tot ce le ieşie înainte şi, dându-le război tare, să fie răzbit pe tătari şi să-i fie biruit. Tătarii dând dos de fugă, Laslău cu tălharii şi cu alte oşti a sale să-i fie gonit pănă peste munți şi pănă au dat de apa Sirétului; acolo tătarii, fiind de gonaşi întiriți şi de frica carea le sta din dos, apa şi fără vad a tréce căutându-le, mulțime de dânşii în apa Sirétului să să fie înecat, carea din cela mal privind craiul
107: Laslău să fie strigat în limba ungurească: *Siretem, siretem* adecă (pre/cum iarăşi călugărul tălmăcéşte) „*Place-mi, place-mi*" şi de pe acel a craiului cuvânt numele aceii ape să fie rămas Sereti, iară mai denainte apa Sirétului ce nume să fie avut nu va să pomenească.

Într-acesta chip craiul Laslău, făcând mare izbândă ca aceasta şi la scaunul său cu mare pohvală întorcându-să, să fie vrut să să facă mare veselie, pentru ca să se desfătédze cu crăiasa şi cu boiarii săi, pentru mare bucurie de biruință, carea au avut asupra nepriiatinilor săi.

Ce tâmplându-se acea a lui la scaun întrare în dzua de lăsatul săcului, de postul cel mare, şi socotind că cu bucate de post nu va putea face masa după pofta şi plăcérea lui, să fie trimis la papa de Râm şi să fie cerşut voia pentru ca să-i dezlége luni şi marți la carne. Carea papa făcându-i pe voie, să să fie veselit cu ai săi, precum am dzis, acélea trii dzile bând şi mâncând şi de atuncea, dzice Simion, să fie apucat ungurii obicéiu de lasă săc marțea, ca cum mai denainte de această tâmplare după pravila bisericii greceşti li s-ar fi cădzut să lasă săc dumeneca săptămânii carea trecusă.

După acestea, vrând Laslău craiu iarăşi să trimață pre acei tălhari romani la împăratul înapoi şi cu mari şi multe daruri să-i mulțumăscă pentru agiutoriul ce i-au dat şi pentru binile care i-au făcut, împăratul să-i fie răspuns că mai mare şi mai priimit dar nu poate să-i dea, decât dacă va opri pre acei oameni la sine, nici le va da voie să să mai întoarcă la locul său. Pentru care lucru, vădzând Laslău că împăratul nu mai priiméşte la sine pre acei tălhari, aşijderea temându-să să nu cumva acéleaşi furtuşaguri şi
108: tălhuşaguri să facă în țara lui, precum făcuse la Râm, de nevoie / i-au căutat a le arăta locuri de hrană şi de aşedzământ; şi aşé să-i fie aşedzat pe apa Morăşului, care țară acmu să chiamă Maramorăş, şi de atuncea să fie rămas acei romani pentre unguri în Ardeal multă vréme lăcuitori. Şi de ciia, cu cursul vremii, acolo înmulțindu-să şi plodindu-să, şi nemaiîncăpându-i locul, să se fie sculat dintr-înşii şi, trecând peste munți în ceasta parte, să fie aflat locurile (unde acmu țara Moldovei şi a Munteniii stă) pustii şi de oameni deşérte şi, aducându-şi de ciia şi muierile şi copiii de la Ardeal, să să fie aşedzat cu totul pre acéle pomenite locuri pustii.

Aceasta dară iaste basna pre carea Simion acésta, sau singur din capul său a scornit-o, sau de la vreun prostac însă zavistuitoriu, mai denainte din crieri fătată au aflat-o, la Predosloviia hronicului lui Uréche, fără nici o ruşine a o prepune au îndrăznit precum cititoriul şi mai pre larg la acelaşi hronic o va putea citi.

Iară noi aceasta a mai lungi părăsind, datoriia adeverinții istoriceşti ne siléşte ca să cercăm şi aflând să arătăm de unde iaste începătura aceştii basne, şi cum şi în ce chip pănă la acel măzac Simion au agiuns?

CAPUL XIII

Arată-să din ce izvor s-au scurs piştélniţa aceştii puturoase basne

În ce chip apa limpede izvorului din curgérea sa în piştélniţă şi în bălţi stă[tă]toare oprindu-să să strică, şi grea putoare de glod sau de alt miros neplăcut sloboade, aşé povéstea a unii adevărate istorii, în urechile şi gurile a unor băsnuitori cădzind, în
109: puturoase / şi grozave blojituri să preface. Iară precum mulţi ca aceştia, prin mai toate vacurile să să fie tâmplat şi cu a lor blăstămăţie câtă tulburare şi stricăciune să fie aducând istoriii adevărate, frumos ne arată Cornilie Agrippa, *Carte pentru deşirtarea ştiinţălor*, Cap. *Pentru istorie*; din carii şi ca carii să fie fost Simion acesta, din cuvintele carele acmuşi de faţă le vom aduce, fără prepus să va cunoaşte. Însă iarăşi el să nu fi avut cap carele să poată di-ntreg a scorni şi a tocmi minciună ca aceasta, prostimea voroavii îl arată. Care lucru noi, prin multă vréme în cumpăna socotélii cumpănindu-l şi ispitindu-l, până mai pre urmă am socotit că, basnă la adevăraţii istorici loc neavând, iarăşi la băsnuitori trebuie a să afla. Şi aşé, cărţile istoricilor într-o parte lăsind, de ale băsnuitorilor cu mare osirdie ne-am apucat; că precum uréchea hireşă, carea iaste mai aproape decât poate urechile de gura minciunoasă, ce iasă dintr-acea gură nu aude, aşé sufletul odihnă nu poate afla până nu găséşte adevărul carile îl ciarcă, oricât de departe şi oricât de cu trudă i-ar fi a-l nemeri.

Aşé dară, după câtăva pierdere de vréme şi de osteninţă, până mai pre urmă am dat peste un hronic bulgăresc, cu limba slovenescă, însă fără numele şi fără porecla izvoditorului scris. În mână luându-l, scriitoriu i-aşi dzice au arătoriu nu putem alége; căci ca cum am fi întrat peste nişté tinoasă piştélniţă şi glodoase tini şi bălţi fără pod, fără drum şi fără nici o potică de mărs sau
110: de trécere, aşé bloşticăind mai mult decât mărgând, / până mai

pre urmă agiunsem la cuvântul himicilor, adecă la capul mort de la carile isvorâia dzisa, mai denainte puturoasă basnă, pre carea din cuvânt în cuvânt a o tălmăci şi cititoriului, pentru privala înainte, a i-o pune nu ne vom lenevi.

Fost-au (dzice hronicul bulgăresc) odânăoară în țara unguriască un Vladislav (căruia Simion îi dzice Laslău) craiu, carile să să fie sculat cu oaste asupra lui Stefan, craiului bulgăresc, iară pricina căci să să fie scorint această nepriietenie între aceşti doi crai, dzice, să fie fost aceasta: căci Stefan craiul bulgăresc, luând de la împăratul Țarigradului titul şi coroană de craiu, Vladislav de râvnă şi de zavistie nesuferind (căci el singur numai pre atuncea cu titul de craiu, dzice, să fie fost) să-i fie poroncit sau craiu să nu să scrie, sau să ştie că să va rădica cu oaste asupra lui. Şi cu cuvântul deodată, cu multe oşti rădicându-se, au purces asupra lui Stefan.

Stefan craiul să fie avut un frate, pre carile să-l fie chemat Sava şi să fie fost mitropolit a toată bulgărimea. Deci înțelegând Stefan, craiul bulgăresc, că-i vine asupra Laslău, îndată să fie trimis înainte lui soli pe frate-su Sava, mitropolitul, pentru ca, cu cuvinte de pace şi creştineşti, doară l-ar putea întoarce dintr-acea nedriaptă socoteală ce-şi băgasă în cap. Sava dară, mitropolitul, mărgând la tabăra lui Laslău şi cu mare umilință şi creştinească plecăciune soliia dându-şi, să-l fie rugat pentru ca să să părăsască de acea oaste, fără nici o dreptate rădicată; ce împietrită inima ereticului Laslău (aşé numéşte hronicul pe catholici, eretici)
111: nicidecum ascultare rugămintelor Savei a da / să nu fie priimit.

Sava, mitropolitul, vădzind că cu voroava şi rugămintea cătră om ceva nu foloséşte, să să fie întors cătră Dumnădzău a să ruga şi, stând o dzi şi o noapte în rugă necontenit, cu fierbinți lacrimi să fie cerut agiutoriu de la Dumnădzău pentru ca să întoarcă împietrită inima lui Laslău şi să nu-l lasă, cu pricina lui, să să vérse atâta singe nevinovat. Dumnădzău, carile ascultă ruga acelor ce i să roagă cu credință, şi a Savii lacrimi vădzind şi rugămintea ascultându-i, să fie poruncit nuărilor să nu mai ploaie, iară soarelui să vérse căldură oamenilor şi dobitoacelor

nesuferită, carea, după poronca lui Dumnădzău făcându-se, toate izvoarele şi apele mai mici să fie săcat, iară apele céle mai mari atâta să să fie încăldzit cât s-ar fi părut că fierb; şi încă ce iaste şi mai-mai de mare minune, că vinul şi alte féliuri de băuturi, ce purta Laslău cu sine în tabără, nu numai căci s-au fost stricat, ce încă de atocma cu apa undedzată înfierbântându-să, să nu să fie putut bea.

Deci oastea lui Laslău, într-atâta arşiță şi sete ce să afla, macar că apa, cumuşi era fierbinte, cu larg gâtlej înghițiia, ce nicidecum séte să-şi potolească să nu fie putut.

Sava, de menunea aceasta de la Dumnădzău înştiințându-să, pentru ca să-şi bată gioc de Laslău, să fie trimis la dânsul jeluindu-să că piiare de séte şi să i să fie rugat să-i trimață vréun feliu de băutură pentru ca să-şi răcorească inima.

Laslău să-i fie răspuns precum el şi toată oastea lui aceiaşi nevoie pate şi precum ce să-i trimață de băut nu avea. Atuncea Sava, tocmai ca Ilie, iarăşi lui Dumnădzău rugându-să să fie
112: poftit să sloboadză nuă/rii piatră în chip de ghiață, carea peste toată fața pământului să cadză; iară în tabăra lui Laslău nici un grăunț să nu pice. Dumnădzău şi de aceasta făcând după voia Savei, el să fie cules piatră de ghiață multă şi puind-o într-un blid mare să o fie trimis dar lui Laslău.

Laslău, vădzind gheața şi apoi înțălegând şi minunea carea prin gura Savei au fost făcută, nu numai pace vécinică cu Stefan craiu să fie făcut, ce încă şi eresiia lepădând, să să fie botedzat (ca cum adecă catholicii n-ar fi botedzați!); şi singur Sava, mitropolitul, din sfânta scăldătoare priimindu-l, să-i fie pus numele Vladislav şi, fiind el mai denainte eretic şi mag, adecă vrăjitoriu, să fie vinit la pravoslavie şi mai pre urmă şi sfânt să fie ieşit.

De Laslău dară lui Simion, de eresiia, de botedzul şi de crăiia lui aşé; iară pentru alaltă a basnii parte, purcede înainte iarăşi acela hronic, povéstind.

Acest Laslău, dzice, crăind în țara ungurească, s-au sculat Batie cu nenumărată mulțime de oaste tătărască şi, suppuind supt

sabie şi supt foc țara Moscului, a Litfii şi toată crăiia leşască, apoi au întrat în țara ungurească şi până la scaunul crăiii agiungând, mare moarte în oameni şi stricăciune pământului au făcut (macar că numele cetății scaunului unguresc nu pomenéşte, ce dzice numai c-au fost o cetate prea tare şi din toate părțile cu apă încungiurată).

Laslău, craiul unguresc, vădzind că cu ce să stea împotriva atâta genune de tătari nu va putea, cu puținei, carii pre lângă dânsul s-au tâmplat, să să fie închis într-acea cetaté şi, trimițind
113: soli pre la toți craii şi domnii / creştineşti, şi mai cu de-adins la împăratul Râmului, să să fie rugat să-i dea agiutoriu să poată sta împotriva a nepriiatin şi vrăjmaş de obşte a tot neamul creştinesc; ce puțin şi mai nemică agiutoriu au putut de la dânşii lua. De care lucru Ladislau, de tot agiutoriul omenesc părăsit şi de ale sale puteri slab şi neputincios vădzindu-să, să să fie suit într-un stâlp de marmure atâta de înalt cât de-abia i s-au fost vădzind vârvul (caută de te miră stâlpul de marmure bulgăresc cât iaste de înalt!). Din vârvul acelui stâlp privind Laslău cum ard şi pradă pe dinafară tătarâi lui Batie, cu lacrămi fierbinți să fie început a să ruga lui Dumnădzău, ca numai din ceriu doară să-i trimiță agiutoriu carile să-l izbăvască şi pe dâns şi pe țara lui de supt focul şi sabiia tătarâlor. Iară lacrămile lui Laslău carile au fost vărsind atâta să fie fost de fierbinți şi de iuți, cât stâlpul acel de marmure din vârv până în temelie să-l fie potricălit (aceasta povéste iaste căriia noi moldovénii îi dzicem minciună cu coarne).

Aşé Laslău fiind cu tot gândul cătră agiutoriul din ceriu şi cu trupul asupra stâlpului rădicat, de năprasnă să fie vădzut un cal prea frumos, înşelat, înfrânat, la rădăcina stâlpului, de nime nețінut stând, şi pre şea să fie avut un topor de céle lungi în coadă (carile poartă la noi ungurénii); el la cal uitându-să să fie audzit un glas că-l strigă: „Laslee, Laslee!”. El, întorcându-şi ochii, să fie vădzut un om bătrân carile să-i fie dzis: „Nu te téme, Laslăe, căci Dumnădzău au căutat spre lacrămile tale şi au ascultat rugămentea ta; şi ț-au dăruit biruință asupra vrăjmaşilor

114: busurmani”. Acéstea dzicând bătrânul acela, să să fie făcut / nevădzut.

Laslău, pricepând că agiutoriul îi iaste trimis de la Dumnădzău, coborându-să de pe stâlp, să fie încălecat pe calul cel năzdrăvan din ceriu coborât şi să fie luat a mână toporul cel din aer oțălit; şi aşé, îmbărbătând pre cei puțini ai săi ce avea în cetate, să fie deşchis porțile şi fără véste să fie dat năvală tătarâlor, carii acmu ardea şi prăda târgul pe denafara cetății. Iară tătarâi, vădzind că li s-au pornit Laslău asupră, ca morții de frică, de nemică alta apucându-să, numai de fugă să fie plecat.

Ladislau cu ungurii săi dé-aproape gonindu-i şi frământându-i, mulțime de dânşii să fie omorât.

Iară Batie hanul, vădzind răzsipa tătarâlor săi şi biruința la unguri a vini, altă ce au avut cu prada agonisit să fie lepădat tot şi numai pe sora lui Laslău (pré carea cu câteva dzile mai denainte au fost robit-o) pe sapa calului după sine aruncând-o, să fie plecat fuga, socotind ca doară cu fuga va putea scăpa.

Ce Laslău craiul, decât toți şi mai viteaz şi mai vârtos fiind, să fie luat în goană pe Batie şi, agiungându-l din dos, n-au fost putând să-l lovască de soru-sa, pentru care să fie dzis: „Soro, pleacă-ți capul într-o parte pentru ca să pociu lovi pe păgânul”. Ce soru-sa, mai mult păgânului agiutând decât frăține-seu, oricând se întindea Laslău cu toporul să taie capul lui Batie, iară ea să fie fost plecând într-acea parte şi să-l fie fost scutind; (căci acmu Batie ş-au fost luat muiare; şi ca o muiare mai [mult] iubiia viața bărbatului decât a frăține-său). Laslău până mai pre urmă, cunoscând precum soru-sa în tot chipul siléşte să apere pe busurman şi mai mult feréşte viața lui decât a frăține-său, într-
115: amândoi ca-n nişte nepriiatini totodată / toporul să-şi fie îndreptat şi aşé de tare să-i fie lovit cu cât o lovală pe amândoi deodată să-i fie despicat din cap până în oblâncul şélii.

Aşé, viteazul acela Laslău, după ce au ucis pe Batie şi pe soru-sa, cu mare izbândă la cetate-şi întorcându-să, să fie poruncit să să ia sama tâlharilor pre carii i-au prins vii; şi, după ce au aflat mulțime de dânşii fără număr de multă, să fie dzis că

oricarii din păgâni ar vre să se botédze, să fie iertați; iară carii a să creştina n-ar priimi, pre aciia pre toți până la unul să-i omoare; şi aşé să fie şi făcut.

Iară boierii ungureşti şi cetățénii, împreună cu tot nărodul, vrând ca pomenirea slavii lui Laslău în véci nemuritoare să rămâie, făcând chipul lui Laslău de aramă vărsat, pe cal călare şi în mână toporul ținând, să-l fie pus în vârvul acelui stâlp pre carile s-au fost urcat Laslău când s-au fost rugând lui Dumnădzău, carile, dzice, că şi pănă astădzi stă.

Acestea dară sint carile de Laslău vrăjitoriul, apoi şi sfântul, povéstéşte hronicul bulgăresc. Şi tocma ca acéstea şi mai pre urmă am aflat şi la un hronic rusesc carile să cunoaşte că din cel bulgăresc această povéste din cuvânt în cuvânt să o fie luat. Iară alalte câte mai mult adaoge Simion sau altul asemenea lui, măzac mai denainte dânsul, adecă de românii cei din temnițile Râmului scoşi şi într-agiutoriul lui Laslău trimişi, de unde să le fie scornit nicicum mai mult a afla nu poate socotim că din istoriia a doi crai, pre doaă deosăbite vrémi tâmplată, o basnă ciudată ca aceasta alcătuind, prostimii să o criadză, cu condeiul hârtiia au
116: muruit; iară cum dintr-acéste doaă / adevărate istorii o basnă să să fie scornit iată aicea vom arăta.

CAPUL XIV

Arată-să precum această basnă cu Laslău iaste scornită din istoriia adevărată a doi crai ungureşti

Nu ni-au ieşit din minte, iubite cititorule, că giuruința noastră au fost ca, fără nici o durére sau bucurie a inimii, orice streinii de neamul nostru, veri bine, veri rău în scrisorile sale ar fi pomenit, fără nici o împotrivire din gândul nostru macar un cuvânt să nu adaogem şi nici alt féliu de probodzire să le dăm, fără numai iarăşi în ce şi cu ce alți istorici, de credință vrédnici, i-ar dojeni. Însă aceasta noi pentru istorici şi pentru carii macar cât de puțin în numărul scriitorilor sint priimiți, am giuruit, iară nu şi pentru

blojiitori şi din toată cărarea istoriii adevărat rătăciți. Pentru care lucru iertare de la cititoriu poftind, ne vom apuca, ca, cât mai pre scurt vom putea, căptuşala aceştii basne până la goliciune să o descoperim, şi la trupul ei cât de grozavă şi de scârnavă să fie tutror să o arătăm.

Fără nici un prepus sintem precum basna aceasta din doaă adevărate istorii a doi crai (carii prin deosăbite vrémi au crăit în țara ungurescă) să o fie alcătuit, ori Simion, ori cine altul ar fi fost cel dintăi a ei scornitoriu. Deci o istorie iaste carea s-au tâmplat pre vrémile lui Solomon şi a Gheizii fraților, carii pe la anul de [la] Hristos 1062 au fost amândoi împreună crai țărâi ungureşti; iară alta pre vrémea a Belii al patrulea, ficiorul lui Andrei al doilea, carile au fost craiu pe la anul de la Hristos
117: 1235, precum scrie Anton Bonfin la aceiaşi anni, unde pre larg / de lucrurile în vremile acelor crai tâmplate pomenéşte.

Aşijderea *Hronologhiia* lui Avram Barclai mărturiséşte, precum între aceşti doi crai aproape de doaă vacuri, adecă doaă sute de ani să fie trecut. Întăi dară însămnédze cititoriul nostru că basna bulgărească dzice precum Batie au fost carile, întrând în
<Bonfin, Decada 2, Cap. 8> țara ungurească, l-au omorât Laslău cu toporul; iară *Istoriia* adevărată a lui Bonfin şi alții toți, carii după Bonfin au scris, dzice precum când au întrat Batie în țara ungurescă au fost craiu Bela, ficiorul lui Andreiu, unde alta nu vei audzi de la pomenitul Bonfin, fără numai că biruind Batie pe Bela craiul cu războiu, toată țara ungurească supt foc şi supt fier să fie pus, şi precum Bela, scăpat de toată nădejdea, cu puțini să fie hălăduit la Avstriia şi acolo cu multe nevoi şi becisnicii să să fie izbit aproape de patru ani, adecă până când Batie cu tătarii săi, de pradă şi de moarte săturându-să, de bunăvoie iarăşi s-au întors în tătărâme, de unde ieşisă.

Într-un cuvânt, cât au stătut Batie în părțile țărâi unguréşti, istoriia tot rău peste rău şi moarte de foc şi de fier pomeneşte, iară pentru biruință asupra tătarâlor macar o slovă nu să află. Şi aşé basna pentru românii de la Râm, craiului unguresc împotriva lui Batie într-agiutoriu trimişi, şi biruința craiului unguresc

(precumu-şi iaste firea basnii) iaste adevărată minciună. Nici cu altă povéste din istorie basna aceasta a potrivi putem, fără numai doară de va fi citit măzacul acela pentru comani romani, căci pe vrémea Belii acii comani au fost lăcuind prin Podoliia țărâi leşeşti şi sculându-să o samă dintr-înşii au mărs de s-au închinat
118: craiului unguresc şi / s-au botedzat cu toții, cărora craiul li-au dat loc de aşedzământ în țara ungurescă piste apa Tissei de céia parte.

Ce aceasta povéste nici o potrivire cu basna având, să vinim la povéstea lui Vladislav, căruia hronicile îi dzic cel sfânt, carile au avut multe şi vrăjmaşe războaie cu unii, şi cel mai groaznic pe urmă cu Ghiula, domnul unilor, iară nu cu Batie; care povéste multă asemănare având cu basna lui Simion, cât să va putea mai pre scurt şi mai curat, aicea o vom arăta.

<Bonfin, Decada 2, Cap. 3> Bonfin, pentru lucrurile ungureşti iscusit istoric, scrie precum crăind în țara ungurească Solomon, la anul de la Hristos 1062, s-au sculat Ghiula, hanul unilor, şi cu mare pradă au întrat în țara ungurească, împotriva a căruia Solomon craiul împreună cu frații săi (carii şi hatmani oştilor era), cu Gheiza şi cu Ladislav (pre acesta poate fi înțelége măzacul Simion să fie Laslăul lui), şi cu toată oastea carea după strâmtoarea vrémii au putut strânge, mărgând, li-au ieşit înainte la cetatea Doboc, supt muntele ce să cheamă Herlem, unde vrăjmaşi dintr-îmbe părțile războiu
<Bonfin, acoloşi> făcându-să, fură ungurii biruitori. Aicea dzice Bonfin: „Nu putem tréce cu cuvântul minunat lucrul carile au isprăvit Ladislav. Că vădzind Ladislav pre un [h]un carile o fată ficioară apucând o aruncase pe cal după sine şi cât ce putea să scape fugiia, s-au luat Ladislav a-l goni, şi pentru că i se păruse că iaste fata episcopului de Varadin şi pentru mai cu de-adins ca să-i scutiască curata-i ficiorie din spurcăciune păgânului, cu tot de-adinsul îl întiriia şi acmu din cal agiungându-l, însă şi de rană ce avea fiind oarecât slăbit, şi pentru ca nu cumva pe ficioară să
119: lovască ferindu-să, au stri/gat : „O, ficioară! Dă-te gios de pe cal şi împreună trage cu tine şi pe păgânul răpitoriu” . Ficioara, cuvântul lui Ladislav îndată plinind şi apucând pe păgân, l-au

pornit de pe cal şi amândoi au cădzut de pe cal la pământ.

Ladislav, dacă au vădzut pe [h]un dat gios, socoti că nevrédnic de bărbățiia sa lucru va fi de nu va descăleca şi el şi singur la singur să margă; şi aşé, îndată, descălecând şi de luptă apucându-să, cu toporul (caréle după obiceiul unguresc purta) lovindu-l, i-au zburat capul. Unii din istorici (dzice Bonfin) scriu, precum, luptându-să Ladislav cu [h]unul, ficioara să fie apucat săcurea şi ea să fie tăiat capul [h]unului”.

Împotrivă scriu şi alții, povéstind precum pentru [h]un să să fie pus şi să să fie rugat lui Laslău să nu-l omoară.

„La aceastaşi povéste adaog alții (dzice Bonfin), precum Ladislav să fie avut un cal carile nu numai de picioare să fie fost mai bun şi la trup mai frumos decât toți caii, ce încă şi la fire cu multul pe toți să fie covârşind, căci voia şi pofta domnului său, cum ar fi avut mente, au fost pricepând. Aşé au fost învățat cât în războiu şi el pe nepriiatini cu gura au fost apucând şi, dându-l gios, cu picioarele l-au fost stropşind; de la stăpâ[nul] său macar o dată n-au fost fugind şi la loc de primejdie pricéperii au fost arătând”. În scurt, Bonfin atâta va să dzică de calul lui Ladislav, cât dzic arapii de chioheilianii săi.

Şi puțin mai gois, iarăşi la acela loc, dzice Bonfin: „Atâta fărmătură şi omor au făcut ungurii în [h]uni, cât nici unul macar
120: de povéste n-au scăpat. Iară Solomon craiul cu frații săi Gheiza / şi Ladislav, cu mare izbândă şi biruință ca aceasta, de mulțime de robi de la păgâni mântuind şi toată prada întorcând, cu slăvită bucurie s-au întors în țara ungurescă, unde dzua biruinții între praznicile annului puind, cu veselie de obşte şi cu cântări svinte au mulțămit lui Dumnădzău”.

Ia aminte aicea fietecine şi socotiască cursul istoriii adevărate, adecă de bărbățiia şi vitejiia lui Ladislav, de ficioara carea au scos-o de la păgân, de toporul carile au tăiat pe [h]un cu dânsul, de acéiaşi fată, cum, după socoteala a unor scriitori, au fost cădzut cu rugăminte la Ladislav pentru stăpânu-său; aşijderea bunătate şi priceperea calului deosăbite dintr-altele dobitoace, precum dzic proştii noştri ca cum ar fi fost năzdrăvan, căci au

fost putând alége cine-i stăpânu-său şi cine-i nepriiatin, împotriva a căruia împreună cu stăpânu-său s-au fost bătând şi precum la vréme de primejdie, macar slobod pe stăpânu-său n-au fost părăsind; şi altele pe amănuntul câte mai sus am pomenit, de le va lua cineva sama binişor, au nu toate aiavea arată că din curata a adevărului istoriii fântână, piştelniţa basnii bulgăreşti să să fie abătut şi în gura minciunosului ca-ntr-o baltă stătătoare să să fie împuțit?

Aşijderea alalte a basnii părți, carile urmadză de unde l-au zmult şi cum l-au în minciuna lui schimonosit, iară acum vom

<Bonfin, Decada 2, Cap. 4> arăta. Acelaşi istoric Bonfin, istoriia sa înainte ducând, dzice: „După ce au cădzut între Solomon şi între Vladislav vrajbă, Solomon au făcut legământ cu Cutesc, domnul unilor, împotriva lui Ladislav într-acesta chip: ca Solomon să dea muiare pe fata sa

121: lui Cutesc şi toată / Transilvania, adecă țara Ardealului, să o dea să fie vécinică moşie unilor”.

De aicea aiavea să cunoaşte că băsnuitoriul, îndărăpt puind cuvintele poveştii şi numele schimbând, dzice că Batie au fost luat întăi în robie, apoi şi muiare pe sora lui Ladislau; iară istoriia împotrivă dzice că Solomon pentru ca mai tare şi vécinic legământ să facă cu [h]unii ş-au fost tocmit să dea pe fata sa muiare lui Cutesc, domnului unilor. Aşijderea istoriia scrie precum Solomon pentru dreptatea sa ar fi putut să ceară agiutoriu de la împăratul Henric (căci pe atuncea acela era împărat împărățiii Apusului), însă acéia dzice că n-au făcut-o pentru căce ştiia că chesariul era împiedicat cu oştenire în doaă părți, căci şi Papa şi saxonii totodată i s-au fost sculat cu oşti asupră.

Iară basna spune precum Laslău să fie cerut oaste într-agiutoriu împotriva lui Batie şi a tătarâlor lui şi ce Solomon a isprăvi nici s-au ispitit; iară basna dzice că Laslău cerşind agiutoriu au şi luat, adecă tâlharii acei, în temnițele Râmului de atâta vréme închişi.

<Bonfin acoloşi> Bonfin, înainte voroava țiindu-şi, dzice: „Ladislav, după ce au gonit pe Solomon de la crăiie şi au apucat el scaunul şi toată stăpânirea, fără zăbavă s-au sculat hatmanul unilor Copulh,

ficiorul lui Crul şi, întrând în țara Ardealului, pănă la Varadin şi pănă la Tocai, foarte rău au prădat-o şi mulțime de robi şi de plian apucând, s-au fost întors înapoi şi, agiungând la apa Timişului (de pe această apă cetatea Timişvarului ş-au luat numele), acolo la trecătoare i-au împresurat şi Ladislav cu oştile
122: sale dându-le năvală, în malul trecătorii, ma/re vărsare de singe de îmbe părți s-au făcut.

Ce robii vădzind agiutoriu ce le vinise, toții odată unul altuia legăturile dezlegând, cu muieri, cu copii au dat şi ei de altă parte năvală în unni şi aşé, de o parte Ladislav cu ungurii, iară de altă parte robii, dând războiu bărbătéşte, până mai pre urmă au biruit pe unni şi atâta i-au omorât şi i-au înecat, cât mai mult de unul (căruia i-au fost numele Secheno) viu n-au scăpat".

Mai pomenéşte şi aceasta Bonfin că Ladislav, după ce au ajuns în urmă pe unni şi vădzind atâta mulțime ce era, întăi să fie stătut la rugă şi cu fierbinți lacrămi să să fie rugat de la Dumnădzău agiutoriu, socotind că singură putérea sa nu iaste să să puie împotriva a atâta păgânătate.

Socotească şi aicea cititoriul şi cunoască schimositura basnii, carea pentru Copulh pune pe Batie; pentru apa Temişului, pune a Sirétului; pentru lacrămile lui Ladislav în malul apii pune a lui Lasău al său în vârful stâlpului celui de marmure, şi pentru robii ce ş-au sfărâmat legăturile ş-au dat lui Ladislav şi şie agiutoriu, pune pe tălharii din legăturile temințelor Râmului.

Iară de unde să fie luat băsnuitoriul de dzice că acel împărat a Râmului s-au fost giurat nime de sabia lui să nu moară, aceasta nicidecum a o dosloşi n-am putut, căci nici un istoric să aibă ceva asemănare cu această basnă cevaşi să scrie n-am aflat, fără numai doar de va fi schimonosit cuvintele lui Ladislav, carile pentru unnii biruiți cătră oastea sa dzice, şi în locul lui Ladislav va fi pus pe împăratul Râmului.

<Bonfin, acoloși> Iară cuvintele lui Ladislav Bonfin aşé le poménéşte: „Parcite humano sanguini milites, parcite. Sat cruoris hostibus effusum.
123: Fugientem capite multitudinem, ut / si forte ad orthodoxam fidem animum advertere voluerint, Dei populum amplificemus".

Adecă: „Cruțați, ostaşilor mei, cruțați singelui omenesc; destulă vărsare s-au făcut de singe neprietenesc. Prindeți numai (iară nu omorâți) mulțimea ce fuge, cândailea să vor întoarce cu inima cătră credința orthodoxiii şi vom înmulți poporul lui Dumnădzău”.

<Bonfin, acoloşi> Mai iaste a lui Ladislav şi altă povéste, în carea Bonfin aşijderea pomenéşte precum alalți unni, audzind de prăpădirea domnului lor cu toată oastea în țara unguriască, cu toții să să fie sculat şi încă luând în soție şi pe comani, şi pe amaxovii, şi pe ruşi, de iznoavă să fie întrat cu pradă în țara ungurească, cărora Ladislav cu oaste înainte ieşind, ca şi pe cei dintăi încă şi mai rău să-i fie bătut şi aşéşi singur cu toporul ce purta să fie tăiat capul lui Ac, domnului unnilor.

Aşijderea dintr-altă poveste a lui Bonfin, tot acoloşi, puțin mai gios, poate să fie mutat basna numele apii Visla cu Sirétul. Căci Ladislav, vădzind că ruşii în războiul dintăi s-au fost însoțit cu unnii, pentru mai cu multul să-şi răsplătească şi asupra lor, ce ruşii la pace cu rugăminte plecându-să ş-au aşédzat lucrurile cu Ladislav; iară léşii, tot în pizma lor stând, Ladislav greu, însă cu biruință, războiu au avut cu dânşii; şi aşé, după biruință, tot aruncându-i şi sfărâmându-i, să-i fie gonit pănă i-au trecut peste apa Vistulii.

Rămas-au acmu să videm unde s-au scornit şi minciuna pentru stâlpul, carile, dzice „bulgariul” precum să fie rădicat cétățenii în slava lui Ladislav. Ce şi acestea tot din *Istoriia* lui

124: <Bonfin, acoloşi> Bonfin să fie căptuşită aiavea iaste; că Bonfin / dzice: „Ladislav după ce au dobândit atâtea biruințe asupra tuturor nepriiatinilor săi, să să fie dat câtăva vréme odihnii, în care vréme în chip de vânătoare trecând pre locul ce să cheamă Batorian, cu îndemânare ceriască îmbiiat fiind, acolo în slava Precuratii Ficioare, pe apa Hirsului să să fie zidit o besérică prea înaltă şi prea frumoasă”.

Acestea sint dară războaiele şi biriunțele carile istoriile adevărate pomenesc să fie avut Ladislav, ce l-au poreclit sfântul, asupra unilor, pre carile hloricarii (iară nu hronicarii) pomeniți

amestecându-le şi schimbându-le blăstămățéşte, cu duhul minciunii li-au spurcat şi ca un stârv lângă drum mort, carile nările drumeților bântuiaşte, aşé ei urechile a multora cu minciuna aceasta împlând, de atâta vréme până acmu, cei mai proşti la socoteală şi în istoriile adevărate neispitiți în loc de istorie adevărată au credzut-o.

Ci noi, pentru ca să dosluşim aceasta, poate fi mai mult ne vom fi zăbăvit decât răbdării cititorului nostru ar fi trebuit. Acmu dară basnile iarăşi băsnuitorilor lăsind, la rândul cuvântului să vinim.

CAPUL XV

De părerea acelora carii priimăsc precum coloniile româneşti de la Traian să să fie aşedzat în Dachia; însă pe acéleaşi alți împărați următori iarăşi să le fie rădicat şi să le fie tras înapoi

Această părére a multor din scriitori, macar că cu câteva vacuri
125: după viața lui Traian la ivală au ieşit / şi rândul ei ar fi poftit, ca la locul şi la vrémea ce s-au tâmplat, acolo să o aducem; însă noi puind în socoteală că până a nu aduce la mijloc mărturiile scriitorilor pentru aşedzământul romanilor în Dachia şi pentru necurmat traiul lor într-însa întăi macar cevaşi nedzis şi nearătat să nu lăsăm, orce într-alt chip şi împotriva socotélii de obşte s-ar părea. Această dară povéste precum romanii de la Traian împărat în Dachiia puşi şi aşedzați, mai pre urmă Avrelie împărat iarăşi
<Stanislav Sarniție şi Jan Zamoischie, amândoi léşi> să-i fie trecut peste Dunăre în Misiia, la câțiva istorici (a cărora credință nu să poate lepăda), pomenită o aflăm. De la carea cei ce vor şi să silesc să aréte, precum românii noştri să nu fie din romani trăgându-să, pare-li-se că tare putére agonisesc. Argumenturile dovédii lor, cu această povéste, din cei mai vechi istorici carii de această povéste să fie pomenit sint Vopiscus,

Iornandis, Suida şi câţiva alţii acestora următori.

Ce Vopiscus mai pre larg şi mai curat scriind, precum sint cuvintele lui, aicea le vom aduce: „Avrelian, dzice, Dachiia peste Dunăre, pre carea Traian o făcusă provinţie româniască pustiindu-să, toată Illirie şi Misia socotind că nu o va mai putea ţiné, au scos din cetăţile şi din locurile ei pe romani şi i-au aşedzat în mijlocul Misiii şi i-au mutat numele dzicându-i Dachia, carea acmu desparte Misia de sus de la Misia de gios şi fiind mai denainte Dachia den a stânga Dunării (precum curge spre mare), acmu cea de Avrelian descălecată stă den a dreapta Dunării”.

<Aceasta vii afla şi la Bonfin, Decada I,Cap 1>

Această povéste atâta-i >iaste< de adevărată, precum iaste şi povéstea carea arată desălecătura Dachiii cu romani de la /
126: Traian (precum şi mai pre larg să va videa unde va vini rândul istoriii să însămnăm lucrurile tâmplate pe vrémea acestui Avrelian împărat).

Însă noaă frumoasă şi nebiruită dovadă ne dă acest istoric împotriva acelora ce nicicum nu priimăsc românii din Dachia să fie români de la Italia, de vréme ce curat arată că Avrelian au rădicat românii de Traian puşi în Dachia şi i-au trecut numai peste Dunăre în Misia. Iară de la aşedzământul romanilor în Dachia până la acest Avrelian au trecut la mijloc 167 de ani, prin care vréme romanii necurmat în Dachia au lăcuit.

Iară precum aceiaşi romani să să fie întors iarăşi în Dachia şi de ciia nicicum vreodată să nu o fie mai părăsit, ce aşéşi până la vremile noastre tot într-însa necurmat să fie lăcuit, tot trupul istoriii noastre va arăta, aducând mărturiile a scriitorilor carii după vrémi şi după împăraţii ce împărăţiia au însămnat de lucrurile romanilor carile s-au tâmplat în Dachia.

Însă aicea nu vrum să trécem cu condeiul nesocotită îndrăzneala lui Stanislav Sarniţie, carile vrând românii noştri nu din romani, ce din dachii cei vechi să să fie trăgând să aréte, apucă aceste mai sus pomenite cuvinte şi după a sa plăcére mutând gândul şi socoteala scriitorilor celor vechi într-acesta

<Sarniţie,

chip, dzice: „Slobodziile acélea a lui Traian împărat, Adrian şi

Cartea 6, Cap. 18> alți împărați mai de pre urmă, iarăşi li-au adus înapoi în Italie”.

Aicea Sarniție în locul lui Avrelian (carele, precum dzisem, au fost cu 167 de ani mai pre urmă) pune pe Adrian, carile au stătut
127: la împărăție îndată după moartea lui Traian; şi în locul / Misiii, pune Italia, care cuvânt nici un istoric nu l-au dzis.

De pe acéste abătute din cărarea adevărului a lui Sarniție cuvinte, cât să fie de schiopătând istoriia lui pentru neamul românilor fietecine poate cunoaşte, nici mai mult ar fi trebuit cu une cuvinte fără temeiul ca acéstea audzul cititorului să supărăm; ce fiindu-ne datoriia cevaşi nedzis, adecă ce la alții pentru moşia noastră pomenit să află să nu lăsăm, precum înainte îşi mai prelungeşte părére, aşé din cuvânt în cuvânt aicea a o arăta nu ne vom lenevi.

Într-alt loc al istoriii sale, Sarniție tocmindu-şi poate fi greşala, pe Adrian lasă şi de Avrelian să apucă; însă şi aşé altă socoteală împotriva socotelii sale cei dintăi singur şiie îşi scornéşte,
<Sarniție, cartea 4, cap. 5> adeverind că de au şi rădicat Avrelian acéle slobodzii a lui Traian, însă mai mulți din romani să fie rămas în Dachia. Ce să vinim la cuvintele lui: „Avrelian, dzice, macar că acele leghioane italieneşti pe carile Traian odânăoară în Dachia le băgase înapoi le-au scos, însă colónii (ca cum am dzice țăranii cei mai proşti) şi carii grijea casii purta, acoloşi au rămas, carii cu deprinderea graiului lătinesc au stricat limba cea slovenească cu carea şi acmu vlahii să slujesc”.

O, minunate Sarniție, cum poți îndrăzni că românii din Dachia astăzi grăiesc limba slovenească cu cea lătinească stricată? Cum nu te uiți la alții şi mai vechi şi mai de ispravă decât tine istorici carii într-un glas mărturisesc că limba românilor din temeiul ei iaste din cea lătiniască? Noi mai mult ceva împotriva lui Sarniție a dzice nici îndrăznim, nici ne trebuie, fără cât în limba noastră îl întrebăm: Ce faci, Sarniție? lătinéşte i-am dzice: *Quid fatis*
128: *Sarnitii* / slovenéşte: *Čto délaişi Sarniție?* Şi de această proastă întrebare el singur socotească: limba românească din cea lătinească au din cea slovénească iaste stricată? Ce noi pentru a lui Sarniție părére mai puțină grijă purtând, ne uităm la cei vechi

şi de credinţă vrédnici istorici, carii cu bună samă pomenesc precum Avrelian să fie mutat pe romani din Dachia în Misia. *Hoc opus, hic labor,* „acesta-i lucrul, aicea iaste osteninţa”, pentru ca să cercăm şi iarăşi din istorici, în cuvintele a cărora prepus să nu cercăm şi iarăşi din istorici, în cuvintele a cărora prepus să nu fie, să arătăm, precum de au şi trecut romanii din Dachia pe vrémea lui Avrelian în Misia, iarăşi în curând să să fie întors la locurile sale céle de moşiie, adecă în Dachia.

Ce aceasta fiind tot propozitul istoriii noastre puté-se-va, nedejduiesc, a să înştiinţa cititoriul nostru din tot cursul hronologhiii, unde pre la locurile trebuitoare îndestul mărturii înainte să vor aduce.

Iară acmu vine rândul să arătăm cea mai de pre urmă socoteală, adecă să aducem toate mărturiile istoricilor, pre scurt, carile dovedesc precum Dachia au fost de la Traian împărat, cu cetăţeni şi slujitori vechi romani, desălescată, şi de ciia precum aciiaşi romani să fie moşii-strămoşii românilor, carii şi astăzi în părţile Dachiii lăcuitori să află, adecă moldovénii, munténii, maramorăşénii, românii de peste Dunăre şi coţovlachii din ţara grecească, căci toate acéste năroade dintr-aceiaşi romani ai lui Traian să fie, nu numai limba şi graiul, ce şi a tuturor vrémilor istorii mărturisesc. /

129:

CAPUL XVI

Aducă-să pre scurt mărturiile a multor istorici carii în scrisorile sale adeveresc precum Ulpie Traian împărat au descălecat Dachia cu cetăţéni de la Roma şi cu oşténi bătrâni romani şi precum românii ceşti de astădzi [ce] lăcuiesc în Dachia sint dintr-acelaşi neam şi dintr-acéiaşi viţă a aceloraşi romani

Ulpie Traian, după ce au dezrădăcinat pe dachi din ţărâle Dachiii, precum din toată Dachia, încă şi în Misia mulţime de romani să fie pus în sălăşluire vécinică, cât în Capetele trecute am pomenit, destulă, precum ni să pare, dovadă ar fi fost nici de-ar fi trebuit acéleaşi mai de multe ori a le poftori, însă pentru ca să poată cititoriul supt privala ochiului, totodată şi tot într-un loc să cuprindză, oricât şi ce toţi scriitorii prin multe peste o sută de vacuri, pentru românii din Dachia scris ni-au lăsat, nu fără plăcérea lui, macar că cu câtăva osteninţă i-ar fi, can pre scurt, în loc de epitomi, culégere pre scurt, aicea înaintea privélii să i le punem, din carile mai pre urmă şi lui ce i se va părea a giudeca, tot cu a sa slobodzénie să va putea sluji.

Mai vechi dintre toţi istoricii carii de lucrurile lui Ulpie Traian au scris iaste Dion, carile şi viaţa acelui împărat pre amăruntul au

<Dion, Cartea 61>

scris. Acest dară Dion în multe locuri ale istoriii sale, iară mai ales la Cartea 61, scrie aşé: „Traian Avgust, dzice, după ce au stropşit pe dachi au dus în Dachia slobodzii de romani”. Lui Dion urmadză Appian, Iornandis, Sparţian, Avrelie Victor,
130: Procopie Chesareanul, Xifilin (carile şi / patriarh Ţarigradului au fost), Zonoras, Chedrinos, Coropalat, Parisiot şi alalte toate, precum a celor greceşti, aşé a celor lătineşti scriitori céte într-un glas şi într-un cuvânt, tot acéiaşi întăresc şi adeveresc.

<Evtropie, Cap. 8>

Şi mai cu de-adins Evtropie, carile locul a o mie ar putea ţiné, în *Viaţa lui Adrian* scrie aşé: „Adrian, carile, în urma lui Traian, au lăsat parthilor Armeniia, Assiria şi Mesopotamia; şi ar fi părăsit şi Dachia de nu i-ar fi fost frică a lăsa să piară atâtea mii de cetăţéni romani carii trăia acolo”.

<Petavie, în *Sămăluirea vrémilor*, la *Viaţa lui Traian*>

Cam acésteaşi cuvinte, cititoriul şi la Petavie, iscusit a vrémilor sămăluitoriu, va putea afla.

<Procopie, *De ziditurile lui Iustinian*, Cartea 4>

Acestor mai vechi urmele calcă cei mai de pre mijloc a vacurilor scriitori şi întâi Procopie Chesareanul, carile pre vrémile lui Iustinian împărat au fost secretariu la vestitul Velisarie. Acesta, în cartea *De zidirile lui Iustinian*, atâtea carile au fost făcute din temeliia lor de la Traian împărat, de carile pre amănuntul şi de toate anume sintem să dzicem la viaţa lui

Iustinian; iară aicé numai câte la propozitul nostru caută vom pomeni. („Mai de demult, dzice, împărații pe marginile Dunării, peste tot locul şi de pe ceasta parte pe une locuri şi de céia parte făcând cetăți şi oraşe, năbuşélele varvarilor opriia”).

<Şi Cartea 5> Apoi, într-acéiaşi istorie, Cartea 5: „Dunărea, dzice, care apă aproape de la Dachia iaste, den a stinga ei încépe a despărți pe varvari, parte den a dreapta romanii țiind, pre care Dachie o chema (ριπησίαν) măluroasă (iară care partea a Dachiii să fie fost

131: aceasta, în cea / véche hotărâre a Dachiii pre larg am arătat), pentru căci *ripa* lătinéşte însămneadză *mal*”.

<Procopie, *De zidiri*,Cartea 5> Şi după ce însămneadză Procopie cetățile carile au fost făcut mai sus pe Dunăre, apoi dzice: „Iară la gura Dunării au tocmit cetățile Pincul, Cupus şi Novele şi împotriva Novelelor în cela uscat (adecă cum să prinde despre Moldova) cetatea ce să chiamă Literata; iară şi mai înlontru de acéstea urmadză cetățuile Cantavazitis, Smornis, Campsis, Tanta, Zernis şi Duțepratul. După acéstea iaste cetatea carea să cheamă Capul Boului, de Traian Avgustul zidită. (Şi aceasta socotim să fie adevărat pricina pentru ce țara Moldovei are herbul său capul boului, iară nu ce băsnuiesc une *létopisețuri* de pe buărul carile împreună cu cățaoa Molda să să fie înecat în apa Moldovii)”.

<Procopie, acoloşi> Apoi iarăşi acoleşi mai dzice: „De la Capul Boului mai sus iaste cetățuia Zanis şi de la Zanis, nu departe, cetățuia ce să chiamă Pontis, adecă Podurile”. Iară această cetate de unde să fie aşé numit, acelaşi istoric tot într-acela loc arată: „Traian, dzice, Avgustul, neputând sufferi să fie hotarăle împărățiii hotărâte şi numai cu Dunărea să să închidză, au silit de au împreunat malurile Dunării cu pod; meşterul podului au fost Apollodor Damaschinianul; şi într-amândoaă capetele podului au zidit Traian doaă cetăți, din carile una, carea iaste de céia parte, au chemat-o Theodora, iară alta, carea iaste în Dachia, cu acelaşi a lucrului nume, au chemat-o Poduri”. După acéstea mai pomenéşte Procopie câteva cetăți de la Traian şi alți împărați

132: romani în Dachia, pănă în fundul Schithiii şi peste Dachia / făcute, (precum la viața lui Iustinian le vii videa), cumu-i Ivida

(pre carea socotim să să fie aşé chemat de pe balta lui Ovidie, căriia îi dzicem noi Vidovul), Ighistul şi Ulmiton, pre carea mai denainte de vremile lui Iustinian au apucat-o slovénii ş-au fost sfărâmat-o, apoi Iustinian tocmind-o, cu oaste au întărit-o.

Acéstea dară cetăți în Dachia, de cei mai denainte împărați a romanilor de la Traian pănă la Iustinian făcute şi de Iustinian tocmite şi înnoite fiind, mare şi neclădită dovadă sint că de vréme că în vremile lui Iustinian în Dachia noastră atâtea cetăți de romani pline şi lăcuite au fost, cu cât mai vârtos de la Traian să fie romanii în Dachia aşedzați să va putea créde.

<Gheorghie Chedrinos, în *Culégerea istoriilor*>

Gheorghie Chedrinos, în *Culégerea istoriilor,* arată, precum marile Constantin să fie născut într-o cetate a Dachiii, a căruia cuvinte precum sint ellinéşte iată-le-s: Κωνσταντίνος (ό χλωρός) ός έγγέννησεν εξ᾿Ελένής της πρότης αυτου γυναικός Κωνσταντίνον τον μέγαν καί άγιον πέρι τήν Δακίας πολήν. Adecă: „Constantin Hlorus căruia i s-au născut din Eleni, cea dintăi muiare, Constantin Marele şi Sfântul, la cetatea Dachiii”.

<Zonoras, Cartea 11, Cap. 21>

Zonoras, luând de la Appian, scrie: „Traian, dzice, după ce au bătut întâi pe dachi, şi ducând cu sine solii lui Decheval la Roma cu triumf, adecă cu alaiu, au întrat şi au luat de la senat titlul *Dacicus*, adecă Dățanul; iară în cel de pre urmă războiu Decheval singur şie moarte făcându-şi: Κανδευτεν το έτνος τούτων Δακών καί ή χώρα σφών ρωμαίοις ϋπήκουος γέγονε, adecă: de atuncea

133:

încoace neamul dachilor şi țara lor au rămas supt suppuné/rea romanilor”.

<Zonoras, Cartea 12, Cap. 34>

Acestaşi Zonoras scrie, precum şi Maximin Lichinie, carile au ținut pe sora marelui Constantin şi soție la împărăție i-au fost, să fie născut din romanii din Dachia. Aceastaşi mărturiséşte Isocrat istoricul, după carii urmadză Bonfin.

<Isocrat, în *Istoria bisericească*>
<Bonfin, Decada 1, Cartea 1>

Aceşti dară mai vechi lătineşti şi greceşti istorici, de românii noştri în Dachia puşi şi trăitori aşé; iară ceşti mai noi, precum iaste Nichita Honiatis, Ion Cantacuzin împăratul, Laonicos Halcocondila, Franța Protovistiarius, pe romanii din Dachia supt numele vlahilor îi cunosc; a cărora mărturii să vor videa unde va vini rândul să arătăm pe ce vréme romanii din Dachia au început

a să chema vlahi; însă aceasta numai de la Honiatis aicea a să însămna trebuitoare a fi am socotit, pentru ca să priceapă cititoriul că romanii carii au fost trecut la Misia, aceşti au luat
<Honitatis, Cartea 1, Cap. 4>
întâi numele de vlahi, însă nu îndată, ce după multă vréme. Dzice dară Honitatis în scurte cuvinte: „carii mai denainte să chema misii, acmu să cheamă vlahi”. Aceasta dzice, înțelegând pentru romanii carii au fost lăcuind şi în Misia, de care lucru videm la ceşti mai proaspeți greci scriitori că adése pun Dachia în Misia şi Misia în Dachia.

<Halcocondilas, Cartea I>

Precum şi Laonic Halcocondila, carile supt numele Misiii trei țări împreună cu Dachia cuprinde, dzicând:Βούλγαροι ούς κάτω Μυσίαν καθούσιν, τήν δέ κατω Μυσίαν ού τήν ές τά κάτω τού Ιστρου χώραν (bulgari să cheamă cei ce sint în Misia de gios, iar Misia de gios iaste carea să lasă cu Dunărea în gios); apoi mai adaoge şi altă Misie;εíς τό πέραν τού Ιστρου ω κιμένην Χώραν (Care țară iaste pe de céia parte de Dunăre, adecă de unde acmu
134: iaste Moldova şi Țara Mun/tenească). Pricina amestecării nume>ri<lor acestor țări alta nu iaste fără numai căci romanii, precum Dachia aşé în Misiia, pr[e]tiutinderea fiind aşedzați, ceşti mai noi scriitori, uniori pre romanii din Misiia îi chema dachi, căci şi aceştia din Dachiia vinisă; iară alte ori pe romanii din Dachia îi numia misii, căci tot dintr-acela neam de romani să trăgea cu misii.

<Halcocondilas, Cartea 6>

Acelaşi Laonic Halcocondila, pentru românii carii sint în Greția, şi le dzicem no[i] coțovlahi, scriind, dzice: Τόδε Πίνδον όρος Βλάχοι ένοικούσιν άυτών τών Δακών όμογλώττοι (În munt ele Pindul lăcuiesc vlahii, cari sint cu ceştélalți dachi tot de o limbă); unde dzice „ceştélalți dachi” înțelége pentru moldovéni şi pentru munténi, precum şi aiurea am mai pomenit şi cuvântul lui mai gios arată: „Vlahii, dzice, aceştia au limbă de-ş foarte asamănă cu limba italiienească, însă atâta-i de stricată, cât de abiia pot italii să înțăleagă cuvintele lor, carele vorovăsc”. Şi puțin mai gios: „Vlahii, dzice, nemică din itali deosăbire nu au, încă şi orânduiala traiului, a mâncatului şi portul armelor şi alte a casii povijii cu italiianii asémenea li iaste, macar că neamul lor în doă stăpâniri iaste despărț Eίς τέ τήν

Βογδανίαν καί Ιστρίαν, τήν, παρά ’Ισρόν χώραν, adecă: în Bogdania (Moldova) şi în Istria, în țara carea iaste pe lângă Dunăre (adecă Țara Muntenească). Ioan Cantacuzin şi Franța Protovestiar, în istoriile sale, de începătura cea dintăiu a romanilor cevaşi nu pomenesc; însă câteva carile la istoria lui Ioan Cantacuzin pentru vlahi în lung să pomenească le va afla cititoriul unde vom dzice lucrurile tâmplate pre vréme acestui
135: împărat Ioan / Cantacuzin.

După socoteala acestor mai vechi scriitori greci, urmadză întăi Anton Bonfin, ungur, Leunclavie, neamț, Dlugoş, leah, Stanislav Orihovici, litfan, şi alt Stanislav, Sarniție, leah; ce acest mai de pre urmă îl aflăm ca în multe féliuri şi multă socoteala, precum mai gios din cuvintele lui să va videa.

<Bonfin, Decada 1, Cartea 1>

Întăiaşi dară Anton Bonfin scriind hotărârea a Dachiii cei vechi, dzice: „Ulpiana iaste cetate în Ardeal, deosăbi de Ulpiana, carea iaste în Misia slobodzie sau, cum lătinéşte să dzice, colonie, de Ulpie Traian descălecată, căci Ulpie Traian după ce au supus pe misii şi pe dachi, pentru pomenirea biruinții sale au zidit în malul Dunării cetatea Nicopolis”. (Aceştiia îi dzic proştii Nicopoe, iară Sarniție, cu mare necunoştința gheografilor, gândéşte să fie Nicopolis, la carea şi Sfântul Pavel, precum cu propovedanie *Evangheliii* să fie mărs, *Faptele apostolilor* mărturisesc; ce greşéşte, că Nicopolis la carea au mers Sfântul Pavel iaste altă cetate cu acestaşi nume în Greția, aproape de hotarăle Machedoniii).

Altă cetaté iaste în Misie, ce să chiamă Marchianopolis, foarte vestită, odânăoară de Traian împărat zidită, unde Marția, sora lui Traian, trimițând o fată la fântâna carea din cetate izvorâia să aducă apă cu un vas de aur şi, scăpând oarecum vasul de-a mână, au cădzut tocmai în fundul fântânii, carea era pre adâncă; iară nu după mult, vasul cel de aur ca cum ş-ar fi lepădat firea greuimii sale, singur din sine plutind, au izbucnit în fața apii; de această minune îngrijindu-să Traian, au zidit acea cetate nimfelor (carele boadzele fântânilor) şi de pe numele surorii sale au numit-o
136: Ce/tatea Marțiii. De ciia Traian au rădicat pod de piatră peste

Dunăre (precum şi Dion scrie, la Viața lui Traian), lucru minunat a căruia temelii şi astădzi în fundul apei să zăresc, unde în cela mal de Dunăre iaste Cetatea Severinului, mai pre urmă de Sever împăratul zidită, *i proci*.

<Bonfin, acoloși> Acelaşi Bonfin, iarăşi la acela loc: „Mai denainte, dzice, până a năbuşi gotthii şi unnii, toată Dachia era plină de romani şi de sarmati, precum din multe scrisori în pietri săpate am putut cunoaşte”. Ce să fie scriind în pietrile aflate de Bonfin, aicea pentru ca să nu lungim voroava, cu condéiul trécem, iară la rândul său, şi aceasta şi alta, carea în țară la noi cu câțiva ani mai denainte s-au aflat la Gălați, pentru mai bună mărturiia cuvintelor lui Bonfin le vom aduce.

Aşijderea Bonfin în multe locuri, iară, mai chiar şi mai ales la Decada 2, Carte 7, dzice: „Valahii, precum din romani să fie născuți, limba lor şi până astădzi mărturiseşte; carii între atâtea neamuri de varvari, de atâta vrème trăind, nicicum a-i dezrădăcina cineva au putut. Aceştia lăcuiesc partea Dunării ceastă dincoace, pre care locuri odânăoară au lăcuit dachii şi ghetii; iară pe de cèia parte de Dunăre, locurile carile sint li-au cuprins bulgarii, carii de la Sarmația au ieşit, căci din legheoanele (adecă: polcurile) şi din coloniile lui Traian şi a altor împărați romani, pre carile li-au adus şi li-au descălecat în Dachie, să trag românii aceştia”. Aşè dară, din cèle multe a lui Bonfin, acéstea puținele destule în ceastă dată să fie socotind, la alții să trécem.

<Leunclavie, în *Pantecte*> Leunclavie, în *Pantecte*, unde tâlcuiaşte numele Iflac: „Némții noştri, dzice, cei mai mulți precum pe itali, aşé pre franțoji, *valşi*
137: a-i chema s-au obi/ciuit; cu acestaşi nume cheamă şi pe valahi (adecă români) a cărora limbă cea de loc asémenea au fost cu a cestora, căci şi Dachiia au fost odată provinție, adecă țară românească”.

Iară din istoricii leşesti, între carii mai de frunte şi mai de <Dlugoş, Cartea 11> credință Dlugoş să créde, carile dzice: „Neamul moldovenilor (căci acolo cursul voroavei lui pentru moldovéni iaste) să créde precum să să fie cuborât din coreniia italilor şi țărâle céle mai

mănoase a slovénilor să fie cuprins”.

Dlugoş şi alți toți scriitori leşeşti cred precum dachii să fie fost de neamul lor slovéni, pentru acéia dzice că romanii gonind pe slovéni, să le fie cuprins locurile.

După Dlugoş vine la rând Orihovici, carile macar că să véde într-o părére cu Eneas Silvie, precum românii aceşti de astădzi să să fie trăgând tocma de la Flac hatmanul, însă iarăşi nu tăgăduiaşte precum românii să fie din neamul a altor romani, a <Orihovici, *Analele* 5> căruia cuvinte sint acéstea: „Volohii (de moldovéni vorovind, de tot neamul românesc înțelége) era născuți din italiiani şi din romani”, iară după ce îşi arată părérea sa cea de Flac hatmanul, mérge înainte: „Aceştia, carii în limba sa îşi dzic romani, ai noştri (léşi) de pe italiiani le dzic *volohi*, că *voloşi*, în limba leşască, tot un nume iaste cu *ital* din limba lătinească. Aceştéşi şi la fire şi la obicéie şi la graiu, nu mult să deosăbesc din itali”. De ciia, scriind firea moldovénilor, într-acesta chip o şiruiaşte: „Sint, dzice, oameni vrăjmaşi şi mari vitéji că nici să poate afla alt neam de oameni carii, în hotară aşé de strâmpte lăcuind şi prenpregiur mai mulți nepriiatini având, pentru slava războiului
138: şi a vitejiii sau asupra tuturor oastea / pot rădica, sau de carii să rădică asupra lor să pot apăra”.

Decât acesta cu multul mai pre larg Stanislav Sarniție, carile, precum şi mai denainte am arătat, când stă singur în socoteala sa, carea au apucat, nu priiméşte românii să fie din romani; iară când după voia celor mai vechi să lasă, atuncea şi el aceastaşi <Sarniție, Cartea 5,Cap. 6> mărturiséşte. „Războiul, dzice, Deurpanic (adică a lui Decheval cu romanii), după ce stătusă 16 ani, supt Traian începându-să a să slăbi, pănă mai pre urmă şi sfârşit au luat”; apoi, puțin mai gios: „Dobândind, dzice, Traian biruința, pentru vécinică pomenirea lucrului bine purtat, 30 de stâlpi, carii să fie sémnele şi hotarăle împărățiii, în Dunăre au aruncat; după acéia mai multă parte de lăcuitorii cei vechi din Dachia izgonind, şi plăcându-i bişugul locului, slujitorilor celor bătrâni o au împărțit cu acest sfat: adecă să fie ca un zid pus înainte pentru apărarea împotriva celor mai dinlontru sarmati şi pentru ca mai în grabă şi mai pre lesne, când

s-ar tâmpla vreo nevoie, ceşti din Dachia slujitori, celor ce păziia Misia, aşijderea cestor din Dachiia, cei din Misia la vréme să poată da agiutoriu. Pod lucru de minune şi cu mari cheltuiale peste lată lățimea Dunării au rădicat, nu departe de la Nicopolis, unde Sfântul Pavel au propovădiut; şi cu această pricină au rămas de să pomenéşte de la istorici, precum românii temeliia stăpânirii lor pe acéle locuri să fie aruncat”.

Acéstea ce au dzis Sarniție, pentru să le întărească, aduce şi mărturie lui Evtropie, pre carea şi noi mai denainte am pomenit-o. „Spune, dzice, Evtropie, că Traian împărat, după ce au bătut oştile dachilor, au întors acea țară în provinție şi au

139: alăturat la trupul împărățiii / romanilor sau căci bişugul locului i-au plăcut, sau căci au socotit că acolo va avea de unde să-şi hrăniască oastea”. Sarniție dară aşé.

<Pavel Piasinschie, list. 52>

Iară Pavel Piasinschie, episcopul de la Premisla, în istoriia sa, list. 52, cu puține, însă curate cuvinte, aceastaşi mărturiseşte: „De céia parte, dzice, de Nistru spre amiadzăzi, iaste Moldova, carea mai denainte s-au fost chemând Dachia, lăcaşul romanilor odânăoară acolo trimişi; de carii, mulțime într-însa să fie locuit, adevéreşte graiul limbii a lăcuitorilor aceii țării, carile şi pănă astădzi lătinesc iaste; şi macar că câtva stricat grăiesc, însă când îi audzi vorovind, pre lesne poți înțălége precum limba lor din cea lătinească să fie ieşit.

Acmu şi Saul între proroci, să videm şi cel bulgăresc, din carile au luat cel slovenésc hronograf, de românii noştri ce dzice? Căci şi el, macar că foarte pre scurt, însă aceasta nepomenit n-am lăsat, ce spune aşé: „Volohom je naşedşim na Dunaischim Sloveni, i sşédim imă bnihă, i nasiluiuştim imă, Slovenije, prişedşe sédoşa ovi na Visle réțe i prizvaşasia Poliane”, adecă: „Coborându-să volohii (sau italii) asupra slovénilor şi cădzind ei asupra lor şi asuprindu-i, iară slovénii unii aşé s-au aşédzat pe apa Vislii şi s-au numit poliani”.

Către acéstea a atâte istorici fără prepus mărturii, nu puțină acestoraşi întăritură aduc 2 pietri, carile în Dachia noastră s-au aflat, din caréle una, scrie Anton Bonfin, precum în vrémile sale

să să fie aflat în Transilvanie; iară una în vrémile noastre s-au aflat la Gălaţi şi apoi s-au adus la curte domniască.

Deci în piatra lui Bonfin sint scrisă acéstea: „L. Annio Fabiano, Triumviro capitalium, Tribuno Legionis II, Aug: 140: Quaestori Turbantium, / Trib. Pl. Praetori, Curatori viae latinae; Legato Legionis X, Fretensis, Legato Augustali. Primo Praefecto provintiae Darcolomarum (forte Dacoromanum) Ulpianarum, Traianarum, Sarmaticarum, D. M. Civis Sabinius, Miles Legionis XIII. Glibres a Rationibus, vixit annis XXX. Civi valens, Duumvir Coletcominia, Florentina, Rarentes inefficacissimi. Puerio Saturnino, Legato Augustali, Praepositoque Consulari Coloniae Daciae Sarmatiae. L. D. D. D.” Adecă: „L. Lui Annie Fabian, trumvirului a acelor mai de frunte, tribunului polcului al doilea avgustesc, cfestorului Turbanţilor, tribunul P. L. poporului pretorului, şi grijiitorului căii drumului lătineşte. Solului a polcul al dzécelea a freteanilor, solului avgustesc, celui dintăi pefect a provinţiii darcomanilor (poate fi dacoromanilor), a ulpianeştilor, trianeştilor, sarmaténilor. D. M. cetăţanul Sabinie, oşteanul din polcul al triisprădzécelea, Glibris, logofăt de luatul sămii; trăit-au ani triidzăci. Cetăţanului Valens Duumvir, Coletmania, Florentina, părinţii prea netrébnici, lui Pevrie Saturnin, solului avgustesc şi celui mai de sus şedzătoriu sfétnic a coloniii Dachiii, Sarmatiii, L. D. D. D.”

Iară acest Aniie din *Hronologhiia* lui Calviz, aflăm să fie fost soţie în consulat lui M. Nonie Muţian, carii au purtat slujba consulatului pre vrémea lui Septimie Sever, împăratul romanilor, la anul de la Domnul Hristos 201.

141: Iară piatra carea s-au aflat la Galaţi, leat 7211, pre / carea şi noi singuri precum am putut am citit-o, în carea cu slove vechi lătineşti scrie aşé: „Imp. Caesari, Div. Filo Nervae Traiano Avgusto, Ger. Dacico: Pont. Max. Foel. P. Dict. XVI: Imp. VI, Cons. VII. P. P. Calpurnio Marco, Aurelio Rufo”; carile aşé să să înţăleagă: „Împăratului, chesariului, dumnădzăiescului, fiiului Nervii, lui Traian Avgustului, ghermanicului, dăţanului, preutului celui mai mare, fericitului domn, învăţătoriul al

şésesprădzécelea, împăratului al şéselea, sfétnicului al şéptélea, părintelui patriii, lui Calpurnie, Marco Avrelie Ruf". Către aceasta, mai scrie Neculai Costin logofătul precum să mai fie vădzut o piatră, carea s-au aflat la cetăţuia năruită la Gălaţi, ce-i dzic Gherghina, şi să fie citit singur într-însa: „Săver, împăratul Râmului."

Ce noi această piatră şi în domniia fratelui Antioh şi pe vrémea noastră, trecând pe la Gălaţi, într-adins am cercat-o, ce nu s-au aflat, fără cât într-un rând mi-au adus Theodori pârcălabul de Gălaţi un ban de argint, în carile scriia: „Const. Vict. Aug. Imp.", pentru carile pre larg vom scrie la Viiaţa lui Constans împăratul, fiiului lui Constantin Marele. Aşijdérea mai pomeneşte Neculai Costin, precum tatăl dumisale, Miron Costin Logofătul, să fie citit pe un ban de aramă galbănă, iarăşi la acea cetăţuie aflat, în carile mai mult nu s-au fost cunoscând, fără: „Marchianopolis", iară acea cetate, precum să fie în Dobrogea şi să fie zidită de Traian împărat şi de numele fétii sale Mariţiia, aşé chemată, aiurea mai de agiuns s-au dzis. /

142: Acéstea dară, în scurt, avum să aducem, precum a celor mai vechi, aşé a celor mai noi istorici mărturii, pentru descălecatul Dachiii noastre cu romani de la Traian (şi cum Bonfin mărturiséşte) şi de la alţii mai pre urmă împăraţi. Acestora dară sfârşitul puind, trage-ne vrémea începutul cărţii *Hronicului* să punem, în carea, cu agiutoriul lui Dumnădzău, sintem să arătăm hronologhicéşte, adecă după sămăluirea annilor, precum aceşti romani de Ulpie Traian în Dachia descălecaţi, tot aceiaşi să fie românii, carii şi până astădzi într-însa lăcuiesc.

CAPUL XVII

Pentru monarşii romanilor carii au împărăţit mai denainte de Ulpie Traian

Macar că noi începutul Honicului nostru de la împărăţiia lui

Ulpie Traian îl punem, însă pentru ca să nu lăsăm câțiva monarhi a romanilor (carii începând monarhia de la Iulie Chesari au stăpânit pănă la Traian) afară din tot trupul aceştii mari, tari, vechi şi lumii de minunat împărății, socotit-am că nu fără cale va fi,cât de pre scurt,să însămnăm de când au început Iulie Chesari cu putére monarhicească şi alții apoi după dânsul, precum am dzis, pănă la Traian a stăpâni; carile în ce au stătut la împărăție şi câți ani au împărățit, precum avem nedejde să facem şi mai înainte, adecă de la Traian pănă la vremile noastre, câți împărați au fost a romanilor, a tuturor viața pre scurt să o însămnăm.

Iulie

Iulie dară Chesar (carile întâi au suppus statul publicăi împărățiii romanilor supt monarhie) s-au născut mai denainte de

143: naşterea domnului Isus Hristos cu 61 de ani, în 22 / a lui septevrie celui vechiu; care dzi, după calendariul lui Iulian cade la începutul lunii lui iunie. La anul mai denainte de Hristos 58 s-au făcut consul împreună cu Pompei Marele şi cu Crasus. La anul mai denainte de domnul Hristos 56 au încăput la cinstea maghistratului. La anul mai denainte de Hristos 48 s-au scornit între dânsul şi între Pompei vrajbă. La anul mai denainte de Hristos 47 s-au făcut dictator în Roma (aceasta era boieriia cea mai de cinste pe acéia vréme la nărodul romanilor). După multe războaie ce au avut cu Pompeiu, soțiia sa, până mai pre urmă, la anul mai denainte de Hristos 46, dându-şi vrăjmaş războiu în Thessalie, au izbândit Iulie Chesar, iară Pompei, numai cu patru oameni scăpând, au fugit la Eghipet, unde împăratul Eghiptului fiind copil la vârstă, purta triaba împărățiii Pothin şi Ahilis hadâmbii, cu a cărora poruncă fu omorât marele acela şi vestitul Pompei. La anul mai denainte de Hristos, senatul au ales pe Iulie Chesar să fie dictator vécinic, adecă neschimbat, din care an încépe împărățiia romanilor supt monarhie a să purta. Iară la anul mai denainte de Hristos 42, cu vicleşugul oamenilor de curtea lui Pompei, fiind rănit cu 23 de rane, au pierit ucis.

Avgust

După Iulie Chesar, al doilea monarh au stătut Octavie Avgust, carile la anul mai denainte de Hristos 41 s-au făcut consul. La anul mai denainte de Hristos... cu putérea monarhiii au luat şi

nume de Avgust, care, titlul țin şi pănă astădzi împărații romanilor. Avgust lătinéşte va să dzică „sfânt” sau „fericit” şi „nărocit”; iară Evtropie istoricul dzice aşé să să fie chemat, 144: pentru căci au adaos împărățiia, de la cuvântul lătinesc *avgheo* / ce va sa dzică „adaog”.

<Isus Hristos să naşte> În 25 de ani a împărățiii lui Avgust s-au născut domnul şi Mântuitoriul nostru Isus Hristos din Duhul Sfânt şi din Mariia Ficioară, după trup din ruda lui David, din neamul Iudii. Iară la <Leat 14> anul după întruparea cuvântului lui Dumnădzău 14, fiind în Campanie, la cetatea Nola, de boală au murit, împărățit-au ani 44 fără 13 dzile, iară de când au pierit Iulie Chesari, 57 ani, luni 6, dzile, 4.

Tiverie După Avgust Chesar au stătut la monarhie Triverie carile au împărățit ani 22, luni 6; murit-au de o boală, anul de la Hristos <Leat 37> 37, mart 17, ş-au trăit ani 77, dzile 120.

Caligula După Tiverie fu împărat romanilor Caligula, carile, la anul 41, <Leat 41> ghenarie 24, au pierit ucis de Cassia Hiria tribunul; împărățit-au ani 3, luni10, dzile 9.

Clavdie După Caligula au urmat Clavdie, ficiorul lui Drus; acesta la <Leat 54> annul de la Hristos 54, octomvrie 13, întăi din sine bolnăvindu-să, apoi cu sfatul împărătésii sale otrăvindu-l Xenofon doftorul, au murit în Sinvesa; împărățit-au ani 13, luni 8, dzile 20, ş-au trăit ani 63, luni 3.

Neron După Clavdie au stătut la împărăție Neron, pre carile mai denainte chemându-l Domitie Aenovarvos, apoi Clavdie, făcându-l ficior de suflet, l-au numit Neron Clavdie Drusus. Din toți împărații nime cu vredniciile şi cu bunătățile mai vestit nu au fost decât acesta cu răutățile şi cu tiraniile. Pentru privală, cetății Romii din toate părțile i-au dat foc de au ars; după arsură încă mai frumoasă au făcut-o. Pe vestit dascălul său Seneca, pentru ca să nu-i mai fie de dânsul ruşine, l-au omorât; pre maică-sa, 145: pentru ca să vadză unde au şedzut în pântece-i, de vie au / spenticat-o; cu soru-sa şi cu alte rude curvie au făcut şi capul tuturor răutăților plinind, pe corifeii apostolilor Petăr şi Pavel au omorât. Cu acestea a lui fapte, pănă mai pre urmă în fruntea

tuturor cădzind şi de ai săi încăşi părăsit fiind, singur şi pre <Leat 68> moarte ş-au făcut, la anul 68, iunie 9; împărățit-au ani 13, luni 7, dzile 28. Într-aceasta Neron s-au sfârşit familie lui Iulie Chesar.

Galba <Leat 69> După ciuda lumii, Neron, au urmat Galba, pre carile cu vicleşug l-au ucis Salvius Otho, leat 69, ghenar 10.

Salvie Într-acelaşi an Salvie Otho, luând împărățiia şi ieşind cu oaste împotriva lui Vitelie hatmanul, carile de la slujitori luasă nume de împărat şi dându-şi războiu în Bebriac, fu biruit şi gonit de oştile lui Vitelie, de care ciudă singur şie moarte ş-au făcut; leat 69, april 20.

Vitelie Într-acestaşi an dechemvrie 22, Vitelie, viclenindu-l oşténii săi pre carii îi trimisése împotriva lui Vespasian şi, prindzindu-l, l-au omorât.

Vespasian După acesta, schiptrul împărățiii au luat Vespasian, pentru carile dzice Sfetonie că toți împărații romanilor, pănă a nu lua împărățiia fiind mai buni, să făcea mai răi; iară unul numai, Vespasian, fiind mai denainte mai rău, după ce au luat împărățiia s-au făcut mai bun. În vrémea acestuia împărat, scrie Tațitus în <Leat 70> *Analile* sale, precum pre la anul de la Hristos 70, sarmatii, trecând Dunărea, să fie prădat în Misia şi pe Fonteus Agrippa, hatmanul romanilor, să fie omorât; iară mai pre urmă alt hatman, anume Rubrie, pe sarmati bătând, lucrurile să fie potolit. <Leat 79> Vespasian, leat 79, iunie 24, în satele Reantine au murit de 146: vintre; împărățit-au ani 10 fără 6 dzile şi au / trăit 69 ani, 1 lună, dzile 7.

Tit În urma lui au stătut împărat fiul său Tit Vespasian. Acestuia îi dzice Xifilin şi Sfetonie „dezmierdarea sau bucuria neamului omenesc”, adecă pentru nespusă bunătatea care avea. Dzua în care să tâmpla să nu facă cuiva vreun bine, au fost dzicând: „Priiatinilor, am pierdut dzua”. Murit-au acesta de friguri, într- <Leat 81> acelaşi sat unde şi tată-său au murit. Leat 81, septemvrie 13, ş-au împărățit ani 2, luni 2, dzile 20, ş-au trăit ani 40, luni 9.

Domitian După Tit au urmat în putérea monarşască frate-său Domitian, carile întăi au purces cu oaste asupra lui Decheval, craiul dachilor, precum de a lui războaie mai denainte la Capul pentru

craiii dachilor s-au pomenit. Însă pentru ca țăsătura istoriii să nu să curmédze, aicea iarăşi can pre scurt a poftori nu ne vom lenevi.

CAPUL XVIII

Arată-să trii războaie a dachilor cu romanii supt Domitian

<Leat 81>

<Dion, în *Viața lui Domitian*>

Pe la începérea vieții nemuritoare, la annul 81 scornitu-s-au întăi războiul dachilor cu romanii, pentru carile scriu istoricii într-acesta chip: „Dachii având un domnu ce-l chema Decheval, om în purtatul oştilor foarte meşter şi la toate vicleşugurile pre isteț şi gata, carele foarte de rău pre romani purtase şi cu dése războaie, prin vrémea a 17 ani, tare îi ostenise, cât, precum în céle mai denainte scrise pre larg s-au pomenit, şi dare pre an să le dea îi asuprise. De care lucru Domitian cu oaste rădicându-să, au purces peste Dunăre asupra lui. Ce moliciunea împăratului,
147: carele în ostenelele şi trudile / oştilor cevaşi deprindere neavând şi cu totului tot odihnii şi desfătărilor dat fiind, au stătut pricină, cât nici războiu deşchis dachilor să dea vréme şi prilej n-au aflat. Iară Decheval, cu meşterşugurile cari le ştiia, în multe locuri fără véste împrăştiată şi fără nici o orânduială purtată oastea romanilor lovind, multă samă de slujitori au prăpădit. Ce Domitian paguba şi stricăciune alor săi tăinuind, la senat, precum asupra nepriiatinului biruitoriu iaste au scris; cării mințiri senatul credzind, în slava lui multe agalmate, chipuri săpate i-au rădicat."

Războiul al doilea

<Leat 93>

La annul de la Domnul Hristos 93 scrie Tațitus că în anii trecuți multe războaie mai mănunte au avut romanii cu dachii în

Misia, în Dachia, în Ghermania şi în Panonia; ce în toate lenevirea şi negrijea voievozilor au fost pricină de s-au concinit multă samă de oaste românească şi dachii pururea au fost biruitori şi deasupra.

Războiul al triilea

<Leat 94> De la annul de la Domnul Hristos 94, scrie Xifilin precum Domitian, nevrând singur să margă asupra dachilor, au orânduit hatman oştilor pre un Iulian, carele, dând războiu faţă de meidian asupra dachilor, izbîndisă; ce fiind în desară şi vrémea întunecând, Decheval cu putérea neputând a isprăvi, iarăşi la meşterşugurile sale au alergat, căci vădzind el că acmu biruinţa la romani să plecasă şi altă nu era, fără numai după pierderea războiului să piardă şi cetatea cea de scaun, care era acolea
148: aproape, au po/roncit mai cu devréme ş-au tot tăiat pădurea, carea era aproape lângă cetate, şi au lăsat numai trunchii goli, în care-i au aninat arme slujitoreşti. Romanii, gonind pe dachi asupra cetăţii şi acmu zarea soarelui de tot scăpătând şi agiungând la pădure cea tăiată, cu noaptea amăgindu-să, li s-au părut că toţi trunchii copacilor sint oaste pedestră, cu arme împotriva lor din cetate ieşită, şi aşé, de goană oprindu-să, cu nedeplină biruinţă s-au întors la taberele lor.

Iară al doile an după acesta războiu, carile iaste de la Domnul
<Leat 96> Hristos 96, Domitian încă ieşi din viaţă, fiind ucis de ai săi, cu îndemnarea împărătesii lui, precum la locul său de denainte s-au pomenit.

Iară după Domitian au stătut Nerva la împărăţie, carile făcând
<Leat 98> pe Ulpie Traian ficior de suflet şi următoriu împărăţiii, la anul 98 au murit.

Τέλος τών Προλεγομένων

Sfârşitul Prolegomenelor /

149:

HRONICUL VECHIMEI A ROMANO – MOLDO – VLAHIEI

PRECUVÂNTARE

Sau Pridoslovie în *Hronicul vechimei Romano-Moldovlahiii*

A lucrurilor omeneşti strămutată sau (pentru ca adeverința lucrului mai fără grijă să mărturisesc), acea dintru'nalturi în toate şi preste toate minte cu a sa ocârmuire şi de minte celor de supt lună neatinsă şi neagiunsă socoteală într-un chip oarecarile de gioc şi de batgioc, câte şi câte féliuri de schimonosituri şi din dzi în dzi altele şi altele, una după alta, schimbături şi mutări în faptele şi lucrurile omeneşti până acmu să fie adus, în câté de acmu înainte iaste să aducă, pare-mi-să că cineva, carile macar cât de puțin citeala sfintelor şi a profanilor păgâneşti scrisori va fi amirosit (precum să dzice cuvântul) macar den afară de prag, cât de departe cătră istorii capul de-ş va fi închinat, tăgăduitoriu să fie a să afla nu să poate. Că într-adevăr, puternică dreapta Celui Preaputernic clătéşte şi mută împărățiile, dintr-un niam în altul şi pre înălțați plecând, pre plecați de năprasnă cu mare mierarea celor mai pre urmă viitori îi înalță şi în stepenele cele mai de sus îi rădică. În scurt, cu a sa vécinică neclătită şi nemutată ființă, pre muritori de pururea învață şi a înțelége îi face cât de putregăios lucru şi putregiunii suppus să fie omul, şi cât de proaste, slabe şi neputincioasă să fie lucrurile lui, carile, ca lutul de pre lângă drumuri, uneori de ploaie să întoarce în tină, alte ori de căldura soarelui să usucă în bulgări; alte ori acelaşi mult stropşit şi călcat frământându-să, şi în prav şi pulbere zdrumicându-să, cu
150: vântu/rile să holburéşte şi cu mare răzsipă până la nuări învârtit

rădicându-să, preste alte dialiuri şi preste alte văi, în izbélişte să liapădă. Putére-aşi dară, dzice, că tocma într-acesta chip cereasca orânduială, pre la une însămnate şi mai denainte orânduite vremi, pre céle varvare niamuri cinstéşte şi le evgheniséşte, iară pre céle vestite şi de lăudat singe în varvare le preface şi slava în ocară şi mândriia în râsul altora o întoarce.

Aşé dară, odânăoară véche putére Eghiptului (care încă şi asupra măririi dumnădzăieşti arme a rădica nu s-au îndoit), pre faraon cu undele Mării Roşii acopérind şi cu alte nesuferite pedépse certând, pe neamul izrailténilor din rob şi domn împărat a câteva putincioase niamuri l-au făcut şi iarăşi pre acelaşi, pentru mulțămita şi marea necredința şi nedumnădzăirea în limbi l-au împrăştiiat şi pre la marginele lumii aruncându-l, batgiocurii muritorilor l-au suppus, precum de atâția véci şi pănă astădzi plata nemulțămirii şi răsplata fărălégii lor, în toate dzilele şi în toate lucrurile a lua videm. Ce, pentru ca voroava să scurtăm, aşé de ciia, mândriia assirilor midilor, a midilor persilor, a persilor grecilor, a grecilor romanilor şi pănă mai pre urmă a romanilor împărăție, carea de la Apus la Răzsărit sărisă şi de la Amiadzidzi la Miadzănoapte să întinsése şi cu măminos trupul puterii armatelor, puțin de nu toată fața pământului lăcuit căptuşisă dachilor, gotthilor, vandalilor, unnilor, bulgarilor, sirbilor,
151: frantozilor, ghermanilor şi altor nenumătrate neamuri, în pradă / şi călcaré au dat-o, şi în cea mai de apoi turcului stăpânirea Asiii, Africăi şi a Evropii, în carea şi împărăteasa cetăților (dzic oraşul lui Constantin Marele) stă, cu mare jélé şi durére inimii şi prăpădeniia împregiuraşilor a o suppune au învoit, cel ce pre muritori în une greşiți, într-altele a-i pedepsi va.

Însă nici cu atâta a lucrurilor omeneşti mascara deplin zugrăvită a fi poate, pentru carea experiențiia şi dovadă din toate dzilile ne învață. Căci după alalte a strămutărilor giocuri, încă mai mult râsul tuturor clăteşte cea de tot uitare şi din pomenire ştérgere a lucrurilor o dată de la oamenii vacurilor vechi lucrate, şi cândailea împreună cu făcătorii şi faptele tot într-un mormânt s-ar fi îngropat, de n-ar fi fost urmat îndată scrâşnetul condéielor

după tunetul şi trăsnetul armelor. De unde orice şi oricât noi astădzi avem şi ştim, mai mult de la scriitorii lucrurilor decât de la făcătorii lor trebuie să le cunoaştem; precum şi Alexandru Marele Machedon pe Ahilevs fericiia, pentru căci i s-au tâmplat scriitoriu ca Omir să-i istorisască vitejiile. Ce încă nici aşé lucrurilor cel deplin săvârşit să poate da, de vréme ce dând slaba a omului socoteală cu tot de-adinsul să pune, pentru ca acea adevărată storie din basne ca grâul din neghină sa aliagă, tocma ca cum ar cădea în amestecarea limbilor de la Turnul Vavilonului, aşé să uluiaşte, şi care pentru adevăr sau carea pentru micinună ar ţinea, amurţită rămâne. Şi mai vârtos întâiaşi dată în privala ochiului şi în sunetul urechii altă nu iaste, fără
152: numai purtate cuvintele acélea: „Neînvă/ţată iaste prostimea. Tot cela ce nu-i ellin, iaste varvar"; „Băsnuitoare Greţia": şi *Quidquid Graecia mendax audet in historia* (or ce minciunoasă Grecia, îndrăzneşte în istorie): *Monstruosa Africa* (ciudată sau de lucruri ciudate scoţătoare Africa) şi alalte acestora aseménea nenumărate. Pentru care lucru, când, de rândul istoriilor apucându-ne, lucrurile trecute înaintea ochilor a pune silim, nu într-alt chip, ce ca acum într-un codru prea des şi nerăzbătut a întra ne-am nevoi. Când istoricilor urmăm, credzind şi nedejduindu-ne drépte şi a drumului ştiutoare povaţe a fi, ei între dânşii netocmindu-să, de aceléaşi lucruri în multe şi în deosăbite féliuri povestesc, şi cei mai proaspeţi pe cei mai vechi minciunoşi îi probozăsc, iară de vor vrea mai cinsteşi să-i dojenească, cu neştiinţa şi cu necunoştinţa îi vinuiesc.

Aicea eu într-o parte las sfânta a *Bibliilor* istorie, a căriia izvoditoriu nu omul, ce Dumnădzău să fie fost, cum să cade s-au credzut şi să créde. Macar că înţelepţii lumii aceştiia, prin tâmplările unor vremi, şi pre aceasta în prepus a o băga nu s-au ruşinat nici s-au siit a buigui precum cea chiară şi adevărată dinceput a lui Moisei istorie, cu prădzile şi pustiirile Ierusalimului şi a toată împărăţiia iudeilor să să fie răsărit; iară aceasta pre carea astădzi în mână o avem, Iezdra din capul şi pomenirea minţii sale, de iznoavă să o fie izvodit. *Carte lui Noe*

în chipul fabulii silesc să o întoarcă. Pre câțva din proroci în izvodul apocrifilor îi scriu, ca cum ar vrea să dzică că numai de cetit iară nu şi de credzut să fie, nici au lipsit spurcații hulitori,
153: carii asupra *Noului Testament* mâ/nule céle pline de singile sufletelor nevinovate a-şi arunca şi din urdzitura sa a o destrăma cu câniască neruşinare au îndrăznit, bizuindu-să precum sfânta a lui Ioan *Apocalipsis, Epistola Sfântului Pavel către evrei* şi *Epistola Sfântului Iacov a doua*, între céle apocrife scrisori le vor putea aşedza. Însă noi, pentru ca să nu amesctecăm sfintele spurcatelor, de acéstea mai mult a lungi părăsindu-ne, ochii spre istoriia limbilor să ne aruncăm.

Pre cât dară aduc cuvântul către scriitorii istorici şi gheografi, într-adevăr că ar putea cineva fără siială să dzică că ei înde ei cuvinte ca praştii împroşcându-să nu de a sale, precum să cade, au silit să-şi caute, ce cum pre a altora sau ale sale sau a nemărui să le facă s-au nevoit. Aşé pre mulți în multe feliuri au clevetit şi au vinuit. Şi aşéşi întâiaşi dată ellinilor izvoditura minciunilor dând, pre alții mai de curund lor în meşterşugul a minți următori vor să-i facă, dzicând precum Omir, tot băsnuitoriu fiind, în locul ce ar fi fost istoriia adevărată a lucrurilor făcute, să povestească, adâncimea limbii elline̦şti şi a poeticăi meşterşug să fie vândut; şi nu numai acel de obşte a tuturor grecilor, atâta de lung şi vrăjmaş războiu carile la Troada au făcut, ce aşéşi şi pre însăşi Troada dintre lucrurile lumii ar îndrăzni să o rădice, de nu ne-ar arăta sfârmăturile ei pănă astădzi, unde au stătut şi câtă de mare, câtă de lată şi de largă au fost. Nici mai mult vom pomeni pentru alaltă a mulțimii poeticilor ciată, a cărora scrisori, pentru theologhiia, pentru facerea lumii şi pentru plăzmuirea oamenilor
154: şi a altor în lume trăitoare şi netrăitoare lucruri, încă / de demult în locul basnelor au trecut.

Pentru istorici, ce dzic dară? Să videm. Pre Irodot (carile între toți scriitorii elline̦şti mai vechiu să numără), îl fac părinte istoriii, adecă ca cum din capul său ar fi fătat acélea ce au scris şi nu că ar fi istorisit lucrurirle adevărat făcute, ce numai pentru ca în praznicul Olimpiilor stâbla biruinții să apuce, o povéste ca

acéia, în chip de istorie, să fie alcătuit. De Thuchitid dzic, precum slavii lui Irodot râvnind, minciuni cu voroava frumoasă ascunse şi cu numele adevărului căptuşită, în slava neamului ellinesc să fie scris. De Xenofon dzic precum nu céle ce au fost în Chiros, ce acélea ce ar fi trebuit să fie în unul ca Chiros, cu voroava împodobită să fie tocmit. Pre Plutrah îl fac răvărsat în sine şi pişcătoriu de ale altora. Pre Elllanic, pre Aghisilau, pre Efor, pre Timeu, pre Antioh, pre Filist, pre Chillie, şi pre alți scriitori vechi ca aceştia, îi osindéşte Iosif Iudeul, pre carele mai apoi îl probozéşte şi în greşale îl îndreptiadză Eghesip.

Aşijderea pre cei bătrâni gheografi, ceşti mai tineri precum în cuvintele sale nestătători îi învinuiesc, pre Aristovul şi pre Onisicrit (carii întăi de lucrurile Indiii au scris) îi râd, precum să fie cutreierat lumea ca şi calicii şi apoi cu minciunile lumea să fie împlut. Pre Stefan, pre Arian, pre Dionisie şi pre alalți mai aproape după aceştia, în gheografiile sale purtători de cuvinte deşerte îi numesc. Pre Ptolemei, vestitul în gheografie, în râs luând, în céle mai multe să fie greşit îl arată şi ales în şiruirea ostrovului Thulé (pre carile Ptolomei în céle mai departe a lumii ostroave îl pune), ca cum nici s-ar afla întru lucrurile firii, dzic.
155: De Plinie vor să dzică, precum de părțile evropeşti / necunoscătoriu şi a neamurilor şi a țărâlor amestecătoriu să fie fost.

Cătră aceasta aduc pre Țițeron împotriva lui Diodor şi a lui Theopomp tunând, precum fără sfârşit să fie la aceştia basnile şi ei plini de minciuni. Acestora asémenea sentenții dau pentru hronografi. De Cvintus Curțius, de Arianos, de Plutrah (carii după câteva sute de ani după biruințele lui Alexandru Marele au scris) învinuiesc, precum mai mult să fie silit pentru ca şi noi, să ştim noi ceşti mai de pre urmă, ce au scris ei, decât ce au lucrat Alexandru. Cătră aceştia alătură pre Tit Livie, cu toată ciata istoricilor carii de faptele romanilor au scris, şi pre toți într-o sumă strângându-i, îi clevetesc precum multe să fie scris, iară puține să fie dovedit şi încă să fie dovedit carile nici o dovadă a avea pot. Acéstea dară în scurt pentru célea ce între dânşii, de cei

mai vechi scriitori să poartă, fie dzis aşé.

Iară pentru ceşti mai prospeţi şi mai pre la vacurile de mijloc, pentru ca să poată cineva de la dânşii a câştiga sau a dosluşi a lucrurilor adeverinţă, câte şi câte locuri şi chipuri de îndoinţă şi aşéşi să dzic de necredinţă, înainte ne pun. Că deosăbi de mari izvoarele izvoditorilor, mai cu de-adins dzic, că ne poate a învăţa cea din toate dzilele dovadă de care lucru socotéşte. Când ne apucăm (dzic ei) a citi istoriile scriitorilor greci, carii, după mutatrea scaunului împărăţiii de la Roma la cetatea marelui Constantin, istoriia ce-i dzic Vizantina cu condeiul a o urdzi şi a o ţése au început, adică după a Ţarigradului zidire, lucrurile romanilor şi războaele carile necurmat cu gotthii, vandalii,
156: schithii, unnii, bolgarii, sirbii, rusii, moscalii şi / cu alte ale fundurilor Crivăţului niamuri au avut şi de-amănuntul a le însămna au stătut de vom căuta rândul poveştii pre alesul de abiia unde va şi când va biruinţa varvarilor cu condeiul dăruiesc, pre carea ei cu armele mai totdeauna dobândind-o, de peste pustiile apei Volgăi şi a Mării Balticăi şi a Caspiii năbuşind şi ca piatra rătundă din vârful dealului, unii după alţii spre părţile Evropii pohârnindu-să în Evropa ce a mai suppune şi pre cine a mai birui neavând, pănă la Africa cu fierul şi cu focul au pătruns, şi prin tâmplările vremilor, prin multe locuri, scaunul şi piciorul înfigându-şi şi pre une crăii din pământ dezrădăcinând, pre altele aşijderea din nemică au rădicat şi le-au întărit. Deci, această a lor socoteală nu aşé pre lesne poate să o dea cineva în laturi sau de tot greşită să o socotească. Că céle mai vechi a serachénilor, cu împărăţiia Răsăritului împreună şi cu a Apusului, în ceasta dată pentru scurtarea cuvântului, cu pomenirea trecând, la vremile pentru carile cu cel dintăi a turcilor Osman împărat la Asia s-au ijdărât, să vinim. A cărora putére, precum cea de demult, aşé ceastă de astădzi, nu numai împărăţiei Răzsăritului groaznică şi strângătoare au fost, ce încă precum cumpăna stăpânilor mai a toată lumea să fie adus aiavea iaste. Săvârşitul lucrurilor şi tot adevărul aşé fiind, însă istoricii vremilor sale pre greci foarte adése, iară pre turci foarte rar biruitori pomenesc. Deci, în

scrisori biruința grecilor asupra turcilor citind, în lucru
răsturnarea şi prăpădeniia a atâte şi atâtea împărății, crăii şi
157: domnii jelim şi ne mierăm. Aşé, la hronicile ungurilor de ne /
vom uita, alegând războiul lui Vladislav cu sultan Baiezid, carile
s-au făcut supt Varna şi altul de la Nicopolis şi câteva mai
iuşoare bătăi cu Huniad, vestit hatmanul ungurilor; într-altele în
toate pre unguri biruitori, iară pre turci biruiți şi cu ruşine fugiți îi
audzim. Împotrivă, adeverința lucrului în gura mare strigând,
precum toată crăiia unguriască, încă de pre vremile lui sultan
Suleiman ce-l număsc Canonic, schiptrul şi coroana turcilor să-şi
fie dat, sunetul fiearălor şi a obedzilor jealnic glasul robiii
olicăiesc, de care lucru poate că pănă în véci condéielor
scriitorilor s-ar fi credzut, de n-ar fi prin atâta vréme armele
turcilor într-însa tunând, în cerbicea lăcuitorilor cel tirănesc giug
ş-ar fi aruncat, pre carile de abiia şi cu mare pieire, în vremile
noastre, norocul lui Leopold şi a doi ficiori ai lui, a chesarilor
nemțeşti, l-au rădicat şi acea slăvită şi odată în vremile sale
puternică crăie de supt robiia vărvăriască au izbăvit.

Să tăcem a pomeni pentru hronicile a stăpânirilor carele de
noi sint mai depărtate şi a cărora lucruri noaă sau puțin sau
nicicum sint ştiute şi să vinim a ne miera de ale vecinilor şi
împregiuraşilor noştri! Întăiaşi dată, înainte ne ies hronicile
leşeşti, în carile mari, multe şi vrăjmaşe războaie cu vecinii săi
tătarâi, rusii, prusii, şfedzii şi mai pre urmă şi cu turcii audzim,
rari biruințe a nepriiati[ni]lor, dése a sale pomenesc; iară
sfârşitul, prin dovada ochilor arată precum tătarâi Crâmului şi a
Bugiacului, cu robii leşeşti şi ruseşti, toate țărâle păgâneşti pănă
la Eghipet, pănă [la] Africa şi pănă la Indiia împlu. Prusii, sfeții,
158: danezii, moscalii, câteva domnii ca crăiile / de late şi de lungi, de
la biruitorii léşi să fie apucat videm. Aşé, de la unguri, precum
macar o palmă de loc léşii să nu fie apucat, céle dintâi şi vechi
hotarăle țării, carile despre acea parte sint şi din locurile sale
nemutate stau, fără prepus mărturisesc.

Pentru Moldova noastră ce aş avea să dzic nu îndrăznesc, fără
cât pre la mai toți istoricii leşeşti citim (alegând pre unul

Piasenschie, carile mai mult adevărului slujéşte), precum cu condeiul de o mie de ori crăiii sale mai pre lesne o suppun decât cu mult într-alt chip adevărul să fie armele au arătat. Aşé, de pré céle trecute, într-un chip şi a celor după noi viitoare icoană cu mintea a zugrăvi putem.

Iară în vremile noastre câteva mari şi nenedejduite mutări a videa ni s-au tâmplat: adică patima turcilor supt Viena şi prin vrémea de ciia a câțiva ani cu câteva nărocite războaie némții toată țara ungurească (precum am şi mai pomenit) împreună cu vestite cetățile Timişvarul şi cu Beligradul din mânile turcilor au zmult, cătră carile ca cum şi camătă ar fi adaos, parte Țărâi Munteneşti despre țara unguriască pănă în Olt şi câtăva parte din țara sirbească pănă în Drava cătră împărățiia chesariului au adaos. Acéiaşi nemțască oaste, cu voievodziia domnului Evghenie, cu trii groaznice războaie câteva dzeci de mii de franțoji prăpădind, în veci neşterse de biruință laude ş-au agonisit.

Aşé Petăr Alexievici, marele împărat rusesc, pre léşi întulburându-să, numai cu numele şi cu singurele sunetele armelor, în câteva rânduri i-au domolit. Pre craiul saxonesc din
159: crăiia leşască, groaza şfedului şi nestătoa/re firea léşilor, izgonindu-l, cu agiutoriul oştirilor sale, cădzindu-i coroană, iarăşi în cap i-au rădicat.

Pre Carlus, craiul şfedzesc, după câtăva a fortunii giocuri, întâi la locul ce să chiamă Lesnoe, apoi la târgul Ocrainii căzăceşti Poltava, cum l-au biruit şi cum l-au luat cu armele asuprit şi cum şi cu puțini fuga agiutorindu-i, în umbra sultănească, câtva peste trii ani s-au răcorit, atâta iaste lumii de ştiut, pre cât cu toții şfedul nebiruit a fi îl credea! Aşijderea cum acelaşi craiu Carlus, izbeliştea fortunii şi pildă altora, carii în cal şi în car numai puterile îşi cred, mâna céia ce lucrurile muritorilor după cum va muta şi strămuta, puindu-l, în Norveghiia de puțini danezi supt o cetățuie aşé de năprasnă au pierit, cât mai mult socotesc să să fie trăgănat sunetul puşcii carile l-au lovit decât sunetul lui în trup după lovală. Aceasta şi alalte multe ca acéstea, în veacul nostru

precum am dzis, tâmplându-să, chiar şi fără prepus, cum şi în ce chip s-au lucrat putem dzice că le ştim. Iară voia cea slobodă a scriitorilor şi bogată voroava retoricilor, cineş pentru niamul său, precum mintea şi inima îl va împinge, ce va scrie şi ce sint să laude sau să huliască, vârsta viitoare va videa şi mai ales că unde istoricul mai mult cu ritorica decât cu ființa lucrului să slujéşte, pre lesne poate audzi frumos cuvântul lui Arhidam: carile pentru Periclis sofistul dzicea că întrebând oarecine pe Arhidam, el iaste mai puternic au Periclis? Au răspuns: „Eu, dzice, macar că pe Pericles în războiu şi cu putérea l-am biruit, însă el fiind bogat în voroavă, când stă a povesti de acea tâmplare, să pare el biruitoriu iară nu biruit a fi”./

160: Mai iaste şi altă boală cu carea dzic, precum a lucrurilor scriitori să fie pătimind, adecă dragoste slavii neamului său şi, dimpotrivă, zăvistiia cinstii altuia, carile, adevărat, nu puțin calea adevărului spre rătăcirea minciunii a abate pot. Însă pre cât părerii noastre să arată, mult ar trebui şi giudecata acelor carii pre alții giudecă la cumpănă a să trage. La carii putem aiavea însămna, precum neputând la alții afla ceva, ce lor li-ar plăcea şi după voie li-ar vini. Pentru care lucru, cu célea carile mai sus am pomenit chipuri de guidecăți, ceşti mai tineri scriitori pre cei mai bătrâni, de nu în toate, iară în cele mai multe greşiți socotindu-i, a-i îndrepta îndrăznesc. Aşé orce unii scris ni-au lăsat, pentru lucrurile de la stăpânitorii mai denainte purtate, pentru niamurile céle vechi, de nume>ri<le şi de lăcuirile lor; aşijderea pentru a lumii părți, mări, ostroave, ape, păduri, munți, câmpi şi pentru altele, carile supt linia gheografilor şi slova istoricilor cad, cevaşi neatins şi neclătit să lasă nu să pot răbda. Care lucru, precum ni să pare, au stătut pricină pentru ce noi ceşti mai de pre urmă, mai nici o ştiință fără prepus putem avea; cine, adecă, iaste adevărat schith? Cine ghet? Cine dac? Cine unn? Cine gherman? Cine sarmat? Cine slovan? Şi încă lucru carile toată mierare covârşéşte, cine grec, cine roman să fie? Că dintr-acest féliu de amestecături a scriitorilor audzim precum odânăoară jidovi de la Iudea, pentru plăcérea grecilor, să făcea rudă şi de un singe cu

spartanii. Mai marii neamului franțuzesc să lăuda precum din troadéni să fie fost născuți, pre carii singur / Petavie, om născut,
161: crescut în Franța, rău îi probozéşte.

Vitichild, cu următorii săi, siléşte să dovedească precum saxonii, cei vechi a Ghermaniii lăcuitori, din viața machedonilor să să fie trăgând şi din rămăşițele nărodului lui Alexandru Marile, într-acéle părți să să fie răzlețit.

Orihovie leahul pre léşii săi, macar că de neam slovéni îi numéşte, însă de rudă ellini şi limba leşască din cea atticească să fie izvorât, singur de la sine să bucură.

Orbin raguzeul, cu împotrivnică lui Orihovie socoteală, machedonii, greci să fie orb tăgăduiaşte; iară slovéni să-i fie a-i arăta tare năvăléşte. Şi aşé, de ciia tot niamul bulgăresc, sirbăsc, boemăsc, rusesc, leşesc, amândoaă Sarmațiile şi mai toată Schithia (mai pre lesne decât Ovidie, în *Metamorfozele* sale) tânăr poate fi socotind, neamul ellinesc în iudei îi mută şi până la Ruvim, ficiorul lui Iacov, stepenele semințiii le întinde, care în cartea istoriii sale, *De vechimea şi ghenealoghiia slovénilor*, cu multe argumenturi a dovedi se căznéşte. Pre acesta cu multe păprişte întréce a lui Pretorie *Lumea gotthicească*, în carea sau prea puține sau mai nici un niam a afla vei putea carile coreniia sa din gotthi să nu fie trăgând. Şi dimpotrivă acestéiaşi a lui păreri, tot neamul gotthesc, precum iarăşi dintr-alte niamuri împrăştiat şi răzlețit să fie, însuşi mărturiséşte şi cu un iscusit meşterşug, împotrivnice socotélile sale mai deşchis arătându-le, mai pre larg deşchidzindu-le, a semințiilor, a domniilor, a țărâlor, a locurilor, a mărilor, a pădurilor, a apelor, a bălților, a limanurilor şi a marginilor céle mai véchi, mai mijlocie şi mai de curând nume>re< după voia lui tâlcuind, şi la une slovele, iară la
162: altele sillevele / schimbând, scobind, rădzind, adăogând şi nemică neclătit şi din hiriş locul său nemutat să scape lăsind, nevoinții sale deplin voia să fie făcut să veseléşte, nici să îndoiaşte a dzice precum *romfea* şi *spatha* hireşe cuvinte gottheşti să fie şi arme vechi de vechiul său niam scornite şi purtate să fie fost, siléşte să dovedească.

Deci unile ca acéstea la giudecători pentru scrisorile altora noi citind, şi de dânsele ca nişte fulgere împroşcându-să socotindu-le, în credință mărturisim precum ascunsul inimii tare înspăimându-să, cu a altora patimă, oarecum cu dânşii împreună certării ne suppunem, atâta cât tremurând mâna şi scăpând condeiul, cevaşi pentru a niamului nostru vechime naştere şi viță, fără silă a dzice şi a însămna nu putem. De care lucru, precum alalți ai noştri scriitori, pănă acmu nu fără socoteală, ce încă foarte cu cumpăt (alegând pre unii care mai ferice ar fi fost de dânşii aşéşi, de nici ş-ar fi mai scris ceva) câte oarece, pre cât adecă ştiința li-au agiutorit, în hronicele sale însămnat ni-au lăsat. Întra-acesta chip şi noi firi-am lăsat pragmatiia lucrarea aceasta supt mai lungă tăcére, însă împinşi şi poftiți fiind de la unii priiatini streini şi mai cu de-adins de la însoțirea noastră care iaste Academiia Ştințelor din Berolin, nu numai o dată sau de doaă ori, ce de multe ori îndemnați şi rugați fiind, pentru ca de începătura, neamul şi vechimea moldovenilor, pré cât adevărul poftéşte macar cât de pre scurt să-i înştiințăm. Aşijderea, de lucrurile care în vremile stăpânitorilor, din descălecatul țărâi
163: Moldovei cel vechiu pănă la vremile noastre / s-or fi tâmplat, de starea şi pusul locului ei, de aşedzământul aerului, bişugul pământului, ocolituu-l hotarâlor şi de altele, carile spre folosul vieții omeneşti caută; şi încă şi obicéele, légea, țerămoniile politiceşti şi bisericeşti şi de alte carile spre orânduiala şi cinsteşiia omenească stăruiesc, pre cât în putința slabei noastre ştiință va fi, să-i adeverim. Cu a pomeniților dară priiatini îndemnare şi cu a Academiii în învățături luminate, dzic, a Berolinului poftire, căutatu-ni-am a plini pravila şi învățătura lui Platon, carea poroncéşte: „*Non solum nobis, sed et Patriae et amicis vivendum*”, adecă: „Nu numai pentru folosul nostru, ce şi pentru a patriii ceva să slujim, şi pofta priiatinilor gios a lăsa să nu ne arătăm”. Socotit-am ca între giudecători şi între scriitori cea din mijloc cale şi mai fără grijă să apucăm; adecă pentru noi, mai mult altora decât noaă credzind, şi mai mult adeverinții lor decât poftii noastre urmând, ca cum singuri pre noi de la noi ni-

am despărţi şi departe, ca nişte streini privitori, orice scriitorii streini pentru niamul moldovénilor în cărţile sale însămnat ni-au lăsat, veri de lăudat ar fi acélea, veri de hulit, cu bună inimă să le audzim şi cu curată conştienţie ascunsul inimii altora să le povestim aşé, ca din dzéce categorii a lui Aristotel numai una, care iaste pătimirea, afară scoţind, alalte toate, precum în sine sint, în toate şi pretutinderea, nebetejite ferindu-le, în niamul nostru modovenesc să le arătăm.

Cu doi ani mai denainte, toată *Hotărâtrea Ţărâi Moldovii*, cu
164: tablă gheografică, cu câtă osirdie şi / trudă s-au putut deplin,
precum ni să pare, s-au şiruit. Aşijderea, în anul de curând trecut, *Hronicul vechimei niamului moldovenesc* (în carileşi tot numele vlahilor să cuprinde), de la vremile lui Avgust Chesar şi mai pre urmă de la Traian pănă la înturnarea lui Dragoş Vodă din Ardial, la locul şi la moşiia sa, pre cât mâna şi vrémea ne-au dat, desăvârşit le-am istorisit. Iară într-acest an, puind nedéjde în dumnădzăiasca agiutorinţă, cules-am *Hronicul Moldovii de la pomenitul Dragoş Vodă pănă la domniia lui Ştefăniţă Vodă ficiorul lui Vasilie Vodă*. Care Hronic înt[i iaste scris de Uréche vornicul, pănă la Aron Vodă, ce-i dzic Cumplit; iară de la Aron Vodă pănă la Ştefăniţă Vodă iaste alcătuit de Miron Costin logofătul; însă într-amândoi aceşti scriitori, multe şi de triabă a să şti lucruri, carele la istoricii streini însămnate să află, ei (cu ce pricină nu putem şti) cu condeiul trecându-le, noi la trupul şi la locul său a le aduce ni-am nevoit. Cătră acestea, oricâte la această istoriografie trebuitoare a fi am socotit, iară de alţii sau de tot nepomenite, sau într-alt chip de cum adevărul poftéşte abătute, sau şi nu deplin, sau aşéşi de tot necunoscute au rămas, cu curată inimă giuruim (aducând faţă şi mărturiile de unde ni-am împrumutat), precum li-am aflat, aşé fără adaos şi fără scădére în privala şi giudecata, nu numai alor noştri, ce şi a streinilor să le scoatem; iară giudeţul în mâna şi socotiala cititoriului lăsind, orice senteţie ar da, cu un suflet şi cu o voie a o priimi şi a o sufferi, gata sintem.

165: Însă acéstea toate, fiind de noi în limba lătinescă scrise / şi

alcătuite, socotit-am că cu strâmbătate, încă şi cu păcat va fi, de unde lucrurile noastre, de ciia înainte, mai mult streinii decât ai noştri să ştie. De care lucru acmu de iznoavă osteninţă luând, din limba lătinescă iarăşi pre cea a noastră româniască le prefacem.

Slujiască-se, dară, cu osteninţăle noastre niamul moldovenesc, şi ca-ntr-o oglindă curată, chipul şi statul, bătrânéţele şi cinstea niamului său privindu-şi, îl sfătuiesc, ca nu în trudele şi singele moşilor săi să să mândriască, ce în ce au scădzut din calea vredniciii chiar înţelegând, urma şi bărbăţiia lor râvnind, lipsele să-şi pliniască şi să-şi aducă amente că, precum odată, aşé acmu, tot aciia bărbaţi sint, carii cu multul mai cu fericire au ţinut cinsteşi a muri, decât cu chip de cinstea şi de bărbăţiia lor nevrednic a trăi. /

167:

HRONICON
DACO – ROMANIII,
ADECĂ A ȚĂRÂLOR ROMÂNEŞTI

CARTEA I

Carea arată desălecatul romanilor în Dachia de la Traian împărat. Aşijderea dovedéşte necurmat traiul lor într-însa de la acelaşi Traian împărat pănă la Avrelie Avrelian împărat

CANOANELE

Cum vor putea să să adeveriască lucrurile odânăoară adevărat făcute, însă în istorii târdziu şi rar pomenite

CAPUL I

De aicea şi înainte puind noi socoteala şi tot ţénchiul osteninţei noastre, pentru ca numai precum arătăm că Dacchia noastră au fost de Traian Marile cu boiari, cetăţéni şi slujitori romani descălecată şi lăcuită, ce încă aceloraşi romani într-însa aşédzaţi, de atuncea pănă în dzua de astădzi săminţii şi a nepoţi, strănepoţi într-acéiaşi nerupt traiu şi necurmată sălăşluire să dovedim.
168: Trebuie întăi pentru aceasta pu/ţinea învăţătură cititoriului nostru să dăm, cu carea, ca cu o pravilă şi canon slujindu-să, şi adeverinţa istoriii mai luminată i să va arăta, şi dovédele noastre de tot gândul stâng şi de toată socoteala cu prepus, curate şi dezbărate le va cunoaşte.

Canonul dară şi regula adevărată şi neschimbată iaste:

1. Tăcérea nici pune, nici rădică lucrul; iară dzisa îl şi pune şi rădică. Care canon aşé trebu[ie] înţeles: când vreun lucru în

lume sau iaste, sau să face, iară pentru dânsul precum iaste, sau precum s-au făcut, cineva nu pomenéşte, atunce lucrul acela nici să dovedéşte, nici să tăgăduiéşte: adecă, ca cum ar fi un féliu de péşte în mare, macar că acel péşte adevărat să fie şi iaste, însă căci păscarii péşte ca acela să prindză nu s-au tâmplat, pentru acéia de péşte ca acela vréodată n-au pomenit. Apoi căci n-au pomenit, precum n-au rădicat acel peşte din mare, aşé nici l-au pus; nu l-au rădicat, căci péştele acela, necunoscut, adevărat în mare să afla; nu l-au pus, căce ce să dzică sau să povestească n-au avut, pentru lucru carile a-l videa sau a-l şti nu s-au tâmplat şi aceasta iaste parte canonului dintăi, carea dzice: **Tăcérea nice pune, nici rădică lucrul.** Iară a dooa parte carea dzice că **dzisa îl şi pune şi-l şi rădică**, să înțelége împotriva părții canonului dintăi. Când adică vreun lucru în lume şi iaste precum iaste să ştie şi să povestéşte, sau când nici cum iaste, nici să poate şti şi a-l povesti îl tăgăduiaşte sau îl ştie odată şi povestit iase; adecă precum păscarii vâneadză un péşte pre carile nici ei, nici alții mai
169: denainte a-l vâna / li să tâmplasă, văd şi cunosc lucru carile macar că adevărat între alte lucruri a firii au fost, ce lor necunoscut fiind, ce să povéstească şi cum au fost să-l puie nu ştiia, iară după ce la mână le vine vânatul cel necunoscut şi-l cunosc, de ciia cu dzisa, adecă cu povestirea îl pun, adecă adeveresc precum péşte ca acela iaste şi să află în mare, apoi în toată viața, de n-ar mai povesti de dânsul, însă tot rămâne pusă adeverința cea dintăi, precum ei adevărat au vădzut şi au povestit de péşte ca acela. Şi aceasta-i parte ce dzice că *dzisa şi rădică lucrul*; aşé trebuie a să înțălége când, adecă, vreun lucru în lume nici au fost, nici a să face, nici a să şti, nici a să povesti să poate, atuncea dzisa, tăgăduind neştiința lucrului, din lucrurile firii de tot îl rădică. Adică când dzisa tăgăduiaşte că doi sori în ceriu nici au fost, nici sint, nici pot fi; nici de doi sori într-un ceriu cum să poată fi a povesti poate, că precum de fiece lucru, carile nicicum vreodată n-au fost, tăgăduiaşte dzisa că nu au fost. Aşé de lucrul, carile iaste peste putință a fi, tăgăduiaşte că va fi, sau va putea vréodată pentru dânsul şti sau a să povesti.

2. Al doilea canon, acestuia următoriu iaste, carile dzice: **Tăcérea după dzisă adeveréşte dzisa odată**, carea aşé trébuie înțeliasă: Un lucru odată în lume făcut, cunoscut şi povestit fiind, de ciia prin sute de ani supt tăcéré adâncă stând acea tăcére până nu va avea altă dzisă împotrivă, altă nu face fără numai ce adeveréşte tot acel lucru carile odată s-au dzis şi, câtă vréme stă
170: tăcérea, stăpânéşte dzisa dintăi, carea mai pre urmă / să tace. Iară când după tăcére vine altă dzisă povestind pentru acelaşi lucru (pentru carile mult s-au tăcut), tot cum s-au fost povestit dintăi adeveréşte-să; că, când era lucrul acela supt tăcére, nu că era nu să povestiia, ce căci tâmplare nu s-au dat povestirii, iară când s-au dat atuncea s-au şi povestit. Iară de să va povesti după tăcére într-alt chip, atuncea după vremea povestirii înainte, precum a povestirii dintăi aşé a tăcérii stăpânire să ridică şi să pune stăpânirea povestirii de pre urmă (însă acea povestire de pre urmă de va fi povestită de la oameni vrédnici de credință, iară amentrilea şi tăcérea şi povestea cea dintăi rămâne neclătită în stăpâniia sa) şi de ciia într-alt chip să încépe a să ştie decât s-au ştiut mai denainte.

Adică pănă a nu lua turcii Țarigradul să dzicea şi să ştiia că-l țin grecii, iară după ce l-au luat turcii să dzice şi să ştie că-l țin turcii; apoi, după ce au luat turcii Țarigradul şi după ce au ştiut odată toți aşé, mai pre urmă, de atuncea pă[nă] acmu de n-ar mai fi scris nici un istoric, nici ar mai fi povestit cineva că turcii țin Țarigradul, tăcérea aceasta n-ar rădica pe turci din Țarigrad, ce ar adeveri dzisa odată precum turcii au luat de la greci Țarigradul. Aşijderea de ar povesti cineva că chesariul au luat de la turci Țarigradul, nu îndată s-ar şi créde, ce s-ar cerca de iaste om de credință, carile aduce povéste noaă împotriva ceii vechi. Deci, de s-ar adeveri precum acel povestitoriu iaste adevărat şi precum lucrul iaste precum el îl povésteşte, de ciia înainte şi tăcérea cea mai denainte şi povéstea care odată dzisése, că Țarigradul l-au luat turcii de la greci, s-ar ştérge, şi de ciia s-ar dzice şi s-ar şti povéstea într-alt chip de cum au fost mai denainte, adecă precum
171: chesariul / au luat Țarigradul de la turci. Iară acestea

neade[ve]rindu-să, rămâne tot dzisa cea dintăi, carea o adeveriia tăcérea, cu care tăcére istoricii adeveriia dzisa odată, precum turcii au luat şi țin Țarigradul.

Aşijderea, de au luat chesariul Țarigradul de la turci, însă cineva pentru aceasta, precum s-au tâmplat, nicicum n-au pomenit, tuturor lucru neştiut rămâne, şi cât rămâne neştiut, tot povéstea cea ştiută dintăi rămâne stăpânitoare (căci ştiința iaste a lucrurilor, iară neştiința iaste tăgăduitoarea lucrurilor şi ființă n-are). Într-acesta chip şi cu acesta canon trebuie a să cerca şi a să probălui toate lucrurile carii în istorii odată şi dinceput s-au pomenit, şi de ciia macar prin mii de ani cevaşi pentru acelaşi lucru nu s-ar mai fi pomenit, că, căci, istoricii au tăcut, tăcérea lucrului nu rădică pre acel lucru ca şi cum n-ar fi, ce mai vârtos îl întăréşte tot aşé să fie fost precum dintăi s-au pus; de vréme ce altă povestire mai proaspătă într-alt chip de cum mai denainte au fost lucrul nu povestesc, precum am arătat pilda cu Țarigradul.

Aşijderea, iaste alt chip de povestirea istoriii, carea nu îndată au ştiut de lucrul ce s-au făcut, ce cu multul mai pre urmă la audzul scriitorilor au sosit; precum acéia prin cântă vréme istoricii toată neştiința lucrului au tăcut, tăcérea lor nici tăgăduiaşte, nici adeveréşte lucrul acela; nici îl rădică, nici îl pune, precum am dzis în pilda cu péştele; ce pentru ca mai curat să să înțeliagă aceasta, aduce-vom şi altă pildă.

America (căriia îi dzicem Lumea noaă) multe şi sute de mii de
172: ani au fost necunoscută scriitorilor şi tutu/ror oamenilor ce trăiesc în pământul cest de mult cunoscut. Deci, căci nu am cunoscut noi, nici am ştiut ceva pentru America şi nici am scris ceva pentru dânsa, tăcérea aceasta n-au rădicat pe America din lucrurile firii, căci ea adevărat era, precum iaste; măcar că nu ştiia că iaste. Într-acesta chip şi cu acésté canoane dară trebuie să să slujască şi cititoriul nostru, de poftéşté să să înştiințedze şi să să odihnească cu adeverințe Hronicului nostru, în carile întăi cu bune adeverințe şi cu credincioasă mărturii din istorici arătăm descălecarea Dachiii noastre de la Traian împărat, cu domni cetățéni şi slujitori romani. Apoi vrând să dovedim şi necurmat

traiul aceloraşi romani într-însa, prin multe vremi de ani să va videa, că dzicem, precum la istorici cevaşi nu să pomenéşte, şi apoi iarăşi a videa precum la istorici iarăşi să pomeneşte şi tot povestea dintăi să povesteşte. Deci, cititoriul țiind în minte canoanele carele i-am dat, unde va videa prin multă vréme tăcérea istoricilor pentru Dachia şi pentru romanii dintr-însa, să nu socotească îndată că pentru căci istoricii nu pomenesc, pentru acéia n-au fost (căci această socoteală iaste şi împotriva canonului şi împotriva adevărului), ce până nu va videa altă povestire de nou adusă asupra ceii vechi, tăcérea acea multă a istoricilor să o ştie din nedarea tâmplării a scrie purcească, iară nu din neființa sau rădicarea romanilor din Dachia, că aceasta de-ar fi fost vreodată, ar fi trebuit să o pomenească istoricii vreodată.
173: Şi de vor fi şi istorici ca aciia, încăşi nu îndată trebuie cre/dzuți, ce cercați şi ispitiți de sunt oameni de credință; şi de să va adeveri precum adevărat romanii odată în Dachiia au fost ş-au lăcuit, iară mai pre urmă s-au rădicat, după driaptă mărturia acelor scriitori nu iaste să să creadză, căci s-au rădicat odată, de ciia nu s-au mai pus, ce trebuie a cerca înainte a ispiti oare nu vor fi şi alți istorici, ca şi aciia vrednici de credință, carii şi rădicatul romanilor din Dachia, împreună cu ciialalți povestesc şi de iznoavă iarăşi înturnarea lor în Dachiia adeveresc, carii aflându-să şi adeverindu-să, povéstea rădicatului romanilor din Dachia să ştérge şi povéstea înturnării lor iarăşi în Dachia să pune? Căci totdeauna povéstea cea mai de pre urmă trebuie să să țiie (fiind de oameni vrednici de credință povéstită) la adeverința istoriii, după cum adevărul şi canoanele poftesc. Iară noi, cu agiutoriul lui Dumnădzău întindzind cursul Hronicului din an în an şi din istorici în istorici, de vom păzi canoanele legate şi credința céia ce să cade istoricului (carea ochii, sufletul şi viața istoriii iaste), cititoriul giudecata în putérea şi voia sa va ținea.

CAPUL II

Arată-să tocmala împărățiii şi trii războaie a lui Traian împărat cu dachii

Ulpie Traian

<Dion, Cartea 68. Victor, Evtropie, Cartea 8>

174:

<Iovenalis şi Plutarh, în *Viața lui Traian*>

Traian, marele împărat, precum mai denainte s-au dzis, după ce au luat chivernisala dălogilor împărățiii, vrând destrămate şi încurcate lucrurile împărățiii (carile în vremile împăraților mai denaintea lui şi ales cu blăstămățiia şi dezmățarea lui Domitian / rău să amestecase şi să tulburase) să le descalce şi lucirii lor ceii dintăi să le dea, întăi dinluntru, apoi din afară a le tocmi şi a le orândui s-au apucat. Deci, dinluntru (precum istoricii scriu), întăi au îndemnat pre senat spre cinstea legii de moşie şi înspre închinarea dumnădzăilor săi, socotind că pentru căci nu da idolilor cinstea şi jirtvele céle mai denainte obiciuite, pentru acéia şi răspunsurile lor tăcusă. Iară din afară, statul senatului şi maghistraturile aşedzind, cineşi la locul lor orânduiala sa li-au pus. De unde să pomenéşte învățătura carea au dat mai marelui pretoriului, când la acea slujbă l-au pus, dzicându-i, şi sabiia

<Chedrinos, list 204, şi Plinie >

goală, precum era obicéiul, dându-i: „**Ia, dzice, această sabie cu carea de voi împărați drept, pentru mine, iară de voi împărăți rău, împotriva mea te slujéşte**”.

Acéstea aşé orânduind s-au întorsu a cerca lucrurile nepriiatinilor carii era împregiurul hotarălor împărățiii din carii mai vrăjmaşi şi mai stricători decât alții a fi pe dachi aflând, întăi de aceştia a să curăți şi pre împărăție de supt ruşinea în carea

<Iulian, în *Satira*>

cădzusă a o dezbate ş-au sumes poalele. Aşé dară, în locul ce era să le numere bani şi să le trimiță darea, carea la alți împărați era orânduită, li-au arătat arme şi oaste. Căci dachii, deşi lua bani de la împărăție, însă cu aceasta mult îmbogățindu-să şi din dzi în dzi crescând şi întărindu-să, de mai mari răutăți să gătiia. Şi aşé,

<Leat 101>

leat 101, cu oaste tocmită împotriva dachilor au purces, unde agiungând, vrăjmaş războiu cu dânşii au avut şi după multă

moarte şi tăiare, macar că romanii biruitori au ieşit şi mulțime de
175: dachi au omorât; / însă în oastea romanilor atâta de mulți au fost
răniți cât nici pândzături au mai rămas (la țerulici) cu carele să le lége ranele; ce Traian, scoțind năfrămile, servetele şi altă pândză ce era pentru slujba mésii şi a casii, li-au dat să fie pentru acéia treabă.

Războiul al doilea

După izbândă, Traian, nicicum stând, s-au luat în goană după Decheval, domnul dachilor, şi aproape de cetatea scaunului său agiungând, iarăşi au stătut la războiu a să bate, şi precum romanii să biruiască, aşé dachii să nu să dea, dintr-îmbe părțile vitejéşte să bătea; ce, cu nărocirea lui Traian şi a romanilor vredinicie, iarăşi fură dachii biruiți; Decheval, vădzind că lucrul cu armele nu-i sporéşte, vrând-nevrând s-au plecat a cére pace şi îndată au trimis soli la Traian împăratul cu rugăminte să facă şi să priimască pacea. Traian încă, nu puțin ostenit fiind, şi pacea au priimit, şi legătura cu Decheval într-acesta chip au făcut, ca dachii de acmu înainte priiatinilor romanilor priiatini, iară nepriiati[ni]lor nepriiatini să fie; şi cetățile carile era pre la hotarăle Dachiii să le răsipască. Aşé Traian vitiazul, deodată şi biruința şi pacea dobândind, cu mare laudă şi pohvală s-au întors la Roma.

Războiul al triilea

Dachii, după ce au vădzut că Traian s-au întors cu oştile şi s-au dus la Roma, nu mult au stătut pe pace şi pe legăturile ce făcusă
<Leat 103> la leat 103 (precum însămneadză din Xifilin Calvizie), macar că
176: hotarăle romanilor a călca / nu îndrăzniia, însă pre vecini, carii era în prieteşug cu împărățiia, de multe ori prăda şi tot félul de năcaz le făcé. Pentru care lucru Traian, vădzind că calcă legăturile păcii, nici să părăsesc a dodei pre vecini, soțiile împărățiii romanilor, iară s-au rădicat cu oaste asupra lor, în care

oaste nu puține, nici mici, ce multe şi de cap primejdii au tras Traian cu meştreşugurile şi cu diavoliile lui Decheval; şi ales că câțiva dachi, făcându-să că au părăsit pre domnul lor şi, fugând, au vinit adică să să închine lui Traian, carii aflând vréme la un loc strâmt, unde ii ştiia, cât pe cii de n-au ucis şi pe împăratul şi mare stricăciune în toată oastea să facă; care primejdie priveghetoriu nărocul şi triadză în lucrurile ostenești paza lui Tarian, de-abie au abătut-o, nu puțină moarte făcându-să în neprietini. După aceasta Decheval, făcându-să că are a grăi pentru pace, au cerşut anume să-i trimață împăratul pre Longhin sutaşul, vestit la războaie, şi mai de triabă în toată oastea bărbat, carile la cuvântul dat mărgând, fu prins şi legat şi, după multe şi groaznice munci şi cazne, omorât. Care lucru, pre cât inima lui Traian au împuns, pre atâta înfierbântând-o, spre izbândiré şi răzscumpărare au ațițat-o.

CAPUL III

Arată-să zidirea podului de piatră peste Dunăre şi cel de pre urmă războiu şi peirea lui Decheval şi de tot prăpădeniia dachilor

Traian împăratul, vădzind că trécerea încolo şi încoace peste adâncă şi lată apa Dunării multă zăbavă şi mare împiedecare îi
177: face, nici la vréme când ar so/coti că-i dă mâna după voie poate lovi pre nepriiatini, mult încurcându-să şi zăticnindu-să la trecătoare, pentru acéia socoti pod de piatră peste Dunăre să facă şi piedică grea ca acéia din picioarele oştii să rădice; într-acelaşi an (mai sus pomenit), de lucrul podului s-au apucat; zidire ca acéia minunată şi toată osteninţa omeniască covârşitoare, într-alt chip vécilor pre urmă n-ar fi fost credzută de nu s-ar videa şi astădzi urmele şi temeliile lui în fundul Dunării, la locul carile mai pre urmă s-au numit Turnul Severinului; iară mărimea,

<Dixion, Evtropie şi Xifilin, în *Traian*, Cartea *Patru monarşi*, în *Traian*>

înălțimea acelui pod, aşé o scriu istoricii pomenit să fie fost de piatră încolțurată, zidit pe 24 de stâlpi sau picioare înalte (deosăbi de cât îi era temeliia din fund pănă în fața apii) de 150 de picioare (piciorul mathematicesc sau gheometricesc să înțălége câtu-i pasul mic, cât omul în voia sa îmblă), iară lat de 60; fietecare picior de pod să fie stătut de 170 de picioare departe unul de altul; şi din picior în picior boltă sau cum mai prost dzicem, sclip rădicat; apoi pe deasupra cu piatră între bolte împlut, atocmat peste tot néted aşternut. Mamină şi minune de lucru nespus ca acesta numai într-un an l-au săvârşit putérea şi nemăsurată cheltuiala româniască; pentru aceasta dzice istoricul Xifilin că Traian acesta au vrut să o facă mai fără grijă decât de grabă.

<Leat 105> După ce s-au săvârşit podul, Traian împăratul, leat 105, au întrat cu oştile în Dachia şi au mărs asupra lui Decheval, însă nici Decheval au dat dos, ce la față stând, în cea mai de pe urmă nevoie cea mai mare nevoință puind, groaznic şi straşnic şi-au 178: dat războiu. Ciudată moarte şi mă/celărie s-au lucrat şi multă vréme norocul cării părți biruința să dea în cumpănă stând, până mai pre urmă romanii izbânditori şi dachii biruiți fură, iară Decheval, domnul dachilor, vădzind acmu că războiul de tot au pierdut, oaste până la cel mai de pre urmă i s-au concenit şi toată țara şi scaunul pre mâna romanilor au vinit, de toată nădéjdea scăpat şi fără liac rămas pentru ca nu cumva viu în mâna nepriiatinului să cadză, singur şie samă făcându-şi, s-au omorât. Traian, după biruință cu năroc ca acesta, ştiind că multe țări prădate avuții era strânse la Decheval, au început şi comorâle céle ascunse a-i cerca şi li-au aflat tocma în fundul apii Sargheții ascunse (Sargheția iaste apa care acmu îi dzic Strelța şi cură despre Maramorăş spre apa Tisii) unde cu meşteşug[ul] unor robi supt apă o îngropase şi pentru ca să nu cumva scoață cuvântul afară, după ce ş-au pus nenumăratele avuții, apoi pe toți i-au omorât. Aşé dară şi într-acesta chip au fost sfârşitul lui Decheval şi prăpădeniia lui.

Iară Traian împăratul, după acéia, cu mare laudă şi triumf s-au

întors la Roma, lăsind o samă de oaste pentru ca şi rămasă a dachilor rămăşiţă din Dachiia peste munţi să izgoniască şi cetăţile pănă va trimite coloniile de la Roma să pazască.

CAPUL IV

Arată-să aşedzarea romanilor în Dachia şi stăpânirea dachilor dintr-însa

Traian împărat, după ce au biruit pe dachi şi domnul lor Decheval s-au omorât (precum mai sus am pomenit), vrând să să întoarcă la Roma, au lăsat o samă de oaste pentru paz[în
179: Da/chia, poroncindu-le câţi dachi vor fi şi mai rămas să-i triacă peste munţi şi să-i depărtédze despre părţile tătarâlor, ca nu cumva cu dânşii agiungându-se iarăşi răutăţi noaă să scornească şi mégierea lui cu oştile spre Răzsărit să împiiadece, de vréme ce patimile romanilor cu dachii nu era să-i mai poată răbda să-i lasă a lăcui pre la locurile lor, ales că Traian la anul ce vine era să margă asupra armenilor şi a parthilor, peste Evrath. Pentru acéstea dară, întorcându-să Traian la Roma, la anul de la Domnul
<Leat 105> Hristos 105 şi aşedzind toate cele ce trebuia aşedzate, odată au
<Xifilin, la Traian> orânduit de au scos de toată stepena şi cinul din lăcuitorii Romii (precum din Xifilin aiavea să arată), cu bună parte de slujitori i-au trimis prin toate locurile şi cetăţile Dachiii şi i-au aşedzat acolo în traiu vécinic, pentru ca şi năbuşirile tătarâlor să opriască, şi senatul (lipsind împăratul atâta de departe spre Răzsărit) să nu mai aibă grijă a trimite oaste într-acolo, fiind de agiuns acéia carea împăratul în Dachia o trimisése, şi de ciia acolo să nu să mai rădice orânduise.

<Dion şi Evtropie în *Viaţa lui Traian* > Aşé dară, Traian împăratul, cu romanii carii aşedzase în Dachia, hotarăle împărăţiii şi despre aceas[tă] parte fără grijă şi odihnite lăsind (căce despre Africa şi alalte părţi a Apusului toate lucrurile şi locurile împăcate şi line era) au trecut la Asia. Şi întâi asupra arménilor armele ş-au fulgerat, pentru căci armenii acmu

împărățiii Romei suppuşi fiind, craiul lor n-au trimis după obicéi
să ia stema crăiii şi alalte sémne de stăpânire de la romani, ce,
hainindu-să, le luase de la împăratul parthilor, carii, suppuind
180: împărăția persilor, ma/ri şi tari să făcusă pre acélé vrémi. Deci
craiul arménilor, vădzind neferită şi nesuferită nevoia şi
primejdiia carea îi viniia la cap, nemică de altă apucându-să, nici
fruntea cu arme a ispiti îndrăznind, au plecat capul la Traian,
pace rugând şi supunere giuruind. Ce Traian, mâna de la sabie
oprind, pace li-au dat, însă craiu la arméni să mai fie n-au priimit,
ce să fie ca o provinție supt diregătoriia româniască şi hotarul
împărățiii de la apa Tigrului, unde mai denainte fusése,
<Leat 110> mutându-l înainte l-au pus tocma la apa Evfrathului, luând toată
țara Mesopotamiii la mijloc. După acéia au trecut la parthi şi la
alte limbi şi pre toți i-au supus (precum la Capul de vrédniciile
<Leat 116> lui să va dzice). Iară leat 116, sculându-să de la Vavilon, au mărs
să triacă cu oştile peste Marea Roşie, unde de bure împiedecat s-au întors iarăşi spre Parthia, unde slăbiciunea bătrânéțelor, nu a
sufletului, vinuindu-şi cătră ai săi, dzicea: că de ar fi fost mai
tânăr ar fi dus armele romanilor şi pănă la India. Stăpânind şi
supuind Parthia, senatul i-au trimis titul şi, de pe împărățiia ce
supusése, l-au chemat Parthic, pentru care titul (scrie Xifilin) că
nu atâta s-au bucurat pre cât s-au bucurat pentru carile îi
<Leat 117> trimisése cu un an înainte şi-l chemase *Preabunul*. Leat 117. De
<Dion, Cartea 68> boală simțindu-să şi vrând, după 9 ani de când ieşisă din Roma,
să să întoarcă spre dânsa, au murit în Siria.

CAPUL V

Arată-să annul în carile Ulpie Traian au desălecat Dachia cu romani

181: Anul în care să fie aşedzat Traian împărat slobodzi/ile
româneşti în Dachia, din câți scriitori ni s-au tâmplat noi a-i
videa, nici unul anume nu-l însămneadză; iară cu socoteală

hronologhicească din Calviz şi Petavie (carii mathematicéşte cursul annilor foarte nesmentit au însămnat) fără greş îl putem afla. Că de vréme ce cel mai de pre urmă a lui Traian cu Decheval, domnul dachilor, războiu, cu socoteala de obşte iaste adeverit, precum să să fie tâmplat pe la anul de la Mântuitoriul lumii Domnul Hristos 105. Aiavea iaste că Traian, după înturnarea sa cu oştile spre Roma, cetățile Dachiii fără pază cu mulțime de slujitori şi deşérte de romani nu le va fi lăsat, de care lucru fără prepus rămâne, că pre lângă cei mai bătrâni slujitori carii era pentru vécinică lăudare în Dachia rămaşi, încă câțiva de cei mai proaspeți oşténi pentru paza, precum a margi[ni]lor aşé a cetăților într-acelaşi pomenit an, în Dachia să fie lăsat.

<Dion şi Evtropie, în *Viața lui Traian*>

Aşijderea istoricii Dion, Evtropie şi Xifilin mărturisesc, precum Traian împărat la anul de la Domnul Hristos 107 s-au sculat cu oşti şi prin Dachia au trecut peste Don la Asia, asupra arménilor (carii rădicase cap) şi asupra parthilor, carii îi priimisă supt protecția sa şi apoi biruind mai toată Asia, până la moarte, la Roma nu s-au întors. De pre aceasta iarăşi putem curat a înțelége că deosăbi de oşténi, pre cetățéni din Roma şi dintr-alte cetăți a Italiii cu sine luând, şi la anul pomenit prin Dachia trecând, pre la locurile ce i s-ar fi părut mai de triabă să-i fie aşédzat. Şi aşé putem socoteala fără greş închide că cetățénii cu doi ani mai pre urmă decât slujitorii în Dachia să fie aşédzat, adecă la anul de la Domnul Hristos 107.

182: Pentru cetățile carile au făcut Tra/ian în Dachia, mai denainte s-au pomenit, precum şi Troianul, carile tréce prin țara noastră să créde să fie de Traian făcut; ce de unde va fi luat Miron şi Niculai această povéste noi nu putem şti, căci pentru aceasta nici un istoric nu poménéşte.

CAPUL VI

Arată-să vredniciile luiTraian, marele împărat

Nu fără plăcérea şi multă dulceața cititoriului român, nici fără

cale a fi socotim de vom pomeni oarece, cât de pre scurt, de slăvit în bunătăți, lăudat în vrednicii și vestit în biruință și vitejii săditoriul și temeliitoriul nostru și părinele a tot niamul românesc, Traian Marele, a Râmului și a toată lumea pururea biruitoriu împărat.

<Avrelie Victor, Dion, Cartea 68; Evtropie, Cartea 8>

Ulpius Traian, precum scrie Victor, fost-au născut în cetatea Tudertina, iară Dion și Evtropie scriu să fie fost din Italica, carea iaste în Ispanie. Și, precum aceiași istorici în Viața lui pomenesc, fost-au om înștiințat lucrurilor oștenești și în vitejii, căruia potrivnic n-au fost, nici după dânsul între împărații romanilor au mai stătut vitiaz, înțelept, cumpănitoriu, blând și drept, de pre carea bunătăți l-au poreclit *Preabunul*. Pomenéște pentru a lui dzisă, carea cu slove de aur și în véci neștérse ar trebui să să scrie în inimile tuturor împăraților și oblăduitorilor, că odată sfétnicii și priiatinii mai de aproape dându-i vină pentru căce foarte plecat și de lesne la împreunat să lasă către toți, el să fie răspuns: „**Așé să fie, trebuie împăratul către cei den afară, precum ar pofti**
183: **să fie împăratul către dânsul / când ar fi el ca cei den afară**”.

Pentru vredniciile și bunătățile lui, încă și pănă a nu se face împărat, în dragostea și lauda tuturor era, de care lucru curund alte cinuri pășind, la cinstea consulatului au agiuns și pân a fi împărat, de da[o] ori acea cinste de cin, cu mare laudă au purtat. Apoi proconsul cu oștile trimis și a Ghermaniii stăpânitoriu fiind, împăratul Nerva ficior de suflet luându-l, cu putérea l-au împodobit tribuniții și chesar l-au făcut. După moartea Nervii, cu un glas și cu o inimă cu toții, împărat Romei și chivernisitoriu a slăbite pre atuncea lucrurilor românești l-au rădicat. Luând schiptrul împărătesc, întâiași dată jélea legii de moșie având și spre cinstea dumnădzăilor părințești foarte dat fiind, obicéiele céle vechi foarte tare să să păzască; iară altele, carile întrase noaă să să opriască, tare au poroncit, pentru căci înmulțindu-se atuncea creștinii, idolii începuse a nu se mai băga în samă și vândzătorii jirtfelor a nu afla cumpărători; și răspunsurile bodzilor tăcusă, nemaiputând a răspunde pentru ce-i întreba. Pentru acéia (precum scrie Evsevie) papa Clement, nevrând să

<Plinie cel Tânăr în *Epistolii*>

<Plutrah și Iuvenalis, în *Satira*>

<Evsevie, în *Viața lui*

Clemens >

<Plinie cel Tânăr, Cartea 10, Epistola 97>

jirtfască bodzilor, fu trimis în *izgnanie* tocma peste Marea Neagră, la Iberia (aceasta-i Ghiurghia); iară amentrile lége creştiniască n-au oprit, fără numai cât au poroncit adunări fără maghistrat deosăbite să nu să facă; şi aşé şi adunările creştinilor la besérici era oprite. Şi iarăşi scrie acela Plinie, în *Epistola* 28, că fiind el dregătoriu la Bithinia, au dat în ştire lui Traian ce va face cu creştinii, care oameni cuiva ceva nu strică, răutățile tare
184: opresc, ce numai Hristosului lor laude şi cântări aduc, / căruia Traian răspunde: pre creştini să nu-i cérce, iară pre carii alții îi vor pârî şi-i vor dovedi că sint creştini, pre unii ca aceia fără certare să nu-i lase, cu care poroncă (precum scrie Evsevie) mult au scădzut răutatea nepriiatinilor creştinătății şi mult s-au rădicat pricinile a putea strica creştinilor. Fiind Traian la Antiohiia, s-au tâmplat mare şi nespus cutremur de pământ, cu carele nenumărat număr de oameni supt răsipirile casălor au pierit; iară Traian, cu mare primejdiia vieții, pre fereastră din casa ce şédea au scăpat.

<Evsevie acoloşi>

<Dion şi *Hronicul* lui Evsevie>

Întăia lui biruință spre nepriiatini au fost în Dachia, precum s-au pomenit, şi cea dintăia pomană, descălecarea romanilor în Dachia. După a dachilor suppunere au trecut cu oştile la Răzsărit, unde pre arméni, pre iveri, pre colhi (aceşte-s mengrilii), pre sarmati, pre orhoeni, pre arapi şi pre bosforéni (aceşte-s tătarâi de pre lângă Azac) au domolit. Apoi trecând asupra parthilor, au dobândit Selefchia, Ctesifonul şi Vavilonul şi alte cetăți multe şi țări au cuprins; preste Marea Roşie cu corabiile au îmblat. Pre jidovi carii, în Eghipet şi în Chipros, asupra romanilor şi a grecilor rădicasă cap şi multe răutăți făcusă, Traian prin hatmanul său Marție Turbon călcându-i, nespuse dintr-înşii mulțime au omorât 200.000 să fie omorât, scrie Xifilin şi Suida. Iară cătră creştini milostiv fiind, scriindu-i Tiberian, diregătoriul Siriii, precum n-are cum mai omorâ pre creştini de vréme ce pentru lége nepârâți, netraşi, singuri vin şi moarte poftesc, la carea Traian au răspuns să să părăsască a-i mai pedepsi.

În Roma şi pre aiurea multe ziduri minunate şi cu nespuse
185: cheltuiale / au rădicat, din carile céle mai minuate sint: podul peste Dunăre (pentru carile s-au dzis), stâlpul carile iaste şi acmu

în Roma, în şépte ani de-abiia isprăvit, lucru peste toată putinţa şi socoteala oamenilor vacului acestuia; şi podul care au făcut peste bălţile ce să chiamă Pontice. Aşijderea, în Roma au strâns nenumărată mulţime de cărţi, şi mare bibliothică făcând, li-au pus într-însa, şi alte multe şi minunate lucruri vrednice de laudă nemuritoare au făcut şi au isprăvit, pre carile lăsind să le cérce cititoriul la Dion, Evtropie, Xifilin şi alţii, carii au scris pentru lucrurile, laudele şi vredniciile lui Traian.

Iară mai pre urmă, întorcându-se la Marea Roşie şi înţelegând precum parthii gonise pre împăratul cari el le pusése şi iarăşi să răcoşise, din Mesopotamia, unde cu oştile sta, gătindu-se iarăşi asupra lor să margă, au cădzut în boală; cu carea împiedecat, de acea cale părăsindu-se, au silit să să întoarcă la Roma, ce boala întărindu-se s-au abătut la Silinunt, cetatea Chilichiii, şi acolo s-au săvârşit în luna lui Avgust 10 dzile, la anii de la Mântuitoriul lumii 117; luând pe Adrian, cu o dzi mai înainte de moarte, ficior de suflet şi lăsindu-l următoriu împărăţiii.

Iară pentru viaţa lui cea viitoare scriu istoriile bisericeşti că papa Grigorie Dialog, socotind ale lui fireşti bunătăţi şi mare pomana ce făcuse cu zidirea podurilor, cu îndrăznială preamilostivului şi în mile nemăsuratului Dumnedzău, pentru mântuinţa sufletului lui din muncile vécinice, şi cu multe lacrămi priveghind, să să fie rugat şi prin descoperirea darului Duhului Sfânt răspuns priimit şi trecut să fie luat; adecă, că pentru multe
186: rugile şi fierbinţi lacrămile lui, pe / Traian din muncile iadului să fie scos; însă de acmu pentru altul aşé în spurcată légea idolatriii şi a păgâniii murind, să nu mai îndrăzniască mărirea dumnădzăiasă a dodei.

Trăit-au Traian ani 63; au împărăţit ani 19, luni 6, dzile 15. Iară oasele lui, puindu-le în raclă de aur, li-au dus la Roma şi li-au astrucat supt stâlpul carile era de dânsul zidit.

Acesta-i dară şi ca acesta au fost săditoriul şi părintele moşilor-strămoşilor noştri românilor în Dachia, pentru a căruia slavă şi cinste, şi după moartea lui, senatul şi împăraţii carii în urma lui la cârma atâta de greu încărcată şi mare corabie au

stătut, macar că dintr-alte mai depărtate părți şi mâna şi oştile ş-au tras, însă în Dachia acesta a face nici au putut, nici au cutedzat. Ce precum el cu mâna lui ca pre un sad ales într-o livadă i-au împlântat şi i-au sădit, aşé neclătiți şi în véci nemutați i-au lăsat; carii şi pănă astădzi, toată lumea îi véde şi-i cunoaşte tot acel vechi neam românesc a fi în Moldova şi în Țara Muntenească şi Ardealul, tot acel vechiu şi a mai marilor săi nume de romani ținând, iară alalte socotéle carile împotriva acestui adevăr fără nici o socoteală a sări să căznesc, precum în céle mai denainte scrise destul li-am dat de ruşine, aşé de acmu înainte pre cursul annilor, din împărat în împărat mărgând şi din istoric în istoric mărturii aducând, necurmat traiul romanilor în Dachia vom dovedi. /

187:

CAPUL VII

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia, de la Adrian pănă la Antonie Pius

Adrian

<Sparțian şi Evtropie şi Orosie, în *Viiața lui Adrian*>

În anul mai sus pomenit, murind Traian împărat, în locul lui au stătut la împărăție Elius Andriannus, carile şi rudă şi tot dintr-o cetate cu Traian fiind (căci şi acesta din Italica era născut, precum din cele mai denainte am pomenit), l-au priimit fiiu de suflet şi cu o dzi mai îna[inte] de moarte, mijlocind Plotina, împărătiasa lui Traian, testament de moştenire îi didése. Ce Adrian (precum îl scriu istoricii), fiind râvnitoriu laudelor altora şi pe ale lui Traian nebetejite a le suferi n-au putut, ce mulțămitoriu a atâte de binefaceri fiind, cu scădérea cinstii lui şi cu paguba a poporului roman, ale sale blăstămății şi în dăşert prin țărâle streine zbuciumături (căci mai multe locuri şi țări decât Adrian vreunul dintre împărați n-au cutreierat), nu numai a le acoperi, ce încă şi vredniciilor lui Traian de atocma s-au şi mai covârşite să le facă brudiiaşte gândiia; de care lucru priciniia că cu greu iaste a să stăpâni şi a să păzi țări atâta de departe, carile

cu vitejiia lui Traian supt putérea romanilor vinise. Iară adevărul era că, zavistuind laudelor şi slăvilor lui Traian, trei ţări cu osteninţele lui dobândite – Armenia, Asiria şi Mesopotamia - de oaste şi de păzitori deşertându-le, parthilor li-au lăsat, şi hotarul împărăţiii numai până la Tigris apa să fie au vrut.

Aceste pentru ţărâle din Asia aşé, iară pentru Dachia noastră nu aşé, ce să vadză cititoriul pentru dânsa ce scriu istoricii şi să
188: cunoască că dreptate am avut, deşi am / amestecat oarece cu fiere cerniala condeiul[ui] nostru împotriva celora ce îmblă ca nume>re< necunoscute să puie romanilor din Dachia şi lăcuitorii ei rămăşiţa varvarilor dachilor să fie, precum să dzice prostul cuvânt, să leagă ca orbul de gard. Cuvintele dară istoricilor, precum sint, aşé le vom aduce: „Elius Adrian, după ce au murit Traian, Armenia, Asiria şi Mesopotamia parthilor li-au lăsat; **era şi Dachia să părăsască de nu s-ar fi temut să lasă să să prăpădiască atâtea mii de cetăţéni romani carele era acolo**”.

<Dion, Cartea 66. Sparţian Avrelie Victor, în *Traian*. Evtropie, Cap. 8. Paris Partea 2, Cartea 4, Cap. 6. Petavie, în *Sămăluirea vremilor,* în *Adrian*>

De ar fi socotit Eneas Silvius şi alţii următori ai lui, cu ochiu mai ascuţit şi cu minte mai curată, de ar fi giudecat adeverinţa şi credinţa a istorici ca aceştia, nici ca papa Pius, nici ca istoricul Eneas Silvius, aşé de grozav s-ar fi lunecat, nici împotriva conştienţiii sale aşé de neoprit s-ar fi pornit, nici putem créde om de atâta învăţătură ca Eneas, cunoscând şi adeverind céle mai bune, să fie urmat céle mai réle, nu de Dumnădzău una ca aceasta pentru om ca acela să gândim; că cine poate să fie atâta luat de minte, carile cu trude, osténéle şi sudori de singe, cinstea cercând, de bunăvoie şi prin ştiinţă cuvinte stângace, pre urma sa hulitoare a audzi să priimască sau măcar cu clipala ochiului să învoiască.

Ce una ca aceasta multora tâmplătoare s-au văzut şi încă celor prea iubitori de adevăr, pentru că sau până a nu şti li s-au părut că ştiu sau de au ştiut pomenirea (care decât cerbii mai fugare şi decât piftirea mai dejgheţătoare iaste) i-au amăgit, sau ochiul peste rânduri curund trecătoriu sau céia ce iaste mai pre urmă, giudecata pre lângă cumpenile socotélii drepte lunecătoare,
189: i-au asuprit, ca pentru flori / ceapa cioarâi şi pentru grâu neghină

să amestece. Ce precum dzice prost cuvântul turcesc: (*Iainlâş hesabu Bagdat tendioner*) „Socoteala smentită şi de la Bagdat să poate întoarce”. Aşé şi socotiala lui Eneas, macar că prin multă vréme pentru greşit numele şi neamul romanilor în Dachia, sau precum cu numire ellinéşte alcătuită cum să cade a le dzice δακορωμαίων am putea, în criterii a multora, ca vâscul de aripile şi picioarele păsăriucelor să lipise şi să încleiase. Însă dreptatea cumpenele sale aflând, nu numai ca oca dramul biruiaşte, ce încă ca fântâna Soloamului ochii orbului din naştere spălând, prin ştiupit şi tină le deschide luminile; de ciia înainte pentru ca să nu mai greşască poruncă luând *i proci*.

Rămâne dară tare şi neclătită povéstea hronologhiii noastre, precum Traian în Dachia noastră au desălecat şi au aşedzat romani, iară Adrian pre aceiaşi romani din Dachia să-i rădice s-au temut şi i-au lăsat acolo să lăcuiască unde Traian i-au fost pus. De aicea înainte ţiind pravila şi canonul carele am dat, vom cerca de-a rândul şi vom videa oare fi-vor alţi istorici, pre urma acestora carii să pomenească precum din Dachia sau singuri s-au rădicat, sau cu poroncă, sau de la nepriiatini scoşi şi goniţi să fie fost? Au cu nerupt şi necurmat traiu din vrémea descălecării lor, pănă acmu, într-acéiaşi Dachie să fie petrecut?

CAPUL VIII

De războa[ie]le lui Adrian împărat

190: <Iulie Capitolin şi Sparţian, în *Adriian*>

<Leat 121>

Aşé Elius Adrian nu numai căci n-au îndrăznit a rădica pre romani din Dachia noastră, ce încă şi pre varvari, / carii rămăsése dincolo de dânsa spre Răzsărit, să-i fie călcat şi domolit scriu istoricii, adecă precum la anul de la naşterea Pruncului celui mai înainte şi de toţi vécii născut 121, rădicând oaste asupra varvarilor şi vrând să treacă peste Dunăre asupra lor, călărimea patavilor înot cu caii fără pod au trecut; de care lucru simţind varvarii atâta s-au spăimântat şi s-au aşédzat, cât nu numai

hotarăle împărăţiii a mai călca nu s-au mai ispitit, ce încă cu mare frică la pace alergând şi aceasta au priimit: ca împăratul romanilor să le fie giudecătoriu şi alegătoriu şi gâlcévilelor care le va avea ei înde ii. Iară apoi, nu de multă vréme savromatii, făcând oarece clătire, romanii au trimis oaste împotriva lor, pre carii aşéşi de tot i-au domolit.

<Leat 129>

La anul 129, pomenéşte Xifilin precum Adrian au fost având un cal de la Nipru trimis, pentru carea şi numele calului era Nipru, carile în vânătorile sale (căci Adrian peste măsură era dat vânâtoriilor) atăta îl purta de bine şi atâta îi era de drag cât după ce au murit i-au făcut şi mormânt şi stâlp i-au rădicat, care nu puţin sămnu iaste că romanii ţinea şi peste o Dachia până la Nipru, de unde le trimitea cai buni ca aciia. Iară fără acestea, alte lucruri mai alése şi vrednice de pomenire în părţile Dachiii să să fie făcut, scriitorii mai mult nu pomenesc. Deci Adrian în anul 138, iulie 10, la Baia au murit, după ce au împărăţit ani 21, luni 11. Şi au trăit ani 62, luni 5, zile 17. /

<Dion, Cap. 69. Petavie, *Învăţătura vrémilor*, Cartea 1, Cap. 21>

<Leat 138>

191:

CAPUL IX

Dovedeşte-să traiul romanilor în Dachia de la Antonie Pius pănă la Marco Avrelie, ce l-au chemat Filosof

Antonie Pius

La anul mai sus dzis, Antonie Pius au stătut la împărăţiia romanilor; ce pănă la anul al şéptelea al împărăţiii lui, carile iaste de la Domnul Hristos 145, scriitorii, pentru părţile Dachiii, cevaşi nu pomenesc, iară la acest an Iulie Capitolin, din greşală sau a scriitorilor mai de pre urmă, sau a tiparnicilor, pomenéşte precum Antonie, după ce au adus pe mavri la atâta strâmtoare, cât de nevoie li-au căutat a pleca la pace, apoi să să fie întors cu oştile în ceasta parte şi să fie biruit pe ghermani, pe dachi şi pe alani, carii de câteva ori mişcându-se i-au potolit. Aicea întradins am adus acéstea a acestui istoric cuvinte şi ales căci dzice

<Leat 145>

ca cum romanii supt Antonie ar fi biruit pe dachi (carii acmu şi biruiți şi suppuşi şi de pe locurile lor izgoniți era) pentru ca să arătăm că, precum mai sus am dzis, greşală s-au făcut în nume şi unde au fost să să scrie pe ghermanii catii, au scris pe ghermanii şi pe dachi, că catii aciia era un féli de ghermani, aşé între alții numiți, şi asupra acelor ghermani Antonie au tras oşti; ce neputându-i de tot răzbate, războiul câtva s-au tărăgănat, aşéşi până la împărăție lui Marco Avrilie, carile au împărățit după Antonie şi cu aceşteaşi ghermani cati (precum în Capul ce urmadză vom arăta, precum acelaşi istoric Iulie Capitolin scrie pentru războiul romanilor cu ghermanii catii), de unde aiavea să va cunoaşte, că numele dachilor cu greşală s-au pus în locul catilor; având acéstea doaă nume>re< oarecare asămănare, carea
192: / au dat scriitorilor sau tipografilor lesnire a greşi.

<Leat 161> <Petavie, *Sămă-luirea vrémilor,* Cartea 5, Cap. 8, Stih Calviz la cestași an>

Deci Antonie Pius, leat 161, mart. 6, au murit, după ce au împărățit ani 22, luni 7, dzile 26; şi au trăit ani 72, precum scrie Victorin, iară precum scrie, din Dion, Iulie Capitolin, 74, luni 6. Şi au urmat la schiptrul împărățiii ginerele său Marco Antonie Verus, Filosoful.

CAPUL X

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Marco Avrelie Filosoful până la ficiorul său Commod

Marco Avrelie

<Leat 162>

Marco Avrelie, stând la cârma împărățiii, în al doilea an a împărățiii sale, leat 162, rădicatu-s-au cu oaste asupra Britaniii, în care parte singur cu capul lui au mărs; iară asupra ghermanilor cati (mărturisind acelaşi istoric Iulie Capitolin) au orânduit hatman pre Aufidie Victorinnie.

Aicea aşijderea pentru aceasta am adus mărturiia acestui istoric, pentru ca să cunoască cititoriul că unde să pomenéşte la împărățiia lui Antonie, adecă romanii să fie avut oaste asupra dachilor, acea pomenire iaste cu greşală, puindu-se numele

dachilor în locul catilor. Apoi aceastaşi chiar să poate dovedi, de vréme ce descălecatul romanilor în Dachia, adecă de când au răzbit Traian pre dachi şi i-au împrăştiiat, vreun istoric (pre cât noi putem a şti) macar cevaşi nu pomenéşte precum dachii, sau singuri, sau cu alții împreunați, sau să mai fie făcut vreo rădicare de cap, sau să fie ispitit cât de puțin lucruri noaă a scorni; ce împotrivă, cursul istorii arată precum romanii din Dachia neclătiți şi fără toată grijea au fost, de vréme ce după groaznică şi

193: cu rugile slujitorilor creştini asupra ma/cromanilor (cătră carii să adeosése cvadii, vandalii, sarmatii, svevii şi alalți varvari) izbândă, carea au avut Marco Avrelie, la anul de la domnul

<Leat 174 - 179>
<Dion, în *Marco* Evtropie, Cap. 8. Sparțian, în *Viața lui Verus*>

Hristos 174. Apoi, la anul 179, scrie Dion „precum Marco împăratul iarăşi împotriva nepriiatinilor cu oaste mărgând, prin vredniciia hatmanului Pternus, macar că cu multă şi mare cumpănă, însă de tot pre nepriiatini au fărâmat; însă într-acel an pre tatari a suppune n-au putut, căci i s-au tâmplat boală, din carea mai apoi şi moarte. Iară de ar fi trăit macar până la anul, cu bună samă toate țărâle acélea împreună cu marcomanii şi cvadii li-ar fi făcut ținuturi".

De pre acésté a lui Marco cu izbândă războaie aiavea iaste că daco-romanii pentru ce în Dachia să nu fie lăcuit pricină împingătoare sau gonitoare n-au avut; şi ales că între atâtea a tuturor varvarilor tulburări, de dachi, precum sau să să fie clătit sau cu alții să să fie unit, cineva din istorici nu pomenéşte. Şi mai

<Zonoras, Cartea 2,Cap. 2>

vârtos că Zonora, Carte 2, Cap. 2, anume arată că războiul lui Marco cu varvarii să fie fost în Panonie iară nu în Dachia. „Împăratul, dzice, Marco Avrelie, multă vréme au avut războaie cu varvarii ce lăcuiesc pe lângă Dunăre în Panonia, carii sint iazighii, marcomanii" *i proci*, între a cărora stârvuri să află şi trupuri muiereşti; iară iazighii, precum să fie lăcuit peste Tisa pe Dunăre în sus, mai denainte am arătat.

Aşijderea ghermanii (cărora acmu le dzicem némți), marcomanii, catii şi cvadrii, de la aceştia iazighi şi mai sus lăcuia, până la Vendebona (acesta-i numele cel vechiu a Beciului), care cetate bătând Marco, acolo i s-au tâmplat şi

moarte, precum mai gios vom arăta.

193bis: Nu fără dulceaţa a cititoriului ro/mân socotesc a fi, pentru războiul carile mai sus la anul 174 s-au pomenit, precum cu mare minune, prin rugile slujitorilor creştini s-au făcut, cevaşi a pomeni; că precum scrie Evtropie, Sarţiian, Capitolin şi decât toţi <Evsevie, Cartea 5, cap. 5, şi Xifilin, în *Marco*> mai chiar Evsevie, în *Hronicul* său, la acela an şi carte în [al] *Istorii bisericeşti* Cap. 5, Marco Avrelie trei ani încheiaţi tot pe războiu sta şi pentru mare séceta şi uscăciune carea să tâmplase la atâta primejdie sosise toată oastea romanilor, cât era cu toţii numai să piară de sete şi de mare năvală ce le făcea nepriiatinii, la vréme de slăbiciune ca acéia. Ce fiind o ceată tot de slujitorii creştini (carea era în numărul a doasprădzécea şi de ciia s-au numit fulgerătoare, precum mărturiséşte Tertulian şi Orosie), aceşti dară slujitori creştini, vădzind la ce primejdie şi la ce cumpănă să află împăratul şi cu împăratul toată oastea, cu toţii într-o inimă şi într-o minte curată au cădzut la rugăciuni pentru ca să aréte Dumnădzău putérea Hristo[su]lui său şi légea şi ruga creştiniască cât poate înainte lui Hristos Dumnădzău, celuia ce-au dat-o ascultătorilor săi. Şi aşé Dumnădzău ruga credincioşilor netrecând, îndată fulgeré şi tunete cu répede şi groase ploaie au trimis; ce fulgerele cădea cu mare foc şi pârjol peste varvari; iară lină ploaie peste oastea romanilor. Deci, romanii cu apa ploii sétea potolindu-şi, fulgerele şi trăsnetele pre nepriiatini până în pământ aşternea şi nemilostiv îi prăpădiia. Marco împăratul, fiind om adevărat filosof, dzicând alţii că creştinii cu vrăjitorii au făcut aceasta, nicicum ascultare nu li-au dat, ce către senat cu mare laude pentru creştini scriind, mărturisiia precum şi din primejdie
194: i-au scos, şi / biruinţa asupra nepriiatinilor rugile creştinilor au pricinuit-o. Aşé un poet>ic< Clavdianus, de lége păgân şi de numele creştinilor foarte scărândăvindu-se, supt numele haldeului vrăjitoriu (pentru numele lui Hristos înţelegând), cu frumoase stihuri biruinţa aceasta precum au fost o şeruiaşte, a căruia cuvinte pentru voia românilor cititori (la carii, pentru ca adevărul să mărturisim, istorii ca aceste rari să citesc), aicea a le aduce nu ne vom leni:

Laus ibi nulla Ducum, nam flammeus imber in hostem
Cecidit. Hunc dorso trepidum fumante ferebat
Ambustus Sonipes; hic tabescente solutus
Subsedit galea, lique factàque fulgore cuspis
Canduit, et subitis fluxere vaporibus enses:
Tunc contenta Polo mortalis nescia teli
Pugna fuit: Chaldea mago, seu carmina vitu
Armavère Deos, seu quor reor, omne tonantis
Obsequim, Marci mores potuere mereri.

Adecă:

Acolo vreo laudă a hatmanilor n-au fost,
Căci pohoi de pară în nepriiatini
Au cădzut. Pre unul ardzătoriul fulger îl purta înspăimântat,
Spatele fumăgându-i; pre altul îl slăbănogiia şi-l oborâia,
Coiful topindu-i-se, şi de fulger înfocate suliţele curea,
Şi de năprasnă sabiele ca aburii pica.
Atuncé au fost bătaia acelora ce supt Polos să cuprind,
Caré de lancea sau sigeata oamenilor în samă nu băga.
Vrăjitoarea haldeiască sau stihurile tocmite au într-armat
195: pe Dumnădzău /
Sau, carea mi să pare, bune obicéiele lui Marco au fost
Vredince de toată slujba Aceluia ce tună.

„Vrăjitoarea haldeiască” înţelége sau pre Hristos Dumnădzău, sau pre Maica Precista, pre carea creştinii într-agiutoriu şi cătră Fiiul mijlocitoare or fi chemat-o; ce noi acestea la alţii lăsind, la lucrul nostru să ne întoarcem.

<Leat 180>

Deci Marco Avrelie, după ce au împărăţit 19 ani, luni 11, au murit la Vindobona. (Aceasta-i Vienna sau cum îi dzicem noi Beciul), leat 180, fiind la vârsta de 59 de ani; carile macar că cu învăţătura fiiului său, lui Commod, doftorii îl otrăvise, însă el cu filosofăsc suflet acesta de la ficiorul şi căsaşii lui a păţi sufferind, şi acmu şi de otrava ce-i didése şi cine îl adăpase bine ştiind, cevaşi cuvânt rău de ficiorul său şi de doftori n-au lăsat, ce încă slujitorilor cu gură de moarte recomenduindu-l, cu testament în locul său împărat l-au lăsat.

CAPUL XI

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Avrelie Commod la Avrelie Severus Alexandru

Commod

După preabunul părinte, preacumplitul şi cu toate scârnăviile spurcatul fiiu Commod au urmat, carile, precum îl zugrăvesc toţi istoricii vremii aciia, în toate desfrânările, nebuniile şi tirăniile cu cevaşi mai gios decât Neron n-au fost; încă de ar fi agiuns la vârsta lui Neron, poate să-l fie şi întrecut. După alalte nenumărate péte ce avea, şi învăţătura oştenirii au schimbat-o în giocuri şi în măscăriciuni, puţin şi mai nemică de lucrurile şi

196: trébile împărăţiii de grijă purtând. Şi macar că pre / romani din Dachia să-i fie clătit sau în ceva să-i fie strămutat nime din istoricii mai sus pomeniţi ceva însămniadză.

<Matthei Pretorie, în *Lumea gotthilor*, Cartea 2, Cap. 1>

Iară Matthei Pretor, de-ieri de alaltaieri scriiroriu „cu lângedă mărturie, pomenesc, dzice (cartea 2, *De gotthi*, Cap. 1), scriitorii de războiul dachilor supt Commod împăratul”. Iară cine să fie acii istorici, nu va să aréte, fără numai greşala carea din Iulie Capitolin mai sus am arătat. Ce tare îi stă împotrivă Zonoras,

<Zonaras, Cartea 12, cap. 4>

Cartea 12, Cap. 4 carile chiar să arete că „Commod nu cu dachii ce cu varvarii, carii mai sus de Dachia lăcuia, să fie avut războiu” ΰπερ τήν Δακίαν και μεγίστος δ Βρεττάνικος.

Deci Commod, împărăţind 12 ani, luni 9, dzile 14, de vârstă fii[n]d de 31 de ani, întăi otrăvit; ce cu grijea doctorilor nestricându-i otrava, apoi zugrumat au murit.

<Leat 193>

Pertinax

La începutul anului 193, dintre ucigaşii lui Commod au apucat împărăţiia Elvie Pertinax, ce şi acesta după 81 de dzile fu ucis de la oşténi.

<Sarniţie, Cartea 3, Cap. 3>

Pentru acest împărat aflăm însămnat la Stanislav Sarniţie întracesta chip: „Pertinax, dzice, în lucrurile sale cevaşi vrédnic de pomenit n-au lăsat, fără cât numai că cu puţină laudă mai denainte au fost ocârmuit Misia şi Dachia”. Sarniţie din ce istoric

să fie luat această mărturie, noi adevărul să mărturisim, a afla n-am putut. Iară de iaste adevărat aşé, din cuvintele lui putem cunoaşte că Pertinax, până a nu fi împărat, să fie fost dregătoriu Misiii şi Dachiii. Pierit-au dară Pertinax la annul mai sus pomenit, martie 28.

Didius Iulian

Într-acelaşi an, după Pertinax, răpi schiptrul Didius Iulian; însă şi acestuia scurtă îi fu împărăţiia, căci după 2 luni şi 5 dzile, părăsindu-l slujitorii, cu poronca lui Septimie Sever, fu zugrumat. /

197:

Severus

<Dion, în *Severus*>

Pre la sfârşitul annului dzis, Septimius Severus s-au suit pe scaunul împărăţiii. În vremile acestui împărat multe războaie cu mare laudă şi izbândă spre părţile Răzsăritului pomenesc, pentru carile senatul, de pre limbile carile au biruit, cu trei nume>re< l-au întitulat: Parthic, Aravic şi Adiavenic. Iară în părţile Dachiii cevaşi să să fie clătit nu scriu. Împărăţit-au ani 17, luni 7, dzile 3, fiind la vârsta de 65 ani; au murit în Britanie, în cetatea Eborica, leat 211.

<Leat 211>

<Neculai Costin Logofătul, în *Letopisăţul* său >

Anton Bonfin, Decada 1, Carte 1, şi alţii mai tineri după dânsul, de unde să fie luat dzic precum Turnul Severinul carile iaste în Ţara Muntenească, pe Dunăre, în ţinutul Jiiului, să fie făcut de acest împărat şi de pe numele său aşé să-l fie chemat, noi a ne adeveri n-am putut. Însă Bonfin fiind istoric de credinţă vrednic, socoteala-i de tot să o lepădăm nu putem, macar că n-ar arăta cine din istoricii mai denainte decât dânsul ar fi pomenit pentru aceasta, căci cetatea acéia să fie fost de Traian făcută noi am arătat din Procopie Chesareanul; iară şi socoteala lui Bonfin poate să fie adevărată de va fi făcut şi Sever împăratul tot pe acolo altă cetate sau acéiaşi de va fi mai întărit, să-i fie mutat numele de pe numele său sau poate şi de pre numele vreunui pristav mai pre urmă aşé să să fie numit.

Caracala şi **Gheta**

<Dion şi Evtropie, în *Viaţa lui Jordian,* Cartea 4>

198:

După Severus au întrat la moştenirea împărăţiii ficiorii lui amândoi, Caracala şi Gheta. Însă grea tovărăşiia stăpânirii nici între fraţi mult a sta putu, ce întâi oarece vrajbă şi pre ascuns împoncişiri scornindu-să între dânşii, apoi ca văpaiia totdeodată izbuncnind şi din dzi în dzi, şi din ceas în ceas mai mult şi mai

mult lățindu-se / şi ijdărându-se, pănă odată Caracala aiavea cu fierul zmult asupra lui Gheta s-au slobodzit; el încătro să pléce vrémea strâmtorindu-l, au fugit în cămară la maică-sa. Ea, ca să-l mântuiască de moarte, în brață luându-l, cu cuvinte şi rugăminte părinţeşti turburată răutatea lui Caracala să moaie să nevoia. Ce răutatea când agiunge la vârvul său, nici cinstea părinților, nici frica lui Dumnădzău, nici hotarăle firii mai cunoaşte, precum şi Caracala între țițile maică-sa aciuat, nu numai pre frate-său au omorât, ce încă cu acéiaşi lovitură şi pre maică-sa de greu au rănit-o.

Gheta dară, împreună cu frate-său au împărățit un an şi 22 de dzile; iară Caracala ani 6, luni 2. Între Edesa şi Carra, cu mâna lui Marțialis sutaşul şi cu învățătura lui Opilie Macrin (carile pre
<Leat 217 > urmă au împărățit), fu ucis, leat 217, după ce au trăit ani 29. Iară Sparțian istoricul îi numără anii vieții lui 43.

Macrin În urma lui Caracala au stătut împărat Macrin, ucigaşul lui Caracala. Ce plata păcatului, ca despletitura ciorapului fiind, după un an şi 2 luni, cu măsura carea au măsurat măsurându-se, fu ucis în Capadochia, de la slujitorii care să rădicase asupra lui,
<Leat 219> leat 219.

Antonie Eliogabal După aceasta au stătut la împărăție ocara lumii, pilda blăstămățiilor şi decât toți spurcații şi mai spurcat Antonie Eliogabalus; căci după alte blăstămății, după toate, de bunăvoie, lăsind firea părții bărbăteşti, singur s-au făcut muiare, toate cele muiereşti cu mare desfătăciune pățind şi priimind, apoi şi câțva copii giunghind şi jirtfă bodzului său Eliogabal aducând. Pentru atâta nedumnădzăire oştenii nu l-au mai putut răbda, ce şi pre
<Leat 222> dânsul şi pre maică-sa Sohemitra au ucis, leat 222, fiind / la
199: vârsta de 18 ani, după ce împărățise ani 3, luni 9, dzile 14.

CAPUL XII
Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Avrelie Sever pănă la Dechie

Avrelie Severus
<Irodian, Cartea 6. Zosim, Cartea 1. Orosie, Cap. 18>

După ciuda firii omeneşti Eliogabal au stătut la împărăție Avrelie Severus Alexandru, fiind încă tânăr de 16 ani, carile au împărățit ani 13, luni 9, şi fiind la vârsta de 29 de ani, fu ucis de nişte slujitori în Mogunția. Acesta împărat multe războaie cu biruință asupra persilor şi a ghermanilor să fie avut pomenesc scriitorii; iară în părțile Dachiii nemică de însămnat iaste.

<Evsevie, în *Hronic.* Orosie, Cartea 7, Cap. 18>

Ce pomenéşte Evsevie şi Orosie precum acesta Alexandru dintre împărații romanilor pre Hristos să-l fie cunoscut Dumnădzău, şi în cămara sa cea de taină să fie fost având chipurile lui Apolon, a lui Hristos, a lui Avraam şi a lui Orfevs, şi acestora să să fie fost închinând. De ciia în toată oblastiia împărățiii au poruncit să vestiască şi în loc de pravilă să să ție cuvântul acela, pre carele toată légea *Evangheliii* obiceinică să stăruiaşte şi într-însul să plinéşte: „Ce ție a-ți fi nu învoieşti, altuia să nu faci”.

Aproape de pieirea lui avut-au războaie spre fundurile Dunării, pe apa Renului, în Galia; fu dară ucis de slujitori, precum am dzis, în Mogunția, leat 235, mart. 18, după ce au împărățit ani 13, dzile 9. Şi au trăit 29 de ani, luni 3.

<Leat 235>

Maximin Thracul
<Irodian, Cartea 7. Lampridie şi Evtropie, Paris, Partea 2, Cartea 4, Cap. 7>

200:

<Leat 237>

În locul lui îndată au hrăpit la împărăție ucigaşul lui, Maximin Thracul, carile, fiind de neam prost şi varvar, întâi au silit de au omorât pe toți câți îl ştia că iaste de mojici născut: adecă din tatăl Miția gothul şi din maica Ababa Aliana. Ce şi în vremile acestuia, în părțile / Dachiii cevaşi de pomenit netâmplându-se, după doi ani şi giumătate, nu deplin, i s-au făcut şi lui ce i-au plăcut altuia să facă, că fu omorât de oşténi, leat 237. (În al şéptelea an a împărățiii lui Alexandru, carile iaste de la Hristos 229, Dion istoricul, carile încépe istoria sa de când s-au zidit Roma, sfârşitul istoriii sale face, precum singur mărturiséşte.)

<Irodian, Cartea 8. Evtropie 9. Zosim, Cartea 1>

Climateric era acesta véchi împăraţilor Romii; împăraţii toţi ucigându-se, ucigaşii împărăţiia apuca, apoi unul pre altul iarăşi pe rând se ucidea. Căci, după uciderea lui Maximin, slujitorii au rădicat împărat pre Gordian (pentru a căruia voie pre Maximin omorâse), copil de 11 sau de 13 sau de 16 ani (căci aceasta cu prepus scriu istoricii). Acésta cu multul mai mari lucruri de vitejie şi de toată lauda vrednice decât vârsta lui ducea: au făcut că, prin şése ani ce au împărăţit, biruinţa a tuturor varvarilor au

<Victor şi Evsevie, în *Hronic*. Zosim, Cartea 1>
<Leat 244>

văzut. Ce de pururea mincinos nărocul muritorilor, pre viclénii de casă a birui n-au putut; căci în cursul biruinţelor în hotarăle Persiii fu ucis de Filip Arapul, leat 244. Pre toţi varvarii, carii pre atuncea peste Nipru lăcuia, cu biruinţă de mare pomenire au călcat, pentru care lucru slujitorii, după ce i-au adus oasele la Roma şi piatra deasupra lui rădicând, într-însa au scris acéstea: **Dumnădzăiescul Gordian, biruitoriul persilor, biruitoriul sarmatilor, biruitoriul gotthilor, potolitoriul zarvelor romanilor, biruitoriul ghermanilor, iară nu biruitoriul filippilor.** Véde-se, dară, că varvarii peste Dachia, supt Gordian,

201:

biruiţi şi slăbănogiţi fiind, romano-dachii în Dachia noastră / era, şi lin trăiia.

Filip Arapul
<Leat 250>
<Iornand, la acesta împărat>

După Gordian urmat-au la împărăţie ucigaşul Filip Arapul. În vrémea acestuia, pomenéşte, la anul 250, precum cu nebună paza slujitorilor, carii era la Dunăre, gotthii au fost trecut în Misia. Ce Filip, trimiţind pre Deţie (carile mai pre urmă au stătut şi împărat) împotriva lor, şi aflând vina slujitorilor, căci adecă pentru negrijea lor au fost trecut gotthii în Misia, pre aceia slujitori pre toţi i-au scos din slujitorie şi i-au pus pre alţii în

<Iornand acoloşi>

locul lor. Slujitorii acii scoşi, vădzind că altă ce să facă n-au, au fugit la gotthi, cu a cărora povăţuire gotthii mare stricăciune în Misia făcând, de pradă încărcaţi s-au întors acasă cu pace.

Într-acelaşi an, iarăşi să pomenéşte precum gotthii să mai fie trecut Dunăre; ce slujitorii într-acea glogozală nevredniciia lui Filip socotind, au rădicat pe Mesăus Deţeus împărat, carele apoi pe varvari pănă la Don au împins (precum mai gios la împărăţiia lui vom arăta). Iară Filip, audzind că Dechie s-au numit împărat,

<Petavie, Partea 1, Cartea 5, Cap. 12>

au purces cu oaste asupra lui, ce la Verona biruit şi omorât fu, la anul mai sus pomenit; iară Petavie moarte lui Filip aduce în anul 249. Pentru acesta Filip, scrie Evsevie şi Orosie, precum dintre împărații romanilor întăi el să fie botedzat; ce alți scriitori aceasta nu o socotesc adevărată să fie, de vréme ce, în toată vremea împărațiii lui, vreun lucru carile să samene cu lucrurile creştineşti n-au făcut. Împărățit-au Filip ani 5 şi întrase în al şéselea, precum din Zosim însămneadză Petavie într-acelaşi loc. /

<Zosim, Cartea 2>

202:

CAPUL XIII

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Dechie pănă la Valerian şi Galien

Mesius Dechie

<Petavie, din Evtropie. Zosim, Avrelie Victor, Partea 1, Cartea 5, Cap. 12>

După pieirea lui Filip Arapul au împărățit Mesius Dechie 30 de luni, precum Petavie însămneadză, iară precum alții scriu, un an şi 3 luni. Acesta, în hătmăniia sa, ştiind şi vădzind călcăturile carile tătarâi în țările împărățiii, în anul trecut, făcuse, şi fiind om cu toate vredniciile deplin, în trebile ostăneşti prea învățat şi vestit viteaz, vrut-au să întoarcă cu îndzecit tătarâlor, carii acmu cu ciabururile şi pănă la Greția agiunsése; pentru care lucru, sculându-se cu oaste, au mărs asupra lor şi oriunde i-au tâmpinat tot i-au bătut şi, din hotarăle împărățiii scoțindu-i, pănă peste apa Donului i-au gonit; ce apoi, precum scrie Zosim, fiind vândut cu vicleşugul soțiii sale lui Gallie, de tătar împreună cu fiiu-său au pierit. Ce pentru mai bună mărturiia, singure cuvintele lui Zosim să aducem: „Tătărâi, dzice, trecând Donul, locurile céle mai aproape de Thrachia, cu jacurile bântuia; ce Dechie asupră-le mărgând, în toate tâmplările biruitoriu era şi tot plianul ce apucase au scos. Apoi să nevoia pentru ca de tot calea să le închidă, să nu să mai poată întoarce înapoi"; ce cu vicleşugul soțiii lui Gallie, între bălțile (Donului) închidzindu-se, de soție părăsit, acolo au pierit, în pâclă cădzind; căci nici trupul nu i s-au putut afla. Zonoras, Carte 12, Cap. 20, de această pradă a

<Zosim Cartea 1>

<Zonaras, Cartea 12, Cap. 20>

tătarâlor în Misiia nu pomenéşte, ce dzice că numai Bosforul (de la Don) au fost jăcuit, împotriva a cărora mărgând Dechie, cu vicleşugul soţiii sale, a lui Gallus, precum am dzis, au pierit. Pierit-au dară Dechie la anul 251 şi au împărăţit mai mult decât un an, precum mai sus am dzis. /

<Leat 251>

203:
Galie

<Zosim, Cartea 1. Zonoras, Cartea 12, Cap. 21>

După pieirea lui Dechie în Schithia rămăşiţa oştii au rădicat la împărăţie pre viclianul Gallie, carele Trebonianul să porecliia. Acesta, în loc de arme, înainte lăcomii vărvăriască (cu mare ruşinea a tot poporul romanilor) bani au pus, 200 000 de dramuri giuruindu-le (precum scrie Vopiscus), după întoarcere lui la Roma, iarăşi au prădat Dardania, Thessalia, Thrachia şi până la Machedoniia. Zonoras, Carte 12, Cap. 21: „mulţime, dzice, de schithi, aşéşi mai fără număr au făcut năvală ş-au răzbit tocma până la Italia. Aceiiaşi au prădat Machedonia, Thessalia şi Greţia, iar o parte dintr-înşii, trecând Bosforul spre Marea Neagră, multe ţări au jecuit”. Această pradă poate să fie tot una cu céia ce mai sus am pomenit, la anul 251, căci şi însămnătorii vrémilor Patavie şi Calvizie pradă numai una însămniadză la anul 251, precum am dzis, iară la anul 252 cevaşi nu pomenéşte, în care an Calvizie din Vopiscus pomenéşte. Ce oricum au fost, cunoaşti-se că şi Dachia, fiind în şliahul tătarâlor, fără mare stricăciune să nu fie scăpat, însă precum din locurile sale romanii să fie ieşit, istoricii nu scriu, mai vârtos că la anul 253 Gallus, trimiţind pre hatmanul Emilian cu oaste, nu numai cât i-au trebuit cu fericite războaie, ce încă din toate hotarăle la locurile sale, să-ţi fie gonit, scrie Zosim, Victor, Evtropie şi Orosie.

<Patavie, Partea 1, Cartea 5>

<Leat 253>

<Zosim, Cartea 1. Orosie, Cartea 7, cap. 21. Evsevie, Cartea 17, cap. 17>

Iară Zonoras, Carte 12, Cap. 21, macar că pre scurt, însă mai curat povéstea alége. „Schithii, dzice, după legământul ce făcuse cu romanii, jelindu-se că li să dă mai puţin decât le era tocmala, lăudându-se şi clătind cu capul s-au dus. Ce Emilian, om de niam african, hat/manul leghioanelor de la Misiia (supt acéstaşi era şi céle din Dachia) toţi banii, carii era să-i dea tătarâlor i-au făgăduit slujitorilor, numai de-i vor bate. Deci slujitorii, cu această nedejde învârtoşeaţi, fără véste au năbuşit asupra schithilor, din carii puţini scăpând, alalţi toţi sau au pierit sau la

204:

mână au cădzut. După această biruință întrând în țarâle lor, cu multă dobândă s-au întors înapoi. Tâmplatu-s-au aceasta la anul <Leat 254> 253, sau, după cum socotéşte Petavie, 254. **Emilian** Acestă într-această oaste atâta Emilian de bine şi vitejéşte s-au purtat, cât în mare dragostea slujitorilor întrând, îndată l-au numit împărat, împotriva căruia Gallie cu oaste mărgând, siliia să-l bage la mână, ce oastea părăsind pe Gallie încă neplinind doi ani a împărățiii, în anul pomenit, de slujitori fu omorât. <Zosim, Cartea 1. Orosie, Cartea 7, Cap. 22> Petavie din Zosim şi Orosie culége precum să fie împărățit ani 2, luni 4 şi să fie pierit la anul de la Hristos 254.

Pe acea vréme Lichinie Valerian, om de bună naştere, era trimis în Ghermanie ca să aducă nişte polcuri, carele era să să trimață împotriva persilor; unde, audzind de pieirea lui Gallie, s-au întors cu acéleaşi oşti, pentru ca să răzcumpere moarte lui Gallie; ce oştenii lui Emilian vădzind că să va scorni războiu şi unii de alții vor pieri, cu uciderea lui Emilian au potolit gâlceava şi au stătut la împărăție Valerian; Emilian numai trei luni numele împărătesc purtând. /

205:

CAPUL XIV

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Valerian şi Galien pănă la Avrelie

Valerian şi **Galienus**

Slujba împărățiii Valerie luând, îndată au făcut soție pre fiiul său Gallienus. Multe şi mari răscoale pomenesc scriitorii în vrémile acestora împărați; şi precum în Evropa, aşé în Asia, un loc macar necălcat şi nestropşit de varvari n-au rămas. Că persii de o parte, tătarâi de alta, hotarăle împărățiii robiia şi după obicéiul lor pustiia atâta, cât şi Avgustin, în *Epistola* 80, scrie că ar fi socotit cineva că nu altă, ce sfârşitul lumii iaste; ce alalte noi trecând, la célea ce s-au tâmplat pre aproape de părțile Dachiii (căci în Dachiia ceva să să fie făcut pomenit nu aflăm) să ne întoarcem.

<Zosim, Cartea 1. Zonoras, Cartea 12, Cap. 23>

Scrie Zosim istoricul precum leat 257: „tătărâi, aşteptând iarna şi Dunărea îngheţând, s-au pornit, lăsind Marea Neagră în stânga, toţi pedestri pre marginile mării, ţiind în dreapta uscatul şi cetăţile Tomos, Istros şi Anhialon; cât mai tare au putut trecând, au agiuns la lacul ce să chiamă Fileatina (carile aproape de Vizantie în marginele mării să află), şi de acolo la Vizantiia, Bogazul la Răzsărit trecând, au apucat Halchedonul, Nicomidia, Nichea şi Chizicul”. Iară ce să fie fost pricina carea pre tătari prin Dachia să treacă n-au lăsat, ce mai pe gios să fie trecut Dunăre, macar că anume nu arată, însă din cuvintele care mai gios să vor dzice aiavea iaste că marginile Dunării prin Tractul Dachiii tare fiind păzite, au trecut pe unde nici s-ar fi gândit cineva că vor putea tréce, adecă pentre mare şi pentre cetăţile carile mai sus am pomenit.

<Zonoras, acoloşi>

Deci Valerian, / în al şéptélea an a împărăţiii sale, mărgând la

206:

Răzsărit împotriva persilor, nenărocit războiu au avut, că biruit fiind la bătaie, viu au cădzut pre mâna lui Sapor, împăratul persilor; unde Sapor în mare batgiocură şi ocară ţiindu-l, când vrea să încalece pe cal, în loc de scăuiaş supt picioare îl siliia de unde să supunea, până mai pre urmă de viu despoindu-l de piiale l-au sărat cu sare şi aşé în mare nănorociré viaţa ş-au sfârşit. Nici rugămentelé fiiului său, nici banii la varvari vreun preţ sau trécere având, murit-au Valerian leat 259, sau, precum Patavie socotéşte, 260.

<Evsevie, în *Oraţia pentru Constantin,* Cap. 24. Agathos, Cap. 4, list. 129>

<Leat 259>

Galien singur

După jealnică şi lăcrămoasă tâmplarea lui Valirian, la chivernisala împărăţiii au rămas singur fiiul său Gallien, carile nu foarte jealnic s-au arătat pentru aşé de grozavă pieirea părintelui său, ce încă vădzindu-se ca dintr-o piiadecă a învăţăturilor tătâne-său slobod şi despiedecat, giocurilor mai mult şi desfătărilor deşérte s-au dat. Acéste a lui Gallien blăstămăţii ce făcea varvarii înţelegând s-au rădicat tătarâi şi ghermanii, franţii, carii cu prădzile au pătruns în Gallia până la munţii Pirenei; cattii şi saxonii în Italia au întrat, gotthii împreună cu schithii, Greţia şi Asia Mică au pustiit; iară svevii au năbuşit asupra Panoniii. Toate acéste răutăţi s-au tâmplat împărăţiii romanilor la anul de

<Leat 265> la Hristos 265, cu carile tare au îngenuncheat împărățiia romanilor, pe vrémea acestui împărat.

Precum Dachia noastră cu romani să fie fost lăcuită, bună dovadă avem din istoricul Zonoras, carile Carte 12, Cap. 24 dzice, precum hatmanul oştilor călărimii să fie fost Avrelius Dacul, a lui cuvinte sint acestea: Αυρίολος δέ έκ χώρας ών Γετικής, τής υστέρον Δακίας έπικληϋείσης adecă: „Iară Avrelius
207: era din țara Ghetiii, carea mai / pre urmă s-au chemat Dachia”. Cu vrediniciia acestui Avreolus, Inghenuus, hatmanul oştilor Misiii, carile turburând pe slujitori, îi rădicasă împărat, fu biruit, prins şi omorât. Iară leat 268, viclenindu-se hatmanii Macrian şi Iraclian, cu vicleşug ucisără pe Gallian în Mediolan, după ce împărățise cu tată-său împreună 7 ani, iară singur aproape de 8, mart. 21, fiind la vârstă ca la 50 ani.

<Leat 268> <Avrelie Victor şi Pollion >

Clavdie

<Zosim, Cartea 1. Trivelie şi Victor. Orosie, Cartea 7, Cap. 20>

După acesta, alesu-s-au la împărăție Clavdius, om de toată lauda vrednic şi în scurtă vréme a slăbite puterile împărățiii înnoitoriu. În vrémea acestuia împărat, schithii, îngiugându-se cu herulii, pevchii şi cu gotthii şi făcând aproape de Nistru (unde atuncea lăcuia) 6000 de vasă, în carile întrând 320 000 de oameni, şi trecând pre lângă Tomis şi pre lângă Marchianopolis, au întrat în Misia. Împotriva a cărora, macar că foarte puțină oaste cu sine avea, Clavdie ieşind, în doaă războaie i-au biruit şi pe toți pănă la unul i-au omorât. Încă şi câți din războiu cu fuga scăpase, neputând la vasă a scăpa (căci şi pre acélea pre mai multe luasă, şi ca la 2000 în mare le afundasă), apărându-se, spre Munții Cenghii au năzuit; unde Clavdie, din toate părțile închidzindu-i şi calea în vreo parte să iasă oprindu-le, acolo de foame şi de ciuma ce-i lovise toți au pierit. Zonoras, Carte 12 Cap. 26, dzice: „Schithii, trecând balta Meotis, în Asiia şi în Evropa au prădat”. Aceastaşi mărturiséşte şi Chedrinus la acestaşi împărat, de pre a cărora cuvinte chiar să cunoaşte că dincoace de balta Meotis şi peste Dachia tot locul acela supt
208: stăpânirea romanilor să fie fost, / însă numai pre lângă marginile Mării Négre. Din carea, poate fi, luând Sarniție, într-acesta chip dzice: „Clavdie la apa Nistrului împotriva capiştii Dianii, carea

<Zonoras, Cartea 12. Cap. 26>

<Sarniție, Cartea 3, Cap. 15>

iaste împotriva Crâmului, pe schithi au bătut şi 2000 de corăbii li-au luat şi li-au înecat; pentru care vitejie şi izbândă li-au scris senatul: **Clavdie Auguste, tu ne eşti frate, tu părinte, tu priiatin, tu bun senator, tu stăpân**”.

<Leat 270>

Şi aşé Clavdie, cu bună vitejiia sa, iarăşi întrămă puterile împărățiii şi hotarăle ei fără bântuială lăsindu-le, la anul 270, fev[ruarie] 2, de ciumă au murit, după ce au împărățit un an, luni 10, dzile 5.

<Polion. Cassiodor şi Evsevie la acest împărat >

După moartea lui Clavdie (precum scrie Pollion), frate-său Cfintilus, socotind ca şi cum împărățiia ar fi de moşie, singur pre sine s-au numit împărat. Ce zarvă pentru aceasta în oaste scornindu-să, după 17 dzile îl ucisără şi au stătut la împărăție Avrelie Avrelian, pentru carile în Cartea ce urmadză vom dzice.

Sfârşitul Cărții întăi /

210:

PREVOROVIRE

ÎNFORMUIND CITITORIUL

De vréme ce cu agiutoriul lui Dumnădzău am agiuns pre acéia a hronologhiii parte în carea câțiva din scriitorii vremilor mai trecute pomenesc pentru mutarea romanilor din Dachia în Misia, foarte cu trebuință am socotit pentru ca să dăm cititoriului nostru puțină înformăluire, în ce chip adică să poată, ca cea adevărată şi negreşită povéstea istoriii aceştiia să înțăliagă; nici după socotélele a unora mai proaspeți, cu mintea furându-se, într-acéiaşi cu dânşii greşită părére să cadă.

<Evtropie, Vopiscus, Suida şi Anton Bonfin, Decada 1, Cap. 1>

Istoricii, dară, carii pentru mutarea romanilor din Dachia în Misia pomenesc, una numai, însă şi acéia nu iuşoară pricină arată, adecă: Avrelian împărat vădzind, dzic, că pe vremile împăraților carii fuséseră mai denainte de dânsul la împărăție varvarii Crivățului, cu câteva năbuşiri, Misia (supt carea să înțălége şi Dachia), Thrachia, Thessalia, Machedonia, Iliria, Greția (precum dzice Zonoras că şi Athina) au fost încungiurat (ce cu vredniciia lui Cleodemos au fost izbăvită de prada lor), să să fie lăsat de toată nedejdea, că va mai putea apăra Dachia de călcăturile lor, şi aşé, coloniile şi alalți lăcuitori româneşti, carii de atâta vréme într-însa trăia să fie poroncit să să rădice din Dachia şi să triacă peste Dunăre decinde în Misia; care mutare să să fie făcut, prepus nu iaste. Ce prepusul iaste de s-au mai întors sau de nu s-au mai întors vreodată aceiaşi romani iarăşi la moşiile lor în Dachia.

<Zonaras, Cartea 12, Cap. 26>

Dintr-acesta dară prepus pentru ca să scoatem pre cititoriu,
211: lucrul / mai pre amănuntul a scutura ne trebuie. Deci macar că la pomeniții scriitori, altă pricină făr’ aceasta anume însămnată, nu aflăm, adecă, că socotind Avrelian că nu mai va putea apăra pe romanii din Dachia, să-i fie mutat în Misia. Însă câteva alte

pricini şi mai gréle decât aceasta, dintr-a aceloraşi scrisori putem culége. Că nici aşé prost trebuie să înțelégem că vor fi socotit acei scriitori atâta de slabe şi neputincioasă puterile împărățiii romanilor, ca nicicum într-alt chip să fie putut apăra acea vestită, largă şi bişugoasă şi împărățiii foarte de folos țară. Şi mai vârtos că acmu 179 de ani de când era romanii într-însa lăcuind şi [cu] moşii şi cu sate şi cu cetăți întemeiați fiind, macar şi singur împăratul aşé ar fi poruncit, însă nu cu lesne, încă pre cu greu li-ar fi cădzut, tot deodată aşé de tot părăsind-o, pre mânule varvarilor răpitori să o lasă, şi în véci de ciia ca cum n-ar fi mai avut treabă cu dânsa să o uite, ales că între Dachia şi Misia nu altă fără numai latul Dunării departe. Acéste aşé socotindu-să, cu bună samă putem cunoaşte că şi alte pricini vor fi fost, carile să fie asuprit pre Avrelian deodată a deşerta Dachia de lăcuitorii ei, iară nu că doară în véci să să părăsască. Carea s-au şi tâmplat, precum rândul istoriii înainte curat va arăta.

Fost-au dară după pricina pomenită şi a doa; căci Avrelian, ca un bun socotitoriu şi iscusit a împărățiii chivernisitoriu, vădzind că cu lénea şi cu negrijea împăraților mai denainte puterile romanilor nu puțin să plecasă şi împărățiia persilor, după ce Sapor, împăratul persilor, pe romani biruind şi pe Valerian
212: (precum la locul / său s-au dzis), viu la mână prindzindu-l, şi cu groaznică moarte omorându-l, persii atâta să înălțasă şi să mândrisă, cât (precum Zonora acoloşi mărturiséşte) aşéşi nici în samă de ceva nu mai ținea pre romani; de care lucru Avrelian cu înțălepțesc sfat şi ca un destoinic a oştilor purtătoriu, socotit-au că întăi putérile celui mai mare să frângă şi ocara, carea în obrazul cinstei şi slavei romanilor cădzusă, ştergând, patima să le răzscumpere. Însă după întăritura carea persii luase şi după scăderea carea în oştile romanilor să făcusă, căutat-au lui Avrelian toate oştile carile în multe părți era deosăbite şi împrăştiiate, la un trup să le adune; ca cărora au făcut şi oştilor, carile era puse pentru paza Dachiii, pre carile de prin cetăți şi de pre la marginile hotarălor scoțindu-le, nu putem socoti că şi alalți lăcuitori fără oaste, în loc aşé de ivală, fără grijă să rămâie vor fi

putut şi pentru aceasta cea mai de frunte parte, împreună cu oştile peste Dunăre poate să fie trecut; iară alaltă prostime (pre carii

<Sarniţie, Cartea 4, Cap. 5>

Sarniţie îi numéşte purtători de grijea caselor) toată sau mai la munţi, sau la locuri în dos să să fie tras, şi tot în Dachia să fie rămas. Ce noi în cuvintele lui Sarniţie puţin nedejduindu-ne, adeverim precum toţi romanii din Dachia să fie trecut în Misia, de carea mai pre urmă vom videa.

Fost-au a triia pricină că Avrelian, nu numai ca un împărat, ce şi ca un moşnian de grijea Dachii purta; căci el era născut, crescut în Dachia ce-i dzicea *măluroasă.* Şi de iaste să putem amesteca cuvintele prostimei între dovédele noastre istoricilor, [iată] ce ni-au povestit un vornic, Preda Stambol, român din Ţara

213:

Munte/niască, carile apoi din mila împărătiască şi sotnic la târgul Harcovului au stătut. Acesta dară ne spunea precum în Ţara Româniască, aproape de Dunăre, pre malul Oltului, să să fie vădzind nişte temelii ca de cetate, cărora ţăranii de pre acolo lăcuitori, din bătrânii lor apucând, le dzic Curţile lui Ler împărat, precum şi în colendele Anului Nou, şi astădzi au luat de pomenesc: „Ler Aler domnul”, care nume sună Avrelie Avrelian. Ce acéstora lor lăsindu-le, la ale noastre să vinim.

Dzicem dară împreună cu alalţi a vremilor scriitori, precum pentru pricinile pomenite, Avrelian împărat, cu bună samă sau pre toţi romanii, sau numai o samă, adecă oşténii şi cei mai de frunte din Dachia deodată să-i fie mutat în Misia, de unde apoi şi nume au luat, de să chema romanii aciia *misii* şi apoi mai pre urmă *vlahi* (precum din istoricul Nichita Honiatis, la locul său am arătat), şi încă mai pre larg vom arăta, unde va vini cursul Hronicului să dzicem când şi de unde s-au scornit a să chema romanii din Dachia şi din Misia vlahi. Precum astădzi videm că şi în Misia de la Poarta de Fier pănă în Marea Neagră, satele carile sint mai aproape de malurile Dunării pline sint de români de un niam şi de o limbă cu ceşti de ceasta parte de Dunăre.

Însă noi nu asuprim pe cineva, ca socotélii noastre, carea adusem, într-alt chip să creadză, fără numai atâta cât precum ni să pare l-am adeverit, că împotriva altora carii aşéşi de tot

tăgăduiesc precum românii noştri să fie de niamul romanilor de la Italiia, tare şi nebiruit argument să avem. De vréme ce romani au fost aciia pre carii Avrelian împărat scoţindu-i din Dachia i-au mutat în Misia, iată ca acei romani au fost, pre carii Ulpie Traian
214: cu 179 de ani mai denainte / i-au fost adus în Dachia, şi această pomenită, nu prea scurtă vréme, necurmat tot a acelora ficiori, nepoţi şi strănepoţi, şi nepoţi din strănepoţi au lăcuit într-însa. Bine dzice un cuvânt a prostimei arăpeşti: „Minciuna de ar şi scoate de la moarte, însă adevărul iaste de ţinut”.

Tâmplatu-s-au dară această mutare a romanilor din Dachia în Misia, precum Calviz din Vopiscus sămăluiaşte, al cincilea an a împărăţiii lui Avrelian, carile iaste de la Hristos 274 de ani. /

215:

CARTEA A DOA

Carea arată trécerea romanilor din Dachia în Misia, apoi dovedéşte precum aceiiaşi romani iarăşi s-au înturnat de la Misia în Dachia. Aşijderea arată precum aceiiaşi romani tot în Dachia au lăcuit de la Avrelie Avrelian pănă la Constantin Marele

CAPUL I

Arată-să pre scurt viața lui Avrelie Avrelian, carile de moşiia sa au fost roman din Dachia

Avrelie Avrelian

Aşé Dachia noastră, carea altora de romani numai călcată şi petrecută au fost, acmu să face maică şi născătoare împăraților romani; căci Avrelian, precum şi mai sus am pomenit, au fost născut în Dachia ce-i dzicea *măluroasă*. Şi macar că părinții în istorii nu să pomenesc, însă aiavea iaste că de niam prost nu putea să fie, de vréme ce altora la offichiile hătmăniilor a întra nu să cădea fără numai celor din bună naştere ieşiți sau cu multe
216: lucruri vitejeşti vestiți. Deci el la împărăție ca aceasta / şi cu mare slava lucrurilor oşteneşti au agiuns. Pe alemani şi pe marcomani (carii mai denainte multe scricăciuni făcusă împărățiii) au biruit. De ciia la Roma întorcându-să, zidurile cetății atâta li-au lărgit cât 50 000 de paşi încungiura. Apoi la Răzsărit trecând, pe Zenovia vie au prins şi cu sine la triumf o au adus. Pe gotthi departe peste Dunăre i-au călcat şi mai asupra tuturor nepriiatinilor împărățiii biruitoare arme au purtat.

<Vopiscus, Avrelie Victor. Zosim, la Viața lui>

După acéstea a vitejiilor vrednicii fost-au şi ce iaste mai de triabă şi mai hiriş tuturor stăpânitorilor buni, adecă a dreptății

ţiitoriu şi a răutăţii tare pedepsitoriu. Poronca lui cătră oşténi într-acéasta formă au fost: „De vei fi să fii cap pe oaste, şi mai cu deadins de vei să fii viu, mâna slujitoriului contenéşte; cine va puiul strein să nu apuce, oaia să nu atingă, strugurul să nu zmulgă, ţarina să nu tragă, untdelemn, sare, lémne să nu ceaie, cu zaharaoa sa să fie îndestulat. Slujitoriul din prada şi dobânda nepriiatinilor, iară nu din lacrămile ţăranilor să trăiască. Leafa în bătrânéţe sabiii să-şi poarte, iară nu în ospătării”, *i proci.*

În scurt, între cei mai lăudaţi stăpâ[ni]tori fost-au numărat, fără numai căci spre vărsarea singelui au fost can mai mult dat. Aceasta din céle multe, pentru Avrelian Dacul [am] avut aicea a dzice, iară cât au trăit şi cât au împărăţit, înainte la locul său vom arăta. /

217:

CAPUL II

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia şi supt Avrelie Avrelian

Avrelian, stând la împărăţie pre urma lui Avrelius Flavius Clavdie, în anul dintăi a împărăţiii lui, carile iaste de la Domnul
<Leat 270> Hristos 270, au purces cu oaste asupra gotthilor peste Dunăre, pre carii vitejéşte biruindu-i, pre cât spre hotarăle céle vechi a împărăţiii întrase, gonindu-i, iarăşi céle de demult puind şi
<Leat 272> întărind, cu mare laudă s-au întors la Roma. La anul 272, iarăşi (Vopiscus mărturisind) purcegând cu oastea spre Răzsărit, şi luând tractul de pe ceia parte de Dunăre, în cale unde i s-au tâmplat nescariva varvari clătiţi a afla, pre toţi i-au biruit şi i-au împrăştiat, şi ales pe domnul gotthilor la mână aducând cu alte 5000 de ai săi, aşéşi peste Dunăre l-au omorât. Ca acéstea vei afla şi la Sarniţie, carile neamului românilor din Dachia foarte împotrivnic să fie l-am arătat; însă aicea pizma uitându-şi, adevărul mărturisind la Carte 3, Cap. 15, dzice: „Ghermanii şi sarmatii, pentru ca să-şi izbândiască asupra romanilor şi pentru

ca să-şi întoarcă locurile ce pierduse, totdeauna chitiia cum ar putea scoate din Dachia leghioanele romanilor; şi aşé pe vrémea acestui împărat sculându-se hatmanul şi domnul lor Cunab, au purces cu oaste asupra romanilor; ce lucru rrău mergându-le şi domnul ş-au pierdut şi cu ruşine înapoi s-au întors. De aceştia curățindu-să, prin Thrachia au mărs la Vizantie şi de acolo au trecut la Vithinia în Asia, unde pre Zenovia împărătiasa (muiare cu multul mai vitiază şi mai harnică decât mulți bărbați) biruind, vie au prins-o şi de aciia la Roma viind au făcut triumf pentru nepriiatini biruiți, la Răzsărit şi la Apus".

218: <Leat 274> În sfârşitul anu/lui 274 gătindu-să pentru ca la anul ce va întra iarăşi să triacă la Asia asupra persilor, să fie rădicat din Dachia pre romani şi să-i fie trecut peste Dunăre la Misia scriu istoricii, precum mai înainte hireşe cuvintele acelor scriitori de față li-am adus. Ce pentru ca întăi aiavea să să facă ce împotrivnicilor era cu prepus, adecă precum romanii pre carii Traian în Dachia îi pusése prin vréme a 177 de ani tot acoloşi neclătiți şi nemutați au trăit. Iară nu numai cu trécerea sau cu vreo iernare a romanilor într-însa dachii să fie apucat o parte din limba româniască (precum Zamoschie liahul şi alalți aceştii păreri parnici vânturiadză), şi iarăşi dachii cei dintăi pre locurile sale fără romani ca nişte suppuşi să fie rămas. Că criadzi-mă liahul acela, şi alții carii vor mai fi, caută la *Dicționariul* Moreri, câte fabule ca acestea aduce din Menburg, la numele gotth, de acel féliu de dârmoeturi. Că lung şi încă prea lung ar fi iernaticul în 177 de ani neschimbat şi neprimenit. Iară împotrivnicii noştri ce s-au silit ceva, macar cu arătarea, adevărul să închipuiască: nu li s-au cădzut de nişte tréceri şi iernări numai a romanilor din Dachia noastră să pomeniască (carele nicicum fundamentul să stea şi proptéle să să radzime au). Ce sabiia aceasta în mână să fie luat, pre carea noi acmu cu bunăvoie le întindem şi asupra noastră trăgând-o, să ispitească: custura iaste în tiacă? Şi de iaste, oare sabie slujitorească şi tăioasă iaste, au tâmpă custură băbască şi numai de covăți rădzătoare iaste? Ce acéstea glume scurte făcând, la triaba noastră şi la cuvântul într-adins să vinim. /

219:

CAPUL III

Dovedéşte-să că acea a romanilor trécere din Dachia la Misia prea scurtă să fie fost şi supt acelaşi împărat iarăşi la locul său să să fie întors

La toată dovada şi adeverința istoriii cu prepus, trebuie să pomeniască cititoriul nostru canoanele carile i-am dat, că cu acélea drept slujindu-se, toată osirdia şi nevoința noastră, precum pentru adevăr să pune va afla. Precum şi aicea, când în cursul istoriii am dat povestire de la istoric vrednic de credință precum Avrelian, **socotind că Dachia, pre carea Traian o descălecase, că a o ținea nu va mai putea, au lăsat-o, şi cetățénii romani carii lăcuia într-însa i-au trecut în Misia**, îndată după pravila canonului şi pofta adevărului cunoaştem că până la acéia vréme romani au fost aciia carii au lăcuit în Dachia şi precum necurmat într-însa au trăit, că de s-ar fi cumva mai de demult curmat, n-ar dzice istoricul că, pre romanii cetățéni pre carii Traian i-au aşedzat, i-au rădicat Avrelian. Deci precum traiul lor în Dachia până atuncea au fost adevărat, aşé şi rădicarea lor de la Avrelian adevărată trebuie să fie. Şi această mai de pre urmă povestire rămâne stăpânitoare până sau acelaşi istoric sau altul vrednic de credință în cursul istoriii să va arăta, carile altă povéste noaă asupra aceştiia, adecă, precum romanii iarăşi s-au întors a o ținea au apucat. Carea povéste de nu să va afla, rămân împotrivnicii biruitori şi cu largă gură vor putea dzice că de au şi trăit romanii în Dachia atâția ani, iară mai pre urmă / părăsind-o au ieşit dintr-însa; iară de să va afla alta împotriva aceştiia şi povéstea aceasta să ştérge şi împotrivnicii biruiți vor cădea, pentru carea acmu la meidian ieşind, vom nevoi doară, şi împotrivnicii să vor cunoaşte ce féli de arme poartă.

<Vopiscus, în *Viața lui Avrelian* >

220:

CAPUL IV

Aceasta să dovedéşte întăi din socotială

Nu cu greu să va priimi dovada socotélii noastre, precum romanii di-au ieşit din Dachia ş-au trecut numai peste Dunăre la Misia, îndată şi fără multă zăbavă la moşiia sa să să fie întors, de să va socoti binişor pricina pentru carea Avrelian atuncea au socotit să-i scoaţă din Dachia.

Pricina dară (precum dintr-acelaşi istoric curat să poate videa) carea au împins pe Avrelian să scoaţă pre romani din Dachia, alta n-au fost fără numai că Avrelian, cu câteva fericite războaie, pre varvari într-acea parte năvălitori biruise şi tocma la locurile lor îi gonisă; însă mulţimea şi poiadea lor, precum de tot călcături şi stropşituri în hotarăle împărăţiii să nu mai facă a opri şi după depărtarea lui la Asia a le păzi foarte greu a fi socotind, poate să-i fie trecut peste Dunăre, în loc adecă mai apărat, puind la mijloc apă mare, şi cu greu a să tréce ca acéia. Apoi fiind Avrelian la
<Leat 275> anul ce urma leat 275, să treacă, cu toate puterile asupra persilor, nu numai căci despre hotarăle Crivăţului să depărta, ce încă şi oştile carile era pentru paza acelor părţi din Dachia cu sine a le trage va fi vrut; carile lipsind, socotiia că singuri cetăţénii şi alţi lăcuitori pre dinafară fără mare primejdie pănă la înturnarea lui să fie nu vor putea, ca această socoteală a lui Avrelian, într-îmbe
221: părţile greşită să fie fost, tâmpla/rea lucrurilor mai pre urmă au apucat. Căci nici el la Asia să treacă au apucat (de vréme ce i s-au tâmplat moarte la Vizantiia, precum înainte vom arăta), nici tătarâi au mai vinit spre Dachia, ce tocma după moartea lui Avrelian, fiind la împărăţie Clavdius Taţitul, au lovit pe după Marea Neagră la Asia şi acolo au făcut mare pradă în Ţara Pontului şi a Chilichiii (pentru care la împărăţie lui Clavdie mai deşchis vom dzice). Şi aşé să cunoaşte că precum oştenii ce să vor fi luat din Dachia la loc să vor fi întors (căci cu moarte

împăratului şi oştenirea acéia mai mult s-au împrăştiiat şi s-au părăsit), şi alalţi lăcuitori a ei peste Dunăre trecuţi, pentru ce acolo să fie rămas n-au avut, de vréme ce prădzile varvarilor s-au îndreptat spre părţile Asiii, iară nu, după cum să temea Avrelian, spre Dachia.

Aşijderea, nu proastă socotială iaste că de-au şi rădicat Avrelian pre romani din Dachia, această rădicătură să nu fie fost vécinică, ce numai până la o vréme, adecă până să vor întoarce oştile de la Asia iarăşi la Evropa, bunăoară precum şi noaă acéstaşi acmu, tot cu acelaşi niam de tătari a păţi ni să tâmplă, pentru care lucru domnii purtând de grijea lăcuitorilor, înţelegând precum tătarâi veri vor ţara să prade, veri în prada altor ţări printr-însa vor să triacă, ca şi când trec în ţara leşască sau în ţara unguriască, îndată poruncesc şi dau ştire lăcuitorilor de să trag de la câmp la munte, la păduri şi la alte locuri tari, unde de vrăjmăşie lor să să poată apăra; de ciia potolindu-să şi la locurile sale întorcându-se, sau într-alt chip împăcându-să păgânii, lăcuitorii fietecine la locul şi la şedérea cea dintăi să întoarce. Şi precum şi astădzi videm că de călcăturile şi îmbletele lor,
222: lo/curile ţărâi Moldovei despre Nistru la câmp şi deşchise fiind, mai mult pustie şi de moşnénii săi de câţiva ani părăsită iaste, deosăbi de slujitorii călăraşi ce stau pre acea margine pe la Orheiu, pe la Soroca şi pe la alte trecători, unde să pot acioa de răutate lor. Aşé Hotinul după războiul ce au avut turcii cu leşii (unde nu puţin să laudă bărbăţie lui Ioan Sobeţchi, carile atuncea hatman Coronii leşeşti era) până la leat 1712 numai în cetate puţini târgoveţi şi slujitori să putea stăvi, iară olatul Hotinului, precum Cernăuţii, şi a Sorocăi parte cea mai multă de tot pustie şi nelăcuită rămăsése. Iară la anul pomenit turcii având grijea rusilor dintr-acolo şi lărgind cetatea şi întărind-o cu oaste, în doi ani numai toate locurile acélea s-au împlut de sate şi de oameni; adecă cei ce de frica şi grijea tătarâlor la munte şi la păduri traşi era, la câmp şi la locurile sale întorcându-se.

Într-acesta chip dară iaste de socotit şi retragerea romanilor din Dachia în Misia supt Avrelian; nu lungă nici vécinică să fie fost,

ce scurtă şi pănă numai la o vréme, precum pre dovada aceasta a socotélii, cursul istoriii aşé să fie fost înainte va arăta. Căce de aicea înainte iarăşi după regula şi canonul carele am dat, din an în an şi din istoric în istoric vom merge, însămnând şi cercând să videm, oare Dachiia noastră aşé lepădată de romani au rămas şi varvarii vinit-au să o stăpânească, au da-vom peste altă povéste, carea să ne adeverească precum Dachiia iarăşi de romani să să fie ținut şi tătarâi la pustiile lor să să fie gonit? La carea de să vor afla scriitori de credință vrednici, iată că fără nici un prepus
223: rămâne să cunoaştem că cei ieşiți din Dachia romani / iarăşi la locul lor să să fie înturnat şi moşiile lor céle dintăi să-şi fie apucat, să mergem dară înainte.

CAPUL V

Dovedéşte-să apoi înturnarea lor în Dachia din istorici şi traiul lor într-însa de la moartea lui Avrelian pănă la Clavdie

<Evtropie, Cartea 9. Zosim, Cartea 1. Zonoras, Cartea12, Cap. 27>

Aşé dară, precum în Capul trecut a Cărții aceştiia am dzis, precum Avrelian cu mare clătire asupra persilor gătindu-să, în anul 275 de la Roma au purces, ce aproape de Vizantia (carea acmu iaste cetate lui Constantin), între Vizantie şi Iraclia, la oraşul ce să chema Chinofrurion sosind, acolo de hatmanii săi ucis viața ş-au săvârşit; iară tâmplarea morții lui au fost aşé, că secretariul lui (adică logofătul de taină) Minesthus, cădzind într-o greşală pre mare şi ştiind firea lui Avrelian neântoarsă şi nemilostivă spre cei răi, au potrivit slova lui Avrelian şi au făcut un izvod, ca cum singur împăratul cu mâna sa l-ar fi scris, în carile au scris nume>re<le a câțiva senatori, ca cum i-ar fi orânduit de moarte. Apoi, ca un vândzătoriu stăpânului, în chip c-ar descoperi taina adevărată au arătat acel izvod capetelor, carele anume într-însul era însămnate. Ei drepți şi împăratului nevinovați ştiindu-să, nebunéşte lucrul nici mai cercând, nici pre

împăratul mai ispitind, cu toții sfatul cel mai rău apucând, fără véste asupra nevinovatului şi bunului împărat năvrăpăsc şi acolea pe loc neomenéşte îl ucig.

Împărățit-au Avrelian ani aproape de 5, precum însămneadză Petavie, iară după socoteala lui Calvizie, fără puține dzile, 6 ani; omorâtu-l-au ghenvariie 29 sau, cum alții vor, în luna lui octomvrie. După moartea lui, senatorii înştiințindu-se de vicleşugul secretariului cu multă jeale după împăratul au rămas şi
224: de pacostea ce fă/cusă tare căindu-să, pre secretariul l-au aruncat la fieri sirépe de l-au fărmat. Ce ce folos, precum dzice cuvântul arăpăsc: „Ba'deha'rabel Basra": „După răzsipire Basra". Apoi, după acéia slujitorii, dând ştire la senat pentru moartea împăratului, s-au trăgănat lucrul mai mult de 6 luni pănă au ales împărat pe Clavdius Tațitus.

CAPUL VI

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Clavdie pănă la Probus

Clavdie Tațitus

Într-acelaşi an, leat 275, în carile au pierit Avrelian, s-au ales la împărăție Clavdie Tațitus, septemvrie 25 (precum din Vopiscus socotéşte Calvizie). În vrémea acestuia, scrie Zosim, întrând în anul 276, precum tătarâi, de carii se temea Avrelian să nu între cu prada în Dachia, trecând Meotida (aceasta-i balta Azacului) peste Marea Neagră, au lovit la Asia, unde Pontul şi Chilichie au prădat. Ce Clavdie încă cu oştile într-acolo aflându-să (căci de când ieşise cu Avrelian înapoi nu să mai întorsése) şi împotriva lor mergând, tare i-au răzbit şi i-au împrăştiiat. După izbândă,cu oştile spre Evropa întorcându-se şi agiungând la Tarsos, l-au lovit frigurile, din care i s-au tâmplat şi moartea,

Florian

april 15, după ce împărățise 200 de dzile. În locul lui, Florian frate-său, ca cum împărățiia după moşie ar fi mărgând, singur să apucă de împărăție, ce aceasta oaste[a] nepriimind, au rădicat

împărat pre Avrelia Prob. Florian, de inimă rea, această necinste a răbda neputând, după 60 de dzile singur vinile deschidzindu-şi (Zosim scrie că slujitorii l-au omorât), au lăsat de i-au curs singile pănă au murit.

Aicea să dovedéşte că socoteala carea pusése Avrelian (adecă,
225: că după mărsul lui cu oştile spre Răzsărit, Dachia de prădzile / tătarâlor sprejenită să fie nu va putea) au ieşit greşită, şi pre romani din Dachia în zădar i-au fost trecut Dunărea, de vréme ce tătarâi nu spre părțile Evropei, nici asupra Dachiii prădzile ş-au slobodzit (ştiind poate fi că într-această parte de multe ori lucrul pe voie nu li-au ieşit), ce alt drum peste mare ş-au deschis spre Asia, într-acolo Avrelian, poate fi, nici gândiia. Iară Zonora şi tractul pe unde au trecut acei tătari, anume însămneadză, carile la Cartea 12, Cap. 28: „Schithii, dzice, trecând apa Fasis, au întrat în Asia, unde Pontul, Cappadochia, Galatia şi Chilichia au prădat". Iară apa Fasis iaste căriia acmu îi dzic Tiflis, carea desparte țara ghiurgiilor de Armenia cea mare. Irodot istoricul scrie precum mai denainte această apă au fost hotarul carile au fost despărțit Asia din Evropa, iară nu Boazul de la Țarigrad. Aşé dară, după mărturiia acestor scriitori, curat să cunoaşte că Dachia macar de tot deşartă au fost de lăcuitori, macar o parte, carii au fost mai la câmpi, peste Dunăre să fie trecut. Oricum au fost Dachia într-acea dată, vreo nevoie (de carea Avrelian ca un bun chivernisitoriu se temea şi să păziia) de tătari n-au avut; de unde de credzut iaste că, după întorsul oştilor de la Asia, iarăşi să fie trecut Dunăre în ceasta parte.

Însă noi ce ar plăcea împotrivnicilor şi după voia lor lăsind, să dzicem că tătarâi, ştiind că Dachia iaste acmu de oameni deşertată şi pustie de lăcuitori, pentru acéia nici ce să caute într-acea parte au avut; şi aşé spre Asia cu prădzile să să fie îndreptat. Această socoteală având oarece asămănare de credzut, trebuindu-ne să purcédem înainte şi altă povestire pre aceasta biruitoare în cursul istoricilor să aflăm, carea pre cititoriu să încredințédze că
226: socoteala noastră carea întâi am dat au ieşit adevă/rată, şi romanii iarăşi lăcuitori în Dachia să fie rămas.

CAPUL VII

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Probus pănă la Avrelie Carus

<Leat 276> Avrelie Probus, după ce s-au aşedzat la împărăție la anul 276, de ciia s-au întors cu oştile la Evropa. Atâtea de grele războaie cu toți varvarii au avut şi atâtea de mari biruințe asupra lor au purtat, cât mai nici un împărat mai denainte au dobândit, mai mult de 400 000 şi, precum la alții scris să află – 700 000: dintr-înşii au omorât şi 60 de cetăți în Galiia au luat. Iară după ce au aşedzat <Leat 278> toate lucrurile în Ghermania, leat 278, precum scrie Vopiscus, <Evtropie, Cartea 9. Orosie,Cartea 7,Cap. 24> Evtropie şi alții, s-au întors în Illiria şi de acolo au trecut asupra ghetilor şi gotthilor, carii să făcusă rocoşéni asupra împărățiii (acestea neamuri precum peste Nistru pănă la Don să fie trăit, pre atunce mai denainte de gheografi s-au arătat), de la carii numai prădzile ce făcuse în anii trecuți cu multul mai cu asupră au răscumpărat, ce pre toți aşéşi de tot sub giugul împărățiii i-au supus. Iară la anul al doilea (căci oştile dintr-înşii nici ş-au scos) <Leat 280> leat 280, după ce au suppus pre toți sarmații, au cădzut asupra vastarnilor (aceştia lăcuia iară peste Nistru şi între Nipru, mai aproape de marginile Mării Négre), pre carii, după ce i-au suppus, aşéşi nici i-au mai lăsat să mai trăiască pre acéle locuri, ce pentru ca mai fără grijă să facă părțile despre Dachia, cu totului tot i-au rădicat şi mai bine de 100 000 de casă în Thrachia i-au trecut şi acolo i-au aşedzat, carii pre urmă credincioşi au fost împărățiii.

Ca acéstea mărturiséşte împotrivnicul nostru Sarniție, carile la Carte 3, Cap. 18 dzice: „Probus Avgustul toată urgiia asupra 227: ghetilor ca/rii era sarmatilor poporéni ş-au vărsat şi cu de-a sila i-au supus; după aceasta au suppus şi pe ghepidii carii, împreunându-se cu vandalii, multă sctricăciune făcusă mai

denainte (iară ghepidii trăia peste munții Ardealului, precum şi aiurea am arătat); acesté părți aşé păcii şi fără griji întorcându-le, au tras cu oştile iarăşi la Răzsărit, unde în anul acelaşi, în Isavrie pre varvari au potolit şi de la parthi, carii multe şi scumpe daruri îi adusése, ce macar că darurile nu li-au primit, însă cu dânşii pace au făcut”.

Aicea socotească şi cu dreaptă giudecată să giudece dreptul cititoriu: de vréme ce toți barbarii pănă la unul din giur împregiurul Dachii bătuți, suppuşi şi aşéşi unii, carii adecă mai apro[ape] de hotarăle Dachiii să afla, cu totului tot rădicați şi peste Dunăre în Thrachia mutați fiind. Ce nevoie, mă rog, ar fi avut romanii cei din Dachia, numai peste Dunăre trecuți, să nu să poată întoarce la locurile sale? Ales că, precum din istoricii pomeniți să cunoaşte, Probus pre bastarni nu pentru altăceva de pre locurile lor şi din coastele Dachiii i-au rădicat, fără numai fără grijă şi mai cu odihnă să poată trăi. Că de-ar fi fost Dachia deşartă, ce i-ar fi trecut peste Dunăre? Că mai lesne ar fi fost să-i aşédze în Dachia, acmu pustie. Ce aceasta să nu fie fost aşé, arată şi chiar dovedéşte că împărații pentru romanii din Dachia mai mult decât pentru alții de grijă purta, că totdeauna marginile împărățiilor mai tare să păzăsc decât mijlócile. Deci romanii în Dachia, ca nişte mărginéni ce era, după îndămâna şi lesnirea vremii să siliia împărații să-i ocrotească şi să-i păzască, pentru care lucru Avrelian, după a sa socoteală, dzicând că nu vor putea trăi singuri orăşénii fără slujitori de năpădirile varvarilor, atunce
228: deo/dată de lângă varvari i-au rădicat şi în loc mai fără grijă pănă la o vréme i-au pus; iară Probus, dându-i mâna şi putérea, au rădicat pre varvari de lângă dânşii şi i-au mutat peste Dunăre, de unde să nu-i mai poată supăra. Aşé dară, iarăşi dzicem, locurile Dachiii în pace fiind şi varvarii de primpregiurul ei suppuşi şi depărtați aflându-se, foarte nedepărtat de socoteala dreaptă ar fi acela carile ar dzice că romanii din Dachia şi de firea cea de romani şi armele şi moşiia aşé îndată să-şi fie uitat, şi moşiia de mai de 200 de ani ținută, înainte ochilor, numai peste o apă stând, aşé de tot să o fie părăsit.

Mă criadză cititoriul şi de pre inima sa să să adeveriască, că moşiia de atâta vréme, nu numai romanul, pre atuncea a lumii biruitoriul, ce aşéşi nime din neamuri acestea a răbda ar fi putut, că dulce iaste dragostea moşiii; de unde mai cu adevărat ar fi socoteala acéia care ar dzice că mai bucuroşi ar fi fost romanii aciia cu armele a mână în moşie şi pentru moşie pănă la unul a pieri, decât blăstămăţéşte, fără nici o primejdiitoare pricină, înainte ochilor, carele, viile, ţarinile, oraşele şi cetăţile varvarilor şi suppuşilor lor să le lasă.

Rămâne dară să cunoaştem că Dachia iarăşi de aciiaşi romani lăcuitori ţinută să fie fost. Cătră aceasta mare dovadă şi mărturire, cum să dzice, de ochi, nu de urechi, avem, pre romanii carii şi astădzi videm în Misia lăcuitori, carii cu ceştia ai noştri romani tot un neam şi o limbă sint, nici altă a lor deosăbită descălecare undeva sau la vr'un istoric să poménéşte, ce fără nice un prepus poate fi unora să le fie plăcut mănoasă marginile Dunării (precum Ovidie poet>ic<ul le numéşte) şi locuri pre marginile Dunării apucându-şi, acolo loc să fie rămas; că cine
229: într-acestea părţi au îmblat şi nu ştiia / câţi romani sint şi astădzi lăcuitori, pe decinde de Dunăre, de la gură pănă la pragurile ei, carile sint aproapre de Poarta de Fier, adecă pănă împotriva Turnului ce-i dzic Turnul Severinului. Iară când aceasta a noastră socoteală dreaptă nu să va ţinea împotriva, trebuie împotrivnicul altă să aducă, carea pre aceasta să biruiască, şi atuncea socoteala lui biruitoare va fi, când din bun şi vrednic de credinţă istoric va dovedi precum aceşti romani (carii noi sintem acmu), mai pre urmă de aiurea şi dintr-alte neamuri au vinit pré acestea locuri, iară acei de Traian descălecaţi s-au şters şi cu toţii s-au prăpădit. Ce aceasta cu buna ştiinţa inimii îi giuruiesc, că, oriunde şi oricât să cérce s-ar obosi, în zădar va cheltui undelemnul şi şi truda. Iară noi tot pre cursul istoriii mărgând, oriunde din istorici ocazie vom lua, socotiala noastră aceastaşi şi una adevărată să fie vom întări.

<Leat 282>
<Vopiscus şi Avrelie Victor.

Deci dară Probus, leat 282 gătindu-se iarăşi să margă la Răzsărit asupra persilor (căci numai aceştia nedomoli rămăsése)

Zosim, Cartea 2> şi agiungând la Sermis (de aicea era el născut) în Panonia, scornindu-să gâlceava asupra lui, fu omorât de oşteni, noiemvrie 2, după ce împărățise ani 6 şi luni 4.

CAPUL VIII

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Avrelie Carus pănă la Galerie şi Constantie Hlorus

Avrelie Carus

După Probus stătut-au chivernisirea împărățiii pe Avrelie Carus, în vitejii vestit bărbat. Acesta, în Anul dintăi a împărățiii, <Leat 283> carile cade de la Domnul Hristos 283, nişte sarmati, ce oarece să <Evtropie, Cartea 9. Zosim, Cartea 2> clătise, fără véste i-au lovit şi 10 000 au omorât, 20 000 au luat robi cu muieri cu tot; şi aşéşi, niamul acela a sarmatilor potolind, 230: s-au întors la célélalte oşti, / carile încă Probus le gătase să margă asupra persilor. Luând dară oştile şi mărgând asupra persilor, în Mesopotamiia i-au biruit şi cetățile Ctesifontul şi Selevchia împărățiii romanilor le-au întors, ce moartea împiedicându-i biruințele, aproape de Ctesifont, de fulger cu mulți alții împreună au pierit, puțin oarece peste an trecându-i împărățiia.

Numerian şi **Carinus**

După moartea lui au rămas la împărăție doi ficiori ai lui, Numerian, foarte bun, şi Carin, foarte nebun şi în toate spurcăciunile împlântat. Ce Numerian nu mult după moartea tătâne-său, de multă plângere betejindu-i-se ochii, cu vicleşugul <Leat 284> socrului său, lui Aper, în lectică fu ucis, leat 284; iară frate-său, pentru scârnavă firea şi obicéiele ce avea, în ura tuturor cădzind, mai mulți îl părăsisă; şi acmu Dioclitian numele de împărat luând, în doaă rânduri amândoi bătaie au avut, ce a trie oară, de tot răzbit fiind, de mâna unui căpitan au pierit, a căruia muiare au <Leat 285> fost ruşinat-o cu di-a sila, leat 285.

Dioclitian şi **Maximian**

Dioclitian (carile mai denainte de purpură Dioclis să chema) apucat-au a împărăți în pomenitul an, pe la luna lui septemvrie; fost-au împărat precum cu biruințele războaielor lăudat, aşé cu

tirăniia asupra creştinilor de defăimat. Nici soțiia ce ş-au ales la împărăție, pre Maximian, într-amândoaă într-acestea mai gios au fost şi în toate şi peste toate atâta s-au potrivit, cât rar între doi oameni a să tâmpla s-au vădzut; că şi împărățiia, când Diocletian de bună voie au lepădat-o, şi Maximian mai mult voia soțiii căutând decât cinstea împărățiii au lepădat-o; numai într-atâtea se deosăbiia, căci Dioclitian în Dalmatie, iară Maximiian în Dachia
231: noastră era născut. Şi încă şi pre fiică-sa (precum Anton / Bonfin, <Bonfin, Decada 2, Cartea 7>
Decada 2, Carte 7, mărturiséşte) au dat-o după domnul carile atuncea stăpâniia în Dachia şi, adaoge acelaşi scriitoriu, că de pe numele fétii lui Dioclitian Dachia să să fie numit Vlahie, căci aşé să-i fie fost numele fétii. Aşé pustiie de romani năştea şi creştea romani de împărăție şi de atâta stăpânire vrédnici şi gubernatorii ei să socotiia vrednici de a firea gineri împărăteşti; ce noi să lăsăm pre cei împotrivnici singuri să-şi cânte şi singuri să-şi gioace şi la cuvântul nostru să vinim.

<Idatie>

În multe tulburări şi de multe părți clătită, pe această vréme, împărățiia romanilor să afla; ce nu căci puterile, ce căci capetele lipsiia, împotriva tuturor şi totdeodată să să puie nu putea; de care lucru amândoi împărații cu sfatul de obşti au făcut chesar şi pe Constantin Hlorus (acesta-i părintele lui Constantin Marele), dându-i soție pe Armentarie şi aşé despărțind oştile în patru părți: Dioclitian la Eghipt, Maximian la Africa, Armentarie la Răzsărit, iară Constantin la Ispaniia s-au orânduit.

Constantin Hlorus şi **Armentarie** <Evsevie în *Hronic*>

<Leat 287>

Deci Dioclitian, până a merge la Eghipt, întăi părțile despre Crivăți a aşédza de trebuință socotind, leat 287; în Pannonia clătirile sarmatilor au potolit; de ciia parte acesta fără grijă lăsind, au trecut la Armenia şi de acolo la Alexandria mărgând, şi cetatea au luat, şi tot Eghiptul iarăşi la suppunerea împărățiii au adus.

<Leat 288> <Ammian>

La anul 288 întorcându-se înapoi, scrie Ammian, înțelegând că o samă de gotthi, rădicând cap, au fost întrat cu prada în părțile Thrachiii, îndată cu oaste li-au ieşit înainte pre carii rău bătându-i, până peste Dunăre i-au gonit. Apoi Dioclitian, ca şi mai mult să
232: întăriască părțile / Dachiii, unde au socotit că pot fi locurile mai

deşchise şi cu furişul tătarâi peste Dunăre pot tréce, au stătut păn au zidit din pajişte trei cetăţi şi oaste proaspătă au pus într-însele să fie pentru mai bună paza.

<Leat 293>

<Evtropie, Cartea 9>

La anul 293, Galeri hatmanul, pentru ca de tot să slăbască puterile bastarnilor, carpiilor şi a sarmatilor (carii cu toţii peste Nistru spre Nipru şi pă[nă] la Don răvărsa, de câteva ori am pomenit), cu oştile peste Dunăre au trecut şi, după grea bătaie, de tot i-au izbândit şi i-au răsipit. Într-acesta războiu, scrie Evtropie, că Constantin (acesta-i Constantin Marele) încă voinicel tânăr fiind, vitejie peste vârsta sa au arătat, căci singur cu mâna lui pre domnul sarmatilor viu nevătămat au prins şi înainte hatmanului l-au dus. Această biruinţă hronicul lui Ricţiol arăta să să fie

<Leat 295>

tâmplat leat 295. Aşé Armentarie asupra persilor mare izbândă au avut, cât şi împărăteasa împăratului persesc cu copiii, cu sorusa, în robie au luat.

<Evtropie, Cartea 9. Orosie, Cartea 7, Cap. 25. Evsevie, în *Hronic*. Isocrat, *Istoriia bisericească,* Carte, Zonoras, Cartea 12, Cap. 36>

De ciia la anul 302 Dioclitian şi Maximiian, biruind toţi nepriiatinii împărăţiii şi împăcând toată lumea, s-au întors la Roma şi au făcut triumf, adecă donanma pentru biruinţa asupra gotthilor, bastarnilor, cvadrilor, sarmatilor, eghipţilor şi persilor, pre carii îi biruise Dioclitian, şi asupra franţilor, alemanilor, britanilor şi mavritanilor, pre carii îi suppusése Maximian; în care triumf Dioclitian s-au chemat Ioviie, iară Maximiian Herculie.

<Leat 304>

<Zosim, Cartea 2. Evsevie, Cartea 8, Cap. 25 şi 26. Anonim, în Petavie, la acestaş an>

233:

Iară în anul 304 amândoi împăraţii, după ce împărăţise 20 de ani, învoindu-se, înainte senatorilor au dezbrăcat porfira, podoaba împărătească şi, lăsindu-se de împărăţiie, au priimit viaţă singuratecă şi în locul lor puind / chesar pre Constantin Hlorus şi pe Galerie Maximian, Dioclitian s-au dus întâi la Nicomidie, iară Maximian la Solon şi cu grădinile îşi petrecea viaţa.

CAPUL IX

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Constan[tin] Hlorus şi Galerie pănă la Constantin Marele

Constantin Hlorus şi **Galerie**

Constantin şi Galerie, după ce au stătut la împărăţie, încă ş-au împărţit stăpânirile în doaă părţi: deci Galerie au luat partea Răzsăritului, iară Constantin a Apusului. Ce toată lumea şi împărăţiia împăcată fiind, singură mărimea şi greuimea a atâta împă[ră]ţie şi grea şi nesufferită îşi era; pentru acéia îndată s-au şi scornit între sine mari şi multe zarve şi netocmiri. Şi întâi lucrurile au început Maxentie, ficiorul lui Maximian, a le scutura, rău şi jele părându-i pentru căci tată-său pre altul iară nu pre dânsul următoriu împărăţiii au ales şi o parte de oaste în voia sa

<Leat 307> **Severus** şi **Maxentie**

întorcând, s-au sculat cu războiu asupra lui Severus; şi leat 307, întăi pace făcând, apoi Maxentie cu vicleşug au omorât pre Severus.

Galerie Avgust, înţelegând de moarte lui Sever, pentru ca să răsplătească lui Maxentie, au vinit cu oaste asupra Romii, ce vădzind că nu o va scoate la cap, iarăşi s-au întors la Illirie. Aşijderea Maximian, căindu-se căci lepădase împărăţiia, iarăşi vrea să să amestece; scriind şi faţă grăind, precum ficiorul său Maxentie nu iaste vrednic de împărăţie. Ce aceasta slujitorii nepriimind, el s-au dus la soţia sa cea véche, la Dioclitian; ce şi aceasta nepriimindu-l s-au dus la Constantin şi, pentru ca mai bună legătură cu dânsul să facă ş-au dat fata, pe Favsta, după dânsul. Ce Maximian cu vicleşugul vrând să răstoarne pe
234: Constan/tin, Favsta, fata lui, i-au descoperit toate faptele céle réle şi vicléne către bărbatul său Constantin (căci Constantin acmu era făcut avgust de tată-său Constantin), de care Constantin

<Leat 309, 310>

înştiinţindu-să au prins pe Maximian şi l-au zugrumat, leat 309.

Iară leat 310, april 21, soţiia lui Constantin au făcut pe Lichinie chesar, om născut în Dachia noastră. Aceasta audzind <Zonoras, Carte 12, Cap. 34> singur pre sine s-au chemat avgust. Aceasta mărturiseşte şi Zonora, Cartea 12, Cap. 34, dzicând: „Maximin vrând să cheame la însoţirea împărăţiii pe Lichinie, carile era din Dachia şi ţinea pe sora lui Constantin Marele, l-au lăsat în Illirie”. Iară Galerie <Leat 311> nu după mult deciia au murit, leat 311. Aşijderea Constantin, tatăl lui Constantin (carea la locul său a pomeni ni-am greşit), încă la leat 306, iulie 25, dintre vii ieşise atuncea şi Constantin, fiiul său, cu alégere tuturor împărat s-au făcut, în care alégere mult au agiutorat şi Crocus, craiul alemanilor.

Fost-au Constantin, tatăl lui Constantin Marile, om blând, cinsteşi şi împărătéşte darnic; către carile scriind Galerie că precum el gonéşte şi căznéşte pre creştini aşé să facă şi el şi den curte sa pre carii vor fi să-i izgoniască. Ce Constantin Hlorus, iubitoriu de creştini fiind, făcându-să că pentru voia soţii sale aşé va să facă, au poroncit ca carile din boiari şi din sfétnici va vrea să-şi ţie creştinătate să iasă din curte, iară carii să vor lepăda, aciia să-şi ţie boieriile. Deci mulţi, mai mult cinstea oamenilor decât a lui Dumnădzău cercând, s-au lepădat de créştinătate; iară mai mulţi pre cinstea dumnădzăiască călcând cea omenească, au ieşit din curte. Deci Constantin, pre toţi pre cei ce ieşisă din curte, iarăşi în curte şi la mai mare cinste i-au chemat, dzicând că
235: aceştia / ce au pădzit credinţa lui Dumnădzău vor păzi şi credinţa împăratului; iară cei ce să lepădasă de lége pentru cinsté i-au gonit pre toţi, dzicând că cela ce lui Dumnădzău cu credinţă n-au fost, nici împăratului poate să fie cu credinţă.

Aşé socotim dar, că de pe biruinţa a tuturor nepriiatinilor împărăţiiii şi de pacea şi liniştea carea pre dinafară era, foarte aiave să fie şi că Dachia în toată liniştea şi petrecerea fără grijă să fie fost pe vrémile acestor împăraţi mai sus pomeniţi. Aşijderea de socotit iaste că varvarii de prinpregiur de ar fi avut vreo putére şi vădzind atâte turburări şi războaie de casă între împăraţi, nu s-ar fi putut răbda cevaşi macar după obicéiul lor a ispiti şi nescareva lucruri noaă măcar spre părţile Dachiii, macar spre

altele a scorni s-ar fi apucat. Ce şi aceasta la istorici nepomenindu-să, ce nevoie, mă rog, ar fi avut romanii Dachiii să-şi lasă locurie şi casăle pustii? Ce aceasta puţin mai înainte, în care urmadză, va videa cititoriul nostru, că Dachiia nu numai căci cu romanii să fie fost pre acestea vrémi lăcuită, ce încă şi lăcaş împăraţilor să să fie ales, din istorici vrednici de credinţă vom arăta. /

236:

CARTEA A TRIIA

Caré dovedéşte traiul romanilor în Dachia de la Constantin, Marele şi Sfântul, pănă la Theodosie cel Bătrân şi Bun

CAPUL I

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la începutul împărățiii lui Constantin Marele pănă la pieirea lui Lichinie

Constantin Hlorus, tatăl marelui Constantin (precum mai denainte am pomenit) la leat 306 murind în Britania, slujitorii toți, cu o inimă au ridicat la împărăție pre fiiul său, din Eleni, împărăteasa cea dintăi, Constantin, fiind la vârsta ca de 32 de ani; avut-au întăi soție la împărăție pre Maxentie, ficiorul lui Erculie; ce întrând între dânşii zarvă, au vinit la arme. Constantin, mai puțină oaste decât Maxentie având, s-au întors a cére agiutoriu de la Cel de Sus, pentru carea, pre amiadzidzi înainte şi privala a

237: toată oaste, i s-au arătat / cruce pe ceriu luminoasă foarte, împregiurul ei aiavea însămnănd: IN HOC VINCES: „Într-acesta vii birui". Şi puind sămnul crucii în stiaguri, cu doaă slove ellineşti: χρ, carile însămna: *Hristos*, în trii rânduri pre nepriiatin au biruit. Apoi au luat de soție pe Lichinie.

<Victor, Evtropie, Evsevie, *Hron.* 8, Cartea 9, 10>

Ce Maximin, carile cu oştile la Asia vrând decât Constantin şi decât Lichinie mai mare şi mai de-a firea să să aréte, s-au sculat cu oaste ş-au întrat neprietenéşte; împotriva lui au mărs Lichinie şi în câteva rânduri biruindu-l au fu gt la Tarsu s şi aco b au murit, după ce fusése 4 ani chesar, şi 3 avgust; murit-au la anul 313.

<Leat 313>

Pe această vréme, precum Dachia să fie fost de romani lăcuită şi ţinută, tot prepusul să rădică din istoriia ce scriu toţi istoricii vremilor acelora. Scris-au şi trăit-au pe vrémile lui Constantin Marele: Lampiridie, Sparţian, Capitolin, Vopiscus, Minuţie Felix şi alţii: Ce mai ales decât toţi arată Zosim, Carte 2, a căruia cuvinte aducem: „Că Lichinie, biruind pe Maximin, toate ţărâle singur stăpâniia, Constantin şie dreaptă parte cerşind, Lichinie acesta să facă ca un om strâmb au tăgăduit. Pentru care lucru au stătut mare gâlceavă între amândoi; până mai pre urmă, cu armele parte vrând să-şi facă, s-au apucat de bătaie. Ce Constantin, fiind biruitoriu asupra lui Lichinie şi Lichinie, de toată nedejde scăpându-să, au trimis soli de pace la Constantin, carea pace blândéţea lui Constantin pre lesne priimind-o s-au tocmit, împărăţiia într-acesta chip împărţindu-şi: Lichinie să ţie Răzsăritul cu Thrachia, Asia şi Eghiptul, iară Constantin Apusul, cu Dalmaţia, Machedonia, Misia şi Dachia.” Caute aicea ci/[ti]toriul şi giudece; iară noi mai mult ceva nu vom dzice, ce cursul istoriii înainte va grăi şi va dovedi pentru noi.

<Zosim, Cartea 2. Idatie>

238:

La leat 316, Constantin nişte gotthi sau, precum alţii dzic, sarmati, carii prin părţile Panoniii de sus întrând şi câtăva stricare făcând, tare i-au bătuit şi de pre acéle locuri tot i-au gonit. Aşijderea la anul 321 (acelaşi Zosim mărturisind) sarmatii de iznoavă spre părţile Thrachii cu prădzile lovind, Constantin întâi cu războiu i-au biruit. Apoi, după dânşii în goană luându-să, departe peste Dunăre i-au gonit; unde agiungându-i, de iznoavă războiu li-au dat, iarăşi i-au înfrânt şi de tot i-au răzsipit, în care fugă şi domnul sarmatilor Raosmod au pierit.

<Leat 316>
<Zosim, Cartea 2. Anonim şi Evsevie, în *Viaţa lui Constantin*>
<Leat 321>
<Zosim, Cartea 2>

Lichinie, cumnatul lui Constantin (căci precum din Zonoras am şi mai pomenit, ţinea pre Constanţia, sora lui Constantin), pizmă ascunsă demult în pânteci-i dospind, în anul 324, puind pricină că Constantin, gonind pre sarmati, au fost călcat cu oştile în hotarăle lui, iarăşi cu oaste şi cu nedreaptă neprietenie s-au sculat; ce iarăşi biruit fiind, de-abiia au scăpat singur la Vizantie.

<Leat 324>

Acolo de iznoavă multă oaste peste samă strângând, şi pe mare şi pe uscat, mult mai tare decât întăi fu vincit; într-

amândoaă războaiele dzic să-i fie pierit 134 000 de oamei. După atâte răutăți ce siliia Lichinie să facă lui Constantin și după atâte biruință, sora lui Constantin, Constanția, la mijloc cădzind, iarăși au făcut pace cu dânsul, însă din împărăție scoțindu-l, l-au trimis <Leat 325> la Thessalonica, acolo să trăiască în pace. Ce la anul 325, Lichinie iarăși vicleșug începând să aștiarnă s-au oblicit; deci trimițind Constantin acolo, l-au omorât.

Aicea sfârșitul războaielor și răzscoalelor de casă puindu-să, Constantin precum de ai săi, așé de a creștinătății, de toți 239: neprietenii izbăvindu-să, aiiavea de ciia / slobodzenie legii **Sinodul din Nichea** creștinești au dat, și într-acestași an, la sinodul de la Nichea (pentru carele mai denainte să să strângă poroncisă), s-au dus unde eriasa lui Arie (carelé blăstăma precum Fiiul să fie fapta și mai pre urmă decât Părintele și făcut în vréme iară nu născut mai denainte de toți vecii) dovedindu-să, orthodoxia s-au adeverit și simvolul, mărturisirea credinții, cu darul Duhului Sfânt, prin socoteala și învățătura a 318 părinți s-au legat, leat 325.

CAPUL II

Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia pănă când Constantin au împărțit împărățiia în patru părți

<Leat 327> <Chedrinos, la acestași an> În cursul annilor 327, care an era a împărățiii lui Constantin Marele >al< 22, însămniadză Chedrinos, credincios istoric, precum Constantin Marile, cu mari și gréle oști s-au dus asupra sarmatilor și a gotthilor și cu mare biruință bătându-i, i-au făcut de tot robi.

<Orosie, Cartea 7, Cap. 28> Orosie, Carte 7, Cap. 28, scrie, precum Constantin Marele pre putincioasă neamurile gotthilor, în locurile céle mai dinluntru a varvarilor, adecă în țara sarmatilor, de tot i-au prăpădit, și puțin mai gios scrie, precum între gotthi și între vandali, pre locurile ghepidilor la apa Marisia (aciasta-[i] Maramorășul), multă vréme să fie stătut vrăjmaș războiu, ce pănă mai pre urmă nărocul

biruinții au stătut despre parte gotthilor, cu care tâmplare sfărâmându-să vandalii, câți au scăpat dintr-înşii, să fie trecut în Panonie, pre care țară le-o dedésă Constantin; şi acolo de ciia au lăcuit vandalii până la vrémile lui Arcadie şi a lui Honorie, adecă ani 130. Apoi fiind chemați de magistrul oştilor lui Honorie în Gallia, de acolo, au trecut la Ispanie.

240: Ca aceasteşi mărturiséşte şi împotrivnicul / neamului românesc Sarniție, Carte 4, Cap. 1 şi Carte 3, Cap. cel de pe urmă, scrie>. De la Constantin, dzice, Marile, până la Valentinian, drumul cel bătut al sarmatilor (pre carile léşii şleah îl chiamă), pe deasupra Pannoniii au fost şi au fost trecând spre Dunăre peste apa Sola, Vag şi Raba; şi la Carte 4, Cap. 5, de la toți de obşte istorici, prin toate vacurile, cinci stări sau aşedzări să însămneadză; întâi la Balta Meotis şi la Munții Sarmatici; a doa, în Thrachia; a triia în Panonie; a patra în Italie; a cincea în Ispanie, adecă după ce i-au gonit din Italia Velisar şi Narsitis hadânbul, hatmanii lui Iustinian (şi acestaşi puțin mai gios) şi macar că acele leghioane de la Italia pre carile Traian odânăoară în Dachia le adusése, iară Avrelian mai pre urmă târdziu iarăşi le întorsése: însă carii grijea casii purta, şi slobodzenii carii de pământ să apucasă, acoloşi (în Dachia) au rămas, carii cu limba cea lătinească au stricat cea slovenească, cu carea românii şi până astădzi să slujesc.

<Sarniție, Cartea 4, capul de pre urmă>

Şi aceasta, nu puțin argument şi dovadă iaste, precum romanii în Dachia, bine lăcuit să fie fost de vréme ce nebiruite armele lui Constantin pre nepriiatinii şi varvarii carii era mai dincolo de Dachia suppuşi şi biruiți ținea; ce tot mai înainte să mérgem.

<Leat 329> <Zosim, Cartea 2. Chedrinos, în *Compendium*. Zonoras, Cartea 13, Cap. 2>

La anul 329, scrie Zosim, bun istoric, însă mare nepriiatin lui Constantin, precum Constantin, pentru ca să nu vadză cu ceva mai gios decât Traian a fi, precum cea bună socoteală arată, părțile Dachiiii şi alte locuri carile de pe ceasta parte de Dunăre având nevoie şi împiedecare a trécerea încoace şi încolo apă mare şi lată ca acéia, ca mai pre lesne să fie obştirea țărâlor una cu alta, au zidit pod peste Dunăre.

Iară unde şi în ce loc să fie fost zidit acel pod, pre cât a noastră
241: ne/voință a să întinde au putut, la istorici afla n-am putut; fără cât

din pomenirea moşilor audzim, precum unde acmu iaste Oblucița (căriia turcii îi dzic Isaccea) să să fie chemat vadul Dunării, carea nu că doară pre acolo Dunărea în vad să fie avut trecătoare, ce pentru căci acolo pod fiind, să chema vad, de unde şi acmu la vad la Oblucíță a dzice s-au obiciuit din bătrâni; încă şi în cântecele prosteşti, pe la Domnia lui Pătru Vodă, valul Obliciții să pomeneşte. Ce Dunărea precum alt féliu de vad prin apă trecătoare să nu fie având, toată lumea ştie; de care lucru la oarecare socoteală nu departe de adevăr să poate pune că acel nume ce să dzice vadul Dunării să fie fost odată pod stătătoriu, iară după stricarea podului să-i fie rămas numai numele vadului şi până astădzi; însă pentru acesta noi deplin neadeverind lăsăm socoteală la cititoriu.

<Leat 330>
<Evsevie, în *Viața lui Constantin*, Cartea 7, Cap. 47. Zosim, Cartea 2. Nichifor, Cartea 8, Cap. 26. Suida, la acest nume. Ieronim, la acestaş an. Isocrat, Cartea 1, Cap. 16. Zonaas, Cartea 13, Cap. 3>

Anul 330, Constantin Marele au săvârşit cetatea Țarigradului şi de pre numele său au numit-o Constantinopolis, cetatea lui Constantin şi Roma noaă; şi în 10 sau, precum alții vor, în 11 a lui mai, au sfințit-o, închinând-o Preacuratei de Dumnădzău Născătoarei şi pururea Ficioarei Mariii şi împodobind-o cu toate podoabele. Întâi de toate a zidit besérica în numele păcii, adică a Domnului şi păcii noastre Hristos; Zonoras însămneadză anul de la zidirea lumii 5738, mai 11; şi Valentie mathimaticul să fie dzis precum va să stea Țarigradul 696 de ani; ce au greşit. /

242:

CAPUL III

Arată-să precum Dachia să află în numărul crăiilor împărățiii romanilor când au împărțit Constantin Marele toată împărăția în patru părți şi în multe crăii

Constantin Marile, după ce au isprăvit cetatea şi au mutat scaunul împărățiii de la Roma în Țarigrad, vrut-au să orânduiască şi guberniile împărățiii; că socotind precum atâta lățime şi lărgime, cu un cap şi dintr-un loc a să ocârmui şi a să chivernisi

<Zosim, Cartea 2. Ieronim, la acelaş an, şi Idatie>

iaste pesté putinţă, împărăţiia în patru stăpâniri au împărţit-o; ce cuvintele lui Zosim precum sint să le aducem: Constantin (dzice) céle ce bine era tocmite amestecând (acesta istoric cât poate laudele lui Constantin a micşura să siléşte, pentru căci el, păgân fiind, lucrurile lui Constantin nu-i plăcea) şi turburând pre toată stăpânirea, carea una peste tot era, în patru stăpâniri au despărţit-o.

Deci unui oblăduitoriu au dat tot Eghiptul cu Livia, Pentapolis, pănă la Mesopotamia spre Răzsărit, aşijderea Chilichiia, Cappadochia, Armenia şi toate părţile Mării Négre, de la Panfilie pănă la Trapezont şi pănă la cetăţile ce sint lângă apa Fasis (această apă cură pe'n ţara giurgiască şi astădzi să cheamă Tiflis). Aşijde[rea] tot în sama acestuia au dat şi Thrachia, aceasta să încépe de [la] Munţii Cenghii şi merge spre Amiadzidzi pănă unde să hotăréşte cu Machedonia şi de la Munţii Rodopii (carii acmu să cheamă Capuli Derbent) spre Răzsărit pănă în Bogaz, unde dă Marea Neagră în cea Albă), Misia (aceasta precum iaste Dobrogea aiurea am învăţat), Emii (acéşte-s Munţii Cénghii) şi pănă unde să închéie hotarul Doberii (de pe acest nume poate fi bătrânii noştri au dzis Misiii Dobrogea). Aşijderea tot la această stăpâniré au lipit ostroavele
243: Chiprul, Chi/cladele (deosăbi de Limnos şi Imvros).

Altuia au dat Machedonia, Thessalia, Critul cu toate ostroavele ce sint împregiurul lui, Epirurile amândoaă (unde acmu sint arbănaşii, coţovlachii), Illiria şi *Dachia* şi Trivalia, şi Pannonia pănă la Valeria şi Misia cea de sus.

Celui al triilea au dat toată Italia, Sichilia şi ostroavele de primpregiur[ul] ei, Sardinia, Corsica şi Africa de la Sirte pănă la Chirine.

Iară celui al patrule au dat pe chistei cei piste munţi, Ispania cu ostroavele Vritaniii (acestea acmu să dzice Ingliterra).

Aşijderea toată împărăţiia să împărţiia în doaă părţi prinţipale: în Răzsărit şi în Apus. Deci împărăţiia Apusului să despărţiia în doaă stăpâniri mari şi de frunte: în Gallia şi în Italia. Deci Gallia avea în sine crăiia Galliii, a Ispaniii, a Britaniii şi a Ghermaniii.

Iară Gallia avea provinții, adecă domnii, supt acea crăiie 17, Ispania 7, iară Vritanie 5; Ghermania câte să fie avut însămnat nu aflăm. Italia cuprindea crăiia Italiii, Africăi şi o parte din Illiria. Deci Italia avea provinții 17, Africa 5, Illiria 6.

Stăpânirea Răzsăritului aşijderea, în doaă părți au împărțit: în Asia şi Thrachia; deci Thrachia avea provinții doaă: Machedonia şi *Dachia*, iară Asia cuprindea crăiia Asiii, a Eghiptului şi Pontului; deci Asia avea țări sau provinții 25, iară Pontul 5. Eghiptul cât să fie avut nu pomenésc.

CAPUL IV

Arată-să patru pricini pentru ce s-au numărat acéste țări şi s-au însămnat despărțirea împărățiii

Acéstea carile mai sus am pomenit patru pricini au fost carile ni-au îndemnat să punem pe cititoriul nostru cu citeala lor la osteneală.

244: *Pricina întăi* iaste pentru ca să să cunoas/că câtă de lungă, lată
Pricina 1 şi puternică era împărățiia romanilor pe vrémea marelui Constantin; şi aşé de puternic el fiind şi peste tot stpânitoriu, nu să poate socoti pricină pentru carea în Dachia noastră cei de demult de moşie romani a lăcui şi a trăi să nu fie putut.

Pricina 2 *Pricina a doa* iaste pentru ca să să cunoască Dachia noastră, precum s-au dzis mai sus, că au fost în numărul provințiilor romanilor; iară nu lepădată şi părăsită, precum s-au pomenit din Vopiscus şi dintr-alți istorici; ce de s-au şi mutat atuncea oarece sau câțiva romani dintr-însa în Misia, iarăşi şi fără zăbavă la locul lor s-au întors.

Pricina 3 *A triia pricină* iaste pentru ca să ştie cititoriul că Constantin Marele, nu numai cu oştenească înțelepciune plin şi deplin fiind,

ce încă şi cu cea dumnădzăiască agiutorit şi luminat, înluntrurile şi denafarăle împărăţiii cu bună socoteală şi stăpânitoare aşedzare au orânduit.

Deci crăiile ce despărţia şi supt hatmani oblăduitori le dispunea, după numărul slujitorilor, mulţimea lăcuitorilor şi puterile armelor, în mari şi mici le împărţiia; iară nu după numărul ţărâlor sau lăţimé pământului. Adecă unde era oaste de mai puţini slujitori, mai întemeiaţi lăcuitori şi mai rare cetăţi, acolo mai multe provinţii au orânduit să fie ascultătoare de oblăduitoriu; iară unde era oaste şi mai cu puţini slujitori, însă cu mai întemeiaţi lăcuitori şi mai tari cetăţi, mai puţine ţări le da; carile macar că cu cuprinderea locurilor mai mici şi mai strâmpte era, însă cu mulţimea lăcuitorilor şi vârtutea oşténilor şi desimé cetăţilor, cu céle mari, largi, lungi şi late cu putérea deopotrivă viniia, căci amintrelea nici orânduiala s-ar fi socotit bună, nici toate stăpânirile, fietecarea şie ş-ar fi fost destulă, şi aşé împărăţiia într-o parte ar fi fost mai tare, iară într-alta mai slabă,
245: carea lucru în mintea / şi înţelepciunea lui Constantin loc nu avea, de vréme ce socoteala lui era că fietecare parte de împărăţia tocma cu alta să fie şi acéleaşi puteri împotriva nepriiati[ni]lor ce vor naşte să aibă.

Iară de s-ar fi măsurat putérea părţii împărăţiii după numărul ţărâlor, Thrachia, în carea scaunul pusése, ar fi fost mai slabă şi mai gios în putére decât toate, căci mai mult de doaă provinţii, adecă Machedonie şi Dachia, nu li-au orânduit, pentru care lucru, ca un împărat ce ştiia şi ispitite avea toate puterile a tuturor părţilor împărăţiii, ales-au şi socotit-au precum scaunul împărăţiii în Thrachia fiind, Machedonia şi Dachia destule să fie şi în putérea oştilor atocma cu alalte să vie, de unde fietecare cât de puţină sărătură având la crieri, pre lesne poate cunoaşte cât de mulţi şi de harnici lăcuitori şi sluijitori pre acea vréme, precum în Thrachia Machedonia, aşé în Dachia noastră să fie fost, carii nu numai cu alte părţi deopotrivă şi de o putere, ce încă pentru cinstea şi mai tare paza scaunului, acmu de curând înfipt şi mai deasupra să fie covârşit.

Pricina 4

A patra pricină iaste pentru că cititoriul să să înştiințédză că după aceasta a marelui Constantin orânduială, unde de acmu înainte să va tâmpla pomenirea oştilor Thrachiii sau a machedonénilor, într-acélea să cuprind şi a Dachiii, căci, precum am dzis, Dachia iaste orânduită supt Thrachia, împreună cu Machedonia (în carea să cuprinde şi Misia, macar că nu să pomenéşte între provinții, fiind în mijlocul celor mai mari) şi a tustréle acestora, tot un hatman şi un purtătoriu s-au orânduit, adică, precum am dzice noi, oştile gioséne sau de țara de gios, în carile macar că anume n-am pomeni codrénii, fălciianii,
246: lăpuşnénii, orheianii *i proci*; însă acéstea / toate supt un nume şi supt un purtătoriu să înțăleg, precum mai denainte au fost supt vornicul de țara de gios, iară acmu supt sardariul, caréle iaste supt hatmanul.

Acmu destul într-acestea zăbăvindu-ne, iarăşi la cursul Hronicului să vinim.

CAPUL V

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia, după împărțala împărățiii, pănă la pristăvirea lui Constantin Marele

<Leat 332>
<Ieronim şi Idaie, în *Hronic*. Anonim, la Petavie şi Sigon>

Acéstea aşedzind şi tocmind marele Constantin, la anul 332, gotthii sculându-se asupra sarmatilor, au cădzut asupra lor; ce sarmatii, fiind sub protecția împărățiii, s-au plâns de nevoia ce le vinisă asupră.

Împăratul Constantin îndată au orânduit pre fiiul său, Constantin chesariul, şi mărgând asupra lor, nu numai căci i-au gonit de pre hotarăle împărățiii, ce atâta i-au răzbit cu bătaia cât aproape de 100 000 au pierit; iară căți au rămas li-au căutat a să ruga de pace şi să fie supt ascultarea împărățiii ca şi gotthii; cu această tocmală, ca când ar trebui împăratului să dea 40 000 de oaste; pentru care încredințare au dat şi zălog împreună cu alții şi

pe ficiorul domnului lor lui Ariaric.

<Zosim, Cartea 2. Ammian, Cartea 17, Cap. 19. Evsevie, în *Viața lui Constantin*>

Cătră cei mai de sus pomeniți istorici Zosim, Carte 2, şi Ammian, Carte 17, Cap. 19, Evsevie, în Viața lui Constantin; gotthii,la anul al doilea, fiind să trimață acea oaste carea să legase să să dea în slujba împăratului, vrând să facă vicleşug, pentru ca să nu margă ei singuri în oaste, au dat arme robilor lor, învățându-i céle ce sint a oştirii. Robii luând armele îndată li-au întors asupra stăpâ[ni]lor şi din lăcaşurile lor i-au gonit. Gotthii neavând încătro lua, au cădzut la Constantin Marele să-i priimască şi să le aréte unde va fi plăcérea împăratului, loc să să sălăşluiască; Constantin priimindu-i, i-au împărțit prin provinții, în Schithia, Thrachia şi / pănă la Italia.

247: <Zosim acoloşi>

Iară Zosim istoricul, în toate, după obicéiul său, cercând chip de hulă asupra lui Constantin, scrie „precum pre unii, puindu-i supt giurământ, i-au priimit în cétile slujitorilor; la carea alți împărați mai pre urmă uitându-să şi vrând şi ei să să facă aşé, de niamuri ca acestea în locurile împărățiii, multă nevoie şi răutate au grămădit asupra împărățiii”.

Socotéşte, în câtă pază şi ferială au fost supt împărățiia romanilor Dachia, cât totdeauna au ferit-o, alte niamuri varvare într-însa cu românii să nu să amestece, ce pre dânşii numai pre acéle locuri lăsindu-i, pre varvari ca aceştia îi depărta şi nici suppuşi într-înşii sau aproape de dânşii îi lăsa să să aşedze; că aceasta socoteală de n-ar fi fost, putut-ar fi Constantin Marele, precum li-au dat loc printr-alte țări, aşé să le dea şi în Dachia, ce aceasta împărații nu o făcea, căci marginea împărățiii şi hotarul cel mai în fruntea a tuturor tătarâlor, în mână streină nu-l putea încréde.

CAPUL VI

Arată-să Dachia în testamentul lui Constantin Marele

Constantin Marele, încă în viața sa, cu testament împărățiia au

împărțit-o fiilor săi, lui Constantin, Constantie şi Constans, cătră carii au adaos al patrulé pre nepotul său, Dalmație, ficiorul lui Aninvalin, carele era frate lui Constantin Marelui, pre carele l-au făcut chesar.

Deci lui Constantin i-au vinit Apusul cu toată părțile cele despre munți; lui Constantie i-au v[en]it de la Propontida (aceasta-i marea cea din giosul Țarigradului pănă la Bogazul ce-i dzic acmu turcii Bogaz Hisar), tot Răzsăritul cu Thrachia şi toată Asia. Iară lui Constans – Illiria, Italia, / Africa, Dalmația,
248: Machedonia, Dachia şi Ahaia. Nepotul Dalmatie cu cinstea de chesar s-au contetuit, au fost mulțămit.

<Leat 337> <Evsevie, în *Viața lui Constantin,* Cartea 4, Cap 55, 56. Ieronim, la acesta an>

Acéstea aşé aşedzindu-le, la anul 337, Sapor, împăratul persilor, arătând cap la neprietenie, au început a călca hotarăle împărățiii despre părțile Răzsăritului. Asupra a căruia Constantin Marele cu oştile au trecut la Asia; ce sosind la Nicomidia (Dumnădzău aşé lucrurile ocârmuind) cu iuşuréle friguri s-au simțit, apoi boala mai îngreuindu-să, în dzua de Pentecoste, carea să tâmplase mai 22, împărățiia ceastă vreménnică cu cea vécinică ş-au mutat, după ce au împărățit ani 30, luni 9, dzile 27, fiind la vârsta de 66 de ani, iară sfintele oase aducându-le în Țarigrad, le-au astrucat cu mare cinstea şi a toată lumea jeale în Besérica Sfinților Apostoli, carea au fost unde acmu iaste giamiia lui sultan Mehmet, carile au luat Țarigradul.

Pentru botedzul marelui creştin şi împărat Constantin, nu într-un chip povestesc toți istoricii; că cea de obşte ştiință iaste precum încă la Roma fiind scaunul, să-l fie botedzat Selvestru papa; ce acéstea vreun martur fără prepus, ales din Zonoras, neavând, rămâne socoteala cea adevărată, precum puținéle dzile mai înainte de moarte să să fie botedzat de la Evsevie, episcopul Nicomidiii, precum scrie Evsevie, în *Viața lui Constantin,* Carte 4; Amvrosie, în orația lui Pogrebanie lui Theodosie; Ieronim, în hronicul său de la anul acesta; Socrates, în Istorie beséricească; cardenalul Petronie, în *Respublic,* list. 239.

CAPUL VII

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia, de la fiii lui Constantin pănă la Iulian Paravatis

Constantin, Constantie, Constans

249:

Constantin, Constantie şi Constans, macar că tustrei dintr-un tată şi dintr-o maică era născuți (căci tustrei din Favsta, fata lui Maximiian Dacul era), după moartea lui Constantin Marele, nu mult au putut a ținea dragostea frățască şi a păzi testamentul carile părintele lor aproape de moarte le făcuse; ce mare zarvă, gâlceavă şi apoi şi moarte între dânşii au cădzut, precum vom arăta.

Că Constans, cel mai mic frate, într-a căruia soartă cădzusă Dachia noastră, nu numai căci cu împărțala de la părinte content îndestulat şi îndestulat au fost, ce încă sau pentru ca de gâlcéve să fie depărtat sau pentru căci locurile Dachiii mai cu odihnă şi mai cu ticneală socotind (precum scriu istoricii) şi scaunul şi şéderea într-însa ş-au mutat. Evtropie, Carte 10; Zosim, Carte 2; cărora urmadză Idatie şi Victor.

<Evtropiie, Cartea 10. Zosim, Cartea 2. Socrat, Cartea 2, Cap. 5 Zonoras, Cartea 13,Cap. 5 >

Iară Zonora şi mai ales carte 13, Cap. 5, dzice: „Constans lăcuind în Dachia, i-au vinit frate-său Constantin asupra cu războiu. Iară Constantin cu împărțala de la părinte neîndestulându-să, într-al patrulé an după moarté lui Constantin, carile iaste anul de la Domnul Hristos 340, s-au sculat cu oaste asupra lui Constans, cérşind să-i mai dea Africa şi Italia; şi aşé, întrând cu oştile în Panonia, Constans, pentru ca al său să păzască, cu drépt războiu i-au ieşit înainte.

<Leat 340> <Avrelie Victor, Sozomen., Cartea 3, Cap. 5 Zosim, Cartea 2 >

Făcutu-s-au între dânşii cumplit războiu în 6 a lui april, ce Constantin nu numai biruit, ce şi omorât fu, aproape de Acfilia; a cărui trup Constans au poroncit de l-au aruncat în apa Alsa.

Constantin de-abiia au trecut peste trii ani la împărăție. O cât iaste de frumoasă şi adevărată basna lui Iosip, carea dzice că cânile, cu carnea în gură trecând pe punte, s-au văzut în apă, *i*

Magnentiie

proci; precum s-au tâmplat şi lui Constantin cu frate-său, că şi viiața ş-au pierdut şi împărățiia i-au luat, acela a căruia el vrea să ia.”

<Leat 350>

250: <Socrat, Cartea 2, Cap. 6 Sozomen, Cartea 4, Cap. 1>

Leat 350. Magnentie comis, cu vicleşug asupra lui Cons/tans rădicându-să şi trimițind pe un Gaison la Munții Pirinei, unde Constans fără nici o grijă ca acéia îşi petrecea, fără veste l-au năpădit şi, în luna lui ghenarie 18, l-au omorât, după ce au împărățit ani 16, fiind la vârsta de 30 de ani sau, precum dzice Avrelie Victor, de 27.

CAPUL VIII

Adeveréşte-să şedérea lui Constans împărat în Dachia şi de pe moneta de dânsul în Dachiia făcută

După atâtea mărturii a atâția istorici, nici s-ar cădea şi noi mult să lungim şi cititoriul a să osteni, ce în grația curiozilor cu pomenirea nu vom tréce, pentru o monetă carea în vrémile noastre în Țara Moldovei s-au aflat, leat 1704; viind noi de la Adrianopolis şi trecând Dunărea la Gălați, acolea puțin zăbăvindu-ne, vini Theodori părcălabul, carile ni adusă un ban de argint pre carile dzicea că l-au găsit un țăran în răsipiturile cetății Gherghinii, carea iaste puțin mai sus de Gălați, unde dă despărțitura Sirétului (căriia îi dzic gura Bârladului) în Dunăre.

Banul era de argint curat, mai mare şi mai gros decât o costandă, trăgea puțin mai mult de doaă dramuri şi giumătate; de o parte avea săpătura izbucnită, în chipul aceştii cruci †; primpregiurul crucii slove lătineşti scrise, carile macar că era can ştérse, însă să putea citi: CONST. VICT. AVG. IMP., Constans, victor Avgust Imperator; adecă: Constans, biruitoriu Avgust, împărat; iară de altă parte avea săpat un chip de zimbru, cu coarnele mult deşchisă, ca a cerbului, numai fără crăngi. Între coarne ținea iarăşi o cruce în chipul cel de céia parte, numai mai mică, cât putea între coarnele boului încăpea.

251: De pre care monetă putem socoti că împăratul Constans, / trăind câtăva vréme în Dachia, adecă pănă a-i vini frate-său cu războiu asupră-i (care an să fie fost al patrulea după moarte lui Constantin Marele, mai sus am arătat), să fie făcut acei bani şi de pe numele lui să să fie chemat şi constande, de pre carile şi astădzi, nişte bani carii macar că înt[r]-alte țări să fac, ce acolo unde să fac nu să cheamă costande, iară ai noştri le dzic constande, puindu-le numele poate fi de pre banii asémenea acélora ce au avut odânăoară în Dachia şi au ştiut πατροπαραδότως că de pe numele lui Constans împărat li-au fost dzicând constande, adecă banii lui Constans. Ce pentru adeverința aceştii socotéle a noastre lăsăm giudecata la cititoriu, atâta noi numai adeverind că această monetă, din istorii să adeveréşte, precum dacă Constans în Dachia noastră au trăit, adevărat şi acei bani în Dachia să să fie fost făcut, precum s-au şi aflat acolo.

Aşijderea chipul boului, carele iaste într-acest ban, nu puțină dovadă poate să să ție pentru herbul țărâi noastre, caréle cap de bou ține, de pre cetatea carea a zidit singur Tarian împărat în Dachia şi au numit-o Capul Boului, pentru care s-au şi mai pomenit, macar că Uréche vornicul altă povéste pentru aceasta aduce, carea mai mult basnii să asamănă decât istoriii adevărate. Ce pentru aceasta va citi cititoriul nostru unde vom dzice pentru herbul țărâi în Gheografiia Moldovei; iară acmu la cursul istoriii să ne întoarcem.

<Leat 358> <Ammiian, Cartea 17> La anul 358, la Răzsărit împărățind Constantie, carile acmu luase soție pe Iulian Paravat şi-l făcuse chesar, scrie Ammian Marțelin, precum cfadii şi sarmatii, cap rădicând, pentru ca să-i potoliască, singur împăratul trecând Dunărea, au mărs asupra lor
252: şi după biruință țărâle lor / în lung şi în lat li-au prădat şi li-au pustiit şi tot niamul lor supt giugul împărățiii li-au pus, pentru care lucru senatul i-au pus numele Sarmatic.

<Leat 361> Leat 361, Constantie, audzind precum Sapor împăratul persilor iară s-au rădicat, îndată s-au sculat şi au trecut asupra lui la Asia; ce agiungând la Tarsos, întăi au început frigurile a-l ispiti; el,

socotind că cu osteninţa drumului le va putea scutura, n-au băgat în samă, ce în cale boala întărindu-i-se, supt poala muntelui Tarvul, s-au săvârşit, noiemvrie 3. Împărăţit-au Constantie ani 39, luni 6, precum va Victor, fiind de vărsta de 44 de ani; iară cu tată-său Constantin au fost avgust 23 de ani. Evtropie scrie că au trăit ani 45 şi au împărăţit peste tot 35; Ammian şi a împărăţiii şi a vieţii cu puţine dzile mai mult de 45 de ani însămniadză.

La moarte, scrie Socrat, să să fie botedzat, de la Evzoie, episcop arian, macar că-l îndemna Luţifer Calariteanul să să boteadză sau de la Athanasie sau de la episcopii lui, carii era orthodoxi.

Dachia noastră, pre vrémile acéstea, nu numai din istoricii lumeşti curat să véde, precum cu romanii să fie lăcuită, ce încă şi scriitorii beséariceşti o arată, precum romanii, ei, aşéşi de pre acéste vrémi giugul lui Hristos să fie priimit şi doi arhiepiscopi a doaă părţi a Dachiii păstori sufletelor să fie avut.

<Theodoric, Cartea 2, Cap. 8>

Această mărturie ni dă Theodoric istoricul beséricesc, carte 2, Cap. 8, unde scrie pentru soborul carile supt Constans la anul 347 s-au făcut la Sardica (carea acmu să chiamă Sofiia), şi ales în titulul cărţii de obşte, carea scriind sinodul cătră toţi, aşé pomenéşte: ή αγία σύνοδος ή κατα θεού χάριν έν Σαρδική
253: συναχθείσα, άπό τής Ρομης καί̀ Ισπανίας καί Γαλλίας / ̉Ιταλίας, Καμπανίας Καλαβρίας, ̉Αφρικής, Σαρδύνιας, Παννόνιας, Μυσίας, Δακίας, Δαρδανίας, ’’Αλλης Δακίας, Μακεδονίας *i proci*. Ce va să dzică: „Sfântul săbor carile, cu darul lui Dumnădzău, s-au adunat în Sardica, den Roma, Ispania, Gallia, Italia, Campania, Calavria, Africa, Sardinia, Pannonia, Misia, **Dachiia**, Dardania şi de altă Dachia şi Machedonia, *i proci*."

Acest nume, a doaă Dachii sau poate să să înţăliagă ţara de peste Tisa în sus, pe Dunăre, căriia ceşti mai de curând istorici greceşti îi dzic Panodachia, adecă Dachia de sus, sau altă Dachia. Episcop să să fie chemat atuncea episcopul romanilor de peste Dunăre, pre carea, dzice Bonfin că, trecând Avrelian pe romanii din Dachia în Misia, să o fie chemat Dachia; ce aceasta oricum s-ar înţelége, gâlceavă nu clătim; fiind îndestulţi ca această

numai să să dovedească, precum supt Constans, Dachia sau una sau doaă au fost, nu numai între provinţiile româneşti să să fie numărat, ce încă şi păstori bisericeşti să fie avut şi de pe acéle vremi, precum supt cel românesc, aşé supt cel creştinesc stiag să să fie oştit.

CAPUL IX

Arată-să traiul romanilor în Dachia de la Iulian Paravat pănă la Valentinian şi Valens

Iulian Paravat

Iulian Paravat, nepot de frate lui Constantin Marele, bine născut, bine crescut şi bine în şcoalele Athinii învăţat, rău om, rău credincios, rău idolatru au ieşit. Acesta înţelegând de moarte lui Constantie, într-acelaşi an, în 11 a lui dechemvrie, la Ţarigrad viind, singur au stătut la împărăţie. Întâiaşi dată peste trupul şi

254:

firea lu/pului piialea oaii îmbrăcând, chivernisitoriu împărăţiii şi păzitoriu orthodoxiii au vrut să să aréte, pentru carea îndată au trimis şi pe toţi episcopii ce-i făcuse Constantie surguni, precum pre cei pravoslavnici aşé pre cei eretici i-au chemat la sine şi-i sfătuia să să împace, dzicându-le: „**Ascultaţi-mă, pre carile l-au ascultat alemanii şi franţii**,” şi după acéia i-au slobodzit să margă cineşi la eparhia sa.

Ce după cum să dzice prost cuvântul, lupul puţină carte învaţă şi în locul slovélor véde cum întră mieii în pădure, aşé Iulian întăi în légea creştiniască învăţat la şcoalele Athinii împreună cu Sfântul Vasilie Marele şi cu Grigorie Theologul ucenic fiind, ca câinile la borâtura sa s-au întors şi leat 360, sau precum Ricţiolul în hronicul mare însămneadză 361, uşile capiştilor idoleşti au deşchis şi singur spurcatelor idoleşti slujitoriu arhiereu mare s-au făcut (sint unii din scriitori carii la acest an dzic să fie murit Constantie, iară alţii la leat 361, pentru carea precum de anii împărăţiii aşé de a vieţii lui între sine nu să potrivăsc).

<Ammiian, Cartea 21 şi 12. Socrat, Cartea 3, Cap. 4. Zosim, Cartea 3. Idatie şi Ieronim, în *Hronic,* la acesta an >

În vrémile acestui nici şi de pomenit de lége călcător, în părţile

Dachiii cevaşi să să fie lucrat, istoricii nu pomenésc.

Iară puține vrednice de ştiință, pentru dânsul şi pentru lucrurile lui spurcate, în grația cititoriului român a pomeni nu ne vom lenevi. Întăi au oprit să nu învéțe creştinii nici o ştiință, nici limba ellinească. 2. Creştinii îi numiia galliliiani şi pre Hristos, gallilean. 3. Toți vrăjitorii şi descântătorii pre lângă sine strigând, cinstile céle mai mari le da. 4. Pre creştini nu vrea să-i
255: muncească pentru lége, dzicând că creştinii socotind de / cinste a le fi moartea pentru numele lui Hristos, nici acéia cinste nu trebuie să dobândescă, pentru acéia cu alte măguliri şi amăgituri vrea să-i tragă la idolatrie. 5. Pentru ca rău şi necinstea creştinilor să facă, au dat voie jidovilor să-şi facă besérica Ierusalimului, ce din fundamenturi ieşind pară, nu numai lucrul ce făcusă au stricat, ce şi ciniile meşterilor au topit şi pre jidovi, carii asupra lucrului sta, în cenuşă i-au întors. 6. Din rămăşița materiii care rămăsése nearsă, au poroncit să facă acolo un theatru, adecă un loc înalt pentru privala, unde s-au giuruit că după ce va vini din războiul persilor să dea pre creştini jidovilor să-i sfărâme; şi încă mai giuruia, singele creştinilor să-l vérse înainte bodzilor, iară în locul beséricilor să puie bodzul Afroditii, de s-a întoarce biruitoriu. 7. Scris-au la Arsachis craiul armenilor, caréle era creştin, să-i fie într-agiutori cu oaste împotriva persilor, iară amentrele făcând, să ştie că dumnădzăul căruia să închină cevaşi nu-i va putea folosi. 8. Vrând pentru numele Domnului Hristos să râdză, au scris la Livanie sofistul şi dascălul şcólelor în Antiohiia, dzicând: „Oare ce lucriadză ficiorul teslariului?” Livanie, fiind creştin orthodox, i-au răspuns: „Aceştii lumi şi a toată săzdanie lucrătoriul Dumnădzău, pre carile tu batgiocurind, ficiorul teslariului îl faci; lucriadză loc pentru Iulian”.

<Leat 363> <Ammiian, Cartea 5>

Care cuvânt au fost ca o prorocire adevărată, că leat 363, după ce au scris 7 cărți mari împotriva *Evangheliii* şi a Domnului Hristos, cu mare mândrie şi cu multă oaste au purces asupra persilor; şi dintăi îi mergea cu sporiu şi multe cetăți au luat; iară
256: apoi, trecând apa Tigrului, întrând într-o peşteră / cu vrăjitorii săi, acolo au spintecart o muieruşcă bătrână şi din măruntaiele ei

vrăjind, i-au arătat dascalul său cacodemonul precum va avea biruință.

<Theodorit, Cartea 5, Cap. 20 şi 25>

Ce ficiorul teslariului (precum râdea el, pre Ziditoriul a toată fapta) i-au întors vrajea îndărăpt şi lăcaşi acmu în fundul tartarului îl gătisă. Deci Iulian, puindu-se cu oştile supt cetatea Ctisifont şi apucându-se cu persii de războiu, de mână nevădzută, cu sulița pătrundzindu-l, răul l-au pierit; iară cea mai de pre urmă vlasfemie i-au fost, că de pe cal cădzind ş-au fost strângând cu pumnul singelé ce i-au fost curând din rană şi spre ceriu în sus aruncând au fost strigând: „Biruit-ai, galileianule”.

<Nichifor, Cap. 34> <Grigor Nazienzanul, Cuvântul 2, în *Iulian*>

<Damaschin, Cuvântul 1. *Pentru Icoane*. Nichifoe, Cartea 10, Cap. 35>

Iară ce mână să fie fost acéia ce l-au pătruns cu sulița, în multe chipuri să povestéşte; căci Nichifor dzice că Livanie să fie spus acesta lucru asupra creştinilor. Sfântul Grigorie Theolog dzice că îngerii l-au omorât; ce au fost ucis prin rugele marelui Vasilie, trimițind Maica Puterilor pre Sfântul Mercurie, precum dovedéşte Baronie din orația Sfântului Damaschin.

Tâmplatu-s-au moarte lui Iulian în anul pomenit, iunie 26. Annii împărățiii lui Iulian din istorici curat nu putem afla; căci unii dzic trei ani, alții dzic să nu fie plinit nici doi; iară din hronologhie înțelégem să fie împărățit un an şi 7 luni şi 23 de dzile.

<Ammiian, Cartea 25. Evtropie, Cartea 10. Sozomen, Cartea 1, Cap. 6>

257:

După Iulian Apostat, oastea au rădicat la împărăție pe Iovian, om bun şi creştin, carele vădzindu-să într-atâta nevoie în carea Iulian cu mândriia şi cu buieciia lui adusése oastea, i-au căutat a face pace cu persii, după a lor plăcére. Deci întorcându-se înapoi spre Țarigrad şi sosind la Târgul Danastana, între Galatia şi Vithinia, acolo de năprasnă au murit, precum scrie Ieronim şi alții / în luna lui fevruarie în 17 dzile, după ce au împă[ră]țit luni 7, dzile 22; iar moartea dzic să i să fie tâmplat aşé: că intrând într-o case de curând albită cu var şi fiind vrémea can réce, au aprins cărbuni, noaptea duhul cărbunilor şi a varului să-l fie înnăduşit.

CAPUL X

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Valentinian pănă la năpada [h]unnilor

Valentinian şi **Valentie**
<Leat 364>

La începutul anului 364, fevruarie 25 au stătut împărat Valentinian, caréle îndată au luat pre frate-său Valens soție, şi în 29 a lui mart l-au făcut avgust. În vrémile acestui împărat, împărățiia romanilor din toate părțile să clătiia şi multă tulburare şi amestecare în hotarăle pre den afară să făcea. Căci toți varvarii, ințălegând de nenorocit războiu lui Iulian asupra persilor, vrémea ce pândiia socotind că li-au vinit la mână, toți odată şi din toate părțile s-au clătit. Alemanii pradă Galiia, sarmatii şi cfadii, Pannoniile, picti, Saxonie şi scotii, Vretania, mavrei cu alte limbi, Africa, persii, Armeniia şi gotthi, Thrachia (în carea să cuprinde şi Dachia); ce vrednicié împăraților acéstea toate în curând li-au potolit.

<Leat 367>
<Zosim, Cartea 4. Ammiian, Cartea 27>

Şi întăi, la anul 367, Valens avgustul ieşind spre Misiia şi cercând în toate părțile şi nicăiuri putându-i afla, au trecut Dunărea şi întrând în țărâle lor şi în lung şi în lat mare răzsipă şi pradă fâcând, s-au întors cu izbândă la Țarigrad.

<Leat 368>

Leat 368. Acelaşi istoric scrie precum Valens, mărgând iarăşi asupra gotthilor, multă vréme au pierdut pănă a tréce Dunărea, căci gotthii siliia să nu-i dea trécătoare; ce pănă mai pre urmă
258: împingându-i şi Dunărea trécând, mult / i-au prădat şi acmu în iarnă întorcându-să şi, socotind că nu va putea agiunge la Țarigrad, au iernat cu oştile în Misia, la Marchianopolis.

<Leat 369 >
<Ammiian, Cartea 27. Idatie, în *Hronic*>

Leat 369. Valens iarăşi au trecut Dunărea asupra gotthilor ce-i porecliia grutunghi; şi după câteva iuşuréle harțuri, pănă mai pre urmă au răzbit pe Athanaric, domnul lor, şi l-au întors în fugă. Ce nici cu atâta lăsindu-l şi tot vârtos de apoi întirindu-l, de nevoie i-au căutat a trimite la Valens, rugându-se de pace şi giuruindu-se precum de acmu înainte hotarăle împărățiii romanilor nici

odânăoar' nu va mai călca; cu carii pace făcând, au poroncit lui Ecfatie şi lui Leontie să-i rămâie pristavi pentru facerea a unor cetăți pre malul Dunării, pentru ca şi mai cu pază să fie părțile
<Leat 370> despre acea parte; care cetăți la anul 370 (după cum mărturiséşte) s-au săvârşit.

De pre acesta nu întunecoase dovadă iaste că piciorul romanilor din Dachia neclătit să fie rămas, macar că multe şi adése călcături de la gothi vor fi avut; ce istoricii nu pomenésc că doară gotthii să fie luat nescareva cetăți preste Dunăre sau să să fie aşédzat undeva pre acolo. Rămâne dară socoteală că cetățile şi mai denainte de alți împărați făcute şi acestea de acmu cu romani pline şi cu slujitori să fie ținute, că cetatea fără slujitori şi fără lăcuitori să fie nici cel fără de minte o poate socoti.

Încă din Gheorghie Chedrin înțelégem că supt Valens nu numai Dachia ce şi Schithia să fie prădat gotthii, căci parte Schithiii carea era pre mărginile Mării Négre era tot supt oblastiia împărățiii romanilor; într-acesta chip, precum videm astădzi că țin turcii toate cetățile de pe margini, precum supt
259: împărățiia lui Theodosie Marele mai pre larg vom / arăta.

Valentinian, în anul trecut, având cu sarmatii întâi războiu cu biruință, apoi şi pace, pentru a căruia legământ şi închinăciune ce făcuse, viind solii gotthilor în haine atâta de terfelite şi la stat şi la tot chipul schimonosiți şi de nimică, Valentinian, vădzindu-i aşé de becisnici, i-au întrebat: „Au toți gotthii sint ca dânşii?" Ei au răspuns, precum ei dintre toți în slujba soliii s-au ales cei mai de-a firea şi mai de frunte; carea audzind Valentinian atâta s-au întrestat şi s-au mâhnit (pentru căci adecă i s-au tâmplat războiu şi biruință a avea asupra a ómini atâta de nebăgați în samă), cât îndată leşinat au cădzut; şi macar că doftorul îndată vâna i-au deşchis, ce singele închegându-i-se, nicicum macar n-au picat şi într-acea dzi au murit, după ce împărățise 12 ani fără o sută de dzile, în 17 a lui dechemvrie; trăit-au ani 55.

Grațian După moarté lui Valentinian, acolea nici Valens nici Grațian tâmplându-se, oşenii îndată au rădicat în locul lui împărat pe Valentinian cel Tânăr, pre carele (macar că încă copil de vrâstă

era) şi Valens şi Grațian la împărăție l-au priimit.

CAPUL XI

Aceastaşi să dovedéşte de la năpada [h]unnilor pănă la împărățiia lui Valentinian cel Tănăr

Valentinian cel Tânăr <Leat 374>

În cursul anilor 374, scrie Ammian, Carte 31, precum împărății, stând în socoteală cum vor putea ținea supt stăpânire pre îndărăptnic, nestătătoriu şi vitiaz neamul gotthilor, iată hunii sau unnii, neam varvar şi pănă atuncea în părțile acéstea necunoscut, din céle mai de-a fund a sarmatilor hotară, cu domnul lor Valamir sculându-să şi locuri noaă de lăcaşuri cerând, cu mulțime de năroade asupra gotthilor au cădzut, pre carii prencet, prencet din locurile lor au început a-i muta. /

260:

Gotthii nici împotriva lor a să pune putând, nici într-alt mijloc a face putând, leat 376, cu domnul lor Fritighern şi Athanaric, toți cu muieri şi cu copii, părăsindu-şi locurile, au vinit cu rugăminte la Valens, cerşind să-i priimascā supt suppunerea şi protecție împărățiii. Valens lucrul ce va să fie nu pré bine socotind, pre gotthi cu dragoste i-au priimit şi, în Thrachia trecându-i, acolo i-au aşédzat.

<Leat 376> <Ammiian, Cartea 22>

Socotéşte cum şi Valens, socoteala a altora mai denainte de dânsul împărați urmând, în Dachia niam varvar să puie nicicum n-au vrut; că gotthilor cu multul mai plăcut ar fi fost în Dachia să să fie aşédzat decât în Thrachia, Dachia fiind țară mai de câmp şi împotrivită firii şi vieții tătăreşti, iară Thrachia între munți închisă şi mai toată muntoasă. Nici poate să dzică că doară atuncea alte neamuri de varvari să fie fost în Dachia şi pentru acéia gotthii acolo să nu fie avut loc; căci aceasta istoricii nu pomenesc. Precum aceştiaşi gotthi, mai pre urmă hainindu-se, au prădat şi în Dachia, precum mai gios să va videa.

Aşé gotthii în Thrachia trecând, hunii au rămas pre locurile lor, adecă peste Nistru spre Nipru.

Gotthii, după ce au întrat cu totul în Thrachia şi aşedzindu-se pre locurile ce le arătase, s-au poftit să-i priimască împăratul şi în ceata slujitoriască şi numai să nu-i lase să moară de foame, iară ei, ori în ce parte de nepriiatini s-ar tâmpla, cu toată credința vor sluji; care lucru plăcând lui Valens, li-au orânduit şi hrană.

<Leat 377> Iară la anul 377 gotthii în Thrachia au început a flămândzi şi vârtos a cére zaharaoa, ca cum ar fi datorie; ce şi lăcomiia mai 261: mult a lui Lupițin (care / le era orânduit să-i hrăniască) până mai pre urmă i-au făcut să rădice cap, că ei în foamete şi amărâmé flămângiunii fiind, el le dzicea să mănânce câni; şi şi pentru un câne cerea un rob plată.

Valens, socotind să nu să înmulțască gâlceava, au trimis să le poroncească să iasă din Thrachia şi să treacă Elespontul la Asia; gotthii şi la aceasta priimind bucuroşi, numai să li să dea bucate de 2 dzile; ce în loc de bucate vădzind c-au început a le îmbla béțe pe spate, întâi au început a să apăra, apoi şi năvală a da. În scurt, şi Udriiul încungiură, ce nici arme având de treabă, nici până atuncea a bate la cetate fiind deprinşi, de cetate s-au lăsat şi s-au slobozit a prăda Thrachia.

Valens asupra lor îndată au trimis voievodzi cu oaste; ce cu mândrie şi fără socoteală mărgând, fură biruiți; iară gotthii, cu armele ce dezbrăcase pre romani într-armându-se, încă mai tari să făcură.

<Leat 378> Valens, la anul 378, mai 30 (precum scrie Socrat şi alții) viind <Chedrinos, în *Compendium*> la Țarigrad, nărodul au început a-l ocrărî şi de tot proaste cuvinte a-i dzice, căci, fără nici o socoteală bună, au fost priimit pe oameni varvari şi vrăjmaşi ca ciia în pămantul românesc. De care cuvinte înfocându-se, Valens îndată au ieşit din Țarigrad şi nici aşteptând să agiungă şi Grațian (carile acum cu oştile despre Apus aproape era), singur cu câtă oaste au avut cu sine au mărs asupra gotthilor; gotthii, din locuri suppuse, întâiaşi dată călărimea romanilor au împins şi au împrăştiiat de pedestrime, aşijderea la strâmtori închidzind-o, au răzsipit-o; unde mulți oameni de frunte, pe loc au pierit. Valens, de toți ai săi părăsit şi cu sigeata rău rănit fiind, cu puținei au năzuit la o casă aproape.

262: Gotthii în goană luându-l, / macar că nu ştiia că iaste împăratul într-acea case, au încungiurat casa, cei dinlontru tare pre cât putea arătându-se, şi gotthii, vădzind că amentrelea nu-i vor putea dobândi, au dat foc casii, unde Valens, ars, au pierit, după ce împărățisă ani 14, luni 4, dzile 9, şi au trăit 50 de ani.

După izbândă, gotthii fără nici o frică, întâi au încungiurat Udriiul: ce neputându-l răzbate, s-au dus supt Țarigrad; ce de la cetate împinşi fiind, s-au întors înapoi şi de acolo în toate părțile s-au slobodzit în pradă şi rău au jecuit Thrachia, Misia, Dachia şi Pannonia. Ieronim, în *Hronic;* Ammiian, Carte 31; Zosim, Carte 4; Socrat, Carte 4, Cap. 38; Sozomen, Carte 7, cap. 40; Rufin, Carte 2, Cap. 13; Orosie, Carte 7 , Cap. în trii; Theodric, Carte 4, cap. 36; Zonora, Carte 13, Cap. 16.

Iată şi aicea Dachia între țărâle de romani ținută şi de gotthi, ca o țară româniască prădată să dovedéşte. Precum grea furtună au cădzut atuncea şi pre Dachia noastră şi pre alte țări de prenpregiur, curat arată Anton Bonfin, Decada 1, Carte 2; „scriu (dzice) unii precum Lupițin să fie înviat pre Fritighern, domnul gotthilor, la ospăț puind în inimă, ca şi pe dânsul şi pe soțiia lui cu vicleşug să-i omoară; şi acmu pre cei ce mai înlontrul casii întrasă, începând a-i ucide, Fritighernus, audzind gâlceavă, îndată au sărit în pat în carile şidea şi, îndemnând mulțimea, au omorât pre Maxim şi pe soțiia lui (carii era orânduiți să-l omoare pe dânsul) şi de ciia slobodzindu-se în pradă, Dachia *măluroasă* (iară nu toată), aşijderea Misia şi Thrachia (carile era provinții româneşti) au adus supt supunirea sa, poroncitu-li-au să-i de bir şi pre lăcuitori cu grea stăpâniré i-au purtat.

Ce mult nu au fost Dachia *măluroasă* supt gotthi, căci, precum
263: îna/inte vom arăta, stând Teodosie Marele la împărăție, toate țărâle carele apucase gotthii au răscum[pă]rat din mâna lor.

Iară Grațian, vădzind că într-atâta primejdie ce vinisă împărățiia cu gotthii şi socotind că singur în toate părțile să agiungă şi să chivernisască nu va putea, au trimis la Theodosie (carile apoi s-au numit cel Mare) şi, de la Ispanie aducându-l, l-au luat soție la împărăție, leat 379.

Theodosie acesta era ficior altui Theodosie, pre carile fără nici o vină Valens îl omorâse; de la toți, şi cei creştini şi cei păgâni istorici, în toate lăudat, atâta cât nici cei mai denainte, nici cei mai de pre urmă cu bunătatea, cu înțelepciunea, cu toate vredniciile şi, ce iaste capul a toată lauda, cu creştinătatea, nu l-au întrecut. El pre mulți cu multul covârşind, nici în vitejie au fost mai gios decât într-alte hărnicii; însă războiu, fără mare trebuință, nici au rădicat, nici au făcut, fără cât numai puțin au fost prea lesne a să mâniia şi aşé pre lesne şi curund a să întoarce. Caute cititoriul la Sfântul Amvrosie, în orația ce face la Pogrebaniia lui şi acolo va afla cu ce să îndulci.

Iară noi sfârşitul Cărții aceştiia punem. /

264:

CARTEA A PATRA

Carea arată începătura neamului gotthilor şi de unde ieşind ei au năpădit în Evropa. Aşijderea multe şi mari crăii din varvari descălecate. Aşijderea ieşirea Attilii cu [h]unnii şi câteva năpădzi a lor spre părțile Evropii. Aşijderea dovedéşte traiul romanilor în Dachia, de la Theodosie cel Bătrân până la Anastasie împărat, când s-au schimbat numele Dachiii în Volohia şi romanii dintr-însa s-au numit volohi

CAPUL I

Arată-să începătura a tot neamul gotthilor, de unde au ieşit ei întăi şi apoi pre ce locuri cu şedérea s-au aşedzat

Theodosie cel Bătrân

Multă lesnire spre mai adevărată cunoştința şi înțelégirea lucrurilor, carele înainte sint să pomenim, să aducă socotim, de vom arăta niamul acesta a gotthilor, de unde le iaste începătura, pre ce locuri au trăit, şi până mai pre urmă de unde s-au aşédzat. Şi macar că aceasta afară din calea Hronicului nostru a fi s-ar videa, însă precât în socoteala noastră iaste, nici noi în zădar ne trudim, nici cititoriului, caréle ştiinții adevărului slujéşte, fără
265: folos va fi / şi mai ales căci sint unii din istoricii ceşti mai noi, cu multul mai îndrăzneți de>cât<, cât istoricului ar trebui şi a lor părére vrând să întărească, după plăcére, cursul istoriilor şi lucrurile aiavea într-un chip însămnate, într-alt chip le tâlcuiesc şi le prefac şi pre acestea nu numai puține desputații şi întrebări

fac, decât himicii pentru piatra filosofilor sau filosofii fizici, cum şi din ce să nasc lucrurile toate, din oaă au din putrégiunea altui lucru? Aşé sint unii din istorici, precum am dzis, socoteala şi păreré sa urmând, silesc să aréte precum Dachia noastră câtăva vréme de ani să fie fost supt stăpânirea gotthilor, apoi a hunnilor şi de ciia nu ştiu a cui şi a cui, pre carile toate aicea a le înşira, multe ar fi.

Carii părerii lor urmând să căznesc să aréte precum românii noştri să nu fie din romanii lui Traian doaă argumenturi numai aduc: unul precum Avrelian să fie scos din Dachia pe romani şi să-i fie mutat în Misia; ce aceasta precum să fie fost slove pe apă scrise, pare-mi-se că s-au dovedit; iară alt argument le iaste, că, viind gotthii, să fie gonit pe romani din Dachia şi de ciia să fie cuprins ei acéle locuri, pentru carea noi gâlceava aceasta într-un alt chip a să curma peste putință a fi socotim, fără numai de istorici vrednici de credință şi pre acélé vrémi, de vom arăta pre cât mai pre scurt vom putea, începutul şi coreniia acestui neam şi apoi de au putut sau de au avut vréme să-şi înfigă şederile în Dachia noastră.

<Patavie, Partea 1, Cartea 6, Cap. 14. Iornand, Cartea *De gotthi*, Cap. 3 şi 4. Pavel Diaconul, Carte 12, Cap. 21>

Deci dară să ştie cititoriul că aicea noi nu istorie, ce tălmăcire istoriii facem; adecă a lui Patavie, carile din istoricul Iordan (au cum alții îi dzic Iornand) şi din Pavel Diaconul, pentru neamul acesta aşé scrie: „Tot neamul, dzice, a gotthilor, din Scandinavie

267:

au ieşit. Ace/ştia mai întâi la marginile mării ce-i dzic Baltică lăcuind, apoi s-au mutat în Schithia şi s-au aşédzat la marginile

<Iornand, *De gotthi*, carte 29>

Mării Negre (Iornand, *De gotthi,* Cap. 29), adecă de la Don până

<Socrat, Carte 14, Cap. 33. Pavel Dioacon, în *Misțelana*, Cartea 12, Cap. 12>

la gura Dunării, din carii unii, carii s-au întins mai mult spre Răzsărit, s-au chemat ostrogotthi, adecă gotthii despre Răzsărit, iară carii mai spre Apus s-au tras, s-au chemat visegotthii, adecă gotthi despre Apus.

Aşijderea domnii acestora în doaă familii să despărțiia, una [a] Amalitilor (carea stăpânea pre ostrogotthi), alta a Valthilor, pre visegothi.

<Procopie, *Carte de gotthi*

Acestor doaă neamuri, locurile carile cuprinsése şi hotarăle ce-i despărțiia, curmat le arăta Procopie Chesareanul, în *Carte*

4, Cap. 4> *pentru gotthi*, Carte 4, Cap. 4, carile aşé dzice: Aşéşi în malul bălții Meotis iaste cel véchiu lăcaş a gotthilor, carii să cheamă Tetraxidii, iară departe, mai încolo de aceştia, sint gotthii carii să chiamă visegotthii şi vandalii şi alte a lor năroade toate, carile mai denainte schithi să chema.

Dintr-acestea a lui Procopie cuvinte, curat poate cunoaşte cineva, că céle vechi a gotthilor lăcaşuri, după ce s-au coborât de la Scandinavia, să fie fost pre lângă Marea Azacului, adică balta Meotis. Aceasta mărturiséşte şi Petavie în *Sămăluirea vrémilor,* Parte 1, Carte 6, Cap. 14, iară Stravon mai vechiu între toți gheografii, Carte 7, unde hotăréşte neamurile şi locurile gotthilor, pre unde au fost lăcuind dincepătura lor; şi mai curat arată: Pământul, dzice, gotthilor iaste dimpotriva codrilor Herținii şi de acolo, întindzindu-să, au cuprins toți munții spre Dachia şi pe-ncet şi pănă la gura Dunării şi pănă la Nistru au agiuns, şi pre acolo cu sarmatii amestecați au trăit.

<Petavie, Partea 1, Carea 6, Cap. 14. Stravon, Cartea 7>

268: Stând dară acestor scriitori socoteală neclă/tită, rău cade a lui Sarniție liahul, carile Carte 4, Cap. 5, fără nici o mărturie dzice precum scaunul ostrogotthilor să fie fost Zermitusa şi Tomos, cetate la Dunăre, şi ostrovul Dunării Pevchi; ce foarte rău greşéşte, că cetatea căria îi dzice el Zermitusa, o însămniadză Bonfin, Ulpia Traiana.

Tomos, cei vechi istorici şi gheografi o pun peste Dunăre, în Misia, la marginea Mării Négre, macar că din multe dovéde socotim să fie fost unde iaste acmu Cetatea Albă; iară Pevchii ostrovul iaste între gârlile Dunării; la care locuri nici gotthii, nici ostrogotthii aşedzământ n-au avut, fără numai după ce i-au gonit hunnii, i-au priimit împărații Răzsăritului, peste Dunăre în Misia, precum înainte pre rând vom arăta.

Aşé dară, din istoricii şi gheografii mai sus pomeniți să dovédeşte că mai denainte, pănă a nu năbuşi hunnii peste gotthi, ostrogotthii să fie lăcuit de la Nistru şi de la gura Dunării pănă la balta Azacului, iară visegotthii la aceştia mai sus, adecă la codrii Herțini pănă în hotarăle Dachiii. Sarniție, uitându-şi céle dintăi cuvinte, Carte 3, Cap. 4, vine şi el după socoteala noastră; căce

acolo aducând mărturie pe Ptolomei, vestitul gheograf, pe ostrogotthi îi pune la gura Dunării, iară pe visegotthi la Marea Baltică.

<Iornand, Carte *De gotthi,* cap. 29. Socrat, Cartea 4, Cap. 33 Pavel Diacon, în *Misțelana,* Carte 12, Cap. 12>

De ciia amândoaă acésté niamuri multă vréme pre locurile pomenite, într-o inimă lăcuind şi bine între sine trăind; când au fost pre vremile lui Valens împăratul, s-au scornit între dânşii price şi gâlceavă. Domnul visegotthilor era pre atuncea Fritighernis, iară a ostrogotthilor, Athanaricus.

Fritighernis fiind de putére mai slab şi vădzind că nu va putea sta împotriva lui Athanaric, au cerşut agiutoriu împotriva lui
269: Athanaric / de la Valens împăratul şi pentru ca mai credincios să se aréte împăratului şi légea creştiniască (însă supt erésa lui Arie) au priimit. Ce împăratul, prin mijlocul episcopului lor, lui Ufila, şi gâlcévele li-au împăcat şi légea mult între niamurile lor au lățit.

<Leat 374>
<Procopie, *De gotthi*, Cartea 4, list 323. Sozomen, Cartea 6, Cap. 37. Iornand, *De lucrurile gotthilor,* Cap. 24. Ca acéstéş şi Ammiian >

După acéstea, la anul 374, hunnii, precum mai sus am pomenit, ieşind din fundurile Sarmatiii şi Bosforul Chimeric trecând (Bosforul Chimeric să chema unde acmu sint Cherci şi Taman, la Bogazul Mării Azacului, unde să împreună cu Marea Niagră) de năprasnă asupra ostrogotthilor au cădzut şi i-au şi supus.

De patima ostrogotthilor înspăimântându-se gotthii despre Apus sau visegotthii, iarăşi au cădzut la împăratul Valens cu rugăminte să-i priimască supt supunerea împărățiii şi să le aréte loc unde să-i mute cu totului tot. Valens, precum s-au dzis, priimindu-i i-au trecut Dunărea şi i-au aşedzat în Misia şi în Thrachia. Într-acesta chip dară au fost ieşitul, începătura şi călcarea gotthilor de la hunni. Iară acmu să cercăm, după aceasta, acesteaşi ce au mai făcut? Şi ce au mai lucrat? Cu care mijloc, bună nedejde avem că vom putea dovédi că nu driaptă iaste socoteala acelora ce vor să dzică că gotthii au stăpânit Dachia.

CAPUL II

Arată-să precum gotthii numai căci au trecut prin Dachia, iară nu au stăpânit-o

<Iornand, Cartea *De ariiani*, cap. 41>

Cei ce vor să dzică precum gotthii au stăpânit Dachia, argumentul lor îl iau din Iornandis, carele în carte pentru gotthi, Cap. 41, dzice, precum iarăşi singure cuvintele lui Patavie vom pune: „De ciia ostrogotthii (adecă după aşédzarea celorlalți gotthi în Thrachia) supt stăpânirea unilor, iarăşi pre locurile lor céle mai denainte, cu deosăbiți domnii lor au rămas; iară locurile acestea
270: vor să dzică că au fost Dachia unde acmu sint munté/nii, Ardealul şi moldovénii.”

<Moreri, în *Dicționarul istoricesc*, tomul 3>

Tâlcuirea aceasta iaste a lui Maienburg, din carele apucă (precum să dzice prostéşte ca caia mațul) Moréri în Dicționalrul istoricesc, la numele gotth. Ce această aşé de crudă tâlcuire, precum nici un fundament de adevăr să fie având, acmuş va cunoaşte cititoriul nostru, de vréme ce stând povéstea istoriii curată şi aiavea; nici o nevoie nu iaste, carea tâlcuirilor şi mai adevărat să dzicem, viselor să ne siliască a créde, nici istoriia poftéşte credință, ce ştiință, că credința trebuie să o avem la lucrurile carile nici dovadă au, nici a să dovédi pot, care lucru, la istorie puțin şi mai nici la un loc nu are.

<Iornand, acoloși>

Întăi, dară, socoteala precum departe de adevăr să fie stând, să dovedéşte, căci istoricul Iornand aiavea arată că gotthii după ce au ieşit din părțile Mării Baltică, au vinit şi s-au aşedzat pre locurile carile stau pre marginile Mării Negre, care margini oricum în stânga şi în driapta de ar sili să le tâlcuiască, Maienburg şi alți carii ar urma lui, adeverința istoriii într-alt chip şi aiurea nu le poate cunoaşte, fără numai de la gura Mării Azacului (adecă de la Bosforul Chimeric) pănă la gura Dunării, pre unde iaste acmu Crâmul şi pănă la Chiliia.

Iară alte margini a mării, carile sint de la Chimeric spre Răzsărit, adecă spre parte încotro sint acmu Cerchejii şi de la

Dunăre spre Țarigrad, unde iaste întăi Misia şi apoi Thrachia, să nu să pot înțelége să fie fost cuprinsă de gotthi, căci într-acelaşi istoric chiar să arată, că hunii trecând Bosforul Chimeric, îndată au cădzut asupra ostrogotthilor, de unde aiavea iaste, că ostrogotthii era în Crâm (pentru aceasta şi mitropilitul Crâmului
271: astădzi să numéşte a Go/tthiii) şi pe marginile Mării Azacului, iară visegotthii de la dânşii spre Apus; ce iarăşi pe marginile Mării Négre până la Dunăre, căci peste Dunăre să fie trecut în Misia sau mai sus pe malul Dunării spre parte Dachii să să fie lățit, istoricul nu scrie, nici Petavie aceasta într-alt chip tâlcuiaşte; de unde rămâne curată adeverința istoriii, carea nici o tâlcuire mai multă nu priiméşte, precum şi ostrogotthii şi visegotthii, pre câmpii din Tanai, adecă din Don până la Nistru, cât să cuprinde locul acela pre marginile Mării Négre, să le fie fost cuprins amândoaă familiile acélea a gotthilor.

Dovedeşte-să a doa căci gheografii cei vechi, pre carii urmadză vestitul gheograf Gluverie, hotarăle Dachiii pre carea o stăpâniia Decheval, de la carele au luat-o Traian Marile, le pun din apa Tisei până în apa Prutului, carile precum nu atinge țărmurile Mării Négre cui iaste neştiut?

Şi aşé de vréme dară ce după adeverința istoricului Iornand gotthii s-au aşédzat pre marginile Mării Négre, iată că nici până la hotarăle Dachiii n-au agiuns, ce numai până în dreptul gurii Dunării, până peste Nistru. Căci iarăşi de s-ar fi mai tins spre Apus, până în Prut, sau şi până peste Prut în Dachia, ar fi trebuit istoricul pre lângă marginile Mării Négre să adaogă şi marginele Dunării; ce istoricul acesta nici au dzis, nici să poate din adeverința istoriii a să înțălége, făr numai din viseroasă şi părăroasă tâlcuirea lui Maienburg.

Aşé dară dovadă neclătită rămâne că ostrogothii carii au rămas subt stăpânirea hunnilor pre locurile céle dintăi, nu poate fi
272: Dachia, ce Crâmul; şi locurile pre den/afara Crâmului, pe Don în sus şi peste câmpii, spre Apus, spre Nipru şi spre Nistru, de unde-i acmu țara căzăcească, şi spre Zaporova şi spre Nistru unde iaste acmu Podoliia şi Ocraina leşască. Aşijderea rămâne să

cercăm acei gotthi, carii supt supunerea unilor să fie rămas şi carii au trecut în Thrachia, de ciia cât au trăit acolo şi ce s-au făcut?

CAPUL III

Arată-să despărțirea gotthilor pre carii i-au suppus Theodosie cel Bătrân şi săvârşitul lor

Precum amândoaă familiile gotthilor, cu domnii lor Fritighernis şi Athanaric, în dzilile lui Valens, de huni împinşi şi goniți fiind de pre locurile lor, să fie trecut în Thrachia şi apoi cum şi din ce pricină s-au rădicat asupra împărățiii şi cum au omorât mai pre urmă şi pre Valens, în cele trecute destul s-au pomenit. Acmu vine dară rândul să cercăm acei gotthi ce s-au făcut? Dovedim, dară, că acélé familii a gotthilor amândoaă, dacă au trecut în Tharchia să nu să fie mai întors înapoi, într-acesta chip.

<Zonoras, Cartea 13, Cap. 17. Theodorit, Cartea 5, Cap. 5>

Grațian împărat, după moarté lui Valens chemând pe Theodosie, îndată oaste gătind asupra gotthilor au mărs (carii acmu în Pannonia, Thrachia, Misia şi Dachia de nime opriți, precum voia le era prăda şi ardea; deosăbi cât încă cum să bat cetățile neştiind, vreo cetate să fie apucat, istoricii nu pomenesc). Şi bătând pe gotthi, toate țărâle şi provințiile romanilor, carile ei cu bir şi cu alte nevoi asupriia, îndată li-au dezbătut.

Precum şi Anton Bonfin, luând din pomeniții istorici, la Decada 1, Carte 2, aşé mărturiséşte: „Theodosie, dzice, stând la
273: împărăție îndată / au strâns oastea şi singur cu capul său au mărs asupra varvarilor, cărora dându-le războiu pre lesne i-au înfrânt şi i-au gonit, şi îndată au scos Misia cea de sus din mâna lor; iară apoi iarăşi, mai întorcându-se nepriiatinii, de câteva ori mare stricăciune au făcut într-înşii; şi nici un lucru vrédnic de stăpânitoriu să nu pliniască n-au lăsat. Apoi dezbătând şi Misia cea de gios, Thrachia şi Dachia *măluroasă*, au făcut pace cu

Athanaric, domnul gotthilor. Şi aşé biruitoriu s-au întors la Ţarigrad.”

Iată aice să véde ce parte a Dachiii au fost cuprins gotthii şi câtă vréme au fost supt tirăniia lor, adecă de la anul 378 până la anul 379, adecă numai un an.

<Leat 381>
<Zosim, Carte 4. Idatie şi Prosper, în *Hronic*. Sinchie, în Cuvântul pentru împărăţie>

Iară leat 381 Athanaric, domnul ostrogothilor, de la ai săi gonit fiind, Theodosie Marele, cu cinste l-au priimit. Athanaric după ce au vinit la Theodosie, într-acelaşi an, în luna lui ghenarie 25, au murit în Ţarigrad, pre carele Theodosie cu cinste ca pre un crai l-au astrucat.

<Leat 382>
<Idatie, acoloşi>

Iară de la anul al doilea, leat 382, precum scrie Idatie şi pe alţi gotthi, pre toţi i-au suppus, ei de bună voie suppuindu-se împărăţiii din carii Theodosie pre unii i-au trimis tocma la Eghipt, pre unii i-au lăsat să trăiască în Thrachia; şi celor de la Eghipt i-au pus să lucreadză pământul şi cu ţarina să să hrăniască; Idatie, istoricul, a supunerii gotthilor din Thrachia şi dzua în carea s-au tâmplat, adecă octomvrie 3, arată când adecă gotthii cu toţii romanilor să dau.

Şi aceştia de aciia în credinţă ţinuţi, dintr-aceştia mai pre urmă, după moartea lui Theodosie, împărăţind Arcadie şi Honorie, la anul 393 (precum mai pre larg înainte la locul său să va dzice), s-au sculat întâi Radagaizus, domnul gotthilor (acesta
274: ficior, alt féliu de rudă să fie fost / lui Fritighernis, din scriitorii, curat aiavea, încă n-am putut) cu 400 000 de oaste, precum scrie Zosim, sau cu 200 000 de oaste, precum scrie Orosie şi Marţelus, şi în toată Italié au năbuşit, mare împărăţiilor şi creştinilor nepriiatin.

<Zosim, Carte 5. Prosper şi Marţelin, în *Hronic*. Orosie, Carte 7, Cap. 37. Avgustin, *De cetate*, Carte 5, Cap. 23, şi Iornand, acoloşi>

După acesta, Alaric (şi acesta a gothilor craiu) din familie Balthică (dzic unii să fie fost ficior lui Radagait) încă sculându-se, întăi au prădat Greţia şi acolo câtva zăbăvindu-se, apoi cu poronca lui Stilihon voievodul lui Honorie (carile vrea să ia Iliriia din stăpânirea lui Arcadie şi să o suppue supt a lui Honorie) au trecut în taifaoa lui după ciialalţi la Italia, unde multe prădzi făcând, până mai pre urmă şi Roma au izbândit, apoi acestuia următori suppuind Gallia şi Ispania şi Africa, acolo

împărățiia visegothilor au întemeiat; şi o au ținut pănă la vrémile lui Iustinian, carele i-au stârpit de acolo, precum înainte la cursul istoriii să vă însămna. Aşé dară au fost despărțirea gotthilor şi ieşirea lor din Thrachia spre părțile Italiii.

Din trécerea gotthilor spre Italia şi de răutățile carele au făcut împărățiii romanilor, de când i-au priimit Valens în Misia pănă la Iustinian (carile apoi cu vrednicia lui Velisar şi a lui Narsitis hatmanilor, din Italia aşéşi de tot i-au stârpit). Şi alt prepus să poate scorni, adecă gotthii, carii au cuprins Roma şi Italia să fie ținut supt stăpânirea sa şi Dachia, au ba? Căci cei ce vor să fie rămas Dachia supt stăpânirea gotthilor, şi aceasta în partea sa trag; adecă de vréme ce gotthii atâta au fost slăbit puterile romanilor, cât şi Roma dobândise şi toată Italia cuprinsése, cum

275: n-ar fi putut stăpâni şi Dachia, fiind decât toate țărâle mai departe de / buricul împărățiii?

Noi precum gotthii o parte de a Dachiii, adecă cea *măluroasă*, să fie cuprins nu tăgăduim; iară precum toată Dachia să fie stăpânit, nici noi, nici vréunul din istorici a vrémilor acelora priimeşte; şi încă şi stăpânirea Dachiii *măluroasă,* foarte pre scurt li-au fost, căce supt Valens (precum la Viața lui am pomenit) cu alalte vecine țări au fost cuprins-o; iară îndată ce au stătut Theodosie Marele la împărăție, au şi dezbătut-o, precum înainte şi aceasta am arătat.

Ce precum gotthii stăpânitori Dachiii nicicum să nu fie rămas, mărturie ne iaste Procopie Chesareanul, ca carile pentru lucrurile gotthilor mai curat şi mai adevărat, pare-ni-se, altul să nu fie scris. Acesta dară istoric în *Istoria ascunsă,* Cap. 18, hotărând toată stăpânirea gotthilor, adecă cât loc au fost cuprins ei, din locul împărățiii romanilor, dzice aşé: „Mai denainte de războiul Italiii (adecă carile au făcut hatmanii lui Iustinian cu gotthii), toată stăpânirea gotthilor de la țara franțozilor pănă în hotarăle Dachiii la cetate Sirmium să întindea”; iară cetate Sirmium au fost între Sava şi între Dunăre, care loc şi astădzi de pe acel vechiu acei cetăți nume să chiamă Serem, sau cum vor să-i dzică turcii Seremovasi, care câmp iaste, precum dzisem, peste Dunăre

<Procopie Chesareanul, *Istoriia ascunsă,* Cap. 18>

împotriva Beligradului.

Dovedindu-se dară că gotthii, carii au întrat în Italié, stăpânire în Dachia n-au avut, acmu vine rândul să arătăm că şi rămăşiţa gotthilor, carii de gotthii au întrat în Misia despărţindu-să ş-au rămas supt giugul hunilor, aşéşi nicicum n-au stăpânit-o, precum la rândul istoriii vom arăta. /

276:

CAPUL IV

Arată-să precum nici rămăşiţa gotthilor carii au rămas supt stăpânirea [h]unnilor Dachia să fie stăpânit

<Iornand, *De gotthi*,Cap. 48>

Macar că precum am arătat, domnii gotthilor cu amândoaă famileile şi cu multă mulţime de nărod au trecut în Thrachia şi de acolo în Italia, unde piciorul de-ciia ş-au înfipt; însă, după socoteala a tuturor istoricilor, o rămăşiţă din familiia ostrogotthilor, supt suppunerea şi stăpânirea hunilor să mai fie rămas aflăm, de vréme ce la acelaşi istoric Iornandis citim: „Într-aceste, dzice, ostrgotthii, carii supt stăpânirea hunilor au rămas, cu ai săi deosăbiţi domni, pe locurile lor céle dintăi lăcuind". De aicea vor unii să apuce cap de funie şi să aréte că aceşti ostrogotthi rămaşi să fie lăcuit pre locurile Dachiii, care istorie cât să fie de şchioapă în calea adevărului, precum din céle ce mai denainte am dzis, aşé dintr-acestea caréle acmu sintem dzicători să va arăta.

Întăi dară că hunii îndată ce au trecut Bosforul Chimeric (adecă Bogazul, carele acmu să cheamă Cherci şi Taman), îndată au cădzut asupra ostrogotthilor (şi altele precum în Capul trecut am arătat) şi i-au supus, din care cuvinte aiavea iaste că domnul lor Fritighernis cu o samă cu carii au putut scăpa (carii nu puţini să fie fost din mulţime ce numără istoricii să cunoaşté) şi cu toate familiile lor fugind, împreună cu Athanaric au trecut la Thrachia, precum am dzis; iară carii n-au putut a scăpa aciia să fie rămas,

supt stăpânirea hunnilor.

Deci ostrogotthii, pentru căci apucase locurile pre țărmurile
277: Mării Négre spre Răzsărit, pentru acéia şi / ostrogotthi s-au numit. Acésté țărmuri, din cuvintele istoricului alltele a fi nu să pot înțelége, fără unde acmu iaste Crâmul şi câmpii spre apa Donului în sus; iară de la aceştia spre Apus, iarăşi pre țărmurile mării apucase visegotthii; ce amândoaă acésté familii, precum pănă la Dachiia să nu fie agiuns, în céle trecute atâta am arătat, cât precum ni să pare nici un prepus să nu fie rămas.

Şi de vréme ce nici visegotthii, carii locurile mai despre Apus apucase, la Dachia n-au agiuns, cu cât mai vârtos n-au agiuns ostrogothii carii era mai spre Răzsărit şi mai spre Crivăți întinşi. Aşijderea de vréme ce istoricul dzice: „Ostrogothi sub Hunnorum dominatu cum priuatis regibus, pristinas sedes obtinebant” (adică:) „Ostrogotthii, cei supt stăpânirea hunilor, cu deosăbiți domni ai săi, scaunele céle vechi îşi ținea”; iată că, fără altă trebuință de tâlcuire, fietecui cunoscut poate fi, că ostrogotthii acei rămaşi, țărmurile mării ținea, carile sint unde acmu iaste Crâmul, căci şi hunnii când au vinit asupra lor îndată ce Bogazul Tamanului au trecut, îndată pe ostrogotthi au cădzut.

Ce singure cuvintele istoricului să aducem: „Hunni, inquit rege Balamire traiecto Bosphoro Cimmerico, repente, in Ostrogothos impressionem faciunt, eosque sibi subjiciunt” – „Hunnii cu domnul lor Valamir, trecând Bosforul Chimeric, de năprasnă pre ostrogothhi au împresurat şi au suppus.” Din care cuvinte, ce mai luminat poate fi decât că de năprasnă, adecă îndată i-au împresurat, pentru căci aşéşi în țermurile mării de ceasta parte, adecă unde iaste Crâmul au fost lăcuind.

Aceştia dară (precum mai înainte, în cursul Hronicului, vom arăta) gotthii supt stăpânirea hunnilor au rămas aproape de 50 de ani, până la moartea Atilii; iară după moarté lui îndată au rădicat cap asupra hunnilor şi cu domnul lor Verimudis sculându-se, au fugit în Gallia, unde acmu stăpânie visegotthii. Aceastaşi cu alalți
278: <Iornand, cap. scrii/torii mărturisind şi Iornandis, pre aceştia apoi Procopie
14. Procopie, Chesareanul îi numéşte vandali, şi anume le arată şi locul unde

Carte *De războ-iul vandalesc*, Cap. 3>

au ieşit, Carte 1, *De războiul vandalilor,* Cap. 3: „Vandalii, dzice, carii lăcuia pe lângă balta Meotis, cădzind pe dânşii foametea şi sculându-să s-au oprit tocmai pe apa Renului, la ghermani, pre carii astădzi îi chemăm franchi, trăgând la soţie cu sine pe alani".

Şi aşé, într-acesta chip fiind şi povesté rămăşiţii ostrogotthilor decât soarele mai curat să véde, că nici ca suppuşii altora stăpânitori Dachiii au putut fi, nici ca lăcuitorii Ţărmurilor Mării Négre céle mai despre Răzsărit. Carele nu numai căci ceva amestec cu Dachia au, ce încă foarte depărtate sint, că cât loc iaste din Prut (care-i apă după hotărârea a tuturor celor mai vechi gheografi iaste hotarul Dachiii cel despre Răzsărit) pănă în Cherci şi Taman pot şti toţi carii spre acesté părţi au îmblat.

Acmu socotească fietecine că de vréme ce după socoteala lui Maienburg au fost ţiind Dachia, carea încépe din apa Prutului şi pănă în apa Tisei să întindea, iată c-au trebuit visegotthii de la dânşii mai spre Apus să să fie întins şi aşé ar fi fost cuprins sau toată ţara ungurească sau o parte dintr-însa, carea de-ar fi fost aşé adevărat, toată istoriia lui Iornand ar fi ieşit minciunoasă, de vréme ce el scrie precum „gotthii, ieşind de la ţărmurile Mării Baltică, s-au dus în Schithia şi s-au aşédzat la Ţărmurile Mării Négre". Deci de la hotarul Dachiii spre Răzsărit, adecă de la apa Prutului, unde la Gălaţi în Dunăre dă, pănă la Marea Neagră, precum sint 500 de mile italieneşti toţi corăbiiarii ştiu. Vadză acmu, de să poate ascunde suliţa în sac şi de să poate înţălege cumva precum ostrogotthii să fie cuprins şi ţinut Dachia./

279: Iară hunii, după ce au suppus pe aceştia ostrgotthi şi pre visegotthi, cu alalţi ostrogotthi scăpaţi i-au gonit de pre locurile lor. Îndată au trecut în Pannonia pre carea au stăpânit-o ca la 50 de ani, pentru carea înainte la locul său să va dzice. Deci şi hunii nicicum prin Dachia noastră oprindu-să (macar nu fără călcare şi multă stropşitură să fie fost scăpat, putem înţălége) şi prădzile şi războaiele lor în părţile Apusului slobodzind, nu iaste pricină pentru care să nu putem cunoaşte, că doară împărăţiia romanilor să-şi fie tras mâna şi lăcuitorii din Dachia pentru carea acmu

iarăşi la cursul istoriii întorcându-ne, fietecaré la locul şi la anul său pomenindu-să, mai curat să vor arăta.

CAPUL V

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia, de la aşedzământul gotthilor în Misia pănă la Arcadie şi Honorie

<Leat 382> Theodosie Marele, leat 382, precum s-au pomenit, aşédzind şi împăcând lucrurile gotthilor şi toate ţărâle împărăţiii, spre odihnă întorcându-le, într-acelaşi an, noiemvrie 24 s-au întors şi au întrat în Ţarigrad, unde luând sama desfrânatelelor fapte a împăraţilor, carii mai denainte de dânsul dregătoriia împărăţiii ţinuse, şi socotind că cu multe şi fără ispravă desfătările lor împărăţiia la atâta slăbiciune şi primejdie adusése, au stătut pravile şi canoane a pune, cu carele împărăţiia şi purtătorii ei să să chivernisască; începătură făcând şi cercare de la curtea împărătească. Şi din desfătările şi cheltuialele céle fără ispravă, foarte contenită şi cumpătată au făcut-o.

280: Că, precum scrie Sigon, împăraţiii cei / mai denainte puţină desfătare să fie având socotiia, de n-ar fi avut în mijlocul iernii trandafiri a cărora flori să înoate în păharăle cu vinul şi în miedzul vérii de n-ar fi avut ghiaţă în răcitoare. Aşijdérea dulceaţa bucatelor nu cu gustul gurii, ce cu sama cheltuialii cei mai multe o alegea, adecă, care bucate era mai scumpe, acélea să fie şi mai bune li să părea. Şi orice li să aducea despre fundurile Răzsăritului, sau de la Colhii, cei peste hotarăle împărăţiii acéia era mai poftită şi mai plăcută. Acestea dară toate aşédzind şi tocmind, putérile împărăţiii iarăşi au răzsuflat şi la locul vârtutei lor au vinit.

<Leat 386> După aceasta, leat 386, s-au sculat grutinghii, neam tătărăsc,

<Zosim, Cartea 4. Ammiian, Idatie şi Marțelin, în *Hronic*>

sau precum alții le dzic, neam gotthicesc (poate fi rămăşița gotthilor acesta nume să fie luat), făcând ca la 3000 de vase; au trecut ş-au prădat la Thrachia, împotriva a cărora Theodosie trimițind cu oaste pre voievodul Promotos, atâta i-au bătut şi i-au fărâmat, cât apa Dunării s-au împlut de stârvurile lor. Pentru care a lor prăpădenie scriind Marțelus Poet>ic<ul într-acesta chip: „Fluitantia nunquam, largius Arctoos pavere cadavera pisces” [adică]: „nici odânăoară nu s-au hrănit peştii ca acmu de trupurile crivățénilor céle ce plutiia”. Aicé încă socotească cititorul, că de va lua sama binişor tare nedejduim că toată socoteala noastră, pentru gotthi o v[a] afla adevărată.

<Amiian, Cartea 27. Ieronim şi Idatie, în *Hronic*>

Întăi, că aceşti grutinghi sau gruthinghi nu sint alt neam fără numai rămăşița gotthilor carii am dzis să fie rămas din gotthii carii au trecut la Thrachia; căci mărturiséşte Ammian că aceştia gotthi au fost supt Athanaric, domnul gotthilor, când au avut războiu cu Valens, leat 369, pentru care războiu am pomenit la
281: acelaşi an, unde dzi/cem dintr-acelaşi istoric: „Valens Grotungos Gothos, bellicosam gentem aggreditur, et post leuiora certamina, Athanaricum cogit in fugam”. (Valens au mărs asupra gotthilor, grotinghii carii era neam foarte vitiaz şi, după câteva războaie mai iuşuréle, au asuprit pe Athanaric să dea fuga.)

Aşé precum să dovédeşte, grutinghii rămăşița acelor gotthi, carii cu Athanaric şi cu Fritighernis, domnii lor, trecusă în Trachia, să fie aşé de pe mărsul lor cu corăbii în Thrachia să dovedéşte, că acéle corăbii să le fie făcut sau la Nipru, sau la Nistru şi de acolo trecând, să fie lovit la Thrachia, că de ar fi fost acei gotthi lăcuit în Dachia, ar fi trebuit întăi să fie întrat în Misia, carea iaste împotriva Dachiii peste Dunăre şi apoi să lovască în Thrachia.

Ce aceasta ce n-au fost, istoricul nescriind, să cunoaşte că nu din Dachia cea din Schithie, despre părțile Niprului s-au coborât acéle corăbii şi au trecut peste mare şi peste Dunăre, tocma de la Thrachia, iară de ar socoti cineva cuvintele poet>ic<ului, pre caréle am pomenit, cum să cade şi mai bine va cunoaşte, căci pre aceşti gotthi îi numéşte crivățéni sau cu alt sens, (înțelégere),

numéşte peştii carii s-au hrănit cu stârvurile gotthilor crivăţéni. Oricum s-ar înţelége, ori peştii mării, ori gotthii aceiaşi mări lăcuitori, tot spre Crivăţ sint să să înţeleagă, în care parte cade Schithia, împotriva Thrachiii.

Iară de-ar fi fost acei gotthi în Dachia, ar fi trebuit să facă vaséle sale cu multul mai sus decât unde-i acmu Beligradul, şi aşé pe acolo cu corăbiile Dunărea trecând, neatingându-să de Misia, să între în Thrachia, carea de ar fi fost nu despre Crivăţ, ce despre Apus ar fi trebuit să să pomenească, macar peştii hrăniţi, macar gotthii omorâţi, de unde curat să cunoaşte că aceşti
282: varvari, macar şi mai de pen / gios de Dachia de au trecut Dunărea, iară nu marea, tot pricină nu rămâne, pentru ce romanii în Dachia să nu fie fost, de vréme ce şi aceştia cu un războiu s-au topit şi atâta mulţime de dânşii au pierit, că precum mulţi să fie fost, numărul vaselor arată şi trupurile carile plutind au fost acoperit apa.

Acestea dară aşé, iară de ciia pănă la moarté lui Theodosie, altă clătire sau lovire părţile Dachiii sau Thrachiii să mai fie făcut varvarii, istoricii nu pomenesc.

<Leat 395> <Socrat, Cartea 5, Cap. 24. Zosim, Cartea 4>

Deci Theodosie împărat au murit la Mediolan, leat 395, ghenar 17, după ce au împărăţit 16 ani, dzile 2, fiind la vârstă de 50 de ani, precum scrie Victor; iară, după cum va Isocrat, de 60; iară precum scrie hronicul alexandrin, 65.

Într-acelaşi an, adecă în carile au biruit pe Evghenie tiranul şi păgânul, în care războiu pomenéşte Socrat şi Marţel să fie avut cu sine câteva polcuri de alani, de gotthi şi de huni, a cărora voievod să fie fost Alaric, domnul gotthilor, carele mai pre urmă, trecând la Italia, au luat şi Roma.

CAPUL VI

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Arcadie şi Honorie pănă la Theodosie cel Tânăr

Canon cum trebuie să înțăliagă cititoriul unde să va tâmpla înainte a să pomeni cuvântul: peste Dunăre.

Aicé trebuie cititoriul>ui< nostru să ia sama şi să înțeliagă că pre acésté vremi, câte prădzi şi năpădiri să vor pomeni, că au fost [făcut] varvarii peste Dunăre, toate acéle pre alte locuri a
283: împărățiii romanilor / să fie fost, iară nu prin Dachia noastră; nici trecătorile printr-însa să le fie fost, căci o samă de gotthi cei suppuşi de Theodosie şi în Thrachia trecuți, după moarté lui să rocoşisă (precum înainte să va videa) şi acmu toată Greția prădând, în Ilirie şi în Epir piciorul îşi pusése şi tirănéşte stăpâniia.

Hunnii aşijderea apucasă Pannonia şi o stăpâniia în putére (iară Pannonia era țara peste Dunăre între Sava, carea acmu să chiamă Sclavonia şi capul hotarului îi era cetatea Sirmion carea au fost împotriva Beligradului peste Sava şi acmu de la turci să cheamă Serem). Alaltă tătărâme şi multe féliuri de varvari carii era de huni suppuşi (precum înainte vom spune) spre țara leşască şi spre Littfa să spudzise; şi când să slobodziia spre hotarăle împărățiii romanilor, şliahul îşi îndreptase prin locurile carile acmu să cheamă Selezia şi Saxonia. Căci şi mai aproape pe acéia parte le cădea cale şi mai pre lesne nefiindu-le a mai tréce munții înapoi să să întoarcă în Dachia şi să le fie a tréce Dunăré pre unde atâtea cetăți făcuse romanii, şi trecătorile păziia (pentru care cetăți la locul său înapoi s-au arătat).

Şi aşé, veri războaie pre Dunăre, veri trecători au avut, tot mai sus de Dachia au fost, pre părțile țărâi unguréşti; şi pe acolo trecea la Italia; la Gallia, la Ispania şi de acolo şi la Africa. Iară

când s-au tâmplat din Panonia să fie agiuns hunii cu prădzile şi până la Dachia şi în Dachia ce au făcut sau au stricat, atunce istoricii anume pomenesc, pentru carile noi pre amăruntul la locurile lor vom dzice. /

284:

CAPUL VII

Arată-să poiadea varvarilor dintăia

Arcadie şi **Honorie**

Murind Theodosie cel Mare, precum am dzis la anul 393, moştenitoriu împărățiii au lăsat doi ficiori, pre Arcadie (fiind la vârstă de 18 ani) împărat Răzsăritului; iară pe Honorie de 11 ani, împărat Apusului.

<Leat 400> <Idatie şi Marțelin, în *Hronic*>

În vrémile acestora împărați, leat 400, scriu istoricii precum Alaric domnul gotthilor (carele acmu cinci ani era de când în Epir stând, toată țara grozav prăda şi o prăpădiia) ş-au pus gândul să năpădiască asupra Apusului. Şi aşé cu toată oastea lui sculându-se, au întrat sfărâmând şi prădând în Dalmația şi în Pannonia, hatmanii lui Honorie puțin de această în samă băgând.

<Leat 401>

De acolo mai înlontru purcegând, la al doilea an trecând apa Padul (pre carea acmu stă târgul Padova), în cetatea Asta Honorie închidzindu-se, o au încungiurat; unde Stilihon, voievodul lui Honorie, cu agiutoriul sosind şi pre împăratul au izbăvit şi pe gotthi biruind; Alaric cu mare ruşine necunoscut s-au întors, de unde ieşise, la Illirie, leat 401.

<Sigonie>

Un Gaina, caréle întăi credincios fiind împăratului lui Arcadie, apoi viclenindu-se, la Asia de acolo s-au agiuns cu gotthii din Illiria, ispitindu-se să apuce Țarigradul şi cu tiránie să ia şi împărățiia. Ce împărățiia mai de cu vréme de vicleşugul lui înştiințindu-se şi trăgând în parté sa o samă de gotthi, cu voievodul lor Fraitat pre mare la Elispont l-au lovit şi l-au biruit; de unde Gaina, lăsând vasele, au ieşit la uscat şi au năzuit spre Dunăre.

Ce Huldis, domnul hunilor, socotind să facă lucrul pre plăcérea împăratului, având atuncea cu împărățiia pace, de câteva
285: ori cu oaste l-au lovit şi pănă mai pre urmă de tot / răzbindu-l şi pre Gaina în războiu omorându-l, i-au tăiat capul şi, în suliță înfipt, l-au trimis împăratului la Țarigrad.

CAPUL VIII

Arată-să poiadea varvarilor, a doua şi a triia

<Leat 404> <Zosim, Cartea 5. Prosper şi Marțelin, în *Hronic*. Orosie, Cartea 7, Cap. 37. Avgustin, *Pentru cetatea lui Dumnădzău,* Cap. 23. Iornandis> <Leat 405> <Leat 406>

În anul 404, Radagazinus, domnul gotthilor, luând cu sine sarmatii şi ghermanii, cu toții 400 000, precum scrie Zosim, sau cum va Orosie şi Marțel, cu 200 000, peste toată Italie au năbuşit, pre carii Stitihon voievodul, cu mare şi minunată nărocire, între munții ce să cheamă Fezulanți, închidzindu-i, i-au prăpădit şi pre Ragaz, domnul lor, l-au omorât. Această bătaie, Petavie însămniadză, precum să să fie tâmplat la anul 405, urmând istoricului lui Prosper, iară Marțel, la anul 406. Scrie Zosim că atâția de mulți varvari robi cădzusă pre mânule romanilor cât un rob să vindea câte un galbăn.

<Zosim, Cartea 5. Prosper, în *Hronic*>

A triia poiade s-au făcut leat 406, cu multul mai grozavă şi mai groaznică decât cealealalte carea au făcut vandalii cu domnul lor Godighilil, împreună cu alanii, ghermanii, cvadii, marcomanii şi saxonii, carii pe la sfârşitul lui dechemvrie biruind pe franții, au trecut apa Renul ş-au întrat în Gallié; în cale Monguția au sfărâmat, Vanghiona dându-se, au izbândit-o; remii, albianii, atrebatii, morénii, tornavénii, nemutii şi Arghentorata au jecuit.

Acéstea a varvarilor năpădiri spre părțile Apusului (macar că nu caută la treaba *Hronicului* nostru), aicea li-am pomenit pentru ca să cunoască cititoriul că părțile Dachiii noastre au fost neclătite şi de călcăturile varvarilor depărtate, pentru carea nu iaste pricină, carea să dzică, că doară lăcuitorii Dachiii pre
286: această vréme într-însa a lăcui să nu fie fost putut / macar că istoricii despre aceastaşi parte ceva nu pomenesc.

<Leat 408> <Zosim, Cartea 6.

Într-acestea, la anul 408, Arcadie, împăratul Răzsăritului, în

Socrat, Cartea 6, Cap. 23. Procopie, *De războiul persilor*, Cartea 1. Agathus, Cartea 4, list. 132>

luna lui mai, au murit, după ce au împărățit ani 13, luni 3, dzile 15, lăsind în locul lui împărat pe fiiul său Theodosie, carele s-au numit cel Tânăr; cu testament l-au dat supt paza şi socoteala lui Iezdegherd, împăratului persilor, caréle cu credință grijea cuconului luând, l-au dat supt învățătura lui Antioh, carile era om prea învățat, dzicând ca, când cineva s-ar ispiti împotriva lui, să-i facă ştire, iară el împotriva aceluia, ca asupra nepriiatinului s[u, va vini.

CAPUL IX

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Theodosie cel Tănăr la năpada Atilii

Theodosie cel Tânăr
<Socrat, Cartea 6, Cap. cel de pre urmă. Zosim, Cartea 10. Orosie, Cartea 7, Cap. 40>

Arcadie murind au stătut la împărățiia Răzsăritului fiiul lui Theodosie, fiind cucon numai de opt ani. Într-a căruia anul dintăi Alaric, domnul gotthilor (după cum însămneadză Calvizie), sculându-se cu mulțime de gotthi, alani şi svevi şi lăsind acmu Gallia deşartă şi pustie, au întrat în Ispanie, oct. 15 purcegând. Ricțiolul, în hronicul mare, dzice acestea să să fie tâmplat la anul acestaşi; în care socoteală să véde a fi şi Petavie, de vréme ce dzice că Alaric, domnul gotthilor, leat 405, după ce au prădat Greția şi câtăva vréme în Epir să zăbăvisă, apoi învoind Stilihon, hatmanul lui Honorie împăratului Apusului, să fie pătruns în Italie; pentru care lucru, înțelegând Honorie, leat 408; să fie omorât pe Stilihon.

<Leat 405>
<Orosie, Cartea 7, Cap. 29. Zosim, Cartea 5. Iornand, *Pentru împărați*, Cap. 96 şi *De lucrurile gotthilor*, Cap. 30. Marțel, Cartea 13>
<Leat 408, 409>
287:

Alaric pentru aceasta înfocându-se, leat 409, întăi au întrat în Italié (precum am dzis); cu carile Honorie vrând să facă pace, el într-adins să fie pus condiții, ca/rile Honorie să nu le poată priimi; cerşind de la Honorie, şie şi oamenilor lui, locuri în Italia pentru lăcaşi, carea Honorie nepriimind, el au întins spre Roma ş-au încungiurat-o; şi în anul 410, avgust 23, au dobândit-o şi trei dzile în prada varvarilor săi au dat-o, poroncindu-le ca câți vor fi

scăpat la Besérica Sfinților Apostoli Petăr şi Pavel, pe aciia să nu-i atingă.

Acolo au robit şi pe Plachidia, sora împăratului Honorie, pre carea au dat-o femeie cumnatu-său, fratelui muierii lui Athaulth. După trei dzile, de nime de ai sei în Roma lăsind, arsă şi pustie au lăsat-o şi s-au dus la Reghion, unde era să treacă la Sichilia şi la Africa; ce acolo i s-au tâmplat moarte.

<Zosim, Cartea 6. Marțelin. Casiodor şi Prosper, în *Hronic*>

Alții dzic că după moarte lui Alaric, cumnatu-seu stând domn în locul lui, iarăşi cu pradă să fie vinit la Roma, şi atuncea să fie apucat pe Plachidia, sora lui Arcadie şi a lui Honorie, şi ducând-o în forul lui Cornilie, să fie făcut cu dânsa nuntă. Iară Idatie şi Isidor, istoricii, dzic să să fie luat Roma în anul trecut, în carile adecă au încungiurat-o.

<Acéiași acoloşi >

<Leat 411>

Leat 411, vandalii şi svevii au cuprins Gallia, alanii, Luzitaniia; silinghii, Betica.

<Leat 412>

Iară leat 412 gotthii cu Athaulth, domnul lor, iarăşi să fie întrat în Gallia, scrie Prosper. Acestea într-acele părți năbuşiri, Petavie le socotéşte să să fie tâmplat la anul 409, urmând istoricului, lui Idatie.

<Socrat, Cartea 7, Cap.23. Prosper, Marțel şi Olimpiodor>
<Leat 423>

Ce pentru acéstea acmu destul fiind, la rândul Hronicului înainte să ne întoarcem. După acéstea şi Honorie, leat 423, au murit în Roma, după ce au împărățit ani 28, luni 7, de vârstă fiind de 39, rămâind la împărăție fiiul séu, Valentinian şi mătuşea lui, Plachidia. /

288:

CAPUL X

Arată-să multe descălecături a multe crăii din neamul varvarilor acestora

Valentinian şi **Plachidia**

După atâtea de multe dése şi în toate părțile lățite prădzile şi călcăturile varvarilor, carele pre la acestea vrémi s-au tâmplat şi cu alalte carele mai pre urmă au cădzut, slută şi grozavă s-au

făcut fața împărățiii romanilor şi ruptă şi destrămată haina cinstei şi mărimei ei au rămas, de vréme ce varvarii şi toate strânsurile limbilor despre Crivăț, late şi largi porți, prin părțile Sileziii şi Saxoniii şi a Thrachiii deşchidzind (precum mai denainte am arătat), nu precum au făcut când au ieşit spre Răzsărit, ce într-alt chip; căci atuncea de să şi aşédza pre undeva, iară curund locurile muta, precum au făcut aceştea gotthii şi după dânşii hunnii despre Răzsărit, de la Schithia spre Apus năbuşind (precum istoriia înapoi au arătat) sau de loviia şi prăda vre într-o parte, iarăşi înapoi la sălaşele lor să întorcea.

Ce acmu spre părțile Apusului pănă unde agiungea, pre acolo şi rămânea, şi véstite locuri, înflorite crăii ca bruma réce pre o floare deşchisă să lăsa şi le veştedziia, de pre carile de ciia nu să mai rădica. Şi aşé de ciia dintr-acei varvari sirépi şi nedomoliți, a mari crăiii, carile acmu înfloresc, findamenturile s-au aruncat pre unde acmu iaste Vestvalia, Frizié, Saxonié, Turinghia, Hesia, Mesnia şi tot tractul carele cu numele Franconiii să cunoaşte.

<Lemon, Cartea 1, Cap. 4. Ivon, în *Hronicul frizilor*. Epitomi, Cap. 4>

<Sidonie, Cartea 5, stih. 212. Prosper, în *Hronic*, şi alții>

Dintr-aceştia întăi, cu nume de craiu numindu-se Formund, ficiorul lui Marcomir, pe la anul lui Honorie 26 a crăiii Franțiii, au pus începătură, care an de la Hristos iaste 420. <Leat 420>

<Leat 429> După Farmund, ficiorul său Clodie, la anul 428 sau 429, /
289: adecă 5 ani mai pre urmă de moarté lui Honorie trecând apa Renul au întrat în Gallie şi pă[nă] la anul 445 au tot lățit de ciia crăiia, căriia acmu îi dzic a franțozilor.

Aşé pe aceastaşi vréme, visegotthii temeliile crăiii Ispaniii au pus, precum şi vandalii, sfevii, ostrogothii, fietecarii crai alegându-şi, în multe crăii şi domnii s-au făcut.

Pre aceasteaşi tulburări, leat 429, vestit şi în toată lumea cunoscut oraşul Veneție, temeliele pre năsip şi pre apă şi-au pus, precum astădzi să véde, că trăiaşte una din toate a lumii câte sint publice, ficioară şi de mâna nepriiatinilor neatinsă; şi pentru aceastea în scurt atâta.

CAPUL XI

Acéia să dovedéşte pănă la năpada Attilii

<Leat 425>
<Socrat, Cartea 7, Cap. 42. Theodorit, Cartea 5, Cap. 36>

În cursul anilor de la domnul Hristos 425, carile iaste al 18 ani a împărățiii lui Theodosie cel Tânăr, scrie Socrat şi Theodorit, precum Roilas, domnul schithilor, de hotarăle împărățiii romanilor apropiindu-se şi acmu şi pănă la Thrachia cu jacurile agiungând, cu dumnădzăiască putére fură prăpădiți; căci domnul lor de fulger lovit, iară alalți schithi cu de năprasnă ciumă potopindu-se, aşé s-au împrăştiiat; cât ce s-au făcut, nu s-au mai ştiut.

<Leat 427>

Aşijderea, leat 427, scrie Marțelin în hronic, precum „romanii au răscumpărat Panonié de la huni, carii acmu de 50 de ani era de când o cuprinsése şi i-au împins peste Dunăre înapoi”. Aceasta mărturiseşte şi Callimah, în „Attila”.

Aceasta a hunilor peste Dunăre trécere nu să poate înțălége, că doară să fie trecut spre părțile Dachiii (căce Pannonia să fie, unde acmu iaste Sclavonié între Dunăre şi între Sava, mai înainte am arătat), ce mai pre sus, spre părțile Austriii, de vréme ce dintr-acolo nu după multă vréme sau precum alții vor, încă pănă / a nu-i scoate Theodosie din Panonié, leat 425, Aeție, hatmanul Apusului, i-au fost indemnând să-i vie într-agiutoriu asupra tiranului, lui Ioan, carele după moarté lui Honorie să apucase de împărăție tirănéşte, la carele s-au şi dus.

290:
<Prosper şi Marțelin, în *Hronic*. Idatie, în *Hronic*. Isidor, în *Hronic*. Mistelana 4. Socrat, Cartea 1, Cap. 23, 24, 25>

Precum şi mai pre urmă la leat 434, Honoria, sora lui Valentinian împăratului Apusului, pentru curviia ce făcuse cu pristavul casii, din palat gonită şi la Theodosie trimisă fiind, pe Attila, domnul hunnilor, asupra împărățiii Apusului au învitat, precum înainte, la acelaşi an, mai curat să va dzice. De unde chiar să cunoaşte, că cu pricinile zarvelor carele spre Apus ca un pojar nestâns şi nepotolit să ațița şi să lățiia şi spre părțile Apusului ceale mai dinlontru în toate dzilele să întindea; părțile

Răzsăritului, în carele era şi Dachia, în pace şi în odihnă rămânea.Ce aicea noi aşé în scurt arătând, cursul Hronicului înainte pre larg va dovédi.

CAPUL XII
Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la ieşitul Attilii dintăi pănă la întoarcerea lui iarăşi în Schithia

Matthei Pretor, proaspăt a lumii gotthilor scriitoriu, foarte ne asupréşte, ca câtva din cursul Hronicului abătându-ne nu puţinéle de treabă pentru lucrurile hunnilor să însămnăm; şi mai vârtos, căci pomenitul Pretor, de tot aşé de la sine a atâţia şi a atâţia scriitori credinţă lepadând, a sa socoteală (pre carea nici o mărturie de credinţă vrednică întărind-o) mai pe sus şi mai de crezut decât a tuturor să o puie să căznéşte şi să aräte va, precum crăiia dachilor (pre carii ei gotthii îi numéşte), Traian Marele să nu o fie supus, ce acéiaşi pănă la vinirea hunilor neclătită să fie

291: <Matthei Pretor, în *Lumea gotthilor,* Cartea 1, Cap. 8>

stătut şi apoi hunii stă/pânind Dachia, să fie gonit pe gotthi, adecă precum va el, pe dachi de pré acestea locuri; hireşă dară cuvintele lui, Carte 1, a *Lumii gotthilor,* Cap. 8, sint acéstea: „Aşé, dzice, gotthii în Dachié au tot stăpânit nu numai pănă la vrémile lui Traian carele câteva războaie cu năroc au avut cu dânşii, însă de tot să-i calce n-au putut; şi pentru ca să nu poată gotthii întra în hotarăle împărăţiii romanilor, au făcut peste Dunăre pod, şi multă oaste pentru pază puind, năvălirile gotthilor au oprit. Stătut-au (iarăşi dzice) stăpânirea gotthilor în Dachia pănă la vremile Attilii şi a lui Balameber, craiul hunnilor, carile cu nărocite războaie biruind pe gotthi, i-au scos din Dachia”. Pretorie dară unile ca acéstea din singura părérea sa scornind şi pre nime pre altul în socoteala sa să fie fost a arăta neputând, aşéşi nici răspuns să-i mai dăm s-ar fi credzut, căci neclătită stă socoteala şi mărturiia a atâţia istorici, precum Traian toate puterile dachilor sau a gotthilor lui Pretorie sfărâmând, tot

neamul lor din Dachia au scos şi pre romanii săi în locul lor au aşédzat, carii macar că cu multe furtuni însă precum pănă la năbuşirea Attilii tot în Dachia să fie rămas, fără prepus, precum nedejduim, am dovedit.

Însă pentru voia cititoriului nostru şi această a lui Pretorie piatră de scandal, din drumul adeverinții istoriii, nerădicată nu o vom lăsa. Întăi dară au trebuit lui Pretorie să cunoască că toți istoricii într-un glas mărturisesc precum hunnii pre gotthi nu din Dachia ce de la balta Azacului şi de pe marginile Mării Negre i-au gonit, iară marginile mării de la scriitorii cei adevărați, să înțeleg de la balta Azacului pănă la gurile Dunării; iară de ar fi
292: fost ținut pre acéia vréme gotthii şi Da/chia, precum va Pertorie, ar fi trebuit să adaogă istoricii, pre lângă marginele mării şi țărmurii Dunării, căci mai multă parte a Dachiii stă, precum din gheografii cei vechi şi cei noi chiar s-au arătat.

A doa i-au trebuit să nu asupriască pre cei adevărați istorici, nici să le mute cuvintele după voie şi pofta lui, căci ei dzic precum Traian împăratul vrând ca mai pre lesne să-i fie a întra în Dachia asupra dachilor, au făcut pod peste Dunăre; iară Pretorie dzice că au făcut acel pod pentru ca să opriască pe dachi să nu poată tréce în hotarăle împărăţiii; că mai pre lesne ar fi fost romanilor a păzi trecătoarea a atâta lățime de apă ca a Dunării, fără pod fiind decât cu pod. Că doară numai Pretorie de nu poate cunoaşte, că fietece apă, macar cât de îngustă, mai cu anevioe iaste cuiva a o tréce fără pod decât cu pod! Pentru carea, socotind Adrian, următoriul lui Traian, scrie Dion şi Evtropie, precum acel pod a lui Traian să-l fie stricat: dând cătră senat pricină, precum de vor cumva apuca vreodată sarmatii podul, poate mai pre lesne să triacă mai spre înlontrul împărăţiii.

Ce pentru aceasta noi giudecata la cititoriu lăsind, la Pretorie să ne întoarcem, căruia pentru un lucru foarte îi mulțămim, căci supt Atila pune sfârşitul stăpâniii gotthilor din Dachia, în locul a cărora aduce de ciia stăpânirea hunnilor. Deci, precum gotthii în Dachia pănă la această vréme să nu fie avut stăpânire stătătoare, din céle mai denainte s-au dovedit, iară după ce au vinit hunnii

de au stăpânit Dachia, pe cuvintele lui Pretorie pre lesne nu ne vom încredința, ce vom cerca la alalți cu multul mai vechi şi de toată credința istoricească vrednici scriitori, la carii vom videa,
293: pentru stăpânirea hunnilor, pe unde au fost, ce / hotară şi ce cetăți au stăpânit, şi pănă mai pre urmă, lucrurile în ce li s-au săvârşit?

Nu pentru lauda, ce pentru adevărul, cu îndrăzneală putem dzice, că câți istorici ellineşti, lătineşti şi ales ungureşti, carii unii mai pre urmă, pre scurt, alții mai pre larg de lucrurile hunnilor au scris, mai pre toți poate fi, cu amănuntul i-am cercat; şi cum să dzic cuvântul, nici o piatră neclătită şi nici un unghiu nescociorât n-am lăsat, pentru ca să ne înştiănțem de începătura şi purcéderea şi aşédzământul cel mai de pre urmă a acestui neam, din carii ne înştiințăm cu adevărat, o parte de huni, o parte de Dachia noastră, prin câtăva vréme să fie cuprins, întăi mai pre urmă, iarăşi supt stăpânirea romanilor (deosăbi de Dachia cea de sus, cărie istoricii greceşti îi dzic Πανοδάκια) să fie rămas.

De care lucru, pănă a încépe istoriia pentru năbuşirea Atilii, domnul unilor, întăi vom aduce pre scurt mărturiile scriitorilor carii pomenesc câte oarece pentru Dachia supt vrémea năbuşirii unnilor.

<Anton Bonfin, Decada, Cartea>

Dintăi dară Anton Bonfin, istoric ungur şi de lucrurile ungureşti foarte ispitit şi nevoitori scriitoriu, Decada: „Ungaria, dzice, carea din uni iaste născută, a cărora limbă schithicească iaste şi deosăbită de a tuturor vecinilor, Panonia şi peste Dunăre Iazigul şi mai toată țara dachilor au cuprins”. Într-această hotărâre a țărâi ungureşti înțelege Bonfin Panodachia şi Dachia Mediterrannie, care iaste Ardialul, ştiind că Dachia măluroasă şi muntoasă era supt împărățiia romanilor, precum şi acmu iaste supt stăpânirea turcului.

<Mihail Riție Neapolitanul, *Istoriia ungureas-că,* Cartea 1>

Mihail Riție Neapolitanul, Carte 1, dzice: „Unnii trecând Meotida, întăi hotarăle gotthilor au cuprins, de ciia pe besii, sidalii şi amândoaă Cumaniile, cea albă şi / cea neagră au supus,
294: pe carile socotéşte să fie acmu Moldova; ce greşéşte, căci Cumaniia neagră şi albă iaste care acmu îi dzicem Rusiia albă şi neagră; de ciia trecând, dzice, Tanais, adecă Donul, ş-au pus

taberile la apa Tisei.

Iară Bonfin, Decada 1, Carte 7, dzice: „Mulți siculi (acestora le dzicem noi secui), viind cu Attila, cea mai din dos a Dachiii parte cuprinsése, pre carea acmu Transilvania o chiamă. Apoi aceştia audzind precum alți de ai săi până la Roxolan au fost agiuns, până la amaxovii (carii acmu ruşi să chiamă), li-au ieşit înainte.

Şi la Decada 1, Cartea 3; „Unii, dzice, carii pre ostrogotthi, pre ghepidi şi multe niamuri de schithi asuprisă, pentru ca după pofta lor slobod şi lat să poată stăpâni, precum hronicile ungureşti povestesc, după ce au apucat Dachia, dimpotriva ei priviia Panoniele, carele nu numai cu bişugul pământului şi a locului frumséțe, ce încă şi cu a ceriului bunătate pe alte țări întrecea, pre atuncea stăpânind proco[n]sulul (romanilor) Macrin din Sevastiia născut, şi mulți din alemani şi din itali, într-însele lăcuind, trecând unii Dunărea să între într-însele să nevoia”.

Acéstea dară pentru ieşitul unilor şi pentru apucarea lor o parte din Dachia, aşé înțelegându-se, să ne întoarcem la rândul *Hronicului* şi din an în an, cum au vinit unii, ce-au lucrat şi până în cea mai de pre urmă, unde şi cum s-au aşedzat, să videm.

CAPUL XIII

Arată năpada dintăi a lui Attila cu unnii săi

Hunii (a cărora odraslele şi astădzi sint ungurii), după ce i-au scos Theodosie din Pannonia, precum am dzis, trecând peste
295: Dunăre spre părțile carile acmu Austria să chiamă, sau / mai gios
<Leat 434> de Austriia, hireşă țara unguriască, până la anul 434, în care an (precum însămniadză Petavie, Calviz şi Ricțiol, în hronicile lor), Honoria, sora lui Valentinian fiind gonită la Țarigrad pentru pricina carea mai sus s-au pomenit, au fost invitată la Attila, domnul hunnilor, să între cu oştile în publica împărățiii Romei; ce precum mărturiséşte Sigon şi Marțelin, această ispită în zadar

i-au ieşit, că Atila atuncea din țara ungurească n-au vrut să să clătiască.

<Leat 441> Iară leat 441 Atila şi cu frati-său Vleda (acestuia Olah, istoricul unguresc, îi dzice Buda), domnul hunnilor (pre carii Theodosie cel Tânăr în anul 427 îi scosése din Pannonié), sculându-să asupra Răzsăritului şi vrând să între cu pradă în Misia şi în Thrachia, cetățile carele era pe malul Dunării pentru paza împărățiii împotriva varvarilor puse, au lovit; din carile pre unile li-au şi fărmat.

Ce Theodosie împotriva lor oaste trimițind, deodată i-au oprit şi cetățile de pre Dunăre iarăşi au întărit.

<Leat 442> <Sigon şi Pavel Diaconul, Cartea 14. Prosper şi *Hronicul Alexandrin*>

Iară al doile an nemaiputându-i sprijeni, au trecut în Thrachia, Illiria, Machedonia şi pănă la Greția au agiuns; şi atăta răutate şi vrăjmăşiia au făcut, cât cu multul pe răutatea gotthilor covârşiia.

Theodosie, vădzind atâta primejdie ce vinise asupra lui şi a toată împărățié, au trimis de au întors oştile de la Sichilie, unde pre atuncea să afla. Ce şi oştile viind şi macar cevaşi neprocopsind, de nevioe i-au căutat lui Theodosie a pleca la pace şi cu dare de bani, vrăjmăşiia varvarilor a îmblândzi.

<Leat 443> Care pace s-au încheiat la începutul anului 443, într-acesta
296: chip: ca Theodosie atuncea / în loc de dar să dea Attilii 6000 de litre de aur şi de ciia înainte în toți anii câte 1000. Aşé Attila, pe lângă avuție multă ca aceasta luând şi robi ca la 120 000 de oameni, s-au întors înapoi.

Aicea încă aievea să véde, precum într-această năbuşire dintăi, pănă la Dachia n-au agiuns, căci trecând Dunărea prin țărâle de sus, au întrat în Misia şi Thrachia şi precum am dzis, spre Amiadzidzi lățindu-se au agiuns şi pănă la Greția. Că de ar fi lovit prin Dachia, ar fi pomenit istoricii, precum au trecut printr-însa în Misia, precum pomenesc la a doa Atilii vinire, de care vom dzice la Capul ce urmadză.

Mai iaste de ştiut că între alalți scriitori iaste Sigon, carele dzice că Attila, după ce au aflat pace cu Theodosie, să să fie întors în Schithia; ce precum greşit şi adaos să fie numele Schithiii să cunoaşte şi din cuvintele istoricilor carele pentru huni

s-au dzis, şi înainte să vor dzice, să dovedéşte că hunii acmu nu numai țara unguriască spre Austria, ce şi pănă la Italia, Dalmația, Litfania şi de acolo pănă în Schithia agiungea, care pustietate de mare stăpânire pre acélea vrémi, în părțile Crivățului, tot cu numele Schithiii să pomeniia, iară nu doară că Attila părăsind locurile acélea s-au întors cu totul în Schithia, precum mai gios să va videa.

CAPUL XIV

Arată-să a doua năpadă a Attilei asupra împărățiii Răzsăritului

<Prosper, în *Hronic*> Atila, după ce s-au întors la locul său şi acmu pace având cu împărățiia, neputând mărimea şi putérea sa cu frate-său Vleda de obşte a o ținea, ce singur stăpânitoriu a fi poftind, s-au sculat asupra frăține-său, pre carile ucigându-l, au suppus sie şi pre 297: varvarii carii era supt ascultarea / frăține-său; tâmplatu-s-au <Leat 444, 446> aceasta leat 444.

Iară la anul 446, scrie Marțelin că Theodosie nevrând să dea Attilii birul care-l legase să dea pre an, Attila iarăşi s-au gătit de oaste asupra lui. Aceastaşi să facă să lauda şi lui Valentinian, împăratul Apusului; pentru care Valentinian au chemat pre Aetie din Gallia, la Roma, pentru ca să să sfătuiască pentru războiul hunilor.

<Leat 447> În anul 447, Attila sfatul inimii sale a plini vrând, „Dunărea încă înghețată fiind au trecut cu prada şi pănă la Dachia au agiuns; împotriva a căruia Theodosie împăratul, trimițind pe Anthimie şi pre Arnighislie hatmanii cu oşti, au bătut pe Attila în strâmpte locuri, aproape de cetatea Sardica, unde tare războiu dându-şi, Arnighislie hatmanul, fiind viclian împărățiii, în mijlocul toiului s-au dat în parté hunilor, armele împotriva soțiii sale Anthimii întorcând. Ce Anthimie, nici cu acesta din bărbățiia

şi vitejiia sa scădzind, cu ai săi bărbătéşte războiul au ținut; şi macar că cu multă trudă şi primejdie, însă până mai pre urmă pe Attila au biruit şi la pace să să pléce l-au făcut.

Attila încă vădzind că cea mai pre urmă la rău îi va cădea, i-au căutat a face pace după vrérea lui Anthimie, priimind ca şi pre viclianul Armighislie să-l omoare”; şi aşé au şi făcut; apoi, ruşinat, la locurile sale s-au întors.

Aicea încă mare dovadă iaste că romanii au fost lăcuitori neclătiți în Dachia şi în toate năbuşirile a tuturor varvarilor câte mai denainte s-au făcut, ei pre locurile sale trăitori au stătut, căci chiar istoricul arată că într-această năvală şi până la Dachia au agiuns, iară războiul li-au fost în Bulgarié, căci Sardica cetatea, după socoteala gheografilor, iaste Sofiia; de unde să poate
298: cunoaşte că trécerea / Attilii peste Dunăre au fost prin Pannonia şi numai ciambulurile să-i fie agiuns şi până la Dachia.

Aşijderea, înainte să va arăta că Attila mai mult spre părțile Saxoniii să zăbăviia şi de acolo era şliahul oştilor lui, prin țara leşască (carea până atuncea tot supt numele tătă[râ]mii să cuprindea, precum am arătat la hotărârea Schithiii, iară mai pre urmă după cé s-au descălecat crăiia leşască s-au numit țara leşască) până la Tanais şi în tătărârea despre Răzsărit.

CAPUL XV

Arată-să a triia năpadă a Attilii

<Leat 449> La annul 449, scrie istoriia carea să chiamă Constituțiile, adecă aşedzământurile împăraților, precum Attila mutându-se cu toate oardele de la Răzsărit spre părțile Apusului, au vinit la Turinghia, carea iaste parte a familiii saxoneşti, între ducatul Misniii, <Gluverie, Cartea 3, cap. 16> Brunsvicului, Hassiii şi a Franconiii; acolo locul sfatului aşédzindu-şi, în cetatea ce să chiamă Insacon sau precum acmu mai ştiută iaste Isnac, au poroncit hatmanilor săi să margă să

supuie normanii, frizii, țimbrii şi alalți de prinpregiur varvari, apoi el pentru ca să poată lua ştire mai curund pentru toate lucrurile carile să vor lucra în oblastiia lui, în patru locuri, patru rezidenții (scaune de stăpânire) au orânduit, în carile au pus oameni purtători de grijă, să ştie ce să face în toate părțile şi prin olăcari să-i facă ştire. Deci o rezidenție au pus în coloniia Agripina (carea iaste pe apa Renului, la hotarăle Galliii) în Ghermania; alta la Iadira, în Dalmația; a triia în Litfania şi a
299: patra în tătărâmea / despre apa Donului.

Iată aicea aiavea, să şeruiaşte şi să cunoaşte şliahul, carile au fost țiind varvarii lui Attila şi din tătărâmea cea mare, cu multul mai din sus de Dachia noastră au fost trecând de la Răzsărit spre Apus, adecă de la Don prin Litfania spre Ghermania şi Italia, de care lucru romanii, lăcuitorii Dachiii, macar că scriitorii ceva ales nu pomenesc, însă de jiganie mare şi putérnică ca aceaia, de care să vor fi şi clătit ceva despre părțile de la câmpi, de credzut iaste, că să vor fi tras mai spre munți (căci într-altă parte să să fie adus sau din Dachia de tot să să fie rădicat, precum dzisem, nime nu însămniadză), adecă spre Ardial şi peste Sireti, ceşti mai de sus, iar spre Olt, cei mai de gios şi pre tot tractul carile acmu să dzice podgorie; adecă pe supt Munții Carpatici (cărora noi le dzicem munții ungureşti) de la Câmpulungul Moldovenesc până la Câmpulungul Muntenesc şi până în dreptul Severinului, pre care locuri de ciia au şi lăcuit, mai mulți, înainte vom arăta; căci şi acesta loc, cât să fie de lat şi de lung pot şti cei ce mapele vor cerca, cu carii prin țărâle noastre a îmbla li să va fi tâmplat, că nu puțin loc iaste şi acesta carele şi de agiuns şi mai fără grijă să poată putut fi şi celor ce vor fi trăit mai denainte pe acolo şi celora ce să vor fi tras de la câmpi spré munți.

Aceasta noi socoteală o dzicem, căutând la cuvintele lui Mihail Neopolitanul, pre carile în Capul trecut l-am arătat, unde dzice că unii au fost cuprins amândoaă Comaniile, cea neagră şi cea albă, iară cititoriul, cu cursul *Hronicului* înainte să va adevéri că şi lucrul aşé au fost, şi precum romanii totdeauna în Dachia au lăcuit, precum şi acmu într-însa a lăcui să văd; deci să mergém

înainte. /

300:

CAPUL XVI

Arată-să pricina cu carea Attila au aflat mijloc de a întrarea în Ghermania

Attila dară, cuprindzind cu oardele sale atâta de mare parte a Evropii şi atâtea de multe neamuri de varvari supt stăpânirea sa puind, cu acestea cu toate neîndestulindu-se, de multă vréme după socoteala voii lui, cum ar putea fi încă mai înlăontrul Evropii să între şi de toate părțile Apusului supt mănunchiul sabiii sale să puie şi mai vârtos, căci ştiia că multe crăii de varvari ca dânsul, într-aceale părți, altele acmu să întemeiase şi alalte începuse a să descăleca şi a să aşédza, din carii mai tari şi mai putérnici să videa gotthii a fi (a cărora rămăşiță şi el supt oblastiia sa ținea), carii pre atuncea Gallia stăpâniia. Aşijderea vandalii Africa apucasă, şi Carthaghinea cea vestită, şi Romii protivnică cetate ținea.

<Prosper, în *Hronic.* Iornand, *De lucrurile gotthilor,* Cartea 14>

Într-acestea gânduri Attila răsturnându-se, iată lucru după voia lui, precum să dzice, în ceri cercându-l, pre pământ îl află; că leat 450, Ghenseric, craiul vandalilor în Italia, să încuscrise cu Theuderic, craiul gotthilor din Gallia; luând cu ficiorul său Hunneric pe fata lui Theodoric, pentru carea Ghenseric cădzind în prepus precum au vrut să-l otrăvască, spentecându-i nasul şi grozav sluțind-o, au trimis-o la tată-său.

<Leat 450>

După această faptă, Ghenseric, temându-se să nu cumva Theodoric să să agiungă cu romanii şi să-şi cérce răscumpărarea mai cu asupră, cu multe daruri au trimis soli la Attila, rugându-l să vie asupra gotthilor şi să-i gonească din Gallia.

301:

Attila, pricină ca aceasta luând, îndată foarte / bucuros au priimit, nedejduind că cu acela mijloc nu numai pre gotthi din Gallia va scoate, ce încă şi împărățiia Apusului cu vicleşug va răpi. Şi aşé au poroncit, toate oardile să să strângă în Sicambria, unde era să facă slim de obşte (Sicambria iaste țara pe apa

Renului carea să întinde de la colonia Agripina pănă unde să îngeamănă Renul, iară spre Răzsărit pănă la Ghermania, ce să chiamă cattii, scrie Gloverie la gheografi, Carte 3, Cap. 3).

Strânsu-s-au dară acolo schithii, gotthii (carii rămăşiţa acelor trecuţi mai denainte să fie, de câteva ori am dzis), sarmaţii, cvadii, rughii, bastarnii, marcomanii, burgundionii, thuringhii, bructerii, saxonii şi franţii; cu toţii 700 000 de varvari.

Ce Attila, pre gotthi socoti cu armele, iară pre romani cu vicelşug să-i biruiască, pentru carea au scris carte la Valentinian împăratul şi soli au trimis, rugându-să ca să priimască să poată tréce prin hotarăle împărăţiii cu prieteşug; pentru căce el iaste să margă asupra gotthilor în Gallia, carii sint totdeauna nepriiatini împărăţii romanilor.

Cătră aceasta adăogea să-i gătiască gazdă în Roma, iară în titul scrisorii s-au numit „Atiila, fiiul lui Mundizic, nepot marelui Nemvrot, născut în Engadia, cu dumnădzăiască bunătate, craiul hunnilor, midilor, gotthilor şi a danilor, groaza lumii şi biciul lui Dumnădzău" (Mihail Ruţie Neapolitianul, Carte 1, şi Olah, în „Attila", Bonfin, Decada 1, Carte 3).

<Neapolitanus, Cartea 1. Olah, în *Attila*. Bonfin, Decada 1, Cartea 3>

Pre altă parte au scris la Theodoric, domnul gotthilor în Gallia, poftindu-l ca să să însoţască cu dânsul asupra romanilor, giuruindu-i că-i va da giumătate de Gallia.

302: Ce de aceste a lui vicleşuguri Va/lentinian şi cu alţii înştiinţindu-se, cu toţii s-au pus la un cuvânt şi s-au însoţit, vădzind că asupra tuturor primejdiia de obşte stă. Însoţitu-s-au dară cu împăratul Râmului, Theodoric a gotthilor, Gunderic a burgundilor, Merovic a franchilor şi Sarghiban, a alanilor crai, şi cu toţii au ales să fie Aetie, hatmanul lui Valentinian, voievod peste toate oştile.

Fost-au acest Aetie roman născut în cetatea Dorostola, căriia îi dzicem noi acmu Dristorul.

Într-acesta an, 29 a lui avgust, Theodosie cel Tânăr, împăratul Răzsăritului, la vânătoare cădzind de pe cal şi frângându-şi osul spinării, au murit, după ce au împărăţit ani 42, luni 3.

În locul lui Theodosie au apucat împărăţiia Marchian Thracul,

pre carele l-au luat bărbat Pulheriia, sora lui Theodosie, fiind dată ficioară, de ani 51.

CAPUL XVII

Arată-să răzbirea Attilii în Ghermania și în Italia și pieirea lui

Marchian Thracul
<Leat 451>
<Iornand, *De gotthi*, Carte mai sus. Nicolai Olah, în *Attila*. Pavel Diacon, Cap. 15 Theofan, în Mișțel. Grigorie de Toron, Cartea 2. Isidor, în *Hronicul gotthilor*. Casiodor și Idatie, în *Hronic*>

La Răzsărit împărățind Marchian, leat 451, Attila s-au sculat cu toate oardele lui și pre mijlocul iernii au întrat în Ghermania, pre carea mai toată cu sine o au rădicat-o, dându-le nedejde de multă și mare dobândă. De ciia trecând apa Renul, multe cetăți au arsu și au răsturnat, pănă au vinit și la Avreliii, carea cetate tare sprejinită fiind, acolo au agiuns și Aetie, împreună cu Theodoric și cu ficiorul lui Thorismund, cu oștile românești și a soțiilor și îndată pe Attila biruind, cetatea au mântuit.

Ce Attila, cu atâta macar în samă cevași nebăgând, ș-au tras oștile la câmpii Catalaonii, unde de iznoavă războiul prospătându-se, groaznică și dintr-amândoaă părțile multă moarte
303: s-au făcut, cât de toți să fie / cădzut 180 mii de oameni, osăbi de 90 mii de ghependi și de franchi, carii deosăbit s-au bătut; unde macar că Theodoric craiul gotthilor au pierit, însă romanii biruitori au ieșit. Iară Attila, cu câți varvari i-au rămas, au fugit la Illirie.

<Leat 453>

Attila iarăși la anul 453 întrasă cu oști în Italie, fiind de oștile lui Marchian gonit din Illiria și acmu sta pe lângă Acfilia; ce Valentinian, împăratul, trimițind la dânsul sol pe papa Leon, cu cuvintele l-au înfrânt; și așé Attila atuncea din Italia, nefăcând multe stricăciuni, oștile ș-au scos.

Ieșind din Italia, au întrat în Gallia și au năbușit asupra alanilor, cărora Thorismund, domnul gotthilor, într-agiutoriu viind, cu războiu pre Attila au biruit.

Attila, vădzind că spre Italia nu-i merg lucrurile cu năroc, s-au întors iarăși la Schithie. Și nu după multă vréme, leat 454, sau

<Leat 454, 455>

precum socotéşte Ricțiolus 455, în nunta unei copile ce vrea să ia, cu vin mai mult împodobindu-să, i s-au slobodzit singele pre nări şi, aşé stărnutând singe, au murit.

De moartea Attilii, Nicolai Holah, în carté ce o numéşte *Attila*, mai pre larg scrie aşé: „Attila, dzice, întăi au cerşut să ia pe Honora, sora lui Valentinian, ce în zădar ieşindu-i pofta, să fie luat pe fata domului bactrianilor, pre care au fost chemând-o Micolta; ce acmu el prea bătrân la vârstă şi din fire fiind slăbit, şi vin mai mult decât s-au cădzut la nuntă să fie băut, şi noaptea, cu copila peste măsură giucându-să, de multă osteninţă să i se fie pornit în somn singele a-i cură din nas şi aşé dimineața să-l fie găsit mireasa mort”.

304:

Iară aceasta povéste, precum Attila să fie cerşut pe sora lui Valentinian şi copila aceaia să fie fost fata domnului / de Bactria, noi, de unde au luat-o el, n-am putut afla.

După pieirea lui Attila, ficiorul lui cel mai mare Dinzing au rămas domn unnilor din Pannonia, iară cel mai mic, căruia Bonfin îi dzice Ernac, luând o parte de oşti, s-au aşedzat în marginile Schithii cei mici, carea astădzi iaste locul den afara Crâmului.

<Bonfin, Decada 1, Cartea 7>

Aşijderea, Decada 1, Carté 7, dzice precum „nişte rude a Attilii, Evmegiur şi Vultizic să fie apucat Dachia măluroasă (carea iaste din Tisa până în Olt), iară o parte de uni împrăştiindu-se până la Machedonia şi la țara grecească să fie agiuns, aceştia cu toții pe-ncet, pe-ncet s-au potopit; de unde au rămas la unguri dzisa carea dzice: Ca unii în Greția s-au dus, adecă carii ce s-au făcut nu s-au mai ştiut.”

Istoria Attilii pentru aceasta oarecé mai pre lung dinceputul până la sfârşitul lui am adus-o ca să poată chiar cititoriul nostru a cunoaşte; că deşi mare şi lat au fost pojarul acestui varvar, însă toți scriitorii (câți noi a videa am putut, căci şi alții, carii la mână nefiindu-ne, cevaşi dintr-înşii a pomeni n-am putut), unul macar nu pomenéşte Attila sau să fie stăpânit Dachia peste tot, sau să fie trecut prin Dachia de gios, fără numai cât o dată, i-au agiuns prădătorii şi până la dânsa, precum s-au pomenit.

Pentru aceasta, dară, greşéşte săracul Neculai Costin (Dumnădzău să-l ierte), căci în istorioara sa de Dachia, la Capul cel mai de pre urmă scrie, precum țara Dachiii să să fie pustiit pre vrémile Attilii şi să fie stătut pustie, toată țara aceasta, unde noi trăim, mai bine de 600 de ani. Ce greşala lui pre lesne să poate arăta, căci întăi pune năpădiré Atilii la anul 401 şi Attila au întrat spre părțile Apusului la anul 449; precum toți istoricii /
305: într-un glas mărturisesc şi trécerea oştilor prin Dachia să nu fie fost, curat s-au arătat.

<Uréche Vornicul, în *Pridoslovie*>

Aşijderea precum pănă la vinirea lui Dragoş Vod, carele după greşită socoteala istoricului moldovenesc să pune la anul de la Adam 6867, carele iaste de la Hristos 1359, nu 400 ce 910 ani sint la mijloc; în care an, după socoteala lui Costin, ar fi trebuit țara noastră să fie stătut pustie.

Ce noi mai mult dintre celé omeneşti pe omul trecut nesupărându-l, în cursul Hronicului înainte, de va agiuta Dumnădzău, nu numai nepustiită țara să fie stătut, ce încă cu mulți ani mai înainte, de Dragoş Vod' bine întemeiată şi cu domni vestiți ținută să fie fost, o vom arăta, aşé cât şi el (Dumnădzău să-l pomenescă), de ar fi viu, şi să vadză istoricii (pre carii poate fi în viață a-i vidé nu i s-au tâmplat) singur greşala sa cu dragă inimă ar mărturisi, ce aceasta lăsind, să vinim la cuvânt.

<Leat 454> Valentinian, împăratul Apusului, încăşi la anul 454, mart. 17, fu ucis de Anichie Maxim, în Câmpii Marțiii, în al treidzecele an a împărățiii lui şi a vârstii în 36 de ani.

După moarté lui Valentinian au stătut scaunul Apusului fără împărat, luni 10, dzile 15, pănă când Leon împăratul Răzsăritului au trimis pe Maioran, mai marile oştilor, împărat la Roma, leat 456, fevruarie 28, căci şi Marchian împăratul Răzsăritului, într-acelaşi an, în 26 a lui ghenar, murise, după ce ținusă împărăția ani 6, luni 6 şi după dânsul au stătut la împărăție

Maioran <Leat 456>

Leon Thracul, precum dzisem; iară Maioran s-au încoronat împărat Apusului, în Ravenna, april începându-se. /

306:

CAPUL XVIII

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Leon Thracul pănă la Zenon

Leon

<Leat 460>
<Ithachie şi Sigon>

Împărățind la Răzsărit Leon şi la Apus Maioran, în părțile Dachiii ceva să să fie lucrat, istoriile anume nu pomenesc, fără numai la anul de la Hristos 460 scriu, precum Dinzig, ficiorul Attilii, stând în locul tătâne-său împărat hunnilor, multe războaie să fie avut cu varvarii, carii după moarté Attilii vrea să leapede giugul de pe cerbicea lor, din carii întăi era ostrogothii, carii nu numai căci de supt stăpânirea hunilor s-au dezbătut, ce încă în părțile Panonii crăiia aşedzindu-şi, de ciia precum hunnilor aşé altora straşnici au rămas.

<Leat 461>

Sever

Iară al doilea an, leat 461, Maioran, împăratul Apusului, au pierit ucis de mâna lui Rețimir gotthul, mai marile oştilor şi au stătut la împărăție Sever. Maioran au împărățit ani 4, luni 4, şi au pierit în 7 a lui avgust.

<Leat 463>

În anul 463, ostrogotthii cei dezbătuți de supt huni şi apucasă o parte din Pannonia, au întrat cu pradă în Thrachia, de acolo în Illiria; ce mai pre urmă au făcut pace cu împăratul Leon; şi pentru credință (precum scrie Sigon), Theodomir, domnul gotthilor, au dat zălog împăratului pre ficiorul său, pe Theodoric, fiind copil de 8 ani, carele mai pre urmă s-au chemat Veroneanul.

<Leat 465>

Leat 465, s-au tâmplat pierirea lui Sever împăratul Apusului, de carea mai sus am dzis. După moarté lui, au stătut scaunul văduv un an şi 8 luni pănă când s-au ales împărat Anthimie, carile s-au încoronat la anul 467, april 12. Pre acestea vrémi multe războaie să pome[ne]sc în părțile Africăi, unde Gherseric, domnul vandalilor, mare biruință au dobândit asupra hatmanilor lui Leon, că / având aproape de 1000 de vase, cu blăstămățiia lui Vasilic, mai toate au cădzut pe mâna nepriiatinilor; cu carea de ciia atâta s-au întărit vandalii, cât de nime nu să mai temea.

Anthimie
<Leat 467>
<Procopie, Cartea 1. Nichifor, Cartea 13, Cap. 17>

307:

<Leat 469>

Iară leat 469 (scrie Marțelin), precum gotthii şi hunnii, multe războaie au avut în Pannonia, între sine gâlcevindu-se, carii de carii o vor stăpâni; ce pănă mai pre urmă gotthii biruind pe huni, nu numai Pannonia au stăpânit, ce încă şi pre Densic, ficiorul Attilii, omorând, i-au tăiat capul şi l-au trimis la împăratul Leon în Țarigrad; căci gotthii (precum mai sus am pomenit) cu împărățiia Răzsăritului avea pace.

<Leat 470>
<Sigon, Cartea 14>

Leat 470, hunnii, lovind în Pannonié pe de ceaia parte de Dunăre, au prădat pănă la Dalmația, ce înapoi cu pleanul întorcându-se, i-au lovit Theodomir, domnul gotthilor, şi nu numai căce i-au biruit şi tot pleanul au scos, ce încă şi pe Hunimund, domnul hunilor, l-au prins viu; însă pre acesta nici l-au omorât, nici l-au trimis la Țarigrad, ce făcând între dânşii un aşedzământ, l-au slobodzit.

<Leat 472>

Leat 472, iunie 11, Rițimir s-au sculat asupra lui Anthimie, cumnatului său (căci Anthimie ținea fata lui Rițimir). Anthim, macar că în Roma să închisése, ce nici aşé putând hălădui, fu prins şi omorât, după ce au împărățit ani 5, luni 3.

Olivrie
<Sigon, Cartea 14. Marțelin, Theofan, Cassiodor. Pavel Diacon>
<Leat 473>

În urma lui au stătut la împărățiia Apusului Olivrie, carile trăind numai trei luni şi 23 de dzile, au murit octomvrie 23, după carele au trecut luni 4 pănă s-au ales la împărăție Glichirie şi la anul 473, în 5 a lui marte, s-au încoronat împărat în Ravena.

<Ithachie>

Acéstea amestecături şi războaie, toate câte s-au pomenit, aiavea sint, că de Dachia nici unul nu s-au atins, precum singuri istoricii arătând, altă dovadă nu le mai trebuiaşte, precum şi la

308:

anul mai denainte trecut Evaric, domnul / gotthilor, au prădat la Luzitania.

<Leat 474>

Iară leat 474, în luna lui ghenarie, Leon au murit de vintre, după ce împărățise ani 17, lăsind la împărăție pe nepotu-său Leon cel Tânăr, ficiorul lui Zenon, încă prunc în faşe fiind, carile

Leon cel Tânăr
<Evagrie, Cartea 2, Cap. 17. Theofanin şi Theodor>

trăind (precum scriu Fasțiculile Sicul) numai 17 luni, încă necunoscând ce luase, ce-au pierdut şi ce-au lăsat.

Iulie Nepos
<Marțelus şi Cuspin, *De lucrurile gotthilor*. Ior-

După moartea lui, într-acelaşi an, Iulie Nepos (carele mai înainte Leon împăratul îl făcusă chesar, şi-l însemnase să fie moştenitoriu împărățiii Apusului), sculându-se cu vasele au întrat

nand, Cartea 1>

în Italié şi pre Glichirie, carile nici o gătire de oasté având, au scos din împărăție şi l-au făcut episcop Saloniii. Şi el în 24 a lui iunie au îmbrăcat haina împărătească.

<Victor Tutroneanul>

Murind pruncul Leon, tată-său Zenon au stătut la împărățiia Răzsăritului. Alții povestesc precum Zenon, vrând să omoare pe Leon cuconul, maică-sa Adriana, suppuind altul în locul lui, să-l fie ascuns şi apoi mai mare făcându-să, să-l fie tuns cliric şi de ciia supt schima călugăriască, necunoscut să fie trăit până la împărățiia lui Iustinian; ce acestea basne să fie, le socotéşte Patavie, Parte 1, Carte 6, Cap. 17.

CAPUL XIX

Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Zenon până la Anastasie

Zenon
<Leat 475>

În al doilé an acestui împărat, carele iaste anul Domnului Hristos 475, scrie Chedrin, precum serachinénii Asia şi hunnii Thrachia au prădat şi împărățiia tare au destrămat; Zenon împăratul desfătărilor dându-să şi de grijea publicăi puțin îngrijindu-să.

<Leat 479>
<Evagrie, Cartea 3, Cap. 10>
309:

Aşijderea la anul 479 Theodoric, domnul gotthilor, cu pradă în Greția, cevaşi n-au / putut isprăvi, căci Sabinian hatmanul oştilor de la Iliria, ieşind înainté lui, l-au oprit şi l-au împins înapoi.

<Leat 479>
<Evagrie, Cartea 3, Cap. 25 şi Marțelin>

Leat 479 Theodoric Schithul, ficiorul lui Thriarie, cu gotthii întrând în Thrachia, au prădat-o, până au vinit şi supt zidurile Țarigradului şi ar fi luat şi cetatea de n-ar fi simțind vicleşugul oamenilor săi, de care lucru, sculându-să de supt Țarigrad, s-au dus la Illiria, unde cădzind de pe cal şi dând într-o suliță ce sta la un car înfiptă, s-au ințăbat într-însa şi au murit.

Aicea, cu acest Cap, sfârşitul Cărții aceştiia vrând să dăm, pentru dovada traiului romanilor în Dachia supt stăpânirea împărățiii romanilor, iară nu a altora au fost, dovada cea mai de

pre urmă vom aduce, la care socoteala noastră, ca la un fier de corabie, neclătit şi nemutat legând, nu numai cât în vremile trecute Dachia supt stăpânirea romanilor să să fie ținut, să va cunoaşte, ce încă pentru vremile viitoare (carile sint să dzicem înainte), mare lumină, de adeverință Hronicului nostru va aduce şi precum canoanelor, carele cititoriului nostru întăi am dat, în toate potrivindu-să, iară socoteala potrivni[ci]lor împotrivindu-să, să va arăta.

<Leat 483> Deci dară, leat 483, Evaric, domnul gotthilor, în Galia după ce domnisă 17 ani, au murit şi au stătut în locul lui domn, ficior lui, Alaric.

Iară Theodoric, carele era din familia Amalilor, alt „domn a gotthilor, plecându-se împăratului cu mare cinste l-au priimit Zenon, puindu-l mai mare pre învățătura oştilor şi însămnându-l **Marțelus** să fie şi consul şi către acesta l-au pus voievod pre oştile Dachiii măluroasă (carea precum să fie o parte de Țara Munte/niască, mai denainte am arătat), şi pe cél din Misia", unde au stăpânit
310: <Leat 487> acea voievodzie până la anul 487.

Într-acesta an scrie acelaşi istoric, precum „Theodoric Amali, săturându-să de binefacerea lui Zenon în Misia, s-au viclenit şi hotarăle împărățiii au început a prăda; împotriva a căruia, macar că Zenon şi arme gătasă, însă au scornit mai bine prietenéşte şi cu binişor să-l poarte; şi aşé l-au îndemnat mai bine să între în Italia, giuruindu-i precum îi va da şi cărți şi agiutoriu pentru ca să-l primască, întrând acolo".

<Leat 490> <Marțelus, acoloși. Cassiodor și Iornand> Theodoric încă, după sfatul împăratului lăsindu-să şi „vădzind că alalți gotthi din neamul lor acmu în Galia lin trăiia şi audzind precum herulii, neam prost şi întunecat, Italia, ca cum li-ar hi fost de moşie, vrea să o ție, îndată cu toții ai săi s-au gătat să margă la Italia".

Şi aşé, leat 490, "Theodoric Amali (carele mai pre urmă s-au chemat Veroneanul), pe la mijlocul iernii, s-au sculat cu tot neamul gotthilor, cu muieri cu copii şi cu toată povijie caselor şi ieşind din Misia, au purces spre Italia.

Odoațer, domnul herulilor, vrut-au să-i închidză calea la

311: <Procopie, *De gotthi,* Cartea 1>

munți, ce ceva a isprăvi n-au putut. Apoi la apa Sonțium ş-au dat războiu, unde Theodoric au fost biruitoriu; de ciia iarăşi l-au biruit la Verona şi aşéşi de tot au spart pe Odoațer. După izbândă îndată au luat şi cetatea Verona; pentru aceiea de ciia s-au chemat Veroneanul. Odoațer pierdzind războiul şi oamenii au fugit la Roma; ce romanii având cărți de la Zenon, pentru ca să priimască pe Theodoric să le fie craiu, n-au priimit să lasă pe Odoațer în cetate. El vădzind că şi în Roma nu l-au priimit, a fugit la Ravenna, unde aşijderea nepriimindu-l, cu sabiia ş-au făcut cale în cetate.” După acéia Odoațer, mai culegând oaste, iarăşi au avut cu Th/eodoric războiu la apa Duca, ce şi acolo bătut şi gonit fiind, au fugit la Ravenna.

Theodoric de ciia încungiurând Ravenna au bătut-o 3 ani nepărăsit. Odoațer, macar că de demult, noapté fugisă din cetate, vădzind că acmu n-are ce >să< mai face, au cădzut la rugămente şi la pace, poftind pe Theodiric să priimască să fie amândoi soții şi să împărțască de atocma în Italia, care Theodoric întâi au priimit, apoi, chemând pe Odoațer la veselie, l-au omorât şi au rămas el de ciia singur stăpânitoriu.

Iată, iubite cititoriule, de adeverință iubitoriule, cum de frumos şi de curat arată şi dovedesc istoricii că Zenon împăratul au făcut pe Theodoric voievod (au precum cuvântul scriitoriului iaste maghistru) oştilor din Dachia şi din Misia, dară dacă nu era supt stăpânirea romanilor, ce căuta oastea romăniască în Dachia? Şi ce ar fi pus pe Thedoric maghistru oştilor, în țară de alții ținută. Aicea să dzicem şi noi cuvântul lui Costin logofătul că rău să prinde *mano* țigănéşte.

Iar de ar socoti că acea diregătorie, carea au avut Theodoric în Dachia şi în Misia, supt acela nume, adecă să se cheame că Dachia au fost stăpânită de gotthi, şi aşé nu să prinde, şi nu *mano,* ci aşéşi nici *lado* loc n-are, în limbă ca aceasta țigănească. Nu să prinde, dzic, că-i orânduit de altul a fi într-o diregătorie, nu iaste stăpânire slobodă precum lătinéşte dzicem: „Dominium absolutum”, stăpânitoriu în voie lăsată; ce de la altul ținută şi dependens.

Iară noi pentru voia celor ce vor vrea să-şi ţie pizma cea dintăi neschimbată, macar că le dăruim şi aceasta şi să dzicem, că Theodoric întăi au fost voievod în Dachia de la Zenon împăratul
312: orânduit, ce apoi viclenindu-să, au ţinut-o în pu/tére şi slobod; ce şi aşé tot încă nu să prinde. Întăi că scriitorii dzic că Theodoric au ieşit cu tot neamul său din Misia, iară nu din Dachia de unde să cunoaşte, că după ce s-au viclenit Theodoric, romanii din Dachia şi slujitorii ei s-au tras de lângă dânsul; iară de ar dzice împotrivnicii că aceasta scriitorii nu pomenésc, vom lăsa şi aceasta după voia lor.

Ce aşé această stăpânire a lui Theodoric, mai mult de trii ani n-au fost, căci el s-au arătat nepriiatin împărăţiii, leat 478, iară din Misia cu totul s-au rădicat, leat 490. Deci stăpânire sau mai adevărat să dzicem tirănie, numai de trei ani, adevărată stăpânire nu să poate chema.

Rămas-au dară romanii în Dachia noastră de la Traian Marele pănă la această vréme nemutaţi şi prin toate răzscoalele câte s-au tâmplat neclătiţi, precum din istorici am arătat ş-am dovedit.

<Grigorie Tudroneanul, Cartea 2, Cap. 3 şi 4>

Ce pănă Capul acesta a sfârşi, pentru ca tot prepusul de stăpânirea gotthilor să rădicăm, pănă mai pre urmă unde s-au aşédzat să arătăm. Gotthii dară, după ce au biruit ş-au omorât pe Odoaţer, Theodoric mai pre urmă au făcut pace cu burgundionii, ş-au cumpărat de la dânşii cămpii Lunguriii, iară pre rămăşiţa herulilor, din Italia scoţindu-i, i-au aşedzat pe supt munţi, locurile lor gotthilor săi împărăţind; şi acolo au rămas de ciia toţi ostrogotthii.

Între acestea, Zenon împăratul, din băutură fără măsură l-au lovit cea nevoie şi atâta l-au ţinut de mult cât toţi s-au gândit că au murit şi îndată l-au şi îngropat, puindu-i piatră mare deasupra; apoi, în mormânt iarăşi la fire viindu-şi, au înœputa striga, ce nime să-l scoaţă n-au vrut şi mai vârtos împărăteasa Adriana să-l
313: lasă să să înnăduşeaacă au poroncit; căci fiind eretic pelaghian, / în boala lui, altă n-au fost strigând, fără numai pe Pelaghie ereticul; alţii dzic că pe patrichiu Pelaghie să fie strigând, pre carele fără nici o vină l-au fost omorât.

<Theofan, în *Hronicul Alexandrin.* Zonora, Cartea 1>

<Leat 491>

Murit-au Zenon împăratul, leat 491, în luna lui marte, după ce au împărățit ani 17, luni 3. În locul lui Zenon împărătesa Adriana şi senatul au rădicat la împărăție pe Anastasie, ce i-au fost dzicând Silențearul, adică Trecătoriul, în luna lui mart, în şeptesprădzéce au stătut împărat. /

314:

CARTEA A CINCEA

Carea arată greutatea aceştii istorii şi pricina a continuaţiii ei. Aşijderea arată când şi cum s-au schimbat numele Dachiii în *Voloscaia*, Volohia sau Valahia şi precum acest nume cum moldovénilor, aşé munténilor, prin multă vréme, au fost unul şi de obşte, iară mai pre urmă s-au despărţit

CAPUL I

Arată-să greutatea aceştii istorii

Mărturisim şi nu fără puţină tânguială ne cutremurăm, de mare şi de nepurtat greuinţa carea asupră-ne vine; căci mari stânci în mijlocul drumului ca neclătite stau; şi multe, şi împletecite împidicături înaintea paşilor ni să aruncă, carile şi paşii înainte a-i muta ne opresc şi calea Hronicului nostru slobod a alerga, tare
315: astupă; şi ca troeanii ometţilor de vivor şi vi[s]col în toate / părţile spulbăraţi şi aruncaţi, cărările céle mai denainte de alţii călcate, atâta le acopăr şi le ascund, cât nu fără mare frica primejdiii ne iaste, ca nu cumva pârtea rătăcind şi cărarea pe carea a merge am apucat pierdzind, cursul istoriii noastre în adânci vârtopi şi neâmblaţi codri, de povaţă lipsit să cadă şi aşé la doritul popas şi odihnă să nu putem agiunge.

Ce întăi pre Dumnădzău, carele iaste calea şi povaţa spre tot adevărul într-agiutoriu chemând, pre cât în slabe şi slăbănoage putinţele noastre va fi, cea de demult şi de la mulţi părăsită cale a cerca şi urmele céle astupate şi pierdute a adulmăca şi a le descoperi ne vom nevoi; şi macar că precum simţim mai de la toţi istoricii (carii până acmu ducătorii şi îndreptătorii noştri era),

părăsiți şi într-un chip oarecarele mai de tot (însă nu de tot) lepădați sintem; însă după cuvântul ce să dzice: Tot ispiteşte dragostea, toate biruéşte nevoința, cu care învitare oarécum de iznoavă însuflețindu-ne, nu aşé de tot nedejdea vom lepăda, nici greuimea sarcinii aşé de tot-de tot ne va spăriia, cât de nu în spate a o rădica, macar din locul său a o muta şi cât de puțin a o porni, să ne ispitim.

La carea de vom fi poftii şi nevoinții noastre dobânditori, cu atâta mulțămiți şi contetuiți vom fi invitând şi îndemnând pre alții carii decât noi în puteri mai bogați vor fi (că precum şi sint, şi după noi mulți vor fi, cunoaştem şi mărturisim), grea povara aceasta cu vârvul dégetului, din mijlocul căii rădicând-o ca pre un bulgăr, scandalul piciorului departe să o zvârliască; şi aşé de
316: ciia altora lor următori călă/toriia uşoară şi cale deşchisă să facă, căci către céle aflate pre lesne iaste a adaoge, dzic cei ştiutori.

CAPUL II

Arată-să pricina spre îndemnarea continuației *Hronicului*

Pierdut aş fi fost (omenite cititoriule) toată nédejdea şi denainte împotrivnicilor şi sabiia din driapta şi scutul din stinga aş fi scăpat; şi aşé, precum să dzice cuvântul şi ostenința şi undelemnul în zădar aş fi fost cheltuit, şi mai mult cursul Hronicului înainte a duce, de tot aş fi rămas, de n-aş fi fost, după multă trudă şi sfărmare de cap aflat, precum pentru lucrurile Dachiii noastre de au şi tăcut unii, iar nu toți istoricii condéile ş-au frânt: nici tăcérea celor mai vechi aşé de tot museele, cămările unde stau la citială sau la învățătură, celor mai noi a închide au putut, cât vechimea vremilor şi mulțimea annilor stăpânitoarea ştiinții şi întruducătoarea uitării, aşé de tot şi peste tot să să poată face.

Noi dzicem istorici, însă nu noi a veaculu nostru, ce noi a veacului după cei vechi scriitori, carii macar că nu după puține a soarelui învârtejiri, ca dintr-un greu somn deşteptându-să şi ca prin odihnă lucrurile mai marilor săi în mente aducându-şi, cu slove a le însămna şi celor mai pre urmă viitori, ca pre o materie gata în palmă-le puind, spre tocmirea, orânduiala şi aştérnerea lor a-i îndemna şi a-i învăța au început. Şi aceştia de ciia din céle puține şi amelițate însămnări, istoriile vremilor trecute ca dintr-un adânc întunéric la lumină şi la prăvala lumii li-au scos şi li-au
317: arătat. Că precum cineva când află vreo parte / de sferă sau de cerc de fier sau de lemn, de pe încujbătura carea véde în parte cea aflată, pre lesne poate giudeca cât să fie fost sfera sau cercul, când au fost tot şi întreg.

Într-acesta chip Omir, domnul poeticilor, din puține însămnări a altora, prin stâlpi, prin marmuri şi prin moşi în moşi pomeniri, după 200 de ani, toată şi întriagă istoria Troadei şi războiul a tuturor grecilor la dânsa au scris şi la un loc culegând-o, la ştiința oamenilor au scos-o; din céle, adică puține ştiute şi cunoscute arătând şi cu tari argumenturi dovedind, ce au trebuit cei vechi să dzică şi n-au dzis, ce au trebut să scrie şi n-au scris.

Aşé Irodot, întăiul istoricilor, după mie şi sute de ani istoriia sa au scris; şi trăind, el cu 444 de ani mai înainte de Domnul Hristos, pomenéşte şi de facerea Turnului Vavilonului. Aşé şi istoria împărățiii persilor şi lucrurile ellinilor, cu multe sute de ani mai înainte de dânsul făcute, şăruind. Părintele istoriii s-au numit, nu doară că toată istoriia sa din crierii săi au născut-o, ce că ce de atâta vréme înainte împrăştiiată şi netocmită, prin puține însămnări (precum mai sus dzisem) şi pomeniri tăvălindu-să, la orânduială şi ştiința tuturor o au adus.

Aşé Thuchidid, carele al doilé după Irodot istoria ellinilor săi au scris, aşé alalți vechi şi elenéşti scriitori, lucrurile cu sute şi mii de ani înainte din istoriile sale încep.

Aşé Xenofont, aşé Dionisie Alecarnisău, aşé Pavsanie, aşé Cfintius Curțius, carele au trăit 48 de ani după naşterea Domnului Hristos, au scris istoriia lui Alexandru Marele

Machedon, a căruia împărăție şi fapte au stătut mai înainte de
318: Cfintus Curțius / cu 360 ani.

Aşé Plutarh, după 400 ani, au scris de lucrurile lui Filip şi a lui Alexandru.

Să nu pomenim aicea pre Moisii, marele proroc şi hatman nărodului izrailtean, carele cu suflarea Duhului Sfânt scrie istoriia facerii lumii, carele au fost mai înainte de dânsul cu multe vacuri.

Ce să pomenim pre Iosif şi Filon, carii iudei fiind şi în limba eliniască, pre la anii după naşterea Domnului Hrisrtos 60 şi 70 pănă la 90, istoriile sale au scris, şi mai ales Iosif, carele au alcătuit carte de véchimea lucrurilor iudeeşti de la începutul neamului său pănă la vrémea lor, istoriia de atâtea mii şi sute de ani, din puține fântânele istoriii sfinte, în mari ape şi râuri prefăcănd-o.

Aşé Titus Livius, carele au trăit pănă la anul după naşterea Domnului Hristos, al noaăsprădzécelea, au scris istoriia romanilor şi lucrurile mai denainte de dânsul o mie şi mai bine de ani.

Aşé toți alalți luând, şi cu puținéle semne îndămânându-să, istoriile sale au şăruit şi la cel cădzut a lor stat şi chip li-au adus.

Acestora dară şi noi a ne uita de vom îndrăzni, ce spaimă şi ce ruşine ne va timpina şi macar că cu întriagă a inimii ştiință dzicem, că nu doară cinstea şi lauda a pomeniților istorici pretendeluim vom să cérem, (că aceasta de am şi gândi nespălată pata feații noastre am pune), ce ca moimâța lucrurile omeneşti uimind, după slabe puterile noastre, ne vom nevoi, ca din însămnările şi toanele unor mai pre urmă istorici, la ivală şi la arătare să scoatem, ce au lipsit în cei vechi şi ce au trebuit să nu lipsască, adecă célea ce istoricii cei mai vechi, sau cu condeiul li-
319: au tre/cut sau de nu li-au tre/cut,cu răutatea vremilor ni-au pierit, sau de sint şi de față, ce sint puținéle şi amelățături numai, pre larg şi mai curat să le aşedzăm; precum pofta adeverinții şi a iubitorilor de ştiință adevărată poftéşte să le dovedim, precum cestea, ce cât de târdziu şi de nou să dzic, altele să nu fie fără

numai iarăşi acélea ce în vremile lor adevărat au fost şi s-au lucrat. Şi dzisele cestor mai de pre urmă nu scornituri de crieri (nu de Dumnădzău acestea în capul vreunui istoric de adeverință iubitoriu să încapă), nici povestiri plăzmuite, ce célea ce cu condeiul atuncea trecute, acmu din închisoarea uitării izbăvindu-să, la lumina pomenirii să vie, precum cursul Hronicului pre la locurile şi vremile sale, înainte privélii şi giudecății cititoriului le va pune şi le va arăta.

CAPUL III

Arată-să cea dintăi a bulgarilor ieşire spre părțile împărățiii romanilor

Anastasie

Întăi dară trebuie să să pomenească că noi în a *Hronicului* nostru, Carte 3, Cap. 2, 3, curat am arătat, precum minciunos şi cu năpaste iaste Dachiii numele Flachiii, pre carile vor unii aşé numai pe-ntreg şi fără nici o socoteală, cu mulți ani mai denainte de desălecatul ei cu romani să i-l dea şi cu năpaste asupră să i-l puie, unde noi pre scurt pentru aceasta ameliţind, cuvântul am cruțat, că aicea la locul său, pe larg să-l dzicem şi să-l arătăm.

Deci pricina şi născătorii acestui nume nou a Dachiii fiind întăi bulgarii, întăi pentru a lor ieşire într-aceste părți, să dzicem trebuiaşte.

<Marțelin şi Zonaras, Cartea 14, Cap. 2>

<Leat 499>

320:

<Calviz, în *Hronologhie* la acesta an. Patavie, în *Sămăluirea vremilor,* Partea 1, Cartea 7>

După prădzile Attilii (pentru carele în Carte trecută mult s-au dzis), cu 48 de ani mai pre urmă, scrie Marțelin, precum leat 499, în / 7 ani a împărățiii lui Anastasie împărat (precum însămneadză Calvizie la acesta an şi Petavie, Partea 1, Carté 7, iar Gheorghie Chedrin dzice, într-al 10-lea şi al 11-lea an a împărățiii lui Anastasie, despre părțile Crivățului s-au arătat întăi spre părțile Evropii neamul varvarilor bolgari, carii pănă atuncea nici vădzuți, nici audziți, necum ştiuți, era în părțile împărățiii romanilor.

Acéştia dară bulgari rădicându-se de piste apa Volga (de pré

care şi numele au), fără véste şi tot de o dată au întrat în hotarăle romanilor şi pănă la Thrachia peste Dunăré prădând, mari răutăți şi jacuri au făcut; împotriva a cărora Anastasie împărat trimițind oaste, li-au ieşit înainte la apa ce să cheamă Zursa şi dându-le războiu, fură romanii biruiți; multe capete de frunte şi 4000 de slujitori pierdzind.

Împăratul Anastasie, vădzind că împotriva a neam vrăjmaş ca acesta cu armele ceva nu va putea folosi, multă sumă de bani dându-le, i-au mai potolit şi într-acea dată din hotarăle împărățiii să iasă i-au înduplecat. Bulgarii înapoi întorcându-să, tocma la locul lor să să fie întors, au prin locurile hotarălor împărățiii să fie rămas, la istorici curat a cunoaşte n-am putut.

<Leat 502> Ce atâta numai cât iarăşi acela istoric scrie, precum la anul 502, bulgarii iarăşi să fie întrat cu pradă şi să fie vinit pănă aproape de Thrachie.

Aicea cititoriul bine de va lua sama acestor doaă prădzi a bulgarilor, a doaă lucruri va însămna, carele, precum trebuie cunoscându-să, multă lumină socotélii ce vom să dzicem vor da; unul dară iaste, că în prada dintăi au trecut bulgarii prin Dachia, Misié, pănă la Thrachia; iară al doilea precum s-au apropiat numai de Thrachia, din carea aiavea iaste, că bulgarii sau
321: aproape de Dachia au stă/tut când s-au întors din năvala dintăi, sau în singură Dachia spre părțile câmpului s-au oprit, adecă spre Nistru.

Deci, oricum ar fi fost, într-alt chip nu să poate înțelége fără numai că bulgarii prin Dachia li-au fost a tréce la Misia şi la Thrachia şi ochii lor de ochii romanilor întăi în Dachia să fie dat, apoi aiurea. Această socoteală adevărată să fie, dintr-acelaşi istoric să dovedéşte, de vréme ce scrie că bulgarii, la a doa vinire trecând în Misia au rămas într-însa şi Anastasie împăratul cu de-a sila de acolo să-i scoață neputând, li-au dat cale să triacă în Pannonié.

<Leat 504> Şi aşé bulgarii, leat 504, au trecut Dunărea şi au întrat în Pannonia, unde îndată au luat cetatea Sirmion (carea să fie fost dimpotriva Beligradului aiure am arătat), de unde să cunoaşte, că

de n-ar fi trecut întăi prin Dachia (măcar că aceasta istoricul anume nu pomenéşte), n-ar fi scriind, că din Misia sculându-să au întrat în Pannonia, carea iaste pesté hotarul Dachiii spre Apus, precum şi de aceasta în doaă, trei locuri s-au pomenit.

Rămâne dară adevărul, precum bulgarii, când de la Volga au ieşit, întăi să fie vădzut în Dachia pre romanii acolo trăitori şi pre acei romani să-i fie numit cu numele carele au fost având în limba lor romanii, pentru carea acmu aşé pre rând vine cuvântul să cercăm, să aflăm şi să arătăm, romanii la limba bulgăriască (carea una cu cea slovenescă să fie, nime să va afla să tă[gă]duiască), ce nume au avut.

CAPUL IV

Dovedéşte-să precum numele Dachiii bulgarii să-l fie schimbat şi precum moldovanul şi romanul în limba lor tot un nume au

Cu greşită a voroavei deprindere, *Non usu, sed abusu,* s-au
322: părut precum / numele Dachiii şi a romanilor într-însa lăcuitori, într-alt nume s-au numit,că precum cu bună dovadă sintem să arătăm, nu mutat numele, ce într-altă limbă tălmăcit să fie şi tălmăcirea deciia să să fie ținut în loc de nume nou; iară amentréle în hirişiia sa şi Dachia şi romanii din Dachia, precum d-inceput s-au numit, tot aşé şi astădzi să număsc. Aflăm dară din
<Hronograful slovenesc, Glav. 129> hronicul slovenesc, precum cel vechiu a romanilor nume, la limba slovenească, să să fie chemat *Volohă,* carea anume astădzi ni-l dau noaă moldovénilor (şi macar că şi munténii tot supt acest nume să cuprind, însă mai pre urmă li-au dzis multéni, de carea mai înainte să va dzice), odânăoară romanii pe slovéni de la Dunăre, într-acesta chip scrie:
Volohom je naşedşim na Dunajckija sloveny; i sedşm im v nih, i nasilujuşcim im slovene i v prişedşe sedoşa ovina Visle-rețe i

prozvaşja poljane i proci.

<Létopisețul slovenesc pentru multe neamuri a slovénilor, Cartea 1>

Aşé aceastaşi, cu acesteaşi cuvinte mărturiseşte, şi letopisețul rusesc cel mare, de pre carea şi pănă astădzi cei ce vor scrie hiriş slovenéşte, când ar vrea să scrie numele romanului şi a moldovanului, într-alt chip să le dzică nu poate, fără numai şi cestuia şi celuia *volohă*; iară când ar vrea nu după limba slovenescă, ce după cea lătinească să scrie, atuncea *volohă* numele hiriş rămâne a romanilor din Dachia, adecă din Moldova, iară romanilor din Italia, *rimlene,* de pe numele, adecă a Romii.

De unde decât zările soarelui mai luminos să véde că bolgarii întăi de romanii din Dachiia dând, pre hireş numele romanilor în limba slovenească lor ştiut, *volohi,* i-au chemat, adecă români şi
323: țara Dachiii, / în carea romanii lăcuia, *Voloscaia Zemle,* adecă *țara* sau *pământul romanilor.* Aceştei socoteale neclătite mărturii ne sint toate neamurile a cărora limbă pre limba slovenească maică să cunosc, precum sint: rusii, căzacii, léşii, bolgarii aceştia, slovenii (carii mai pre urmă şi ei au vinit în părțile Evropii), boemii, sirbii, bosnénii, şi alalte neamuri carele vor mai fi, toate acéstea, după cel hireş şi vechi nume a romanilor, în limba lor, *volohi* ne dzic şi noaă şi romanilor din Italia, care neamuri de ciia, mari şi vestite crăii în Sarmatia, în Misia (căci în Dachia noastră vreun niam de aceştia să să fie stăvit, la vreun istoric a videa nu ne s-au tâmplat), în Thrachia, în Dalmația, în Panonia, în Illiria şi în Bohemia, au pus şi au întemeiat (carele tuturor ştiute fiind, acmu aicea mai mult a le număra nu ne vom zăbăvi) şi de la dânsele altele cu vréme desprindzindu-să, ca cum în limba lătinească şi românească nou nume ar fi priimit – Dachiii Valahia; şi românilor din Dachia, adică tuturor romanilor, cu un nume de obşte, *valahi* li-au dzis, iară amentréle numele acesta, după tălmăcirea limbii slovenéşti căutându-să, nici mutat, nici schimbat iaste, precum am dzis, *roman*, şi *Voloscaia Zemle*, țara romanilor, precum noi singuri şi astădzi români ne dzicem.

CAPUL V

Arată-să precum numele Valahiii, după acéste tâmplări, multă vréme cu moldovénii, tuturor românilor, de obşte au fost

După schimbarea sau mai adevărată tălmăcirea numelui
324: Dachiii în Volohia, multă vréme toate trei țărâle / pomenite cu un nume s-au numit, pănă adecă când domniia, dintr-una în doaă, s-au despă[r]țit, pre care vréme partea Valahiii cea mai mare, de pe apa Moldova a toată țara mutând, s-au numit Moldova, singură Țara Muntenească cu numele Valahiii rămâind.

<Gluverie, *Întru-duceré în gheo-grafie de Da-chiia*, Cap. 18>

Ce pentru adeverința acestui lucru, a noastră socoteală într-o parte dând, singure mărturiile gheografilor să aducem şi pentru noi ei să grăiască. Scrie Iohan Bund din Gloverie gheograful: „Lăcuitorii, dzice, acestor țări (adecă a Moldovei şi a Munteniii, şi a Ardialului) mai denainte au fost gheti, cărora, după socotela lui Plinie, romanii li-au dzis dachi; iară după acéia s-au despărțit Dachiia aceasta într-alte nume>re< noaă. Deci carea demult s-au fost chemând Dachia din mijloc, apoi s-au numit Transilvania, adecă cum dzicem noi Ardialul. Între aceasta şi între Dunăre s-au dzis Valahia mică, adecă Țara Muntenească. Între Valahie mică şi între apa Prutului, aşijderea între Prut şi între Nistru pănă la Marea Neagră, s-au chemat Valahié mare, adecă Moldova.” Aşijderea, acelaşi gheograf, de Transilvaniia, Carte 9, dzice: Care țări acmu cu deosăbite nume>re< să chiamă Valahia şi Moldavia în vrémile mai vechi tot c-un nume, Valahia să chema.

Deci, noi mai mult cuvântul nelungind, pentru acesta a Valahiii de obşte nume, cu mărturiia streinilor, pre cititoriu îndestulit să fie poftim, iară noi vom arăta pricina cum streinii şi megiiaşii de prinpregiur, şi când au început pré acéstea țări cu ale sale nume>re< a le chema./

325:

CAPUL VI

Arată-să pricina căci țărâle acéstea mai pre urmă cu deosăbite nume>re< s-au numit

Pricina pentru căci nu toți streinii pre aceste doaă țări (căci pentru țara Ardialului aicea nu dzicem) în trei féliuri le număsc, aiave iaste, căci, precum am dzis mai denainte, acéstea doaă țări supt un nume a Valahiii cuprindzindu-să și pănă când era supt o stăpânire și supt un domn, numai cu însămnarea Valahiii mari și mici să despărțiia; iară după ce s-au despărțit, pre vrémile lui Dragoș Vod' Moldova și pre a lui Radul Vod' Negrul Munteniia, Moldova ș-au schimbat și numele și de pe apa Moldovei sau de pe cel mai vechiu nume Molisdaviia s-au numit Moldova.

Munténii ș-au ținut numele cel de bolgari pus, Volohia sau Valahia, carele în limba noastră să dzice Țara Românească. Léșii, rusii și alte limbi toate, câte de la Moldova spre Crivăț trăiesc (macar că *volohii,* din *Voloscaia Zemle* ș-au schimbat numele în moldovéni și în Moldova), însă ei, cu toții, numele carile întăi de la bolgari au rămas, să li-l rădice n-au priimit; ce tot cu acel vechi nume *volohi,* adecă romani, i-au chemat și-i chiamă și până astădzi.

Vecinii despre Apus numele nou priimind, precum moldovénii singuri s-au chemat lor moldavi și țărâi Moldavia i-au dzis și-i dzic. Aceasta noi mai înainte în multe locuri am pomenit din istoricii léșești și din Bonfin și Leunclavie.

Vecinii despre Amiadzădzi, carii întăi era împărățiia grecilor, amestecând și cel mai demult și cel mai nou, și din doaă un nume alcătuind, li-au dzis moldo-vlahi și țărâi Moldo-Vlahia. Turcii mai pre urmă (o! căci nici n-au dat Dumnădzău, nici noi, nici altă limbă creștiniască, vecini ca aceștia să nu fie avut) i-au dzis:
326: Cara Bogdan, de pre / numele lui Bogdan Vod', tatăl lui Dragoș

Vod’, iară moldovénilor *bogdanlu,* adecă oamenii lui Bogdan.

Leunclavie, în *Pantecte,* la numele Bogdan, dzice că moldovénii aşé să să fie chemat, tocma de pe vremile împăratului Vasile Bulgarocton, într-a căruia vréme au fost stăpânind țărâle acéstea un Bogdan şi pentru adeverința cuvântului aduce mărturie pe Zonoras, istoric vrémilor acelora, a căruia loc şi noi aiurea pre larg l-am pomenit.

Tătărâi şi după numele ce li-au dat turcii şi după numele ce ş-au pus singuri, şi *bogdanlu* dzic moldovénilor, şi *boldovan* schimbând slova dintăi *m* în *buche.*

Deci pentru nume>re<le Moldovei şi a moldovénilor aşé, iară pentru numele munténilor într-alt chip, că întăi moldovénii schimbându-şi ei singuri numele, precum am dzis, au schimbat şi a munte[ni]lor, căci ei spre părțile munților mai mult lăcuind, li-au dzis munténi, adecă oameni la munte trăitori şi țărâi lor, Țara Muntenească. Léşii, rusii şi alte limbi, câte moldovénilor numele să schimbe n-au priimit, pentru ca să facă deosăbiire nume>ri<lor acestor doaă țări, au priimit numele caréle moldovénii li-au dat şi li-au dzis *molténi,* schimbând numai *n* în *lude.*

Vecinii despre Apus aceasta neînvoind, li-au ținut tot numele cel dintăi care li-au fost dat bolgarii şi le dzic şi astădzi *valahi,* schimbând numai amândoi *o, o,* în *a, a.* Grecii precum moldovénilor aşé lor numele li-au alcătuit şi li-au dzis ugro-vlahi şi țărâi Ugro-Vlahia.

Turcii mai pre urma grecilor, oarecé stricând numele grecesc (că cât nu pot turcii să scrie numele străinilor ştiu toți carii au
327: ispita scriitorilor turcéşti), le dzic *iflac* sau în nume alcătuit / *cara iflac,* care nume macar că iaste să-l tâlcuiască, *vlah negru,* adecă de pe numele lui Negrul Vod’, domnul muntenésc sau pentru căci toți munténii sint mai negri la față; însă şi aceasta pricinesc, cum orthografia turcească arată că iaste strămutat numele din cel alcătuit grecesc Οὐγγρο -βλάχος, ugrovlahos, dzic că amentrelea ar fi trebuit să fie alt neam carele să să cheme *ac iflac,* adecă *vlah alb* şi împotriva aceluia acesta să să chéme vlah

negru, care nici au fost, nici iaste; iară alalți turci proşti le dzic *cara vlah,* care nume din orthografia turcească să să fie stricat aiavea iaste, căci la orthografia turciască nici un nume nu să află carele să înceapă din doaă slove mute, cumu-i *v* şi *l* în cuvântul *vlah;* pentru aceia cei ce scriu cu orthografie, înaintea lui *f* şi lui *l* adaog un *i* şi scriu şi citesc *iflac,* iară nu *flac* sau *vlah.*

Muntenii singuri a tuturor nume puse, nicicum priimind, ş-au ținut numele cel de moşiie şi să număsc şi astădzi români, adecă romani. Jéle că unii din scriitori în diplomatele domnilor săi şi într-alte cărți nesocotind ce cinste cuprind numele român, scriu numele de greci împrumutat *ugro-vlah,* adecă, căci sint mai aproape de hotarăle unguréşti sau căce Radul Vod' Negrul despre țara unguriască au vinit.

Aşé dară de schimbarea numelui Dachiii şi de nume>re<le carile astădzi țin romanii, carii într-însa lăcuiesc, înțelegându-să, noi de acmu la cursul Hronicului şi la calé de unde né-am abătut ne întoarcem. /

328:

CAPUL VII

Dau-să şi alte canoane trebuitoare pentru mai curată înțelégerea *Hronicului* înainte

Pănă a întra la Cartea ce urmadză aceştii părți, pentru înlesnirea cunoştinții adevărului am socotit şi alte canoane, cătră céle dintăi a adaoge, pentru căci schimbându-se numele Dachiii în Valahia şi cu a țărâi şi a lăcuitorilor într-însa romani, istoriile streinilor vecini, nu puțină confuzie în cunoştința şi deosăbirea nume>ri<lor fac, un nume adecă pentru altul luând, şi lucrurile ce s-au făcut într-o parte a Valahiii, le socotesc într-alta făcute, pentru carea nu puțină amestecătură şi greşală videm făcută şi în mapele gheograficeşti céle mai vechi, în carile pe Valahia mare, adecă pe Moldova o pun în locul Valahiii mici şi împotrivă pe

cea mică, în locul celei mari. Aşé de ciia locurile, cetăţile, apele şi hotarăle tot strămutate şi schimbate mărg.

1. Canonul întăi iaste unde să va pomeni în Hronic numele ţărâlor acéstea, de să va aduce mărturiia istoricului leşesc, rusesc şi a altor neamuri pentru carile am dzis, precum numele cest mai de pre urmă, Moldova, n-au priimit; să să ştie că de va dzice istoricul *Voloscaia Zemlia*, pentru Valahia mare, adecă pentru Moldova dzice. Aşe va dzice: voloh, pentru romanii carii au lăcuit în părţile Valahiii mari înţelége.
2. Al doile Canon iaste, că unde să va pomeni din istoric latin Valahia sau vlah, pentru Valahie mică, adecă pentru Ţara Muntenească înţelége.

329: 3. Al triilea canon iaste, că noi pănă acmu, urmând / istoricilor vechi, ţărâle amândoaă supt numele Dachiii cuprindém, care num>er<e de acmu lăsindu-l, unde vom pomeni Valahia, pentru amândoaă ţărâle vom înţelége, iară când vom vrea să pomenim pentru vreo parte, atuncea cu deosăbit nume, precum trebuinţa istoriii va pofti, Volohia mare sau Volohia mică vom dzice.

4. Al patrulea canon iaste, înainte prin multă vréme de ani, la istoricii greceşti şi ellineşti, pentru Dachia sau Valahia, cevaşi a să pomeni neaflând, mai cu de-adins dzice, pentru lucrurile carile s-au făcut prinpregiurul Valahiii, din carele macar că istoricii tac, însă starea şi traiul romanilor în Valahia să înţălége, după pravila canoanelor, carele am dat întăi, că tăcérea în istorii, precum nu pune, aşé nu rădică lucrul.
5. Al cincilea canon iaste că de să va pomeni din istoric ellinesc Valahia, iară nu Moldo-Vlahia sau Uggro-Vlahia, iaste prepus pentru o parte, au pentru toată Valahia, va să înţăleagă? Şi atuncea cititoriul să socotească pentru lucrul ce să povestéşte, spre care parte mai aproape cade; deci spre carea va fi mai aproape, pentru aceia să să înţăliagă, adecă precum pomenéşte Nichifor Grigoras (caută mai pre

larg mai pre urmă), precum craiul sirbăsc au luat pe fata a domnului de Vlahia; trebuie a să înțelége că pe fata domnului muntenesc au luat, căci muntenii sint mai aproape de sirbi sau precum va vrea cititoriul să giudece că din lucru ca acesta al istoriii, primejdiia minciunii nu să aduce, ce greşala să face numai în num>er<e. /

CUPRINS